

Regeringens proposition

1978/79: 119

om vissa frågor rörande forskning och forskarutbildning;

beslutad den 22 februari 1979.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll denna dag.

På regeringens vägnar

OLA ULLSTEN

JAN-ERIK WIKSTRÖM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås på grundval av forskningsrådsutredningens betänkande (SOU 1977: 52) Forskningspolitik vissa åtgärder för att förbättra planeringen inom forskningsområdet.

Vidare föreslås att resurserna för samhällsriktad forskningsinformation förstärks med 4 milj. kr.

Arbetstagarorganisationerna föreslås få ökat inflytande över beslut i forskningsfrågor. Arbetstagarorganisationerna skall således vara företrädare inom bl. a. styrelsen för teknisk utveckling (STU) och i styrelserna för instituten för kollektiv forskning (branschforskningsinstitut). Arbetstagarorganisationernas möjligheter att ta initiativ till forskning skall förbättras genom att högst 5 milj. kr. ur arbetarskyddsfonden får disponeras för stöd till detta.

Sekretariatets för framtidsstudier anknytning till regeringskansliet föreslås upphöra. Framtidsstudieverksamheten föreslås i stället anknytas till FRN.

Vidare läggs i propositionen fram vissa förslag på grundval av forskarutbildningsutredningens betänkande (SOU 1977: 63) Fortsatt högskoleutbildning.

Behörigheten till forskarutbildning föreslås delas in i allmän behörighet och särskild behörighet. Grundläggande högskoleutbildning omfattande minst 80 poäng skall ge allmän behörighet för tillträde till forskarutbildning. Kraven för särskild behörighet skall fastställas av fakultetsnämnd. Utbildningsutbudet på nivån ovanför grundläggande högskoleutbildning föreslås breddas genom att påbyggnadsutbildningar inrättas. För utveckling och drift av överbyggande kurser för dem som har allmän men inte

särskild behörighet till forskarutbildning samt för planering av och försöksverksamhet med påbyggnadsutbildningar föreslås att 2 milj. kr. anvisas.

Ytterligare 75 utbildningsbidrag för doktorander föreslås inrättade.

Ansvaret för de nu av STU finansierade kontaktsekretariaten föreslås föras över på högskolan.

Särskilda medel – 7,5 milj. kr. – föreslås anvisas för att underlätta för universitetslektorer att aktivt delta i forskning. Innehavare av tjänster som förste assistent skall i fortsättningen i tjänsten även kunna arbeta med forskning.

För viss förstärkning av högskolans forskningsorganisation föreslås att 2 milj. kr. anvisas.

Vidare föreslås att möjligheter öppnas för vissa förändringar i fakultetsnämndernas sammansättning.

Lagförslag

Förslag till

Lag om ändring i högskolelagen (1977: 218)

Härigenom föreskrives att 16, 23 och 24 §§ högskolelagen (1977: 218) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 §

Verksamheten inom högskolan skall ledas av lokala styrelser, rektorsämbeten, linjenämnder, fakultetsnämnder, sektionsnämnder samt styrelser för institutioner och andra arbetsenheter.

Vid högskoleenheten inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde får i stället för fakultetsnämnder och sektionsnämnder finnas andra organ enligt vad som föreskrives i 25 §.

I stället för fakultetsnämnder och sektionsnämnder får finnas andra organ enligt vad som föreskrivs i 23 § fjärde stycket och 25 §.

23 §

För forskarutbildningen och forskningen vid högskolan inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde skall finnas fakultetsnämnder och sektionsnämnder.

Fakultetsnämnds verksamhet skall avse ett särskilt vetenskapsområde (fakultet) i en högskoleregion. Sektionsnämnds verksamhet skall avse en del av en fakultet (sektion) i en högskoleregion.

Fakultetsnämnd och sektionsnämnd skall inom sitt verksamhetsområde

1. planera forskarutbildningen,
2. handlägga övriga frågor om vad forskarutbildningen skall innehålla och om hur forskarutbildningen skall organiseras, samt
3. handlägga vissa frågor om planering av forskningen.

För sådan forskning och forskarutbildning som ej avser ett särskilt vetenskapsområde får finnas andra organ än fakultetsnämnder och sektionsnämnder. Föreskrifter om dessa andra organ meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen utser.

24 §

I fakultetsnämnd och sektionsnämnd skall ingå företrädare för verksamheten inom nämndens verksamhetsområde. Företrädare för de anställda och de studerande inom fakultetsnämnds och sektionsnämnds verksamhetsområde har rätt att ingå i nämnden.

I fakultetsnämnd och sektionsnämnd skall ingå företrädare för verksamheten inom nämndens verksamhetsområde. Företrädare för de anställda och de studerande inom fakultetsnämnds och sektionsnämnds verksamhetsområde har rätt att ingå i nämnden.

Nuvarande lydelse

I fakultetsnämnd och sektionsnämnd kan ingå företrädare för sådant forsknings- och utvecklingsarbete utanför högskolan som har anknytning till nämndens verksamhetsområde.

Föreslagen lydelse

I fakultetsnämnd och sektionsnämnd kan ingå företrädare för

1. sådant forsknings- och utvecklingsarbete utanför högskolan som har anknytning till nämndens verksamhetsområde,

2. sådan grundläggande högskoleutbildning som saknar representation i fakultetskollegiet,

3. allmänna intressen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1979-02-22

Närvarande: statsministern Ullsten, ordförande, och statsråden Sven Romanus, Mundebo, Wikström, Friggebo, Wirtén, Huss, Rodhe, Wahlberg, Hansson, Enlund, Lindahl, Winther, De Geer, Blix, Cars, Gabriel Romanus, Tham, Bondestam

Föredragande: statsrådet Wikström

Proposition om vissa frågor rörande forsknings och forskarutbildning

1 Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade dåvarande statsrådet Moberg den 30 maj 1972 sakkunniga¹ för att utreda frågor rörande forskningsråden inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde. De sakkunniga antog benämningen *forskningsrådsutredningen* (FRU, U 1972: 02).

FRU överlämnade i april 1975 betänkandet (SOU 1975: 26) Forskningsråd.

FRU fick genom tilläggsdirektiv i juni 1974 och i april 1975 i uppdrag att bl. a. utreda formerna för stöd till långsiktsmotiverad forskning och undersöka och bedöma förutsättningarna för en långsiktig forskningsplanering.

FRU överlämnade i november 1977 betänkandet (SOU 1977: 52) Forskningspolitik jämte bilagor (SOU 1977: 53–55). En nulägesbeskrivning bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*. En sammanfattning av FRU:s betänkande bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Efter remiss har yttranden över FRU:s betänkande avgetts av brottsförebyggande rådet, datainspektionen, styrelsen för internationell utveckling, beredningen för u-landsforskning, överbefälhavaren, försvarets materielverk, försvarets forskningsanstalt (FOA), socialstyrelsen, sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (Spri),

¹ Riksdagsledamoten Ulla Ekelund, professorn Bengt Gustafsson, riksdagsledamoten Lars Gustafsson, professorn Lars Ingelstam, dåvarande riksdagsledamoten redaktören Kerstin Jordan, professorn Kerstin Lindahl-Kiessling, riksdagsledamoten Ove Nordstrandh, riksdagsledamoten Gunnar Richardson, f. d. universitetskanslern Nils Gustav Rosén (ordförande), professorn Torgny Segerstedt samt riksdagsledamoten Roland Sundgren.

televerket, transportforskningsdelegationen, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, statistiska centralbyrån (SCB), konjunkturinstitutet, statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), nämnden för samhällsinformation, riksarkivet, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, naturhistoriska riksmuseet, universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), som överlämnat yttranden från lokala och regionala högskolemyndigheter, utrustningsnämnden för universitet och högskolor (UUH), skolöverstyrelsen (SÖ), svenska unescorådet, styrelsen för sekretariatet för framtidsstudier, statens livsmedelsverk, fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk, Sveriges lantbruksuniversitet, konsumentverket, patent- och registreringsverket, arbetsmarknadsstyrelsen, styrelsen för arbetarskyddsfonden, centrum för arbetslivsfrågor, statens råd för byggnadsforskning, statens institut för byggnadsforskning, statens planverk, statens industriverk, Sveriges geologiska undersökning, nämnden för energiproduktionsforskning, statens kärnkraftsinspektion, styrelsen för teknisk utveckling (STU), statens råd för vetenskaplig information och dokumentation (SINFODOK), statens delegation för rymdverksamhet, forskningsrådsnämnden (FRN), medicinska forskningsrådet (MFR), humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR), naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR), forskningsbiblioteksrådet, statens råd för skogs- och jordbruksforskning (SJFR), lärtjänstutredningen, delegationen för energiforskning, decentraliseringsutredningen, statens väg- och trafikinstitut, statens geotekniska institut, Svenska handelskammareförbundet, Vetenskapsakademien, Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Nordforsk, Riksföreningen mot cancer, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska läkarsällskapet, Sveriges industriförbund, Sveriges Radio AB, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Svensk uppfinnareförening och Centerns ungdomsförbund (CUF). Härjämte har inkommit ett antal skrivelser med anledning av betänkandet. En sammanställning av remissyttrandena över FRU:s betänkande bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade dåvarande statsrådet Zachrisson den 19 juni 1974 sakkunniga¹ med uppdrag att utreda vissa frågor rörande forskarutbildningen m. m. De sakkunniga antog benämningen *forskarutbildningsutredningen* (FUN, U 1974: 06).

FUN avgav i juni 1975 delbetänkandet (Ds U 1975: 11) *Utbildningsbidrag för doktorander*.

Genom beslut den 14 augusti 1975 erhöll FUN tilläggsdirektiv med utgångspunkt i riksdagens beslut om reformering av högskoleutbildningen.

FUN överlämnade i november 1977 betänkandet (SOU 1977: 63) *Fort-*

¹ Riksdagsledamoten Anna Eliasson, riksdagsledamoten Arne Gadd (ordförande), riksdagsledamoten Anita Gradin, professorn Kerstin Lindahl-Kiessling, professorn David Magnusson, docenten Bengt Karlberg och professorn Rune Lagneborg.

satt högskoleutbildning. En sammanfattning av betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

Efter remiss har yttranden över FUN:s betänkande avgetts av brottsförebyggande rådet, beredningen för u-landsforskning, försvarets materielverk, försvarets forskningsanstalt (FOA), socialstyrelsen, som hört nämnden för läkares vidareutbildning, sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (Spri), transportforskningsdelegationen, statistiska centralbyrån (SCB), konjunkturinstitutet, statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), statens personalnämnd, riksarkivet, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, naturhistoriska riksmuseet, universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), som överlämnat yttranden från lokala och regionala högskolemyndigheter, utrustningsnämnden för universitet och högskolor (UUH), centrala studiestödsnämnden (CSN), skolöverstyrelsen (SÖ), styrelsen för sekretariatet för framtidsstudier, statens livsmedelsverk, fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk, Sveriges lantbruksuniversitet, konsumentverket, patent- och registreringsverket, arbetsmarknadsstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, styrelsen för arbetarskyddsfonden, centrum för arbetslivsfrågor, statens råd för byggnadsforskning, statens institut för byggnadsforskning, statens planverk, statens industriverk, Sveriges geologiska undersökning, nämnden för energiproduktionsforskning, styrelsen för teknisk utveckling (STU), statens råd för vetenskaplig information och dokumentation (SINFODOK), statens delegation för rymdverksamhet, forskningsrådsnämnden (FRN), medicinska forskningsrådet (MFR), humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR), naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR), statens råd för skogs- och jordbruksforskning (SJFR), studiestödsutredningen, lärartjänstutredningen, Vård 77, expertgruppen för regional utredningsverksamhet, delegationen för energiforskning, statens bakteriologiska laboratorium, statens väg- och trafikinstitut, statens geotekniska institut, Handelshögskolan i Stockholm, Svenska handelskammareförbundet, Vetenskapsakademien, Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Riksföreningen mot cancer, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska läkaresällskapet, Sveriges industriförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges förenade studentkårer (SFS), Centerns ungdomsförbund (CUF) och Moderata ungdomsförbundet. Härjämte har inkommit ett antal skrivelser med anledning av betänkandet. En sammanställning av remissyttrandena över FUN:s betänkande bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*. Vidare har Vetenskapsakademien, Vitterhetsakademien och Ingenjörssakademien inkommit med en skrivelse om behovet av en översyn av det vetenskapliga arbetets ställning i Sverige.

För överblickens och sammanhangets skull behandlar jag i det följande åtskilliga frågor i vilka det ankommer på regeringen eller berörda myndigheter att besluta.

Föredragandens överväganden

1. Allmänt

Forskning och utvecklingsarbete (FoU) bedrivs i olika miljöer och under skilda förutsättningar. Det svenska FoU-systemet kan i stora drag sägas bestå av universitet och högskolor, forskningsrådsorganisationen, den sektoriella FoU-organisationen samt näringslivet.

Finansieringen av FoU-verksamheten sker också på flera olika sätt: genom direkta statsanslag till organ som har utförande av FoU som huvuduppgift eller som ett led i sin myndighetsfunktion inom en viss samhällssektor, genom statsbidrag till organ av forskningsrådstyp som i sin tur fördelar en stor del av anslagen till de enheter som utför forskningen och genom bidrag och uppdrag till de FoU-utförande enheterna från fonder och stiftelser eller från bl. a. företag.

Ungefär hälften av all FoU-verksamhet och större delen av forskningen i landet finansieras över statsbudgeten. På uppdrag av styrelsen för teknisk utveckling (STU) och statens råd för byggnadsforskning har statistiska centralbyrån (SCB) analyserat 1978 års budgetproposition med avseende på anslagen till FoU (statliga anslag till forskning och utveckling 1978/79 och aktuella trender under de senaste åren. En analys av 1978 års budgetproposition och vissa jämförelser med motsvarande analyser avseende 1975 och 1977 års budgetpropositioner. SCB 1978-11-15). I denna undersökning, som f. n. är den mest aktuella, anges de statliga utgifterna för FoU för budgetåret 1978/79 till 5,055 miljarder kr., vilket är 3,2 % av de totala budgeterade statsutgifterna för detta budgetår.

Nära tre fjärdedelar av FoU-anslagen kanaliseras genom tre departement, nämligen utbildningsdepartementet (32 %), försvarsdepartementet (20 %) och industridepartementet (20 %). Den närmare fördelningen på departement framgår av följande tabell.

Tabell 1. Beräknade anslag i 1978 års budgetproposition. Fördelning på departement.

Departement	Milj. kr.	%
Justitie	6,9	0,1
Utrikes	136,1	2,7
Försvars	985,5	19,5
Social	327,5	6,4
Kommunikations (inkl. affärsverk)	150,6	3,0
Ekonomi	18,6	0,4
Budget	118,4	2,3
Utbildnings	1 608,4	31,8
Jordbruks	431,4	8,5
Handels	4,1	0,1

(forts.)

Tabell 1. (Forts.)

Ändamål	Milj. kr.	%
Arbetsmarknads	71,0	1,4
Bostads	134,9	2,7
Industri (inkl. affärsverk)	1 025,2	20,3
Kommun	7,7	0,2
Övrigt	28,0	0,6
Totalt	5 054,4	100,0

SCB har även gjort en ändamålsindelning av anslagen och då funnit att den största andelen eller 38 % anvisades för att främja allmän vetenskaplig utveckling, framför allt forskning vid universitet och högskolor och forskning stödd av forskningsråd. Den närmare fördelningen på ändamål framgår av följande tabell.

Tabell 2. Beräknade FoU-anslag i 1978 års budgetproposition. Fördelning på ändamål.

Ändamål	Milj. kr.	%
<i>I. Näringslivets utveckling</i>	382,2	7,6
1. Jordbruk, skogsbruk, jakt, fiske	94,9	1,9
2. Industriell verksamhet m. m.	287,8	5,7
<i>II. Offentlig service m. m.</i>	1 562,5	30,9
3. Energi- och vattenförsörjning	464,9	9,2
4. Transport och kommunikationer	166,3	3,3
5. Boendemiljö, samhällsplanering	91,7	1,8
6. Fysisk miljö, naturvård	86,3	1,7
7. Hälso- och sjukvård	313,8	6,2
8. Socialvård, social miljö, trygghet	91,6	1,8
9. Kultur, massmedia, fritid	15,3	0,3
10. Undervisning	73,0	1,4
11. Arbetsmiljö, personalskydd	107,1	2,1
12. Offentlig förvaltning, samhällsservice	133,6	2,6
13. Utforskning av jorden och atmosfären	18,9	0,4
<i>III. Allmän vetenskaplig utveckling</i>	1 925,1	38,1
14. Allmän vetenskaplig utveckling	1 925,1	38,1
<i>IV. Rymdforskning och försvar</i>	1 184,7	23,4
15. Rymdforskning	87,6	1,7
16. Försvar	1 097,1	21,7
Samtliga ändamål	5 054,4	100,0

Den FoU-verksamhet som finansieras av det svenska näringslivet är sannolikt minst lika omfattande som den som får medel över statsbudgeten men har sin tyngdpunkt i utvecklingsarbete. Vidare finansieras FoU av privata fonder och stiftelser av olika slag och av kommuner och lands-ting.

FoU-verksamhetens stora omfattning är redan den skäl för att forskningsfrågor skall ägnas stor uppmärksamhet och intresse. Också andra faktorer bidrar till att intresset för forskningsfrågor är stort. En orsak är otvivelaktigt oron för den ekonomiska och samhälleliga utvecklingen. Många har stora förhoppningar att forskningen skall kunna bidra till lösningen av olika problem som har samband härmed. Det ökade intresset för "livskvalitet" har också kommit att omfatta de intellektuella och kulturella aktiviteter som forskning innebär och ger upphov till.

Finansiering av FoU år 1975 inklusive FoU utförd i utlandet (Mkr.)

Finansieringskälla	Teknisk och naturvetenskaplig FoU	Samhällsvetenskaplig och humanistisk FoU	Totalt
Näringslivet	2 991,4	13,5	3 004,9
Den offentliga sektorn (FoU som finansieras över statsbudgeten)	2 385,7	215,1	2 600,8
Privata, ideella organisationer, vetenskapliga sammanlutningar, medicinska, humanitära hjälporgan m. m.	102,3	45,0	147,3
Totalt	5 479,4	273,6	5 753,0

Källa: SCB (International Survey of the Resources Devoted to Research and Experimental Development in 1975).

Liksom det finns många olika motiv för forskning och för intresset för forskning finns det många olika former för forskning. Många har försökt sig på olika slag av klassificeringar eller systematiseringar av forskning eller forskningspolitik. I bl. a. forskningsrådsutredningens (U 1972:02, FRU) betänkande (SOU 1977:52) Forskningspolitik diskuteras detta. Resonemang kring indelningsgrunder, klassificering etc. förekommer också i många av remissyttrandena över FRU:s betänkande och forskarutbildningsutredningens (U 1974:06, FUN) betänkande (SOU 1977:63) Fortsatt högskoleutbildning. Det finns inte anledning att här ta ställning för den ena eller andra principen. Däremot är det viktigt att peka på forskningens mångfald och variationsrikedom när det gäller syfte, innehåll, verksamhetsformer och metoder.

Vad som också bör uppmärksammas är att vi ännu har rätt liten kunskap om forskning: hur den påverkas av olika organisationsformer, vad som påverkar möjligheterna till framgångsrik forskning etc. För den fortsatta utbyggnaden av forskningsverksamheten behövs otvetydigt mer forskning om forskning. En viss sådan verksamhet bedrivs redan. Inom forskningsrådsnämnden (FRN) arbetar en delegation för studier av forskning och forskningsorganisation. I sammanhanget kan nämnas att användningsområdet för resurserna för forskning och utvecklingsarbete för högskolan numera innefattar också området forskning och forskarutbildning och inte som tidigare endast grundläggande högskoleutbildning.

FRU och FUN avlämnade sina betänkanden ungefär samtidigt, hösten 1977. Båda betänkandena har varit föremål för en omfattande remissbehandling. FRU:s förslag gäller främst den övergripande forskningsplaneringen och förutsättningarna för denna. Vidare behandlar FRU bl. a. frågor som allmän och samhällsinriktad information om forskning och forskningsresultat, löntagarorganisationernas representation i sektoriella FoU-organ och deras möjligheter att initiera forskning samt den fortsatta

framtidsstudieverksamhetens organisation. FUN lägger fram förslag om bl. a. nya regler för behörighet till forskarutbildning, studiefinansiering inom forskarutbildning och breddat utbildningsutbud över grundutbildningsnivån. FUN tar därutöver upp frågor som gäller högskolans samverkan med forskning och utvecklingsarbete utanför högskolan. Vidare behandlar FUN utformningen av tjänsteorganisationen samt planerings- och ledningsorganisationen för högskolans forskning och forskarutbildning.

I FUN:s betänkande tas också upp frågor om samspelet mellan forskning och grundläggande högskoleutbildning.

De förslag som presenterats av FRU och FUN gäller stora och väsentliga frågor, däribland riksdagens och regeringens möjligheter att ange riktlinjer för planeringen av forskningen och att fördela resurser till denna. Förslagen är dock i så måtto begränsade att de, i enlighet med direktiven för utredningarna, dels främst gäller offentligt finansierad FoU, dels i första hand avser organisatoriska frågor i vid bemärkelse och inte forskningens omfattning och inriktning. Jag kommer i det följande att redovisa mina ställningstaganden till FRU:s och FUN:s förslag. Dessa förslag bör kunna bilda utgångspunkter för vidareutvecklingen av forskning och forskarutbildning i Sverige. Som jag kommer att närmare belysa i det följande återstår dock vissa viktiga frågor, som måste behandlas i annat sammanhang. Jag vill här endast peka på lärartjänstutredningens (U 1977:04) pågående arbete. Likaså arbetar forskningssamverkanskommittén (U 1978: 01, FOSAM) med frågor som är centrala både ur allmän forskningspolitisk synvinkel och för högskolan.

De förslag som lagts fram i årets budgetproposition är ett uttryck för regeringens vilja att öka stödet till forskning och utvecklingsarbete. Jag vill här erinra om att dessa förslag med avseende på utbildningsdepartementets verksamhetsområde innebär en ökning av resurserna för forskning och forskarutbildning med ca 56 milj. kr.

Vidare kommer i proposition om byggnadsarbeten m. m. inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde att föreslås bl. a. att 15 milj. kr. anvisas för finansiering av dyrbar vetenskaplig utrustning.

I proposition om ett centralt organ för informationsförsörjning kommer att föreslås att 7 milj. kr. anvisas för informations- och dokumentationsverksamhet. Det gäller här åtgärder som i hög grad kommer forskningen till godo.

Jag avser att i det följande föreslå att sammanlagt ca 19 milj. kr. anvisas för vissa åtgärder för förbättrad forskningsplanering och forskarutbildning m. m.

Anslagen till forskning och forskarutbildning inom utbildningsdepartementets område kommer således enligt förslagen för budgetåret 1979/80 att öka med sammanlagt ca 100 milj. kr. Detta är en medelsförstärkning som till helt övervägande del går direkt till forskningen.

Vidare kommer jag i det följande att förorda att högst 5 milj. kr.

ställs till förfogande för stöd till arbetstagarorganisationernas initiering av forskning.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att regeringen i proposition om vissa åtgärder för att främja sysselsättningen i Norrbotten föreslagit en förstärkning med 6 milj. kr. av resurserna för forskning och forskarutbildning vid högskolan i Luleå.

Jag går nu över till att behandla vissa allmänna frågor som aktualiserats av FRU.

FRU anser att *sektorsprincipen*, dvs. systemet att olika sektorsmyndigheter finansierar forsknings- och utvecklingsarbete inom sina resp. områden, bör bibehållas. FRU redovisar vissa synpunkter på den sektoriella FoU-organisationen. FRU förordar bl. a. att den sektoriella FoU-verksamheten knyts till ansvariga myndigheter och inte till departementen. Vidare framhåller FRU att fristående sektoriella FoU-organ normalt bör undvikas med hänsyn till de nackdelar som ligger i en sämre kontakt mellan forskning och sektorsplanering, splittringen av forsknings- och utvecklingsresurser och den mer svåröverskådliga organisation som blir följden av en satsning på nya och ofta små fristående enheter för FoU. FRU påpekar också att det är viktigt att den FoU-planerande och initierande verksamheten vid myndigheterna tillförs kompetens utifrån och inte ensidigt präglas av den ansvariga organisationens föreställningsramar och dagliga verksamhet.

I likhet med remissinstanserna delar jag FRU:s uppfattning att sektorsprincipen bör bibehållas och utvecklas. De synpunkter på den sektoriella FoU-verksamhetens organisation som FRU fört fram är, vilket utredningen också påpekat, av den karaktären att de inte kan tas till utgångspunkt för omedelbara åtgärder av typ förändringar i existerande organisation, ny lagstiftning etc. Frågan om den sektorsanknutna forskningens organisation kan givetvis inte lösas en gång för alla. Det bör inom en viss samhällssektor ankomma på för sektorn ansvariga departement och myndigheter att föreslå och svara för konkreta förändringar av FoU-organisationen. Sådana förändringar måste med största sannolikhet föregås av detaljerade studier av sektorns behov och olika förutsättningar för FoU-verksamheten inom sektorn. De resonemang som förs i FRU:s betänkande bör kunna tjäna som ledning för sådana utredningsinsatser och visar även på problem som bör kunna beaktas i det fortsatta arbetet.

Jag vill i detta sammanhang beröra några frågor som ett bibehållande av sektorsprincipen kan ge anledning till. För det första förtjänar det att på nytt erinras om att forskning som finansieras av sektorsorgan till sin vetenskapliga natur inte i någon väsentlig utsträckning skiljer sig eller bör skilja sig från annan forskning inom högskoleorganisationen. Jag syftar då på att sektorsforskningen självfallet bör vara underkastad samma vetenskapliga kriterier och ha likartade behov av metodutveckling och teoribildning. Kraven på dess vetenskapliga nivå och dess kritiska

granskningsförmåga måste vara lika starka som för annan forskning. En grundförutsättning för sektorsfinansierad forskning är vidare att den forskande personalen utbildas inom högskolan. Det är först under sådana omständigheter som sektorsforskningen blir av särskilt värde för den sektors utveckling som den skall tjäna och den koppling till utvecklingsarbete som är naturlig. Det som ger den sektoriellt finansierade forskningen inom högskoleorganisationerna en särskild karaktär är främst valet av problemområden. Sektorsforskningen måste styras av de problem som skall lösas för att sektorn skall kunna utvecklas. Självfallet kan det dock även utan att sektoriella myndigheter är engagerade i finansieringen förekomma att forskning inom högskolan organiseras med utgångspunkt i samhällssektorer och samhällsproblem.

Av vad jag här har anfört följer att planeringen av sektorsforskningens utveckling och utbyggnad måste ske på ett sådant sätt att nära samverkan kan åstadkommas mellan denna och högskolans internt initierade forskning både för att säkerställa den vetenskapliga halten i forskningen och för att dimensionering och inriktning av forskarutbildning och annan kunskapsutveckling samt uppbyggnad av övriga forskningsresurser skall kunna ske på ett för helheten tillfredsställande sätt.

Jag har i årets budgetproposition framhållit att Sverige är ett ur forskningssynpunkt litet land. Det är därför i högsta grad angeläget att de resurser — personella och andra — som finns tillgängliga för forskning och utvecklingsarbete utnyttjas så rationellt som möjligt. I de flesta fall torde det därför, som FRU framhåller, vara lämpligt att även den forskning som finansieras av sektorsorgan utförs inom högskolan. Denna väg att genomföra sektorsforskning bör således i allmänhet väljas framför t. ex. att inrätta särskilda forskningsinstitut.

Samarbetet mellan högskolans forskning och sektorsforskning kan försvåras om sektorsforskning bedrivs i särskilda institut. Ett svagt utvecklat samarbete med högskolans forskning kan leda till att instituten efter en viss tid hamnar i en isolerad forskningsmiljö som hämmar metodutveckling och teoribildning. Man måste även beakta att det är svårare att avveckla en viss forskningsverksamhet inom ramen för en fristående organisation.

När särskilda institut i framtiden inrättas bör det därför vara institut som har en betydande bredd i sin forskningsverksamhet och en nära samverkan med högskolans forskning både när det gäller utnyttjande av resurser och utbyte av forskande personal. Särskilt viktigt är att vägarna för idéutbyte och ömsesidig granskning av forskningsresultat hålls öppna.

Det förhållningssätt till sektorsforskningen som jag här har redovisat ställer också vissa krav på utvecklingen av högskolans forskning. En av högskolans huvuduppgifter är självfallet att utveckla den disciplinorienterade forskningen. Denna är i många avseenden grundläggande för ut-

vecklingen av ny kunskap. Samtidigt med att ny kunskap vinnas utvecklas givetvis också indelningen i discipliner. Det är också angeläget att utveckla forskningsområden där företrädare för skilda discipliner samverkar, dvs. mångvetenskaplig forskning. En sådan ordning kan i många fall vara nödvändig för att i högskolans forskning kunna ta upp och belysa samhällsproblem av skilda slag.

För att sektorsforskningen med framgång skall kunna utnyttja högskolans forskningsresurser är en förstärkning av den sistnämnda utvecklingen nödvändig. Den kan ske på skilda sätt. Jag vill här som exempel erinra om den temaorienterade forskningsorganisationen vid universitetet i Linköping som regeringen har lagt fram förslag om i budgetpropositionen och inrättandet av professurer i socialt arbete och inom arbetsvetenskapligt inriktad forskning. Det är således angeläget att högskolan strävar efter att stödja framväxten av problemorienterad forskning såväl i form av forskningsgrupper av typ centrum för tvärvetenskap i Göteborg och det forskningspolitiska programmet i Lund som temaorienterade forskningsprogram och forskartjänster med anknytning till olika problemområden. Därigenom skapar den bättre förutsättningar att bära upp och samverka med sektorsforskningen. Det är heller knappast någon tillfällighet att samverkan mellan sektorsforskning och högskolans forskning har nått betydande omfattning på områden där forskningsorganisationen är förhållandevis problemorienterad. Det gäller bl. a. de medicinska och tekniska fakulteterna. Avvägningen mellan disciplinorienterad och problemorienterad forskning blir därmed en viktig fråga i såväl den övergripande som den lokala forskningsplaneringen.

Jag vill i detta sammanhang framhålla att en utbyggnad av den sektoriella forskningen måste grundas på ett bättre planeringsunderlag än vad vi i regel har i dag. Detta gäller framför allt samordningen mellan den sektoriella forskningen och den allmänna kunskapsutvecklande forskningen inom högskolan samt inte minst forskarutbildningen. Det är enligt min mening mycket viktigt att ett sådant beslutsunderlag tas fram. Jag kommer i det följande att förorda åtgärder med detta syfte.

Jag har nyss nämnt att högskolans uppgifter inom det svenska FoU-systemet är flerfaldiga. Högskolan skall svara för allmänt kunskapsutvecklande forskning. Vidare skall inom högskolan utföras forskning som initieras och finansieras av sektorsorgan, näringslivet eller andra uppdragsgivare. Högskolan har också ansvaret för forskarutbildningen. Jag har vidare framhållit att Sverige ur forskningssynvinkel är ett litet land. Det är därför nödvändigt, som jag har betonat i budgetpropositionen (prop. 1978/79: 100 bil. 12), att de resurser som står och kan komma att ställas till förfogande för högskolans forskning underkastas en sådan planering och prioritering att splittring av dem undviks. En viktig utgångspunkt för denna planering är enligt min mening att fasta resurser för forskning inom högskolan även under den tid som nu är överblickbar bör vara koncentre-

rade till de sju högskoleorter som f. n. har enheter med fast forskningsorganisation. Dessa är de sex universitetssorterna — Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå — samt Luleå. En geografisk koncentration av fasta forskningsresurser skall inte på något sätt uppfattas som ett hinder för att forskningsverksamhet mera tillfälligt bedrivs också på andra högskoleorter än dessa sju. Jag vill vidare framhålla att forskningsanknytning av grundläggande högskoleutbildning kan utvecklas på flera olika sätt även om den inte kan byggas på direkt samband med fasta forskningsresurser.

Flera skäl talar för att samtliga vetenskapsområden inte kan vara företrädare på alla sju högskoleorterna med fast forskningsorganisation. Högskoleenheternas forskningsverksamhet måste profileras. Det finns f. n. en rad ämnen som har så få forskarstuderande och lärare/forskare att det kan ifrågasättas om de varaktigt förmår fylla minimiförutsättningarna för en fast forskningsorganisation. Jag utgår från att universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) i sitt planeringsarbete prövar möjligheterna att koncentrera de fasta resurserna för forskning och forskarutbildning i sådana ämnen till färre högskoleenheter.

I både FRU:s och FUN:s betänkanden samt i många av remissyttrandena diskuteras balansen mellan rörliga och fasta resurser för forskning inom högskolan.

Jag har i årets budgetproposition föreslagit avsevärda förstärkningar av högskolans fasta forskningsorganisation. Förslagen innebär bl. a. att 23 nya tjänster som professor inrättas, att vissa professurer som nu är personliga görs permanenta och att vissa lärartjänster omvandlas till professurer. Vidare har jag i budgetpropositionen beräknat medel för förstärkning av basresurserna, dvs. resurserna för biträdespersonal, materiel, bibliotek m. m.

Jag har i årets budgetproposition även framhållit att forskningsrådsorganisationens verksamhet är av utomordentlig betydelse för förnyelse av den vetenskapliga verksamheten. Detta förutsätter att forskningsråden kan behålla och helst öka rörligheten i användningen av sina resurser. I budgetpropositionen föreslås därför att en rad verksamheter som nu bekostas av forskningsrådsmedel förs över till högskoleorganisationen. Det rör sig här om verksamheter som har byggts upp under en lång följd av år och som kan bedömas vara av sådan kvalitet och tillgodose sådana stadigvarande behov att de bör införlivas med den fasta forskningsorganisationen. I budgetpropositionen har jag vidare räknat med en betydande förstärkning av forskningsrådets medel.

Riksdagen beslöt vid 1975/76 års riksmöte om en reformerad forskningsrådsorganisation inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde från den 1 mars 1977. Flertalet ledamöter i forskningsråden utses av forskare inom högskolan. De första valen till den nya forskningsrådsorganisationen genomfördes vintern 1976/77 under stark tidspress. Bl. a.

till följd härav blev de administrativa svårigheterna på några håll påtagliga. Organisationskommittén (U 1976:07) för forskningsråden, som hade till uppgift att förbereda den nya forskningsrådsorganisationen, har på grundval av erfarenheterna från den första valomgången och med hänsyn till de förändrade förutsättningar som den nya högskoleorganisationen ger lagt fram förslag om bestämmelser för valen till forskningsråden. Förslaget har remissbehandlats. Det ankommer på regeringen att meddela behövliga bestämmelser om dessa val. Jag återkommer därför i annat sammanhang till regeringen i denna fråga. Min strävan kommer givetvis därvid att vara att åstadkomma regler som är både enkla och möjliggör medverkan av breda grupper i valen av rådsledamöter. Nästa val kommer att äga rum våren 1980.

I samband med reformeringen av forskningsråden inrättades forskningsrådsnämnden (FRN). Genom FRN har ett organ av helt nytt slag tillförts det svenska FoU-systemet. Nämnden kommer att behöva tid för att utveckla lämpliga arbetsformer. FRN har i förslag till anslagsframställning för budgetåret 1979/80 redovisat en omfattande planeringsverksamhet. De insatser som nämnden planerar eller redan har inlett gäller enligt min mening angelägna områden. De visar också att värdefullt samarbete inletts över sektors- och ämnesgränserna.

FRU konstaterar i sitt betänkande att de *privata stiftelsernas* och *fondernas* anslagsgivning endast i något fall är av den storleksordningen att ett mer avgörande inflytande på FoU-systemet kan utövas av en enskild stiftelse. Tillsammanstagna betyder dock tillskotten från stiftelser och fonder, vars medel till övervägande del går till mottagare inom högskolan, ett inte oväsentligt bidrag till högskoleforskningen, särskilt den medicinska. Eftersom stiftelserna endast i ringa mån ägnar sig åt aktiv marknadsföring är det sannolikt att de endast kommer i kontakt med en mindre del av de forskare som planerar eller bedriver från stiftelsens synpunkt angelägna projekt. Både stiftelserna och de aktiva forskarna har således intresse av bättre information om stiftelsernas möjligheter att finansiera FoU. Enligt min mening bör det ankomma på FRN att försöka förbättra informationen i detta avseende.

Det internationella FoU-samarbetet griper in i all slags forskning. En rad motiv för organiserat FoU-samarbete på internationell bas kan framhållas. Det finns t. ex. forskning som är extremt dyrbar och som ett enskilt land har svårt att bygga upp egna resurser för. Unika resurser för viss typ av forskning kan finnas i ett visst land och flera länder har intresse av att utnyttja dessa resurser. Flera länder kan ha gemensamma problem eller gemensamma förhållanden som lämpar sig för samordnade eller gemensamma forskningsinsatser.

Ett genomgående problem vid alla större insatser i internationellt FoU-samarbete är avvägningen mellan internationella och nationella insatser. Ytterst bör denna avvägning, enligt min mening, göras av dem som har till

uppgift att göra motsvarande avvägningar mellan olika forskningsinsatser inom landet.

En viktig forskningspolitisk fråga gäller *inflytandet* över forskningen. Vem eller vilka skall få vara med och påverka vilka beslut. Diskussionen om inflytande över forskningen för olika grupper har ofta vävts samman med diskussion om "forskningens frihet". Enligt min mening bör man i en diskussion om inflytandet över forskningen skilja mellan å ena sidan val av vetenskaplig metod, teoriutveckling, resultatredovisning m. m. och å andra sidan val av problemområde som bör belysas. Det första ledet bör, enligt min mening, förbehållas en inomvetenskaplig prövning. Den vetenskapliga kompetensen måste där få vara avgörande. I det andra ledet, som ju ytterst rör resursfördelningen, är det angeläget att stärka inflytandet från andra grupper än forskarna själva. Detta är naturligt inom sektorsforskningen. Denna distinktion blir inte lika lätt att tillämpa på högskolans forskning. Där vävs de båda leden ibland samman på ett sådant sätt att det är svårt att särskilja dem.

Jag vill här erinra om att jag nyss har framhållit att en av högskolans viktigaste uppgifter är att utveckla ny kunskap. Detta är med mitt synsätt, såvitt gäller kunskap som utvecklas genom forskning, ett område där de inomvetenskapliga aspekterna måste få stor tyngd. Inflytandet över forskningen från allmänintresset bör därför på detta område sättas in framför allt på mera övergripande nivåer än när det gäller sektorsforskningen. Det sker i dag genom att riksdagen beslutar om resurser till fakulteter och forskningsrådsområden samt om fasta resurser såsom professurer, investeringar i byggnader m. m. Högskolestyrelserna, i vilka allmänintressena är företrädade, yttrar sig över fakultetsnämndernas förslag till anslagsframställningar och väger därvid samman olika fakultetsnämnders önskemål. Enligt min mening bör denna ordning i huvudsak bestå. Vad jag nu har anfört utesluter självfallet inte att man inom högskolan strävar efter att utveckla nya kunskaper inom forskningsområden som har betydelse för lösningen av aktuella samhällsproblem. Mina förslag i de senaste budgetpropositionerna och vad jag i det föregående har anfört om behovet av närmare samverkan mellan högskolan och sektorsforskningen visar att jag fäster stor vikt vid detta. Den styrning av resurser och den vidgning av högskolans kontakter med omvärlden som fordras härför bör åstadkommas med andra åtgärder än sådana som kan uppfattas som en begränsning av den vetenskapliga kompetensen hos organ vars främsta uppgift är att prioritera utifrån vetenskapliga kriterier. Jag återkommer senare till dessa frågor.

När det gäller forskningsrådsorganisationen vill jag erinra om att riksdagen 1976 beslutade om hur avvägning mellan forskarnas och allmänintressenas inflytande skulle ske. Jag anser inte att de hittillsvarande erfarenheterna ger någon grund för att nu ändra denna avvägning. Såväl högskoleorganen som forskningsråden har möjligheter att till sig knyta

arbetsgrupper och experter som företräder även externa intressen. Jag anser att denna väg bör prövas i större utsträckning för att därigenom forskarna skall få bredare underlag för avvägningar om forskningsområdets omfattning och inriktning.

När det gäller sektorsforskningen är förhållandet som jag nyss har antytt ett annat. Syftet med denna forskning är ju att utveckla sektorn. Denna forskning måste därför styras utifrån sektorns behov. Det är därför enligt min mening angeläget att andra grupper än forskarna där får en stark ställning när det gäller prioriteringsfrågor, val av forskningsområden etc.

Jag kommer i det följande att förorda ökad representation för arbetstagarorganisationerna i vissa sektoriella FoU-organ. Jag kommer även att föreslå vissa åtgärder till stöd för dessa organisationers möjligheter att bl. a. initiera forskning.

En viktig förutsättning för att andra än forskarna själva skall få reella möjligheter att utöva inflytande över forskningens omfattning och inriktning är information till olika grupper om forskning och forskningsresultat. Informationen om forskning har också en vidare aspekt. Vår samhällsutveckling bygger i betydande utsträckning på resultat av tidigare forskning. Vi har tagit i bruk och kommer att ta i bruk allt mer komplicerade tekniker på skilda områden. Detta leder lätt till att de demokratiska beslutsprocesserna indirekt kommer att styras av högt kvalificerade specialister med kunskap om teknik och forskningsresultat som inte har gjorts förståeliga för en bredare allmänhet. Därigenom riskeras i första hand att en allt djupare kunskapsklyfta uppstår mellan beslutande instanser och den allmänhet, som besluten rör, och i förlängningen givetvis en förtroendeklyfta mellan beslutsfattare och allmänhet. Den kritik som de senaste åren har riktats mot teknik och naturvetenskap har troligen delvis sin grund i en sådan utveckling. Enligt min mening bör denna kritik inte uppfattas som antiintellektuell, vilket ibland har förekommit, utan som uttryck för ett ur demokratisk synvinkel riktigt krav på att få en bättre information om forskningsresultat och deras tänkbara tillämpningar. Jag anser därför att en förbättrad forskningsinformation är ytterst angelägen både för att skapa förståelse för forskningens villkor och möjligheter och för att få en insiktsfull debatt om och ett demokratiskt inflytande över forskningen. Jag kommer därför i det följande att föreslå att 4 milj. kr. anvisas för förbättrad forskningsinformation.

Jag går nu över till att behandla vissa allmänna frågor med anledning av FUN:s förslag.

I flera av remissyttrandena över FUN:s förslag uttrycks oro över den minskande rekryteringen till fördjupningsstudier.

När FUN tillkallades år 1974 var det bl. a. av det skälet att antalet studerande inom forskarutbildningen ansågs överstiga vad som kunde bedömas rimligt med hänsyn till möjligheterna under avsevärd tid framöver

för forskarutbildade att få anställningar som svarade mot utbildningen. Både det dåvarande universitetskanslersämbetet och Centralorganisationen SACO/SR hade i skrivelser till regeringen redovisat farhågor angående detta.

Inom flertalet fakulteter — t. ex. teknisk, medicinsk och lantbruksvetenskaplig — var antalet nybörjare i forskarutbildning högre läsåret 1977/78 än läsåret 1970/71. Inom de filosofiska fakulteterna har tillströmningen till forskarutbildning dock minskat.

FUN:s förslag rörande dimensioneringen av forskarutbildningen och remissyttrandena över detta visar hur svårt det är att avgöra vilken omfattning forskarutbildningen bör ha. Enligt min mening har vi f. n. knappast underlag för att bedöma om antalet doktorander i dag generellt är för litet, lagom eller för högt. Det förefaller dock sannolikt att rekryteringen till vissa ämnen är alltför begränsad och att det därför på längre sikt kan uppstå brist på personer med forskarutbildning inom vissa områden.

Antalet studerande i kurser på den nivå att de leder till behörighet för forskarutbildning är för de filosofiska fakulteternas del en av de faktorer som påverkar rekryteringen till forskarutbildning. Den minskande tillströmningen till sådana kurser är oroande. Även för andra verksamhetsområden än forskningen behövs personer med fördjupad utbildning inom något ämnesområde. Jag har i budgetpropositionen framhållit angelägenheten av att utbudet av grundläggande utbildning planeras så att bättre möjligheter erbjuds de studerande att nå sådan ämnesfördjupning som fordras för tillträde till forskarutbildning. Av särskild betydelse i detta sammanhang är de allmänna utbildningslinjerna. Syftet med dessa är i huvudsak att ge förberedelse för yrkesverksamhet inom skilda yrken och yrkesområden. Det är viktigt att linjerna ges en utformning som stimulerar de studerande att söka till dem. Enligt min mening skulle en förbättring av många linjer i denna riktning kunna åstadkommas om de studerande inom linjen kunde erbjudas möjlighet till en ämnesfördjupning som också täcker eventuella särskilda förkunskapskrav för tillträde till forskarutbildning. Förutom att detta sannolikt skulle innebära en generell kvalitetshöjning av utbildningen skulle det också förbättra de studerandes möjligheter att efter utbildningen välja mellan att gå ut i arbetslivet och att fortsätta med forskarutbildning. Jag utgår mot denna bakgrund från att UHÄ i sitt utbildningsplanarbete noga prövar möjligheterna att i ökad utsträckning låta fördjupningsstudier ingå i allmänna utbildningslinjer.

Rekryteringen till forskarutbildning påverkas givetvis också av arbetsvillkoren för doktorander och i forskarkarriären. Jag vill här framhålla att en attraktiv uppläggning av forskarutbildningen och en gynnsam forskningsmiljö främst åstadkoms genom åtgärder som de lokala högskolemyndigheterna råder över.

2. Forskningsplanering

FRU:s huvudförslag innebär att regeringen en gång per valperiod skall lägga fram en principproposition om den samlade FoU-politiken, ett regeringens FoU-program, för riksdagen. Programmet skall avse en femårsperiod och planeringen alltså göras rullande.

FRU betonar att ambitionsnivån i planeringen kommer att vara beroende av de politiska bedömningarna i regering och riksdag, av den allmänna debatten, av möjligheterna att få fram relevant information liksom av de erfarenheter som planeringsarbetet successivt ger.

Som exempel på de huvuddelar som en principproposition om FoU-politiken bör kunna innehålla anger FRU ställningstaganden i aktuella forskningspolitiska frågor av principiell räckvidd och förslag till riksdagen i konkreta frågor som är aktuella vid tidpunkten för propositionens avgivande. Vidare föreslås att propositionen innehåller redogörelser för aktuella utredningsarbeten inom området och en fullständig redovisning för FoU-arbetets omfång och inriktning i Sverige i forskningspolitiskt relevanta termer.

Ett principiellt viktigt inslag i ett regeringens FoU-program är enligt FRU en samlad redogörelse för den anslagsutveckling inom olika områden som regeringen räknar med under den period programmet avser. I tillämpliga fall bör redogörelsen också redovisa vilken inriktning regeringen anser önskvärd inom viktigare områden. Genom att prioriteringar för olika områden görs synliga, jämförbara och motiverade underlättas enligt FRU den forskningspolitiska diskussionen och stimuleras de FoU-ansvariga myndigheternas flerårsplanering.

FRU:s grundläggande uppfattning är alltså att sektorsprincipen inom FoU-systemet inte bör överges men att den sektoriella FoU-politiken måste kompletteras med i ordets egentliga mening övergripande FoU-politiska beslut. Remissinstanserna delar FRU:s uppfattning att sektorsprincipen bör bibehållas och majoriteten tillstyrker också att regeringen regelbundet skall lägga fram FoU-program för riksdagen. Remissinstanserna diskuterar endast i ringa mån innehållet i FoU-programmet. I den mån så sker understryks ofta att det bör avse övergripande frågor och inte bör bli alltför detaljerat. Värde av den av FRU föreslagna redovisningen av beräknad anslagsutveckling under en kommande femårsperiod understryks dock från många håll. Flera remissinstanser understryker också att FoU-programmen bör innehålla analyser av sambanden mellan forskning inom olika områden och behovet av forskarutbildade.

För egen del får jag anföra följande.

I ett FoU-system byggt på sektorsprincipen är definitionsmässigt en totalt sammanhållen och centraliserad FoU-politik omöjlig. Den komplettering av den sektoriella FoU-politiken som regelbundna, sammanhållande FoU-propositioner enligt FRU:s förslag innebär kan då inte heller drivas så långt att sektorsprincipen överges.

Som också FRU betonar måste konstateras att samordningsbehovet inte på något sätt är totalt. Ansvar och förmåga att ta vara på nya och oförutsedda möjligheter och att angripa nya problem måste även fortsättningsvis spridas i hela FoU-systemet. Sektorsvis gjorda bedömningar måste alltså jämt utgöra hörnstenar i FoU-politiken också om forskningspolitiken kompletteras med mer sektorsövergripande bedömningar.

Obestridligt och av central betydelse är att alla beslutsfattare inom forskningsområdet, däribland riksdag och regering, behöver en bättre överblick och information om avslutad, pågående och planerad forskning än de i dag har. Innehållet i en sådan förbättrad information om forskning kan givetvis skifta mellan olika organ och nivåer. Även om den nu aktuella frågan gäller informationsbehovet hos regering och riksdag är det givetvis så att ett förbättrat informationsflöde till dessa nivåer i skiftande grad kan utnyttjas av forskningsråd och sektorsorgan liksom av näringslivet i dess FoU-planering. De olika slag av beslut i FoU-frågor som i dag normalt fattas av regering och riksdag ger en utgångspunkt för informationsbehoven på statsmaktsnivå. Det gäller i huvudsak följande kategorier.

Det viktigaste instrumentet för statsmakternas styrning av FoU är att *anvisa medel*. I det svenska systemet sker detta mestadels i mycket grova termer och de ansvariga myndigheterna fördelar på eget ansvar medel till t. ex. projekt. Som exempel kan nämnas att forskningsrådsorganisationen inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde anvisas endast fyra anslag: till medicinsk, naturvetenskaplig och humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning samt till forskningsrådsnämnden.

Informationen är även på denna nivå i dag knappast tillräcklig och framför allt inte tillräckligt överblickbar. Proportionerna mellan forskning och utvecklingsarbete är ofta svåra att få fram och först på senare år har det genom särskilda analyser i efterhand varit möjligt att efter något sånär enhetliga principer få fram någorlunda säkra uppgifter om de totala statliga satsningarna på FoU i statsbudgeten.

Vidare fattar riksdag och regering vissa beslut om investeringar i *byggnader och utrustning*, som är av stor betydelse för möjligheterna att bedriva olika slag av forskning.

Regering och riksdag fattar även en rad beslut om *organisation och verksamhetsformer* när det gäller statligt finansierad forskning. Information om olika verksamhets- och organisationsformer och deras konsekvenser, framför allt inom den sektoriellt organiserade delen av FoU-systemet, när det gäller samarbete och gränsdragning mellan olika organ, möjligheterna till kvalitetsbedömningar och relevansprövning liksom kopplingen mellan FoU och verksamheten är viktig för alla avgöranden av detta slag. Det nu existerande FoU-systemet har växt fram utan långsiktig och samordnad planering. FoU-strukturen är därför i hög grad oenhetlig. Systematisk utvärdering och en i ökad grad överblickbar struktur bör ge förbättrade möjligheter till väl avvägda beslut rörande t. ex. graden av sekterisering och myndighetsanknytning etc.

Riksdag och regering påverkar också FoU-verksamhetens inriktning genom att *inrätta tjänster* som professor i högskolan. Även om dessa tjänsters ämnesbenämningar ofta görs ganska vida och kan täcka skiftande forskningsinriktningar, påverkas härigenom för mycket lång tid forskningens allmänna inriktning och inte minst forskarutbildningen i avsevärd grad. Ökad kunskap om inte minst de sektoriellt motiverade behoven av forskarutbildad personal vore här av stort värde.

Riksdag och regering påverkar FoU-verksamhetens omfattning och inriktning också genom *direkta viljeyttringar* i mer konkreta frågor — t. ex. genom att ange att vissa belopp skall gå till viss slags forskning eller genom att peka ut områden där forskningen bör intensifieras eller projekt som bör genomföras. Sådana uttalanden har när det gäller forskningsråden under utbildningsdepartementet hittills gjorts i relativt liten omfattning men är naturligt nog vanligare när det gäller sektoriell FoU, t. ex. inom energiforskningen. Viktiga områden för direkta viljeyttringar gäller vidare samarbetsavtal med andra länder på forskningens område och deltagande i internationella samarbetsprojekt. Beroende på omfattningen får de specificerade prioriteringar som görs effekter av i princip samma karaktär som de medelsanvisningar som jag nyss har berört. Även i detta sammanhang gäller alltså att omfattande och långsiktiga satsningar inom t. ex. ett sektoriellt område inverkar på behovet av forskning inom andra närliggande sektoriella områden eller området grundforskning. Den information som behövs kan alltså gälla både den aktuella prioriteringen själv och dess konsekvenser på andra FoU-områden.

Forskningsfrågornas mångskiftande karaktär gör det knappast möjligt att i detalj ange vad som fordras för att riksdag och regering skall få ett bättre beslutsunderlag i de forskningsfrågor där de har att besluta. Det beror — förutom på de sakfrågor som aktualiseras, t. ex. via högskolans, forskningsrådets och sektorsorganens eget planeringsarbete samt internationellt — i hög grad på ambitionsnivån i det planeringsarbete i integrerande syfte som regeringen anser önskvärt och möjligt att bedriva. Informationsbehovet måste alltså fortlöpande analyseras och ambitionsnivån stegvis anpassas till planeringskapacitet och informationsmöjligheter.

Inte minst möjligheterna att få fram efterfrågad information kan visa sig vara en begränsande faktor. Jag vill återigen betona att samordningsbehovet inte på något sätt är totalt; såväl kraven på utrymme för en helt fri och i dominerande grad forskarstyrd forskning som kraven på sektoriella initiativ och problemdefinitioner gör en centralisering och hård planering orimlig.

En annan faktor av stor betydelse gäller tidpunkten för information, analys, planering och beslut. FRU:s förslag om samlade FoU-propositioner en gång per valperiod innebär att riksdagen och regeringen skulle kunna fatta långsiktigare beslut än vad som nu normalt sker i det årliga

budgetarbetet. En rad beslut skulle naturligtvis även fortsättningsvis behöva fattas i anslutning härtill men då mot bakgrund av de mer långsiktiga och principiella beslut som en FoU-proposition enligt FRU:s modell skulle kunna ge upphov till.

Även i detta sammanhang finns enligt min mening vissa problem som behöver övervägas ytterligare mot bakgrund av erfarenheterna av ett utökat planeringsarbete. Hit hör t. ex. karaktären av myndigheternas anslagsframställningar under de år då ett regeringens FoU-program löper. En annan fråga gäller möjligheterna att snabbt fånga upp och fatta beslut om nya eller tidigare obeaktade problem; att planeringen görs rullande underlättar dock väsentligt möjligheterna härtill. En bundenhet för regering och riksdag i detta avseende måste emellertid undvikas. En planering som finge sådana effekter skulle i själva verket motverka sitt eget syfte.

Enligt min mening bör riksdag och regering rikta ökad uppmärksamhet mot de långsiktiga och övergripande FoU-frågorna för att skapa förbättrad överblick och sammanhang i det långt sektoriserade svenska FoU-systemet. Det bör ske i full medvetenhet om de svårigheter som faktiskt föreligger när det gäller informationsinhämtande och analys av samband, konsekvenser etc. i ett så vitt förgrenat system. FRU:s förslag om regeringsprogram för FoU anser jag vara i huvudsak väl avvägt. Det bör därför för provas och successivt ge erfarenheter till ledning för ett fortsatt arbete. Ambitionsnivån måste dock anpassas inte bara till kravet på balans mellan sektorisering och överblick utan också till föreliggande informations- och analysmöjligheter. Det finns inte anledning att redan nu närmare fixera den lämpliga ambitionsnivån i dessa avseenden — erfarenheten av ett första FoU-program måste bli vägledande för den fortsatta utvecklingen.

FRU har föreslagit att regeringen i de av utredningen förordade FoU-programmen skall lägga fram samlade redogörelser för den anslagsutveckling för olika områden som regeringen räknar med för en femårsperiod. Ettårsbudgetering är regel för statligt finansierad verksamhet. Detta bör dock inte hindra att regeringen, t. ex. i en forskningsproposition av det slag jag här har skisserat, redovisar vissa långsiktiga överväganden avseende forskningen utan att för den skull precisera anslagsbelopp för längre perioder.

En viktig effekt av regelbundna FoU-program, utöver förbättrade planeringsmöjligheter för myndigheter med ansvar för FoU, bör enligt min mening bli en intensifierad politisk och allmän debatt om forskningsfrågor både i riksdagen och annorstädes. En insiktsfull, kontinuerlig och allmän diskussion i dessa frågor är av avgörande betydelse för FoU-systemets vitalitet.

En annan viktig effekt är att de sektoriella organens satsning på mera långsiktigt syftande projekt ökar — erfarenheten har i många fall visat behovet härav. En ytterligare viktig effekt blir att systemet ökar möjligheterna för Sverige att bedöma intresset av att delta i internationellt orga-

niserat samarbete. Man kan räkna med att sådant samarbete blir allt vanligare i fortsättningen, både på ett nordiskt och på ett vidare internationellt plan.

2.1 Arbetet inom regeringskansliet m. m.

FRU diskuterar formerna för samordning m. m. av forskningsfrågor inom regeringskansliet. FRU avvisar tanken på ett särskilt departement för forskningsfrågor och föreslår att en interdepartemental arbetsgrupp, bestående av tjänstemän i ansvarig ställning skall leda arbetet med att utarbeta det av utredningen föreslagna FoU-programmet.

Jag delar FRU:s uppfattning att ett särskilt departement för forskningsfrågor inte är lämpligt. Forskningsfrågorna bör som hittills höra till de departement som svarar för de olika verksamhetsområden som forskningen ägnas. Till utbildningsdepartementets roll återkommer jag i det följande.

Med hänsyn till den förbättrade redovisning av beslutsunderlag i forskningsfrågor m. m. och de regelbundet återkommande forskningspropositioner som jag förordat i det föregående behöver formerna för samarbete i forskningsfrågor inom regeringskansliet ses över. Det ankommer på regeringen att besluta om arbetsformerna i regeringskansliet. FRU:s förslag och remissinstansernas synpunkter på detta har enligt min mening gett värdefulla uppslag för fortsatt diskussion om arbetsformerna. Det är naturligt att de återkommande forskningspropositionerna förbereds i samarbete med berörda myndigheter och organisationer.

FRU framhåller att ett planeringsarbete som syftar till de av utredningen föreslagna regelbundna FoU-programmen måste bedrivas kontinuerligt och att ansvaret för att hålla samman planeringsarbetet och utan avbrott följa samordningsaspekterna på FoU-frågorna måste ges en organisatorisk bas inom regeringskansliet. FRU anser att utbildningsdepartementet bör utgöra administrativ bas för planeringsarbetet.

De remissinstanser som yttrar sig i frågan tillstyrker i regel FRU:s förslag.

I enlighet med FRU:s förslag bör utbildningsdepartementet svara bl. a. för att samordningen i forskningsfrågorna förbättras och för att åtgärder vidtas för att ta fram bättre underlag för regeringens och riksdagens beslut i forskningsfrågor.

Eventuella förändringar i organisationen på myndighetsnivå måste bli beroende av hur pass omfattande myndigheternas medverkan i arbetet med att ta fram underlag för regeringens och riksdagens beslut kan komma att bli. Den närmare utformningen av detta arbete måste avvaktas innan man kan ta ställning till sådana förändringar. Jag utgår dock från att eventuella förändringar kan ske inom ramen för befintliga resurser.

Forskningsrådsnämnden kommer vid bifall till mina förslag i det följande att få ansvaret för flera nya uppgifter. I nämnden ingår nu före-

trädare för bl. a. de politiska partierna och arbetstagarorganisationerna. Antalet ledamöter i nämnden bör enligt min mening utökas och företrädare för Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), kommuner och lands-ting ingå i nämnden.

Enligt FRU:s bedömning kan ett bevarande av *forskningsberedningen* i dess nuvarande form inte grundas på uppgiften att vara samordnings-instrument för FoU-politiken eller rådgivare till regeringen i FoU-politiska frågor. Ett bevarande av forskningsberedningen kan dock, framhåller FRU, motiveras av andra skäl, t. ex. ett fortsatt behov av informella dis-kussioner mellan berörda statsråd och företrädare för forskningen i sam-hället.

Ett mycket litet antal remissinstanser nämner forskningsberedningen i sina yttranden.

Regeringen har enligt min mening även i fortsättningen behov av kon-taktorgan mellan regeringen och forskarna. Forskningsberedningen bör kunna fylla rollen som ett sådant kontaktorgan och vara ett forum för informella diskussioner i forskningsfrågor. Genom denna direktkontakt kan synpunkter och förslag från forskarhåll oförmedlat delges regeringen. Forskningsfrågor av skilda slag aktualiseras inom så gott som samtliga departements verksamhetsområden. Med hänsyn bl. a. härtill är det enligt min mening lämpligt att forskningsberedningen knyts till regeringens sam-ordnande organ, statsrådsberedningen, och att statsministern är ordfö-rande i forskningsberedningen. Jag har i denna fråga samrått med stats-ministern. Ledamöterna i beredningen bör utses för begränsad tid, t. ex. tre år, och det normala bör vara att ledamöterna inte omförordnas. Det an-kommer på regeringen att besluta i dessa frågor.

2.2 Riksdagen och FoU-frågorna

FRU konstaterar att riksdagens arbete genom författningsreformen och den därvid införda utskottsorganisationen blivit starkt sektoriserat och att till följd härav FoU-frågor kommit att behandlas i flera olika utskott. Möjligheterna till överblick över FoU-frågorna är enligt utredningens be-dömning inte tillräckliga. Även möjligheterna att få fram kvalificerad men bearbetad forskningsinformation som rör sakfrågor är begränsade. Det kan f. ö. noteras att det var på riksdagens initiativ som FRU i tilläggs-direktiv fick uppdraget att undersöka förutsättningarna för en långsik-tig forskningsplanering.

FRU föreslår att nya insatser görs för att förbättra möjligheterna till både forskningspolitisk information och forskningsbaserad sakinformation för de enskilda riksdagsledamöterna och för partigrupperna. Riksdagens upplysningstjänst bör få ökad möjlighet att förse riksdagens ledamöter med bearbetad information om aktuellt forskningsläge inom olika om-råden genom översikter, granskning av forskningsrapporter etc. FRU före-slår att 0,5 milj. kr. anvisas upplysningstjänsten för denna serviceverksam-

het, varav även utskotten och riksdagens inre förvaltning i övrigt kan dra nytta. FRU anser vidare att en ökning av partigruppstödet är befogad för att ge partigrupperna och särskilt de av stödets konstruktion gynnade oppositionspartierna möjligheter att inhämta kvalificerad information om forskning. FRU anser sig inte böra föreslå det belopp med vilket stödet bör öka. Denna avvägning bör göras av riksdagens egna organ.

FRU:s förslag rörande riksdagen och FoU-frågorna behandlas endast i ett mindre antal remissyttranden. I flertalet av dessa tillstyrks den föreslagna förstärkningen av riksdagens upplysningstjänst. Den föreslagna ökningen av partigruppstödet tillstyrks också av flera remissinstanser men i denna fråga redovisar också flera instanser tveksamma eller kritiska synpunkter.

De förslag som FRU fört fram rörande riksdagen och FoU-frågorna gäller frågor i vilka riksdagen beslutar utan förslag från regeringen. En av riksdagen tillsatt utredning rörande riksdagens arbetsformer har nyligen lagt fram förslag som rör bl. a. de frågor som FRU aktualiserat. Riksdagen kommer således att få ta ställning till de berörda frågorna i samband med behandlingen av förslag från utredningen om riksdagens arbetsformer.

3. FoU-statistik

FRU föreslår att ökade insatser görs för att skapa en heltäckande FoU-statistik. Särskilt viktigt anser FRU det vara att en reguljär och löpande FoU-statistik över forskningen inom högskolan kommer till stånd.

FRU förordar att den interdepartementala arbetsgrupp, som av utredningen har föreslagits få ansvar för samordningsarbetet för regeringens FoU-program, får ett samordnande ansvar även för utveckling av den reguljära svenska FoU-statistiken.

Flertalet remissinstanser anser det värdefullt med en förbättrad FoU-statistik. Ett antal remissinstanser avstyrker dock FRU:s förslag, bl. a. med motiveringen att de stora insatser som måste göras för att en sådan statistik skall bli meningsfylld inte skulle ge ett utbyte som står i rimlig proportion till insatta medel. I några remissyttranden föreslås att FRN — i stället för den interdepartementala arbetsgruppen — får ansvar för FoU-statistikens omfattning och inriktning. "Driftansvaret" för statistiken föreslås åvila statistiska centralbyrån (SCB). Flera organ inom högskolan befarar att en utvidgad FoU-statistik kommer att öka institutionernas administrativa belastning och kritiserar utredningen för att den inte har uppskattat institutionernas kostnader i samband med uppgiftslämnandet. Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) är tveksamt till om den av FRU skisserade ambitionsnivån för FoU-statistiken ryms inom den av FRU angivna kostnadsramen (0,7 milj. kr.). UHÄ anser också att

kostnaderna för att utveckla system för FoU-statistiken skulle vara betydande.

Redan i dag svarar SCB för en ganska omfattande statistikproduktion avseende FoU.

För ställningstagande till frågan om omfattning, inriktning och utformning av FoU-statistik är det, enligt min mening, angeläget att ha ett bättre underlag än vad FRU redovisat om behovet av FoU-statistik av olika slag.

FRU:s betänkande redovisar befintligt *utbud* av FoU-statistik, men diskuterar inte närmare vilken *efterfrågan* på eller vilket *behov* av FoU-statistik som finns. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att uppdra åt FRN att tillsammans med SCB undersöka vilket statistiskt material olika tänkbara användare behöver. Viktiga frågor som måste klargöras är också vid vilka tidpunkter uppgifterna behövs och hur pass aktuella uppgifterna måste vara för att vara av intresse för användarna. På grundval av dessa uppgifter om behovet och efterfrågan på FoU-statistik bör FRN i samråd med bl. a. SCB och UHÄ utarbeta förslag till omfattning, inriktning och utformning av den samlade FoU-statistiken.

Som FRU har framhållit saknas egentlig FoU-statistik för högskolan. Det torde stå klart att åtgärder för att förbättra FoU-statistiken bör sättas in här. I samband med högskolereformen infördes för högskolan ett nytt anslagssystem som bl. a. innebär att medel för grundläggande högskoleutbildning och medel för forskning/forskarutbildning anvisas under skilda anslag. I detta nya anslagssystem borde det finnas goda möjligheter att ur befintlig ekonomisk redovisning eller med hjälp av anpassningar i denna sammanställa statistik över FoU inom högskolan. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att uppdra åt UHÄ att i samråd med bl. a. riksrevisionsverket (RRV) och SCB utreda möjligheterna att med hjälp av högskolans ekonomi-administrativa rutiner erhålla statistik över FoU inom högskolan.

FRU har föreslagit att den av utredningen förordade interdepartementala arbetsgruppen skall ha ansvaret för FoU-statistiken. Enligt min mening gäller det dock här uppgifter av en sådan karaktär att de snarare bör ligga på någon myndighet än på regeringsnivå. Det ovannämnda utredningsarbetet bör ge underlag för ställningstagande till frågan hur samordning m. m. av FoU-statistiken organisatoriskt skall utformas. Jag delar den uppfattning som flera remissinstanser redovisat att de lösningar som bör eftersträvas inte får medföra en onödig administrativ belastning för institutionerna inom högskolan.

4. Forskningsregistrering

FRU föreslår att ett sammanhållet datoriserat register över FoU-projekt skapas, vilket bör innefatta alla statligt stödda FoU-projekt och så långt

det visar sig möjligt även FoU-projekt som det privata eller offentligt ägda näringslivet stöder och bedriver.

Ansvar för registrets uppbyggnad och löpande anpassning till nya krav, programansvaret, föreslås ligga på ett organ med centralt ansvar för planering av FoU, t. ex. den av FRU föreslagna interdepartementala arbetsgruppen, UHÄ eller FRN. Även anknytning till ett centralt biblioteksorgan anser FRU tänkbar. Driftansvaret kan, enligt FRU, eventuellt läggas på miljödatanämnden. Det slutliga valet av teknik och organisation föreslås ske först efter en försöksverksamhet. FRU föreslår att en sådan inleds. FRU beräknar de årliga kostnaderna för driften av ett FoU-register till 1,5—2 milj. kr.

Ett stort antal remissinstanser tillstyrker FRU:s förslag om registrering av pågående FoU, men det är också många som avvisar förslaget. De som tillstyrker förslaget gör det oftast med allmänna motiveringar: ett sådant register skulle vara "värdefullt", "av stor vikt för forskningen" etc. De som avstyrker anger ofta mer specifika skäl. Som exempel på argument som förts fram kan nämnas följande: det är tveksamt om strategisk planering är bäst betjänt av register över *projekt*, många av dem små — någon överblick skapas inte automatiskt på det sättet; det är svårt att förutse vilka uppgifter om forskning som kan komma att behövas i skilda sammanhang och som därför borde finnas i registret; det är svårt att hitta ändamålsenlig klassificering; risken är stor att uppgiftsinsamlandet skulle ta sådan tid att registret alltid var föråldrat eller i varje fall att man aldrig kunde vara säker på att registret var aktuellt; registrering av forskningsprojekt som skulle omfatta ett någorlunda stort antal uppgifter skulle innebära merarbete för dem som skall lämna uppgifterna — FRU har inte uppskattat kostnaderna för detta; det administrativa arbetet blir inte obetydligt, centralt och för uppgiftslämnarna; det är tveksamt om de stora insatser som krävs för att inrätta och vidmakthålla ett rapporteringssystem motsvaras av nyttan av ett sådant system.

Register över pågående FoU-projekt fyller flera funktioner: de kan bl. a. bidra till att "dubbel forskning" undviks och de kan ge information om forskning till olika myndigheter och grupper, däribland dem som skall planera och fatta beslut om forskning. Det finns således skäl som talar för registrering av FoU-projekt. Vissa av de svårigheter och risker — t. ex. för onödig och dyrbar byråkratisering — med FoU-registrering, som många remissinstanser pekat på, är dock enligt min mening i högsta grad reella och måste beaktas när förslag om FoU-registrering prövas.

I FRU:s betänkande och framför allt i expertbilagan (SOU 1977: 54) till betänkandet om forskningsregistrering (Information om pågående forskning) redovisas hur omfattande *utbudet* av information i registerform om FoU-projekt redan i dag är. En inventering som FRU gjort avseende FoU-verksamhet med statligt stöd visade på existensen av närmare

200 kataloger och listor sammanställda efter skiftande principer. Det finns dock f. n. ingen motsvarande kartläggning av *behovet av och efterfrågan på* information i registerform om FoU-projekt. Det är enligt min mening knappast rimligt att ta ställning till frågan om register över FoU-projekt utan uppgifter om vilka behov olika tänkbara användare har av information ur ett sådant register: vilka uppgifter behöver de eller skulle i varje fall vara av intresse för dem, vilka indelningsgrunder/klassificeringssystem är de intresserade av, hur pass aktuella måste uppgifterna vara, vid vilka tidpunkter behöver de uppgifterna, i vilken form vill de ha dem etc.

Riksdagen beslöt hösten 1978 att en delegation för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning skall inrättas. Delegationen skall ha som huvuduppgift att svara för dels övergripande samordning och planering av informationsförsörjningen, dels forsknings- och utvecklingsarbete inom denna. En organisationskommitté (U 1978: 10) har tillkallats för att förbereda inrättandet av delegationen. Det fortsatta utredningsarbete jag här har skisserat har nära samband med arbetet inom organisationskommittén och delegationen. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att uppdra åt organisationskommittén för vissa åtgärder på informationsförsörjningsområdet att i samråd med FRN kartlägga behovet hos olika tänkbara användare av registeruppgifter om forskningsprojekt.

FRU redovisar att ett sammanhållet register skulle bli mycket omfattande. Det skulle uppskattningsvis innehålla 20 000—25 000 registreringsposter (projekt eller avhandlingsämnen). I den till FRU:s betänkande fogade expertbilagan om forskningsregistrering framhålls att en heltäckande samkatalog för svensk FoU skulle dels vara ohanterlig att använda, dels bli mycket kostsam att framställa. I expertbilagan pekas bl. a. på ett alternativ med flera samverkande FoU-register. Detta alternativ utgår från existerande register med kompletteringar för vissa ämnesområden eller sektorer som i dag inte omfattas av något registreringssystem. Någon form av fördelningsplan föreslås upprättas varigenom ansvariga organ enligt frivillig överenskommelse utses för insamlings- och registreringsarbete avseende bestämt avgränsade ämnes/sektorsområden. En central myndighet föreslås följa den löpande utvecklingen på området och föreslår ansvariga institutioner inom nya ämnesområden. Utformningen och innehållet i registren samordnas.

En sådan lösning är enligt min mening tilltalande. I det nyssnämnda utredningsuppdraget bör ingå att pröva i vad mån redovisade behov kan tillgodoses genom befintliga register, som samordnas — bl. a. så att de alla innehåller ett visst minimum av information om enskilda projekt — och eventuellt kompletteras.

Informationen om befintliga register behöver sannolikt förbättras och registren göras lättillgängliga. En tänkbar möjlighet är att det på universitetsbiblioteken och t. ex. riksdagsbiblioteket finns förteckningar över alla

FoU-register och kopior av i varje fall vissa register av mer allmänt intresse. Hur resultaten av redan utfört och kommande registreringsarbete skall kunna utnyttjas bättre och av fler måste vara en väsentlig fråga i det nyssnämnda utredningsarbetet.

En fråga som uppmärksammats av många remissinstanser är om ett eventuellt FoU-register också skall omfatta uppgifter om den forskning som inte finansieras med offentliga medel. De allmänna motiv som hittills anförts för FoU-registrering — behovet av information till skilda grupper, angelägenheten att försöka undvika dubbelarbete — talar för att en FoU-registrering bör vara så fullständig som möjligt. En rad särskilda problem — bl. a. i fråga om sekretessen — är dock förknippade med att försöka få en eventuell FoU-registrering fullständig även i vad avser privatfinansierad forskning. Hur pass angeläget det är att lösa dessa problem och vilka åtgärder som skall sättas in för att försöka göra det är enligt min mening beroende av vilket behov av uppgifter för skilda ändamål som olika tänkbara registeranvändare kan ha. Ett slutligt ställningstagande till frågan om hur pass fullständig FoU-registrering som skall eftersträvas i detta avseende bör därför anstå till den nyss nämnda kartläggningen av efterfrågan på uppgifter i registerform om FoU-projekt är klar.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att frågan om ett register över nordiska forskningsprojekt har diskuterats av de nordiska utbildningsministrarna.

5. Samhällsriktad forskningsinformation

FRU konstaterar att det inom flera olika sektorer har kunnat utvecklas en effektiv nyttjarinformation om forskning men att den allmänna forskningsinformationen inte är väl tillgodosedd.

FRU föreslår att FRN ges ett ansvar för och resurser till stöd för informationsprojekt, populärvetenskapliga publikationer, stipendier etc. inom detta område. Det förutsätts att ansvar för forskningsinformation liksom hittills vilar på en rad olika organ som FRN kan stödja och samarbeta med.

Inledningsvis bör, enligt utredningen, 4 milj. kr. årligen ställas till FRN:s förfogande för detta ändamål. FRN föreslås inrätta en delegation för att behandla dessa frågor i vilken skall ingå representanter för olika intressen inom området.

De remissinstanser, som berör frågan, är positiva till åtgärder för att förbättra den samhällsriktade forskningsinformationen. Man pekar på att formerna för forskningsinformation är — och bör vara — många. En rad remissinstanser framhåller den egna verksamhetens betydelse i detta avseende. Riksarkivet, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer samt forskningsbiblioteksrådet framhåller resp. arkivens, museernas och bibliotekens betydelse för spridning av forskningsinformation. Styrelsen

för teknisk utveckling (STU) erinrar om sina kontaktsekretariat. Kommunförbundet anser att förbundets kurs- och konferensverksamhet samt förbundets tidskrift Kommunaktuell spelar en betydelsefull roll när det gäller information om pågående forskning etc. Flertalet tillstyrker att FRN får ett ansvar för att samordna och initiera samhällsinriktad forskningsinformation samt att det inom FRN inrättas en särskild delegation för detta ändamål. Några instanser avstyrker dock — de förordar att de FoU-finansierande och -utförande organen själva få svara för informationen om den egna FoU-verksamheten.

Frågan om resurser för forskningsinformation berörs framför allt i yttranden från organ inom högskolan. I ett stort antal yttranden framhålls således att medelstillskott behövs till högskolenheterna om de skall kunna fylla sin uppgift i informationssammanhang. Enligt UHÄ bör de av utredningen föreslagna resurserna för forskningsinformation inledningsvis fördelas dels på FRN, dels på universiteten och vissa högskolor.

Många olika grupper behöver och har intresse av information om forskning. Det gäller givetvis dem som på olika sätt direkt skall använda sig av forskningens resultat. Information till sådana grupper — nyttjarinformation enligt FRU:s benämning — omfattas inte av FRU:s förslag. FRU framhåller att det redan finns väl fungerande system för nyttjarinformation. Jag kan dela uppfattningen att nyttjarinformationen fungerar tillfredsställande inom flera områden, t. ex. jordbruksområdet och byggnadsområdet. Andra områden förefaller dock mindre väl tillgodosedda. Det gäller t. ex. en stor del av den forskning som bedrivs inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde. En svårighet när det gäller denna forskning är att hitta avgränsade målgrupper för nyttjarinformation. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att uppdra åt FRN att i samarbete med bl. a. UHÄ undersöka vilka behov av nyttjarinformation som inte är tillfredsställande tillgodosedda och att lämna förslag i fråga om hur de problem som eventuellt kan vara förknippade med utökad nyttjarinformation skall lösas. FRN bör i anslutning till detta uppdrag även kunna ta initiativ till t. ex. försöksverksamhet med utvidgad nyttjarinformation eller initiera andra åtgärder i syfte att sprida nyttjarinformation om forskning. Kostnaderna för dessa ändamål bör bestridas inom ramen för det belopp för forskningsinformation som jag kommer att föreslå i det följande.

FRU:s förslag avseende forskningsinformation gäller vad som utredningen kallar samhällsriktad forskningsinformation. Sådan information har många mottagare, såsom politiker, administratörer, lärare, folkbildningsorganisationer, journalister m. fl. och sist men inte minst allmänheten.

I alltför många fall får endast forskaren själv och en ytterst begränsad grupp personer del av resultaten av ett forskningsarbete. Flera skäl talar för en utbyggnad av den allmänna samhällsriktade forskningsinformationen. Den nya kunskap som forskningen frambringar kan — oavsett den

direkta användbarheten och nyttan av forskningsresultaten — ge de enskilda kulturell och intellektuell stimulans.

Forskningen är till stor del finansierad med offentliga medel. Medborgarna har därför rätt att fortlöpande få information om FoU-verksamheten. Forskningsresultat kan på kort eller lång sikt påverka olika delar av samhällslivet. Det är rimligt att de som direkt eller indirekt kommer att beröras av dessa konsekvenser också har möjligheter att få information om orsakerna. Också sett ur forskningens synvinkel är en förbättrad samhällsriktad allmän forskningsinformation angelägen. Sådan information är en förutsättning för utveckling av kontakter med olika grupper, varigenom synpunkter på verksamheten kan komma fram och aktuella forskningsbehov redovisas.

Det finns exempel på mycket fina insatser för att sprida information om forskning och forskningsresultat. Jag vill här nämna tidskriften *Forskning och framsteg*. Radio och TV har understundom utomordentliga populärvetenskapliga inslag, vissa tidningar likaså. Vid universitetet i Uppsala har man haft goda erfarenheter av den s. k. SAMSUS-verksamheten. Universitetet i Göteborg har tillsammans med Vetenskapsakademien och UHÄ genomfört bl. a. en omfattande informationsinsats avseende havsforskning, riktad till skolelever, journalister och andra opinionsbildande grupper samt allmänheten. Med anledning av FN:s barnår har universitetet och berörda högskolor tagit initiativ för att sammanställa och publicera information om all pågående barnforskning. Dessa forskningskataloger kommer att utnyttjas för utställningar, föreläsningsserier, konferenser för forskare och andra berörda grupper, seminarier för journalister m. fl. Forskningsinformation i form av populärvetenskapliga föreläsningsserier har under senare år prövats med gott resultat, bl. a. av universitetet i Stockholm i samarbete med studieförbund. Flera av universitetet och några högskolor har vidare haft mycket uppskattad och framgångsrik s. k. "öppet hus"-verksamhet, bl. a. med stöd av UHÄ. Mycket återstår dock att göra. Den samhällsriktade forskningsinformationen har länge varit eftersatt. Det är enligt min mening mycket viktigt att denna informationsverksamhet utvidgas. Jag kommer i det följande att föreslå att för budgetåret 1979/80 4 milj. kr. anvisas för information om forskning. Medlen bör användas för stöd till informationsprojekt, populärvetenskapliga publikationer etc.

Det torde knappast vara möjligt att utan direkt kontakt med forskningen veta vad det finns att informera om och vad informationen bör innehålla. En stor del av informationen om forskning måste — som bl. a. UHÄ framhållit — framställas i direkt kontakt med den miljö där forskningen bedrivs och under aktiv medverkan av de berörda forskarna.

Alla berörda myndigheter och organ inom FoU-området måste ha ansvar för att det informeras om den verksamhet de bedriver. Jag vill i detta sammanhang erinra om att enligt högskolelagen (1977:218) skall högsko-

lan sprida kännedom om forskning och utvecklingsarbete. Högskolan skall enligt högskolelagen också sprida kännedom om vilka erfarenheter och kunskaper som har vunnits och om hur dessa erfarenheter och kunskaper skall kunna tillämpas. Jag anser det angeläget att förstärka högskolemyndigheternas resurser för forskningsinformation. En del av den förstärkning för forskningsinformation jag nu beräknar bör därför komma högskoleenheterna till del.

Det är samtidigt nödvändigt att något organ får ett särskilt samordningsansvar för information om forskning. Detta organ skall svara bl. a. för utveckling och spridning av informationsmetoder, samordning av större informationsprojekt, utvärdering samt initiering av nya informationsinsatser. Jag delar FRU:s uppfattning att FRN bör få ett sådant ansvar. FRN har redan i dag enligt sin instruktion till uppgift att verka för att information om forskning och forskningsresultat sprids. FRN:s verksamhetsområde spänner över alla vetenskapsområden och sektorer. Vidare har FRN kontakter och samarbete med ett mycket stort antal myndigheter och organ inom FoU-området. FRN bör disponera de särskilda medlen för forskningsinformation.

Jag har nyss nämnt att det enligt högskolelagen åvilar högskoleenheterna att bedriva information om forskning. Det är angeläget att denna verksamhet stimuleras ytterligare. Jag förordar därför att av de medel som anvisas FRN för forskningsinformation för budgetåret 1979/80 2 milj. kr. avsätts för stöd till högskoleenheternas information om forskning. Stödet bör gälla information om särskilt omfattande forskningsprojekt eller forskning som kan bedömas ha speciellt allmänintresse eller avse utveckling av nya former för forskningsinformation. Medlen bör efter ansökan fördelas av FRN.

Jag återkommer senare till regeringen med förslag om att uppdra åt FRN att genomföra den nu berörda verksamheten. Frågor om forskningsinformation bör inom FRN beredas i nära kontakt med såväl forskare som informatörer och mottagare av forskningsinformation, t. ex. genom en särskild delegation som nämnden inrättar.

Inom naturvetenskapliga forskningsrådet finns en redaktionstjänst, som bl. a. svarar för vissa uppgifter i samband med spridning av vetenskapliga tidskrifter. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att uppdra åt FRN att i samråd med forskningsråden pröva frågan hur dessa arbetsuppgifter bäst utförs för rådsorganisationen som helhet.

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet har i sitt remissyttande över FRU:s förslag påpekat att kunskaperna om bästa sättet att informera om forskning alltjämt är fragmentariska och att experiment och skiftande ansatser därför bör uppmuntras. I Sveriges radios remissyttande framhålls vikten av att forska kring för- och nackdelar hos skilda kanaler som förmedlare av forskningsinformation, förutom massmedia även t. ex. utbildningsväsendet, intresseorganisationer och folkrörelser.

I några länder — t. ex. Norge och Frankrike — har undersökningar gjorts om allmänhetens önskemål i fråga om information om forskning. Dessa undersökningar har visat på ett stort intresse för lättförståelig information om bl. a. medicinsk forskning. Någon motsvarande undersökning har inte gjorts i Sverige. Eftersom det således råder viss osäkerhet både om lämpliga former för forskningsinformation och om vilka områden som är mest angelägna att informera om är det lämpligt att medlen för forskningsinformation också kan användas för att bekosta undersökningar rörande dessa frågor.

Det står dock klart att alla gruppers behov och önskemål i fråga om forskningsinformation inte kan tillgodoses på samma sätt. Många olika former av information måste prövas. Jag vill här särskilt betona vikten av att åtgärder vidtas för att få fram lättillgänglig information om forskning och vetenskap till barn och ungdom. Jag kommer att föreslå regeringen att uppdraga åt FRN att i samråd med andra berörda myndigheter undersöka möjligheterna att ge ut en populärvetenskaplig tidskrift för barn och ungdom och överväga andra insatser riktade till dessa.

Sedan några år ges med statligt stöd försöksvis ut framför allt skönlitteratur i upplagor som är mycket billiga, de s. k. femkronorsböckerna i serien "En bok för alla". Litteraturfrämjandet har låtit utvärdera utgivningen de två första åren och överlämnat en rapport därom till utbildningsdepartementet. Rapporten remissbehandlas f. n. FRN bör få i uppdrag också att i samråd med statens kulturråd undersöka möjligheterna att på motsvarande sätt ge ut populärvetenskaplig litteratur. Resultatet av FRN:s överväganden bör föreligga i sådan tid att det kan behandlas i samband med ställningstagande till utvärderingen av den skönlitterära utgivningen och frågan om de permanenta formerna för denna.

Mycket stora belopp ställs årligen till forskningens förfogande genom forskningsråden. FRN bör tillsammans med forskningsråden komma fram till lämpliga former för att till olika intressenter sprida kännedom om den rådsfinansierade forskningen.

6. Arbetstagarinflytande och arbetstagarorganisationernas möjligheter att initiera forskning

Mot bakgrund av en redovisning av arbetstagarorganisationernas representation i FoU-ansvariga organ föreslår FRU att dessa skall ges ökat inflytande i sektoriella FoU-organ. Forskningsråden bör i ökad utsträckning låta intressenter utanför fackmännens krets delta i beredningen av forskningsärenden.

FRU föreslår vidare att centrum för arbetslivsfrågor, numera arbetslivscentrum, ges ett samlat ansvar för att förmedla stöd till arbetstagarorganisationernas initiering av FoU och att medel ställs till förfogande härför. De insatser som utredningen föreslår skall kunna finansieras via dessa

medel är bl. a. engagemang av forskare för utarbetande av forskningsprogram, kunskapsöversikter, kursverksamhet, kontaktforskare till disposition för organisationerna, remissarbete inom områden som rör vetenskapliga frågor och stöd till förberedelser för ställningstaganden i FoU-organ. Insatserna bör bekostas av medel som ställs till centrums förfogande antingen via arbetarskyddsfonden eller genom en separat anvisning till centrum. Kostnaderna beräknar FRU till 1,5—2 milj. kr. i ett inledningsskede.

Många remissinstanser — däribland LO, TCO och SACO/SR — anser att arbetstagarinflytandet generellt bör stärkas inom det svenska FoU-arbetet genom representation i olika FoU-organ. Andra anser att en sådan ökning av arbetstagarorganisationernas inflytande bör begränsas till arbetslivsfrågor. Det framhålls också att andra intressen med lika stor rätt skulle kunna ställa krav på representation, vilket skulle kunna leda till att antalet ledamöter i olika FoU-organ blev ohanterligt stort.

Förslaget att tilldela arbetstagarorganisationerna ett särskilt stöd för att initiera forskning, vilket skall fördelas genom arbetslivscentrum, mottas i allmänhet positivt. FRN menar att ett sådant stöd även kan ges åt en rad andra organisationer. LO och TCO föreslår att de medel som anslås för detta ändamål i stället skall fördelas mellan huvudorganisationerna och att dessa sedan fördelar medlen på medlemsorganisationer och aktiviteter. LO och TCO föreslår vidare att stödet ges en omfattning av minst 5 milj. kr. för att sedermera ökas. Sveriges industriförbund, SAF och Svenska handelskammarförbundet anser att eventuellt nödvändigt särstöd för arbetstagarinitierad forskning väl ryms inom FRN:s nuvarande ansvarsområde.

Det ökade intresset för forskningsfrågor har även kommit till uttryck i arbetstagarorganisationernas verksamhet. Förutom att företrädare för organisationerna har deltagit i den forskningspolitiska diskussionen har t. ex. LO gett ut en skrift: *Forskningen — en fråga för fackföreningsrörelsen*. Vidare har en av TCO tillsatt forskningsnämnd utarbetat en rapport, *Forskningen och tjänstemännen*, vilken skall behandlas på TCO:s kommande kongress. Även inom Centralorganisationen SACO/SR förbereds ett forskningspolitiskt program.

Arbetstagarorganisationerna är i dag representerade i ett stort antal, men långt ifrån alla, myndigheter och organ inom FoU-området.

Som exempel på organ där arbetstagarorganisationerna är representerade kan nämnas arbetarskyddsfonden, arbetarskyddsstyrelsen, brottsförebyggande rådet, delegationen för energiforskning, expertgruppen för regional utredningsverksamhet, expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor, konsumentverket, statens arbetsklirik, statens industriverk, statens kulturråd, statens livsmedelsverk, statens nämnd för arbetstagares uppfinningar, statens råd för skogs- och jordbruksforskning, Sveriges geologiska undersökning, SÖ:s pedagogiska nämnd, transportforskningsdelegationen, institutet för social forskning, jordbrukstekniska

institutet, nämnden för skogsteknisk forskning, statens institut för byggnadsforskning, grafiska forskningslaboratoriet, institutet för vatten- och luftvårdsforskning, institutet för verkstadsteknisk forskning, möbelinstitutet och svenska träforskningsinstitutet.

Vidare ingår företrädare för arbetstagarorganisationerna i vissa organ inom högskolan, t. ex. UHÄ:s styrelse och planeringsberedningar. Företrädare för de anställda har rätt att ingå i alla beslutande organ inom högskoleenheterna.

Arbetstagarorganisationerna har också andra möjligheter att påverka beslut i FoU-frågor än genom direkt deltagande i beslutande organ. Jag vill här peka på remissförfarandet. Med hänsyn till det intresse varmed forskningsfrågor möts inom organisationerna och det kunnande som där börjat byggas upp i sådana frågor är det naturligt att arbetstagarorganisationernas yttranden inhämtas i en rad frågor inom FoU-området.

Många grupper är mer eller mindre berörda av forskningsfrågor och det säger sig självt att alla inte kan få vara företrädare i de myndigheter och organ som beslutar i forskningsfrågor. Arbetstagarorganisationerna är således inte de enda som skulle kunna göra anspråk på representation i dessa sammanhang. Flera skäl talar dock för att av intressenter utanför forskarsamhället arbetstagarorganisationerna i många fall kan resa särskilda anspråk på representation. Arbetstagarorganisationerna företräder mycket breda intressegrupper. Deras medverkan i olika FoU-organ torde komma att tillföra behandlingen av FoU-frågor många värdefulla synpunkter. Samtidigt kan denna medverkan göra det möjligt för organisationerna att bland sina medlemmar skapa större förståelse för forskningens villkor. Organisationernas motparter — arbetsgivarna — råder över en mycket stor del av den samlade FoU-verksamhetens omfattning och inriktning.

Jag har förståelse för önskemålen om utökad arbetstagarrepresentation. Det är dock knappast rimligt att arbetstagarorganisationerna skall vara företrädare i *alla* myndigheter och organ inom FoU-området. Det är viktigt att representanter i myndighetsstyrelser och andra organ utväljs så att de med sin kunskap och erfarenhet får möjlighet att på ett aktivt sätt bidra till verksamhetens måluppfyllelse. I vissa av dessa organ förefaller arbetstagarrepresentation inte att vara mer angelägen eller naturlig än representation för andra grupper. Frågan om arbetstagarrepresentation måste bedömas från fall till fall. Eftersom många organ är sammansatta utifrån en princip om balans mellan olika intressen kan en ökad representation för löntagarna i vissa fall kräva att representationen för andra grupper också prövas eller att hela sammansättningen ses över. Hänsyn måste också tas till mandatperioderna för dem som sitter i olika organ. Åtgärderna för att i rimlig utsträckning öka arbetstagarorganisationernas representation i FoU-organ måste därför vidtas successivt.

Ett av de organ som nämnts i diskussionen om utökad arbetstagarrepresentation är styrelsen för teknisk utveckling (STU). Det är otvivelaktigt så

att många aspekter på den tekniska utvecklingen i företagen och samhället som helhet är av stor betydelse för de fackliga organisationerna. Jag finner det vara naturligt att den arbetstagarrepresentation som sedan länge finns i ett antal nämnder och grupper för olika teknikområden inom STU utvidgas till central nivå inom verket. Det är därför med tillfredsställelse jag konstaterar att arbetstagarintressen fått en bred representation i två centrala policyskapande råd som helt nyligen har tillsatts inom STU, nämligen det tekniskt-industriella rådet och det tekniskt-vetenskapliga rådet.

Som jag tidigare har redovisat finns det arbetstagarrepresentanter i några av de kollektiva forskningsinstitut, vars verksamhet finansieras gemensamt av näringslivet och staten. Jag anser att det finns skäl för en utvidgad arbetstagarrepresentation i denna grupp av institut, främst i de institut som har anknytning till industribranschen. Sådana representanter bör kunna ingå bland de statliga representanter i institutens styrelser som varje år utses av STU. Det ankommer på regeringen att vidta de åtgärder som kan vara erforderliga i detta avseende. Jag har i dessa frågor samrått med chefen för industridepartementet.

Det kan självfallet vara motiverat att arbetstagarorganisationerna blir representerade också i andra sammanhang. Genom att låta företrädare för arbetstagarorganisationerna delta i behandlingen av FoU-frågor kan berörda myndigheter så långt möjligt tillgodogöra sig de kunskaper och erfarenheter och det intresse för forskningsfrågor som finns inom arbetstagarorganisationerna. Verksamheten torde härigenom i många fall kunna tillföras nya idéer och synsätt till nytta inte bara för arbetstagarorganisationerna.

Jag övergår nu till att behandla frågan om arbetstagarorganisationernas möjligheter att initiera forskning. Även med en utökad arbetstagarrepresentation i olika organ inom FoU-området kommer organisationerna att ha begränsade möjligheter att ta initiativ till forskning inom för dem angelägna områden. Organisationerna bör ha reella möjligheter att komma in i den forskningsplanerande processen på ett tidigare stadium än det där det gäller att prioritera olika av forskare föreslagna projekt.

Arbetstagarorganisationerna bör därför få ett särskilt stöd för att initiera forskning. FRU har föreslagit att ett sådant stöd i initialskedet skall vara av storleksordningen 1,5—2 milj. kr. samt att de skall förmedlas av arbetslivscentrum. Enligt min mening är dock arbetarskyddsfonden bättre lämpad att svara för fördelningen av medel för denna typ av verksamhet. Jag föreslår därför efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet att fonden tillförs denna uppgift samt att ett belopp om högst 5 milj. kr. får disponeras ur fondens kapitalbehållning för denna verksamhet under budgetåret 1979/80. Medlen bör, i överensstämmelse med FRU:s förslag, kunna användas för utarbetande av forskningsprogram, kunskapsöversikter, kursverksamhet, remissarbete inom områden som rör vetenskapliga frågor, stöd till förberedelser för ställningstaganden i FoU-organ

m.m. Ingen begränsning i fråga om ämnesval, forskningsinriktning etc. bör gälla för den arbetstagarinitierade forskningen.

Jag är inte nu beredd att ta ställning till hur dessa medel bör fördelas mellan berörda arbetstagarorganisationer för användning i ovan angivna system. Principen för fördelning mellan berörda arbetstagarorganisationer bör övervägas ytterligare av styrelsen för arbetarskyddsfonden tillsammans med organisationerna. Det är enligt min mening viktigt att verksamheten kan bedrivas utan överdriven byråkrati och detaljgranskning. Det centrala är att genom arbetstagarorganisationerna kunna upptäcka och stimulera forskning kring frågor som är angelägna för dessa. Det bör ankomma på styrelsen, som redan har erfarenhet av medelsfördelning mellan berörda organisationer, att ange de riktlinjer för medelsdisposition som fordras. Jag utgår från att dessa skall innebära bl. a. att organisationerna i efterhand skall redovisa hur medlen använts.

Framtidsstudier

Framtidsstudier började introduceras och debatteras på allvar i Sverige under 1960-talets senare hälft. År 1971 tillsattes en arbetsgrupp, knuten till forskningsberedningen, för att behandla frågan om framtidsforskning. Arbetsgruppen presenterade sina överväganden i betänkandet (SOU 1972:59) Att välja framtid. Efter remissbehandling av arbetsgruppens betänkande inrättades år 1973 ett tillfälligt sekretariat för framtidsstudier, knutet till statsrådsberedningen. Formellt utgjorde sekretariatet en kommitté under justitiedepartementet. Till arbetet knöts en parlamentariskt sammansatt referensgrupp. Referensgruppen ombildades år 1975 till en styrelse för sekretariatet för framtidsstudier. Styrelsen blev formellt en kommitté under utbildningsdepartementet. Sekretariatet har genomfört ett flertal såväl större som mindre framtidsstudier. Budgetåret 1978/79 har över statsbudgeten anvisats 3 672 000 kr. för framtidsstudier.

FRU diskuterar olika alternativ i fråga om den organisatoriska utformningen av den fortsatta framtidsstudieverksamheten. Utredningen föreslår att en delegation för framtidsstudier inrättas med i huvudsak den ställning och de uppgifter som sekretariatet för framtidsstudier erhöll efter omorganisationen 1975.

I en reservation till FRU:s betänkande föreslås att delegationen för framtidsstudier får ställning som myndighet med en styrelse med bred parlamentarisk representation.

De remissinstanser som uttalar sig generellt om framtidsstudieverksamheten ser i allmänhet positivt på denna och vill att den skall fortsätta. I fråga om den organisatoriska formen för verksamheten — kommitté eller myndighet — är opinionen splittrad. En knapp majoritet föredrar myndighetsalternativet.

Som argument för detta anförs främst vikten av att verksamheten

garanteras stor självständighet. Styrelsen för sekretariatet för framtidsstudier diskuterar för- och nackdelar med båda lösningarna. Fördelen med myndighetsformen är enligt sekretariatet att den ger en klarare ställning främst i statsrättsligt hänseende. Myndighetslösningen medför dock, enligt sekretariatet, vissa praktiska och ekonomiska nackdelar. Styrelsen förordar därför kommittéformen. Styrelsen önskar bibehålla namnet "sekreteriatet för framtidsstudier".

Jag delar FRU:s och remissinstansernas uppfattning att framtidsstudieverksamheten bör fortsätta. Sekretariatet för framtidsstudier har i praktiken arbetat mycket självständigt även om det formellt varit knutet till regeringskansliet. Sekretariatet har knappast fungerat som direkt rådgivare till regeringen. Det har framför allt haft betydelse som idégivare för den allmänna debatten. Det är också i fortsättningen främst denna roll framtidsstudierna bör spela. Verksamheten bör då både formellt och reellt ha en så självständig ställning som möjligt. Den nuvarande kommittéformen kan inte sägas uppfylla alla krav i dessa hänseenden.

Det är lämpligt att också den fortsatta verksamheten leds av ett organ i vilket ingår parlamentariker inte bara från regerings- utan också från oppositionspartier. Det är en mindre lämplig konstruktion att en permanent verksamhet under en sådan parlamentarisk ledning bedrivs inom ramen för regeringskansliet, t. ex. i kommittéform. Den fortsatta framtidsstudieverksamheten bör således organiseras fristående från regeringskansliet.

FRN har i dag ansvaret för bl. a. långsiktsmotiverad forskning. En delegation för sådan forskning är knuten till FRN. FRN svarar även för det svenska medlemskapet i Internationella institutet för tillämpad systemanalys (IIASA). Båda dessa verksamheter är näraliggande framtidsstudieverksamheten.

Jag har i det föregående redovisat min syn på frågan om ökad representation för arbetstagarorganisationerna i myndigheter och organ inom FoU-området. Framtidsstudieverksamheten är av sådant intresse för arbetstagarna att arbetstagarorganisationerna bör vara företrädare i det organ som ansvarar för verksamheten. Jag har tidigare påpekat att parlamentariker bör ingå i ledningen för framtidsstudieverksamheten. Bland ledamöterna i FRN finns såväl parlamentariker som företrädare för arbetstagarnas huvudorganisationer. FRN har således en sammansättning som gör den väl lämpad att svara för framtidsstudieverksamheten.

FRN bör enligt min mening i fortsättningen ansvara även för den verksamhet som idag bedrivs av sekretariatet för framtidsstudier. Därigenom ökar möjligheterna att samordna framtidsstudierna med verksamheten inom angränsande områden och att effektivt utnyttja tillgängliga resurser. Jag utgår från att framtidsstudieverksamheten också skall kunna bibehålla och vidareutveckla de inhemska och internationella kontakter som det nuvarande sekretariatet byggt upp. Nu pågående projekt i framtidsstudie-

sekretariatets regi skall givetvis fullföljas utan hinder av förändringen i framtidsstudieverksamhetens organisatoriska ställning.

Som sekretariatet för framtidsstudier redovisat i sitt remissyttrande är vissa praktiska problem förknippade med att den studieprocess och det kontaktnät som nu finns förs över till ny huvudman. Inför en anknytning av verksamheten till FRN bör också bl. a. formerna för samordning med den långsiktigmotiverade forskningen prövas närmare. Som FRN har anfört är framtidsstudier "inte i sig själv forskning och kan inte ersätta eller ersättas av forskning". Jag delar detta synsätt. Enligt min mening kan mot denna bakgrund speciella hänsyn behöva tas vid framtidsstudiernas samordnande med FRN:s övriga verksamhet. För att dessa problem skall hinna lösas bör en förändring av sekretariatets organisatoriska ställning inte träda i kraft förrän den 1 juli 1980. Jag kommer senare att föreslå regeringen att uppdra åt FRN att i samråd med sekretariatet för framtidsstudier förbereda framtidsstudieverksamhetens inordnande i FRN och att senast i samband med förslag till anslagsframställning för budgetåret 1980/81 redovisa de förslag som kan behöva underställas regering och riksdag.

Teknikvärdering/konsekvensanalys

Insikten har vuxit det senaste decenniet om att många beslut inom främst de tekniska och teknologiska områdena har träffats utan att konsekvenserna i andra och tredje led tillräckligt uppmärksammats. Denna insikt i förening med oron för att teknik och teknologiska system i vid mening inte längre kan kontrolleras och att konsekvenserna av dem inte längre är övervägande positiva har lett till önskemål om förbättrade metoder att förutse konsekvenser av nya system/teknikvärdering.

FRU har haft i uppdrag bl. a. att överväga frågor rörande teknikvärdering. Området är svåravgränsat och metodiskt instabilt och utredningen diskuterar bl. a. avgränsningsfrågan; utredningen förordar att termen *konsekvensanalys* används som svensk benämning och markerar därmed att den avser en strävan att

- tidigt identifiera och varna för negativa följder av tekniska och samhällsorganisatoriska system
- identifiera och beskriva konsekvenserna även i andra och tredje led av sådana system inom alla samhällsområden och för alla grupper i samhället.

Utredningens förslag och rekommendationer när det rör konsekvensanalys innebär att

- ökade insatser bör göras i fråga om utbildning och forskning om förhållandet mellan teknik och samhälle
- konsekvensanalys bör ske såväl inom näringslivet som inom den offentliga sektorns olika grenar. Konsekvensanalys inom näringslivet bör offentliggöras

- när det gäller statliga myndigheter m. fl. remissväsendet bör kunna utgöra en bas för ökade insatser — konsekvensanalys bör prövas genom att aktuella frågor remitteras till flera remissorgan från olika samhällssektorer med uppdrag åt dess organ att gemensamt avge utlåtande (storremisser)
- något institut för konsekvensanalys inte bör inrättas. Den föreslagna delegationen för framtidsstudier bör ha ett allmänt ansvar för att bevaka och ta initiativ till konsekvensanalyser fristående från sektorsorganen.

Remissinstanserna är i allmänhet positiva till FRU:s förslag om konsekvensanalys.

Konsekvensanalys skall, som FRU framhållit, skapa bättre underlag för beslut. Svårigheterna att åstadkomma en konsekvensanalys som tjänar detta syfte är uppenbara. Jag vill dock också beröra vissa andra svårigheter.

En svårighet är att en stor del av den utveckling som skapat behovet av konsekvensanalys sker utan att samhällsorganen alls fattar några beslut. Vid sidan av stora reformer på t. ex. det sociala området eller när det gäller stora beslut om investeringar från samhällets sida i tekniska system sker en successiv utveckling genom en rad små beslut fattade av enskilda människor som konsumenter eller enskilda företag som importörer och fabrikanter, genom utvecklingen av administrativa rutiner inom enskilda myndigheter och företag och inte minst genom en internationell utveckling opåverkbar på ett nationellt plan. Vad det här gäller är alltså inte bara att identifiera långsiktiga konsekvenser av olika system utan också att skapa beslutspunkter och beslutsmekanismer så att åtgärder kan vidtas om konsekvensanalys ger anledning härtill. Det är sig en första rangens politisk fråga som rör grundläggande ideologiska och samhällsorganisatoriska problem. Några generella åtgärder kan knappast vidtas för att skapa nya "belysningspunkter". Sådana måste skapas av regering och riksdag i varje särskilt fall och under hänsynstagande till förhållandena inom de områden som berörs.

Andra svårigheter hänger samman med att målkonflikter eller olika bedömningar av konsekvensanalysens resultat kan komma att mer eller mindre omöjliggöra ett bestämt och långtgående beslutsfattande.

Det finns anledning att varna för en övertro på effekterna av konsekvensanalys. Det självklara faktum att konsekvensanalys i sig inte löser frågan om hur resultaten skall kunna omsättas i beslut är dock inget skäl att inte åtminstone försöka ta fram det beslutsunderlag som konsekvensanalys avses utgöra. Jag delar remissinstansernas uppfattning att FRU med sina förslag angående konsekvensanalys pekat på angelägna åtgärder. Förslagen är dock av den karaktären att de inte nu kräver något beslut av riksdagen. Enligt min mening bör de utgöra riktlinjer för fortsatt arbete såväl inom regeringskansliet som inom berörda myndigheter. Jag

har i det föregående förordat att FRN får ansvar för den fortsatta verksamheten med framtidsstudier. FRU har pekat på att konsekvensanalyserna har nära samband med framtidsstudierna. FRN bör även få ett allmänt ansvar för att bevaka och ta initiativ till konsekvensanalyser fristående från sektorsorganen.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att det vid universitetet i Linköping byggs upp en temaorienterad forskningsorganisation. Ett av dessa teman gäller teknik och social förändring. Enligt det program som utarbetats för forskningen inom temat skall där eftersträvas en ökad kunskap om vilka metoder som kan användas vid bedömningar av teknikutvecklingen och vari deras begränsningar består. Forskningsinsatserna skall även avse konsekvensstudier av teknik, varvid uppmärksamheten också skall riktas på frågor kring möjligheterna att förutsäga nya tekniker. I programmet för temat framhålls att en viktig uppgift är att ge information om forskning inom temat. Medel för den temaorienterade forskningen i Linköping har beräknats i årets budgetproposition.

Jag går nu över till att behandla de frågor rörande forskarutbildning m. m. som tagits upp av FUN. Mina förslag i det följande läggs fram efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet och bör i tillämpliga delar gälla även Sveriges lantbruksuniversitet.

7. Rekrytering till forskarutbildning

Rekryteringen till forskarutbildning ökade kraftigt under senare hälften av 1960-talet och i början av 1970-talet. Tillströmningen till olika fakultetsområden under 1970-talet framgår av följande tabell.

Nyborjare i forskarutbildning kalenderåren 1970 och 1971 samt läsåren 1972/73—1977/78

Fakultet (motsv.)	1970	1971	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76	1976/77	1977/78
Teologisk	23	23	31	37	31	34	30	57
Juridisk	14	27	15	46	29	39	30	51
Medicinsk	302	348	333	623	567	456	557	597
Odontologisk	51	43	52	36	28	41	51	45
Humanistisk	396	457	498	498	431	438	346	412
Samhällsvetenskaplig ¹	847	806	579	530	440	463	497	526
Matematisk-naturvetenskaplig	446	399	406	390	403	385	391	402
Teknisk	378	346	428	440	468	541	453	447
Handelshögskola	44	20	18	20	25	20	43	20
Skogshögskola	10	13	8	9	17	13	16	12
Veterinärhögskola	14	19	8	19	16	17	20	22
Lantbrukshögskola	38	17	21	28	50	49	48	30
Farmaceutisk	19	32	32	24	20	20	24	27
Summa	2 582	2 550	2 429	2 700	2 525	2 516	2 506	2 648

¹ Exklusive nyborjare i psykologutbildning (skattat antal för år 1970 och 1971).

Källor: SCB, SM U 1974:22 och 37, 1975:17, 31 och 34, 1976:17 och 33, 1977:33, 1978:25 och opublicerat material.

Tillströmningen har under 1970-talet legat på i stort sett oförändrad nivå. De senast tillgängliga siffrorna visar att totalt sett tillströmningen nu är något högre än 1970.

Antalet närvarande studerande var höstterminen 1969 drygt 9 000. Sedan höstterminen 1971 har antalet närvarande legat relativt stabilt på 11 000—12 000. Antalet närvarande forskarstuderande inom olika fakultetsområden framgår av följande tabell. Det bör dock beaktas att dessa siffror avser närvarande individer och inte tar hänsyn till dessas mycket varierande grad av studieaktivitet.

Antal närvarande studerande i forskarutbildning höstterminerna 1960, 1963, 1966, 1969, 1971, 1973, 1975, 1977 och 1978.

Fakultet (motsv.)	1960	1963	1966	1969	1971	1973	1975	1977	1978 ^b
Teologisk	108	127	86	83	103	135	143	141	169
Juridisk	20	32	48	57	75	94	114	147	166
Medicinsk	416	638	683	988	1 306	1 509	1 701	1 926	1 934
Odontologisk	17	35	45	77	153	191	181	193	188
Humanistisk	1 205	1 812	1 284	1 642	2 040	2 116	2 260	2 326	2 357
Samhällsvetenskapliga ^a	—	—	1 119	2 261	4 273	2 344	2 414	2 554	2 659
Matematisk-naturvetenskaplig	842	1 237	1 778	2 285	2 356	2 571	2 505	2 401	2 366
Teknisk	429	640	847	1 288	1 554	1 641	1 782	1 950	2 004
Handelshögskola	43	72	98	122	97	94	78	83	35
Skogshögskola	7	14	32	67	85	65	68	71	76
Veterinärhögskola	17	24	30	47	62	53	46	66	72
Lantbrukshögskola	62	84	88	151	187	179	208	231	219
Farmaceutisk	11	23	31	71	96	118	109	108	111
Summa	3 177	4 738	6 169	9 139	12 387	11 110	11 609	12 120	12 293

^a Exklusive studerande för psykologexamen.

^b Anm. ht 1978 preliminära siffror.

Källor: SCB, PM 1974:3, SM U 1976:42, 1977:7 och 10, 1978:25 och opublicerat material.

Den kraftiga expansionen av antalet forskarstuderande borde vid mitten av 1970-talet ha resulterat i en ökning av examinationen. Någon sådan ökning har dock inte inträffat. Antalet avlagda forskarexamina redovisas i följande tabell.

Avlagda forskarexamina läsåren 1969/70—1976/77 efter studieriktning

Fakultet (motsv.)	1969/70	1970/71	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76	1976/77 ^b
Teologisk	19	30	21	13	17	7	7	16
Juridisk	15	9	10	8	15	4	6	4
Medicinsk	133	139	172	174	318	165	189	183
Odontologisk	6	7	2	11	25	11	10	24
Humanistisk	158	201	193	154	130	108	74	87
Samhällsvetenskapliga ^a	142	239	294	233	164	138	118	106
Matematisk-naturvetenskaplig	355	461	365	285	263	200	163	185
Teknisk	177	239	196	202	218	116	145	108
Handelshögskola	11	8	10	14	11	13	8	10
Skogshögskola	5	7	10	9	3	11	6	7
Veterinärhögskola	7	7	4	10	12	14	7	1
Lantbrukshögskola	22	31	19	19	13	18	15	11
Farmaceutisk	8	32	13	10	4	13	12	10
Summa	1 058	1 410	1 309	1 142	1 193	818	760	752

^a Exklusive psykologexamina.

^b Anm. läsåret 1976/77 preliminära siffror.

Källor: SCB, SM U 1975:31, 1976:42, 1977:10 och 38 och opublicerat material.

Stora skillnader föreligger mellan fakulteterna i fråga om antalet studerande i forskarutbildning. Mycket få forskarstuderande finns exempelvis inom juridisk fakultet. Inom samhällsvetenskaplig fakultet har skett en kraftig ökning av antalet studerande efter grundexamen, främst beroende på att antalet studerande för psykologexamen stigit betydligt. (Studerande för psykologexamen ingår inte i här redovisade tabeller.)

Antalet forskarstuderande vid medicinsk fakultet motsvarar ungefär en femtedel av antalet studerande på läkarlinjen. Inom denna fakultet har också ökningen i antalet avlagda examina varit betydande och i stort motsvarat den ökade tillströmningen. Även matematisk-naturvetenskaplig fakultet har en i förhållande till omfattningen av den grundläggande utbildningen omfattande forskarutbildning.

Forskarutbildningen inom de skilda fakulteterna domineras i flera fall av ett fåtal ämnen. Inom humanistisk fakultet har ämnen som historia, engelska, konstvetenskap och litteraturvetenskap mycket stora andelar av det totala antalet registrerade forskarstuderande. Ämnena sociologi, psykologi och pedagogik vid samhällsvetenskaplig fakultet studeras av sammanlagt ca 50 procent av samtliga närvarande forskarstuderande inom fakulteten. Om studerande för psykologexamen inkluderas blir beteendevetenskapernas dominans än mer markerad.

Tillströmningen till vissa ämnen i forskarutbildningen är mycket liten och har i några fall nära nog upphört. Detta är en följd bl. a. av att en vikande andel av de studerande i grundutbildningen läser de högre kurser som ger behörighet för forskarutbildning.

Den snedfördelning vad gäller kön och social bakgrund som kan konsta-

teras för den grundläggande utbildningen återfinns också inom forskarutbildningen. Färre kvinnor än män fortsätter med forskarutbildning efter avslutad grundutbildning. Drygt en tredjedel av de studerande inom grundutbildningen är kvinnor medan endast en fjärdedel av de forskarstuderande är kvinnor. Ökningen i snedfördelningen mellan könen mellan grundutbildning och forskarutbildning varierar emellertid mellan olika delar av högskolan. I ämnen där kvinnorna har liten representation på grundläggande nivå, t. ex. naturvetenskapliga och tekniska, minskar andelen på forskarutbildningsnivå mindre än inom ämnen där kvinnorna är väl representerade på grundläggande nivå. Proportionellt sett färre kvinnor än män har försörjning under studietiden i form av tjänst i projekt, som universitetslärare eller som assistent eller amanuens.

Snedfördelningen vad gäller social bakgrund är svårare att fastställa. Det sedan länge kända faktum att varje utbildningsval i en lång utbildningskedja tenderar att förstärka snedfördelningen gäller även forskarutbildningen. Förändringarna i fråga om socialgruppsstillhörighet är emellertid mindre mellan grundutbildning och forskarutbildning än t. ex. mellan gymnasieskola och högskola. Här föreligger emellertid stora variationer, såväl inom grundutbildning som inom forskarutbildning.

Åldersfördelningen hos de forskarstuderande har ändrats under senare år. Genomsnittsåldern har ökat, bl. a. till följd av att genomsnittsåldern ökat för de studerande inom grundläggande högskoleutbildning. Genomsnittsåldern varierar något mellan olika fakulteter. Genomsnittligt yngst är forskarstuderande vid farmaceutisk fakultet och genomsnittligt äldst studerande vid teologisk fakultet.

De förändringar i forskarutbildningens omfattning och inriktning samt andra strukturella förändringar som har redovisats översiktligt i det föregående har inte relaterats till förändringar i samhällets samlade FoU-insatser. Även om det faktiska sambandet är svårt att fastställa, är det uppenbart att den ökade satsningen på FoU under hela efterkrigstiden har haft en stor betydelse för tillväxten av forskarutbildningen. FoU-verksamheten har också verkat styrande på tillströmningen till och inriktningen av forskarutbildning.

Möjligheterna att finansiera forskarutbildning liksom framtidsutsikterna för dem som gått igenom forskarutbildning torde för de flesta studerande ha en avgörande betydelse för beslut att övergå till forskarutbildning. De ekonomiska villkoren under utbildningen torde också på ett avgörande sätt påverka studieintensiteten. Åtta procent av de forskarstuderande har lärartjänst inom högskolan. Drygt tio procent av samtliga aktiva forskarstuderande har f. n. utbildningsbidrag (tidigare doktorandstipendium). Knappt var fjärde forskarstuderande har tjänst som assistent eller amanuens och en mindre del bedriver sina studier parallellt med tjänstgöring i externfinansierade projekt. I vissa fall innebär anställning i projekt att de studerande kan bedriva sin forskarutbildning på heltid.

Några exakta bedömningar av de olika finansieringsformernas betydelse för studieintensiteten kan inte göras.

Förändringar på arbetsmarknaden har också påverkat forskarutbildningens kvantitativa tillväxt. Under vissa perioder, särskilt under 1970-talets första år, var arbetslösheten bland universitets- och högskoleutbildad arbetskraft relativt hög. Det finns anledning att förmoda att vissa forskarstuderande i brist på vad de ansett vara adekvat sysselsättning sökt sig till forskarutbildning.

FUN diskuterar i sitt betänkande olika faktorer som skulle kunna bidra till en vidgad rekrytering till forskarutbildning. FUN föreslår bl. a. följande. Forskningsförberedande moment införs i grundläggande utbildning som f. n. saknar sådana. Högskolans forskning och forskarutbildning breddas disciplinärt och tematiskt till områden som har särskild relevans för utbildningslinjer som hittills saknat eller haft svag anknytning till högskolans forskningsorganisation. Studieplaner och studieorganisation utvecklas i syfte att definiera etappavgångar inom forskarutbildning och påbyggnadsutbildning samt att underlätta deltidsstudier. Statliga myndigheter med sektoriellt ansvar för FoU får skyldighet att medverka till deltidarbete för tjänstemän som önskar gå igenom forskarutbildning.

FUN framhåller vidare bl. a. att en väsentlig faktor när det gäller rekrytering till forskarutbildningen är arbetsmarknadens formella och reella värdering av utbildningen.

FUN pekar även på att kön och social bakgrund verkar styrande också på rekryteringen till forskarutbildningen. Vidare erinrar FUN om att förändringar i rekryteringen till den grundläggande utbildningen har medfört att forskarutbildningens traditionella rekryteringsunderlag minskat främst vid de filosofiska fakulteterna.

FUN:s huvudförslag i fråga om rekryteringen till forskarutbildning gäller behörigheten till sådan utbildning. FUN förordar att reglerna för behörighet skall avse dels allmän behörighet, dels särskild behörighet. Allmän utbildningslinje omfattande minst 80 poäng skall ge allmän behörighet för tillträde till forskarutbildning. Kraven för särskild behörighet i form av förkunskaper i ämne eller ämnen, erfarenheter och andra förutsättningar skall fastställas särskilt för varje ämne och högskoleenhet i forskarutbildningen. Vid utformningen av de särskilda förkunskapskraven för forskarutbildningen skall stort avseende fästas vid att upprätthålla nuvarande kvalitetsnivå.

Erfarenhet av yrkesverksamhet av betydelse för den aktuella utbildningen skall enligt FUN kunna krävas om detta är motiverat av utbildningens inriktning. Yrkeserfarenhet skall kunna tillmätas betydelse också vid urval mellan sökande.

Allmänna riktlinjer för utformningen av de särskilda förkunskapskraven inom en fakultet skall, enligt utredningen, anges av UHÄ i utbildningsplan för forskarutbildningen inom fakulteten. Kraven för särskild behörig-

het skall anges i studieplan som fastställs av en av FUN föreslagen forskarutbildningsnämnd.

FUN framhåller att skillnaden mellan allmän och särskild behörighet många gånger kommer att vara stor. Omfattande åtgärder måste därför, enligt utredningen, sättas in för att göra övergång till forskarutbildning till en realistisk möjlighet för studerande inom hela högskolan. För utveckling och i vissa fall drift av "överbryggande kurser" m. m. förordar FUN att 10 milj. kr. anvisas.

Frågor om urval mellan sökande och antagning till forskarutbildning föreslås åvila en antagningsnämnd på varje institution.

Remissinstanserna intar i allmänhet en positiv inställning till en breddad rekrytering till forskarutbildning. Det framhålls i remissyttrandena bl. a. att en breddning kan ge forskning och forskarutbildning nya impulser. Det betonas vidare att även den traditionella rekryteringen måste förbättras. Några remissinstanser påpekar att det är angeläget att fler kvinnor genomgår forskarutbildning. I några remissvar redovisas farhågor för sviktande underlag för rekrytering till forskarutbildning genom att antalet studerande som bedriver fördjupningsstudier minskar och att andelen äldre och deltidstuderande i grundutbildningen ökar.

Ett antal remissinstanser anser att forskarutbildningen bör tillmätas större värde både formellt och reellt vid tillsättning av tjänster. Detta föreslås gälla "tjänster i allmänhet", "statliga tjänster", "tjänster vid statliga forskningsinstitutioner utanför högskolan", "tjänster som överläkare och biträdande överläkare" samt "tjänster som övertandläkare och biträdande övertandläkare". Landstingsförbundet redovisar dock farhågor för ökade kostnader till följd av höjda krav för olika tjänster.

Förslaget om etappavgångar stöds av bl. a. UHÄ och flera organ inom högskolan. TCO ansluter sig till ett i en reservation till FUN:s betänkande framfört förslag om ett inledande år efter vilket beslut om fortsatt högskoleutbildning fattas.

Flertalet remissinstanser accepterar förslaget att behörigheten skall avse dels allmän behörighet, dels särskild behörighet. Några anser att studier motsvarande 80 poäng inom lokala och individuella linjer samt enstaka kurser också bör ge allmän behörighet. Vidare påpekas att det inom högskolan finns varianter av utbildningslinjer, som bygger på yrkeserfarenhet eller på utbildning utanför högskolan och därför är något kortare än den reguljära allmänna utbildningslinjen, och att dessa varianter bör bedömas på samma sätt som den "normala" varianten av resp. linje. Centerns ungdomsförbund menar att arbetslivserfarenhet måste vara ett krav för allmän behörighet till forskarutbildning.

Flera av de remissinstanser som accepterar FUN:s förslag poängterar att den särskilda behörigheten måste utformas så att det inte blir någon kvalitetssänkning inom forskarutbildningen. Detta framhålls av bl. a. FRN, STU, Ingenjörsvetenskapsakademien och SACO/SR.

FUN:s förslag om allmän och särskild behörighet avstyrks av vissa remissinstanser. Några anser att den allmänna behörighetsnivån blir för låg. Andra uppehåller sig vid att skillnaden mellan den allmänna och den särskilda behörigheten i många fall skulle bli stor och anser av denna anledning att den allmänna behörigheten är meningslös.

Beträffande de av FUN förordade "överbryggande kurserna" påpekar några remissinstanser, däribland statskontoret, RRV och Sveriges lantbruksuniversitet, att de skulle bli svårgenomförbara och resurskrävande. Det anses bl. a. att behovet av sådan utbildning bör tillgodoses inom befintligt kursutbud.

FUN:s förslag i fråga om antagning avstyrks av de flesta remissinstanserna, vanligen med motiveringen att institutionsstyrelsen eller prefekten som hittills bör kunna ansvara för antagningen. Några av dem som tillstyrker vill att i den föreslagna antagningsnämnden utöver handledarna skall ingå "allmänrepresentanter", "studeranderepresentanter", "representanter för sjukvårdshuvudmännen" etc.

För egen del vill jag anföra följande.

Stor enighet råder om forskningens betydelse för vårt samhälle. För att forskningen skall kunna uppfylla de krav och förväntningar som ställs på den är det angeläget att de för forskning mest lämpade kan rekryteras till forskningsarbete. Det är enligt min mening i högsta grad angeläget att forskarbegåvningarna kan tas till vara. De studerande i forskarutbildningen rekryteras f. n. så gott som uteslutande från dem som gått igenom de traditionella universitets- och högskoleutbildningarna. Inom många områden rekryteras alltför få kvinnor till forskarutbildning. Vidare är studerande med viss social bakgrund underrepresenterade bland doktoranderna. Att rekryteringen till forskarutbildning på detta sätt är mer eller mindre starkt begränsad till vissa kategorier innebär att många individer som väl skulle lämpa sig för forskningsarbete och som skulle kunna ha mycket att tillföra forskningen går förlorade för forskningen. Det är ett slöseri med begåvningsresurser som vi inte har råd med.

Jag delar FUN:s och remissinstansernas uppfattning att rekryteringen till forskarutbildning bör breddas. Genom ett bredare rekryteringsunderlag ökar möjligheterna att i forskarutbildning få in dem som bäst lämpar sig för forskning.

Forskningens probleminriktning bestäms i stor utsträckning av forskarna själva. Brister i rekryteringen kan innebära att många angelägna frågor inte uppmärksammas alls eller inte uppmärksammas i tid inom forskningen. En breddad rekrytering till forskarutbildning kan bidra till att det i forskningsarbetet kommer in individer med andra erfarenheter, egenskaper, kontakter etc. än huvuddelen av dagens forskare. Detta bör kunna få betydelse för val och behandling av forskningsproblem.

En naturlig följd av att vissa yrkesgrupper har utbildats inom universitet och högskolor har varit att forskningsverksamhet har utvecklats i an-

slutning till dessa utbildningar. Jag ser det som en fördel för forskningen att högskolan nu har fått en vidare omfattning. Det är sålunda enligt min mening angeläget att det sker en kunskapsutveckling även i direkt anslutning till de nya högskoleutbildningarna. Jag vill här erinra om de åtgärder som har vidtagits för att utveckla forskning inom områdena socialt arbete och vårdarbete.

En breddad rekrytering till forskarutbildning åstadkoms givetvis inte med ett enda beslut. Myndigheter och organ på alla nivåer måste arbeta för att förverkliga detta.

Flera av de förslag som FUN fört fram gäller åtgärder som beslutas på myndighetsnivå. Det gäller bl. a. de olika förslagen om forskningsanknytning och studieorganisation etc. Jag anser att FUN pekat på angelägna åtgärder. Jag utgår från att berörda myndigheter beaktar FUN:s förslag i sitt fortsatta arbete.

Innan jag behandlar FUN:s huvudförslag avseende rekryteringen till forskarutbildning, dvs. förslaget om nya behörighetsregler, vill jag kommentera några av de övriga förslag som FUN för fram.

FUN har föreslagit att studieplaner och studieorganisation för forskarutbildning utvecklas i syfte att definiera etappavgångar inom forskarutbildning. Detta tillstyrks av remissinstanserna. Jag finner det sannolikt att nya kategorier lättare kan komma att delta i forskarutbildning om denna inte upplevs som ett stort och långsiktigt åtagande och om det finns möjlighet att tillgodoräkna sig studier på forskarutbildningsnivå även om de inte omfattar en hel forskarutbildning. Detta är enligt min mening ett starkt argument för att försöka utveckla etappavgångar inom forskarutbildning. Det är knappast troligt att lämpliga etappavgångar kan identifieras inom alla områden. Etappavgångarna måste utformas så att de passar både forskarutbildningen och arbetsmarknaden. De måste således dels utgöra naturliga, avslutande moment inom forskarutbildningen, dels ge en utbildning som svarar mot ett arbetsmarknadsbehov. Jag kommer att i annat sammanhang föreslå regeringen att uppdra åt berörda myndigheter att utreda inom vilka områden etappavgångar skulle vara lämpliga samt utarbeta förslag till sådana etappavgångar. Frågan om särskilda examensbenämningar skall knytas till sådana etapputbildningar som här kan bli aktuella bör prövas i detta sammanhang.

FUN har vidare föreslagit att studieorganisationen i forskarutbildningen utvecklas i syfte att underlätta deltidsstudier. Sannolikt skulle även goda möjligheter till deltidsstudier kunna bidra till ökad rekrytering till forskarutbildning. Redan i dag studerar en stor del av doktoranderna i praktiken på deltid. Utbildningen är dock oftast inte organiserad för deltidsstudier. Jag anser att det är viktigt att FUN:s förslag beaktas av berörda myndigheter. Möjligheter för den enskilde att få ledigt från sitt arbete för att delta i forskarutbildning ges bl. a. genom lagen (1974:981) om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning. Denna

är ett stöd för både dem i offentlig tjänst och dem i enskild tjänst som vill ta ledigt för att studera. Jag vill i detta sammanhang också erinra om att lärare har viss rätt till tjänstledighet för fördjupningsstudier.

FUN föreslår att forskarutbildning formellt och reellt skall ges ökat meritvärde. FUN har med rätta påpekat att de kunskaper som forskarutbildning ger inte bara gäller ett oftast mycket specifikt ämnesområde. Forskarutbildning ger också kritisk skolning, förmåga att förstå och kommunicera FoU, förmåga till självständigt arbete m. m., allt färdigheter som kan användas och vara till nytta inom många områden. Det kan därför finnas anledning att förutsättningslöst pröva om det med hänsyn till såväl värdet av genomgången forskarutbildning för tjänsten och verksamheten i fråga som stimulanseffekten på rekryteringen till forskarutbildning kan vara berättigat att för vissa typer av statliga och kommunala tjänster kräva forskarutbildning eller ge sådan utbildning särskilt meritvärde. Denna prövning måste dock beakta de allmänna strävandena inom yrkeslivet att inte ställa upp högre krav för en befattning än arbetet motiverar. Dessa frågor är enligt min mening angelägna framför allt för arbetsmarknadens parter.

Jag går nu över till att behandla FUN:s huvudförslag avseende rekrytering till forskarutbildning, dvs. förslaget om nya regler för behörighet till sådan utbildning.

Jag anser i likhet med flertalet remissinstanser att det av FUN föreslagna systemet med dels allmän behörighet, dels särskild behörighet bör genomföras. Motsvarande konstruktion tillämpas i fråga om reglerna för behörighet till grundläggande högskoleutbildning.

FUN har föreslagit att endast allmän linje inom grundläggande högskoleutbildning skall ge behörighet. Flera remissinstanser, däribland UHÄ, förordar dock att allmän behörighet skall nås också på lokal och individuell linje. Jag delar remissinstansernas uppfattning. Kravet för allmän behörighet bör vara studier motsvarande 80 poäng inom allmän, lokal eller individuell utbildningslinje. Variant av allmän linje där de studerande på grund av sina förkunskaper ges en kortare utbildning än vad som är regel bör bedömas på samma sätt som den normala utformningen av linjen; ger denna 80 poäng eller mer skall även variant ge allmän behörighet till forskarutbildning även om studiernas omfattning motsvarar lägre poängtal än 80. Självfallet skall när särskilda skäl föreligger dispens kunna ges från de behörighetsregler jag nu har förordat.

I likhet med UHÄ vill jag framhålla värdet av möjligheten att inrätta individuella utbildningslinjer för studerande som siktar på forskarutbildning i ämnen som inte normalt förekommer i allmänna linjer.

I fråga om allmän behörighet till forskarutbildningen för dem som gått igenom enstaka kurser vill jag också i likhet med UHÄ framhålla att behörigheten bör grundas på den grundläggande utbildningens totala omfattning och innehåll. Kravet på viss bredd i förutbildningen liksom på

viss fördjupning inom området för forskarutbildningen måste upprätthållas. Vederbörande fakultetsnämnd bör — inom ramen för riktlinjer som kan komma att anges av UHÄ — kunna fastställa riktlinjer för tillgodoräknande av bl. a. enstaka kurser.

Med den nu tillstyrkta ordningen kommer flertalet av de linjer som genom högskolereformen kommit att tillhöra högskolan att ge allmän behörighet för forskarutbildning.

Den allmänna behörigheten innebär behörighet till forskarutbildning inom samtliga fakulteter oberoende av området för den behörighetsgivande grundutbildningen.

En speciell fråga som diskuterats av FUN och i några remissyttranden är huruvida viss yrkeserfarenhet skall krävas för allmän behörighet. Jag instämmer i FUN:s slutsats att det inte är rimligt att generellt kräva yrkeserfarenhet före forskarutbildning. Det bör dock framhållas att det för vissa utbildningar antagligen kan vara av stort värde med sådan erfarenhet. Yrkeserfarenhet bör där det bedöms lämpligt kunna krävas för att ge särskild behörighet för forskarutbildning. Yrkeserfarenhet av betydelse för forskarutbildningen bör också kunna tillgodoräknas vid urval till forskarutbildning.

Det är självfallet viktigt att behörighetskraven utformas så att kvalitet i forskarutbildningen garanteras. De särskilda behörighetskraven kommer här att spela en viktig roll. Det är enligt min mening önskvärt att undvika formalism vid precisering av de särskilda behörighetskraven. Det viktigaste måste sålunda vara att en forskarstuderande uppfyller kraven i vad avser förkunskapernas innehåll och inte i fråga om en viss formell dokumentation av kunskaperna. Givetvis bör endast nödvändiga förkunskaper krävas.

De särskilda behörighetskraven bör liksom regler för urval mellan sökande till forskarutbildning fastställas av berörd fakultetsnämnd. UHÄ bör svara för allmänna riktlinjer både för de särskilda behörighetskraven och för urvalsreglerna. Vid utformningen av de särskilda behörighetskraven och urvalsreglerna bör en strävan vara att beakta sådana kunskaper och erfarenheter som skulle kunna underlätta för kvinnor och andra i dag underrepresenterade grupper att få tillträde till forskarutbildning.

Jag vill i detta sammanhang erinra om vad jag har anfört i årets budgetproposition. Jag framhöll där att utbudet av enstaka kurser i större utsträckning än nu borde planeras så att kurser inom ett visst område bygger på varandra eller kompletterar varandra. Det är önskvärt att den som börjar med en kortare kurs också skall kunna fördjupa eller bredda sina kunskaper inom det område den inledande kursen tillhör. Detta skulle bl. a. kunna bredda vägen för studerande att nå sådan ämnesfördjupning som krävs för tillträde till forskarutbildning.

Ett problem för rekrytering till forskarutbildning inom de filosofiska fakulteterna utgörs i dag av den låga tillströmningen till fördjupnings-

studier,, dvs. till kurser på vad som tidigare betecknades som 60-poängsnivå. Inom vissa ämnen har härigenom rekryteringsunderlaget för forskarutbildning drastiskt minskat. Det är enligt min mening högst sannolikt att ökade fördjupningsstudier skulle vara av värde inte bara för möjligheterna att rekrytera doktorander utan också för den grundläggande högskoleutbildningen i sig och för de studerandes kommande yrkesverksamhet. Som jag förut framhållit utgår jag från att UHÄ nogga prövar möjligheterna att i ökad utsträckning inrymma fördjupningsstudier i de allmänna utbildningslinjerna.

Flertalet remissinstanser anser den av FUN föreslagna antagningsnämnden onödig. Jag finner det angeläget att inte inom högskolan skapa nya organ, av vilka behovet inte är klart dokumenterat. Jag kommer i det följande vid min behandling av frågor om planerings- och ledningsorganisation även att ta upp frågan om organisation för antagningen till forskarutbildning. Jag vill här endast framhålla att jag anser att handledarnas bedömning måste tillmätas stor vikt och att de måste ges tillfälle att delta i antagningsproceduren.

De nya reglerna för behörighet till forskarutbildning kan inte genomföras utan vissa förberedelser vid bl. a. berörda högskolemyndigheter. Också ur de studerandes synvinkel är det angeläget att förändringar i behörighetsreglerna inte genomförs alltför snabbt. Det är enligt min mening rimligt att de nya reglerna för behörighet till forskarutbildning börjar tillämpas den 1 juli 1980.

Skillnaden mellan allmän och särskild behörighet till forskarutbildning kommer i många fall att vara stor. FUN har föreslagit att särskilda "överbryggande" kurser skall komma till stånd för att göra övergång till forskarutbildning till en realistisk möjlighet för dem som har allmän men inte särskild behörighet. Det utbildningsbehov det här är fråga om kommer att bli ytterst mångskiftande. Behovet av kompletterande utbildning för att nå särskild behörighet för forskarutbildning inom ett visst ämne kommer i många fall att kunna tillgodoses inom ramen för utbudet av enstaka kurser eller genom att den studerande t. ex. bereds möjlighet att gå igenom en del av en utbildningslinje. Jag utgår från att berörda högskolemyndigheter så långt möjligt kommer att bistå de studerande bl. a. vid uppläggningsav de studier det här kan bli fråga om. För vissa grupper av studerande kan det vara lämpligt att man anordnar särskilda kurser som leder till behörighet för forskarutbildning inom ett visst ämne. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att uppdra åt UHÄ att analysera frågan om för vilka grupper det kan finnas klart definierade utbildningsbehov av detta slag som är av en sådan storleksordning att de bör mötas genom att särskilda kurser anordnas. Jag kommer i det följande att beräkna medel för utveckling och försöksvis drift av sådana kurser. På sikt bör emellertid detta slag av kurser ingå i högskolans normala utbud av utbildning och medel härför räknas inom de reguljära anslagen.

8. Breddat utbildningsutbud

Forskarutbildningen förberedde länge främst för verksamhet inom forskning och undervisning. Samhällsutvecklingen har medfört ökade behov av personer med högt kvalificerad utbildning även för verksamhet som ligger utanför den traditionella arbetsmarknaden för forskarutbildade. Dessa behov har i viss utsträckning täckts med forskarutbildade. Samtidigt har det emellertid vuxit fram krav på att högskolan skall ge en mer differentierad högre utbildning som är bättre anpassad till verksamhet utanför högskolan. I dag finns inom några områden utbildning som bygger på grundläggande högskoleutbildning utan att vara forskarutbildning. Som exempel kan nämnas psykologutbildning efter grundutbildningen, samhällsekonomisk påbyggnadsutbildning och specialistutbildning vid teknisk fakultet. Härutöver finns inom den grundläggande högskoleutbildningen påbyggnadslinjer, vilka bygger på genomgången allmän utbildningslinje eller motsvarande.

FUN föreslår att fortsatt högskoleutbildning som inte är forskarutbildning benämns påbyggnadsutbildning. FUN ger inte konkreta förslag om nya utbildningar utan anger förslag till riktlinjer och ramar för ett utvecklingsarbete. Dessa riktlinjer innebär att påbyggnadsutbildning skall

- bygga på grundläggande utbildning om minst 80 poäng
- ha ett klart definierat utbildningsmål med inriktning mot kvalificerad yrkesverksamhet i en viss funktion eller ett visst område
- utformas som en sammanhängande utbildning med i förväg angiven omfattning
- omfatta minst ett och ett halvt års heltidsstudier eller deltidstudier av motsvarande omfattning
- inrättas med utgångspunkt i arbetsmarknadens behov
- inrättas endast om utbildningsbehovet kan antas ha sådan varaktighet och omfattning att ett inte alltför litet antal studerande kan utbildas under en följd av år.

FUN framhåller att utbildningen i vissa fall kommer att ha stark anknytning till den grundläggande utbildningen och i andra fall till forskarutbildningen. FUN föreslår därför att det i varje enskilt fall skall beslutas om den grundläggande utbildningens eller forskarutbildningens regelsystem i tillämpliga delar skall gälla för påbyggnadsutbildningen.

Ansvar för initiering och övergripande planering av påbyggnadsutbildning föreslår utredningen skall åvila regionstyrelserna. Ansvar för detaljplanering och genomförande skall av regionstyrelsen överlämnas till antingen linjenämnd eller av FUN föreslagen forskarutbildningsnämnd. Regionstyrelsernas verksamhet bör, enligt FUN, bedrivas i nära kontakt med UHÄ, som också föreslås få möjlighet att i undantagsfall upphäva beslut om att starta viss påbyggnadsutbildning.

För utveckling av och försöksverksamhet med påbyggnadsutbildningar

föreslår FUN en förstärkning av medlen till regionstyrelserna och till pedagogiskt utvecklingsarbete med sammanlagt 4 milj. kr.

Så gott som samtliga remissinstanser framhåller det angelägna i att påbyggnadsutbildningar kommer till stånd. De pekar dock även på vissa problem: det krävs resurser för att få igång sådana utbildningar. Det kan vara svårt att åstadkomma "lämpliga utbildningspaket". FUN:s förslag innebär enligt somliga remissinstanser alltför oklara avgränsningar mellan grundutbildning, påbyggnadsutbildning och forskarutbildning. Vissa av dem som tillstyrker FUN:s förslag betonar att påbyggnadsutbildningen inte får inrättas på den grundläggande högskoleutbildningens eller forskarutbildningens bekostnad.

De riktlinjer för påbyggnadsutbildningarna som FUN har angett tillstyrks i allmänhet. Några remissinstanser anser det dock vara onödigt att föreskriva en minimilängd på 80 poäng.

I några yttranden framhålls att påbyggnadsutbildning bör kunna utgöra en etapp inom forskarutbildning.

Ett fåtal remissinstanser tar upp frågan om studiefinansiering: några anser att den bör ske som för grundutbildningen, dvs. med studiemedel, medan några förordar utbildningsbidrag som för forskarutbildningen.

FUN:s förslag att regionstyrelserna skall åläggas ansvar för planering och inrättande av påbyggnadsutbildningar kritiserats av ett stort antal remissinstanser. I stället föreslås att UHÄ och/eller högskolestyrelserna får detta ansvar.

UHÄ anser att påbyggnadsutbildning organisatoriskt bör vara en del av den grundläggande utbildningen och att det nuvarande systemet med påbyggnadslinjer i stort sett är ändamålsenligt. Medel för verksamheten bör, enligt UHÄ, anvisas under anslagen till grundläggande högskoleutbildning.

Flera motiv finns enligt min mening för en breddning av utbildningsutbudet ovanför den nuvarande grundläggande högskoleutbildningen. Arbetsmarknaden har behov av kvalificerad personal för sådan verksamhet där den egentliga forskarutbildningens inriktning mot forskningsverksamhet inte är helt ändamålsenlig, men där utbildning utöver nuvarande grundläggande högskoleutbildning krävs. Det finns vidare behov av utbildning som bygger på utbildningslinjer som genom högskolereformen förts till högskolan och som f. n. saknar naturlig fortsättning över grundutbildningsnivån. Det är således angeläget att fler sådana utbildningar kommer till stånd. Jag utgår från att den mycket positiva inställning till FUN:s förslag om påbyggnadsutbildning som har kommit till uttryck i remissyttranden också innebär att konkreta förslag till nya utbildningar kommer att utarbetas.

Jag delar UHÄ:s uppfattning att de nuvarande reglerna för påbyggnadslinjer är ändamålsenliga även för utbildning av detta slag. Högskoleutbildning som bygger på genomgången utbildningslinje, inte är forskarutbild-

ning och har en omfattning av minst 20 poäng bör betecknas som påbyggnadslinje. För dessa linjer bör de nuvarande bestämmelserna i högskoleförordningen gälla. Till påbyggnadslinjer kommer således att höra såväl de av FUN diskuterade längre och i vissa avseenden mera kvalificerade påbyggnadsutbildningarna som kortare — däribland vissa befintliga — påbyggnadslinjer. Något behov av en terminologisk eller organisatorisk åtskillnad mellan dessa utbildningar finns enligt min mening inte.

Utbildningsbidragen för doktorander bör, enligt min mening, förbehållas dem som deltar i forskarutbildning. Finansieringen av studierna inom påbyggnadsutbildning bör ske på samma sätt som normalt för grundutbildningen, dvs. med studiemedel. Många som deltar i denna typ av utbildning kommer sannolikt att studera på deltid, parallellt med yrkesarbete.

Jag delar UHÄ:s uppfattning att det med hänsyn till påbyggnadslinjernas karaktär framstår som naturligt att de planeras i anslutning till den grundläggande utbildningen, vars planerings- och ledningsorgan bl. a. innehåller företrädare för yrkeslivet och för allmänna intressen. Det normala bör därför vara att påbyggnadslinjer liksom nu ses som en del av grundläggande högskoleutbildning. I enlighet med UHÄ:s förslag bör påbyggnadslinjer också kunna vara lokala. Möjligheten till lokala linjer innebär att de lokala högskoleorganen får ansvar också för initiering av nya påbyggnadsutbildningar.

De principer för påbyggnadsutbildningarnas inordnande i högskolans studieorganisation som jag här har förordat leder bl. a. till att psykologutbildningen efter grundutbildningen bör bli en påbyggnadslinje och att medel för denna linje fortsättningsvis bör anvisas under anslaget till Utbildning för administrativa, ekonomiska och sociala yrken. Jag utgår från att UHÄ återkommer med de förslag som erfordras i samband med sina förslag till anslagsframställning för budgetåret 1980/81. En överföring av medlen för psykologutbildningen efter grundutbildningen till sektorsanslaget ger möjligheter till en samplanering av denna utbildning och psykologlinjen. Jag utgår från att UHÄ med stöd av det bemyndigande jag förordat i årets budgetproposition för budgetåret 1979/80 gör de omfördelningar av utbildningskapacitet och resurser mellan dessa båda linjer som kan vara påkallade.

Jag kommer i det följande att beräkna medel för planering av och försöksverksamhet med påbyggnadsutbildning av det slag som FUN har behandlat. Medel för reguljär verksamhet med sådan utbildning bör, i överensstämmelse med vad UHÄ har förordat, anvisas under berörda anslag till grundläggande högskoleutbildning. Jag vill i detta sammanhang erinra om vad jag i årets budgetproposition har anfört om behovet av omprioriteringar inom ramen för redan givna resurser. Vid utformningen av nya påbyggnadslinjer bör givetvis noggrant prövas möjligheterna att finansiera dessa genom sådana omprioriteringar.

9. Studiefinansiering

Studiestöd inom forskarutbildning utgår f. n. i form av utbildningsbidrag för doktorander, stipendiering inom ramen för assistent- och amanuienstjänster samt studiemedel. Innevarande budgetår finns 1 306 utbildningsbidrag för doktorander. Utbildningsbidrag ansluter beloppsmässigt till utbildningsbidragen inom arbetsmarknadsutbildningen. Tjänster som assistent och amanuens inrättas genom lokala beslut inom ramen för de reguljära anslagen till högskolan. FUN redovisar i sitt betänkande att antalet sådana tjänster i februari 1975 uppgick till 4 000. FUN beräknar att det motsvarar ca 2 860 heltidstjänster som assistent. Studiemedel utnyttjas enligt undersökningar som gjorts av FUN endast i obetydlig utsträckning av studerande inom forskarutbildning.

Tjänsterna som assistent och amanuens inrättas med hänsyn till den grundläggande högskoleutbildningens behov. Antalet tjänster och deras ämnesinriktning är således beroende av grundutbildningen. Tjänsterna är avsedda främst för studerande som bedriver forskarutbildning. Tjänstgöringen för assistenter och amanuenser skall läggas upp så att de dels får möjlighet att bedriva aktiva studier i sådan omfattning att de kan avlägga doktorsexamen inom fem år, dels kan medverka i resp. institutions utbildnings- och forskningsverksamhet. Tjänstgöringsskyldigheten uppgår för assistent till 1 000 timmar per år, för förste amanuens till 600 timmar per år och för andra och tredje amanuens till 400 timmar per år. Assistenttjänsten anses vara heltidstjänst, förste amanuienstjänsten halvtidstjänst och andra och tredje amanuienstjänsterna deltidstjänster.

Såväl assistent- som amanuienstjänsterna innehåller ett stipendiemoment. Det studiestöd som innehavare av assistent- och amanuienstjänst erhåller varierar dock med typ av tjänst. Amanuenserna har avsevärt mindre stipendiedel (280, 186 resp. 40 timmar per läsår) i sina tjänster än innehavare av assistenttjänst (760 timmar per läsår).

Assistent- och amanuienstjänsterna förutsätter deltidstudier. Som en följd av att en stor del av resurserna för studiestöd inom forskarutbildningen är låst till dessa tjänster saknar många forskarstuderande i realiteten möjligheter att välja mellan heltids- och deltidstudier.

FUN förordar att samhällets särskilda studiestöd för studerande i forskarutbildning utformas som utbildningsbidrag för doktorander. Utbildningsbidragen skall kunna utgå vid såväl heltids- som deltidstudier. Studiestöd utgår därvid i proportion till den tid som ägnas åt utbildningen. Utbildningsbidrag skall kunna utgå för en tid som motsvarar fyra års heltidsstudier, dock längst åtta år.

Den resurs för studiefinansiering som nu är bunden till assistent- och amanuienstjänsterna bör enligt FUN föras samman med befintliga medel för utbildningsbidrag för doktorander. FUN förutsätter att medel för återstående del av assistent- och amanuienstjänsterna anvisas för samma ändamål som i nuvarande system.

FUN föreslår att assistent- och amanuens tjänsterna i nuvarande form avvecklas. I stället bör tjänsteorganisationen inom högskolan kompletteras med en ny typ av tjänst, som kopplas till studiefinansieringssystemet inom forskarutbildningen. Tjänsten föreslås vara en halvtidstjänst, som — i likhet med nuvarande assistent- och amanuens tjänster — förenas med tjänstgöringsskyldighet i form av undervisning, forskning eller allmänt institutionsarbete. Tjänsten skall enligt utredningen, förenas med utbildningsbidrag för doktorander, vilket därvid skall utgå med hälften av fullt bidrag. FUN föreslår att den nya tjänsten benämns assistenttjänst. Förordnandetidens längd för innehavare av den nya assistenttjänsten föreslås bli reglerad i lag.

Medel för utbildningsbidrag bör enligt utredningen inledningsvis anvisas under ett särskilt anslag i stadsbudgeten. Fördelningen mellan fakulteter förutsätts samordnas med beslut om dimensionering av forskarutbildning. Inom fakulteterna skall utbildningsbidragen, enligt FUN:s förslag, fördelas mellan ämnen och institutioner av den av FUN föreslagna forskarutbildningsnämnden. Fördelningen mellan sökande föreslås åläggas en av FUN föreslagen antagningsnämnd för forskarutbildning vid varje institution.

Övergången till det nya systemet bör, enligt utredningen, ske på ett sådant sätt att studiestödets volym beräknad som hela bidragsår behålls oförändrad. Härutöver föreslås antalet utbildningsbidrag öka med 250 under en treårsperiod. Kostnaderna för denna ökning uppgår med nu gällande bidragsbelopp till sammanlagt ca 10 milj. kr. FUN beräknar att omvandlingen av stipendiedelen inom assistent- och amanuens tjänsterna till utbildningsbidrag för doktorander kommer att medföra en kostnadsökning på ca 7 milj. kr.

FUN:s förslag har mötts av en blandad remissopinion. Framför allt har den föreslagna nya assistenttjänsten väckt invändningar. Många remissinstanser vill att nuvarande assistent- och amanuens tjänster skall finnas kvar. Andra poängterar att den icke stipendierade delen av assistent- och amanuens tjänsterna bör användas för olika arbetsuppgifter utan koppling till studiefinansieringen av forskarutbildningen.

I flera remissyttranden — bl. a. de från UHÄ, SACO/SR och TCO — förordas att nuvarande system med utbildningsbidrag ersätts av ett system med doktorandtjänster.

Studiefinansieringen är en faktor av stor betydelse för rekryteringen till forskarutbildning. En förutsättning för att studiestödet skall kunna utnyttjas för att stimulera tillströmningen är givetvis att det ger de studerande ekonomisk trygghet på en i förhållande till andra grupper i samhället realistisk nivå. En alltför låg nivå på studiestödet medför att stora uppofteringar i privat konsumtion och levnadsstandard krävs av den studerande under utbildningstiden. Detta kan påverka urvalet av forskarstuderande negativt.

En godtagbar ekonomisk standard är också en förutsättning för att den studerande skall kunna koncentrera sig på sina studier.

Flera remissinstanser har förordat olika slag av förbättringar i det nuvarande systemet med utbildningsbidrag för doktorander. Bl. a. har doktorandtjänster i olika former föreslagits ersätta utbildningsbidragen. Jag anser att denna fråga bör utredas ytterligare innan ställning tas. Jag har med stöd av regeringens bemyndigande uppdragit åt lärartjänstutredningen (U 1977:04) att bl. a. belysa de effekter olika sätt att finansiera forskarutbildningen har när det gäller rekryteringen till utbildningen och studiernas bedrivande. Därvid skall jämförelser göras mellan bl. a. de nuvarande utbildningsbidragen och de föreslagna doktorandtjänsterna. Utredningen skall föreslå lämplig form för studiefinansiering.

Tills vidare bör det nuvarande systemet med utbildningsbidrag för doktorander bestå. Endast en mindre del av de forskarstuderande kan i dag finansiera sina studier med utbildningsbidrag. Det är enligt min mening angeläget att antalet utbildningsbidrag ökar. Jag kommer i det följande att föreslå att för budgetåret 1979/80 medel beräknas för ytterligare 75 utbildningsbidrag. Kostnaderna för dessa uppgår med nuvarande bidragsbelopp till ca 3,4 milj. kr.

FUN har föreslagit att utbildningsbidragen mer direkt än vad som f. n. sker skall användas som ett instrument för dimensioneringen av forskarutbildningen inom olika områden. Detta skulle ske genom att berörda fakultetsorgan inte som f. n. fördelar utbildningsbidragen mellan individer efter ansökan från dessa utan i stället fördelar utbildningsbidragen på institutioner. Innehavare av utbildningsbidrag skall därefter utses inom institutionen. Enligt min bedömning saknas f. n. underlag för den typ av beslut som FUN avser. Antalet utbildningsbidrag är också än så länge så litet i förhållande till det stora antalet ämnen inom flera fakulteter att en fördelning ämnesvis skulle kunna leda till stora orättvisor mellan de forskarstuderande. Syftet med utbildningsbidragen bör i första hand vara att rekrytera och ta till vara forskarbegåvningar oavsett inriktning, inte att styra forskningen till vissa ämnen. Jag anser därför att utbildningsbidragen även i fortsättningen bör fördelas av fakultets/sektionsnämnderna mellan doktorander.

Vissa förändringar i de regler som gäller för utbildningsbidragen för doktorander bör enligt min mening genomföras. Det ankommer på regeringen att besluta om dessa förändringar. För överblickens skull redovisar jag dock mina överväganden i detta sammanhang.

För en del forskarstuderande kan under hela eller delar av utbildningstiden deltidsarbete inom eller utom högskolan parallellt med doktorandstudierna vara att föredra framför heltidsstudier.

Utbildningsbidrag för doktorander bör kunna utgå under hela normalstudietiden för doktorsexamen, dvs. fyra år. Studerande som bedriver deltidstudier bör kunna uppbära del av utbildningsbidrag. Utbildningsbidrag

bör i sådana fall kunna utgå under den tid som motsvarar fyra års heltidsstudier. För att motverka en stark splittring av resurserna och orimligt långa studietider bör dock utbildningsbidrag aldrig kunna utgå under längre tid än åtta år, dvs. för vad som motsvarar halvtidsstudier. Det bör dock vara möjligt för en studerande att under en del av utbildningen uppbära lägst 25 procent av helt utbildningsbidrag.

Enligt nu gällande bestämmelser får studerande som uppbär utbildningsbidrag fullgöra högst 100 timmar schemalagd lärartjänstgöring eller högst 200 timmar annat arbete under ett läsår, om inte särskilda skäl föreligger. Även fortsättningsvis bör gälla att studerande som innehar helt utbildningsbidrag skall bedriva studierna på heltid. Möjligheterna att ha arbete vid sidan av studierna bör därför, enligt min mening, begränsas. Studerande med helt utbildningsbidrag bör sålunda endast i undantagsfall medges fullgöra undervisning eller annat arbete som överstiger 10 procent av full tjänst. Denna begränsning bör gälla oavsett arbetets karaktär. För en sådan skärpning i förhållande till nu gällande bestämmelser talar att tvingande ekonomiska skäl endast undantagsvis torde kunna anföras för mer omfattande förvärvsarbete.

Erfarenheterna sedan utbildningsbidragen infördes den 1 juli 1976 har visat att tillämpningen av sjuk- och föräldraförsäkringen för studerande som uppburit utbildningsbidrag inte fungerat tillfredsställande. På grund av regelsystemets utformning och det förhållandet att många forskarstuderande haft ingen eller endast liten inkomst året före det första stipendieåret har sjuk- och föräldrapenning utgått med lägsta belopp.

De bestämmelser angående sjuk- och föräldrapenning som gäller för innehavarna av utbildningsbidrag för doktorander är desamma som gäller för innehavare av vissa andra former av studiestöd, t. ex. utbildningsbidragen inom arbetsmarknadsutbildningen. Det är en omfattande fråga att ändra reglerna för sjuk- och föräldraförsäkringen med avseende på samtliga kategorier som det här gäller. Enligt bestämmelserna för utbildningsbidrag för doktorander får utbildningsbidrag utgå utan hinder av att den studerande fullgör militärtjänstgöring eller är ledig för barnsbörd. Detta gäller dock endast om tjänstgöringen eller ledigheten omfattar högst 60 dagar under ett bidragsår.

Som jag har nämnt är reglerna för sjuk- och föräldrapenning desamma för dem som uppbär utbildningsbidrag för doktorander som för dem som har utbildningsbidrag inom arbetsmarknadsutbildningen. En ändring av reglerna för en av dessa grupper kan därför få konsekvenser också för den andra gruppen. Mot denna bakgrund är jag inte nu beredd att förorda någon ändring av reglerna för sjuk- och föräldrapenning för dem som uppbär utbildningsbidrag för doktorander. Jag vill dock betona att jag anser att det är angeläget att finna en lösning på de problem jag här har berört. Genom det nyssnämnda uppdraget till lärartjänstutredningen har denna till uppgift att pröva också denna fråga.

10. Dimensionering av forskarutbildningen

FUN framhåller att de avgörande besluten om forskarutbildningens dimensionering bör fattas på politisk nivå. FUN föreslår att ett dimensioneringssystem införs där dimensioneringsbesluten skall avse dels resursramar, dels intervall för antalet examinerade — alltså inte antalet forskarstuderande — under en längre tidsperiod, förslagsvis fem år.

Miniminivån föreslås bestämmas av det antal forskarutbildade som krävs för att besätta ämnesspecifika befattningar inom dels högskolan, gymnasieskolan och vissa forskningsinstitutioner, dels den övriga offentliga och — i viss utsträckning — den privata FoU-verksamheten. Miniminivån skall anges för varje ämne eller grupp av ämnen inom en fakultet. Maximinivån bestäms, enligt utredningen, ytterst av de tillgängliga resurserna och skall anges för varje fakultet. Inom den ram som anges av minimi- och maximinivåerna skall den av FUN föreslagna forskarutbildningsnämnden — med beaktande av de studerandes önskemål, tillgängliga handledarresurser och föreliggande möjligheter att omfördela resurser — varje år fastställa antalet tillgängliga utbildningsplatser.

FUN föreslår att fakultets- och forskarutbildningsnämnderna, på grundval av institutionernas förslag, skall utarbета underlag för beslut om minimi- och maximinivåer. Fakultetsorganens bedömningar skall redovisas i förslagen till anslagsframställning. Med utgångspunkt i detta material och i en långsiktig forsknings- och forskarutbildningsplanering skall UHÄ utarbета underlag för statsmakternas dimensioneringsbeslut.

Många remissinstanser avvisar FUN:s förslag till dimensioneringssystem. Systemet anses vara "en typisk skrivbordskonstruktion, som enbart skulle leda till administrativt merarbete" och det sägs vara "mycket komplicerat och svårt att överblicka". Det arbete som måste läggas ned för att komma fram till minimi- och maximinivåerna anses inte kunna komma att stå i rimlig proportion till vinster i form av ett något bättre planeringsunderlag.

Andra kritiska synpunkter som redovisas är följande: risken med minimiberäkningarna är att behovet underskattas eftersom endast helt kända faktorer tas med i beräkningen; samtidigt är det möjligt att institutionernas tillgängliga resurser i vissa stora undervisningsämnen sätter alltför höga maximigränser. Fem år är vidare en alltför kort planeringsperiod.

Många remissinstanser förordar dagens system med möjligheter att begränsa antagningen på grund av bristande handledarresurser. Flera framhåller också att det är mer angeläget att med positiva åtgärder stimulera rekryteringen inom bristområden än att i detalj dimensionera forskarutbildningen inom högskolan.

UHÄ föreslår en femårig försöksperiod, först därefter bör beslut fattas om metoder och ambitionsnivå för arbetet med dimensioneringsfrågor.

Dagens förhållanden när det gäller dimensioneringen av forskarutbild-

ningen är enligt min mening ingalunda idealiska. Det torde stå klart att en bättre planering av forskarutbildningen skulle vara högst angelägen. Det gäller här långa och dyrbara utbildningar, och ur både individernas och samhällets synpunkt är det viktigt att undvika felsatsningar.

FUN har i fråga om dimensioneringen av forskarutbildningen ovedersägligen haft en mycket svår arbetsuppgift. FUN:s förslag i fråga om dimensioneringen av forskarutbildning har som nämnts blivit hårt kritiserat av remissinstanserna. Förslaget har också enligt min mening vissa brister.

En särskild svårighet vid utformning av ett dimensioneringssystem för forskarutbildning — och i viss mån också annan högskoleutbildning — är hur ett *sektorsbestämt* behov av arbetskraft skall översättas till ett *disciplinindelat* utbildningssystem. Den modell FUN har använt för dimensionering av forskarutbildning påminner starkt om den modell som tillämpas inom den grundläggande högskoleutbildningen. Det finns emellertid i detta avseende en avgörande skillnad mellan grundläggande utbildning och forskarutbildning. Den består i att de allmänna utbildningslinjerna utformas utifrån förhållandevis bestämda yrkesfunktioner inom en arbetsmarknadssektor. Därigenom ges också en någorlunda fast grund för att bestämma arbetsmarknadens behov av utbildade. Detta skall sedan vägas samman med efterfrågan från de studerande. Utbildningarna kommer genom sin utformning att täcka var och en ett flertal discipliner. Forskarutbildningen har däremot för det första inte samma klara mål på arbetsmarknaden i form av yrkesfunktioner. Själva utbildningen är vidare ytterst sällan mångdisciplinär utan innebär fördjupning i en enda disciplin. Detta ger upphov till vissa problem. Hur skall t. ex. industrins behov av forskarutbildade fördelas på utbildning inom det stora antal forskarutbildningsämnen som finns vid teknisk fakultet? Eller för att ta ett annat exempel: hur skall museernas behov av forskarutbildad personal fördelas på den rad ämnen som är tänkbara här: etnografi, arkeologi, egyptologi, historia, historisk osteologi, konstvetenskap, musikvetenskap, socialantropologi m. fl.?

Eftersom varje vetenskaplig disciplin har ringa eller liten utbytbarhet är det således mycket viktigt att behovet av forskarutbildade kan tolkas per disciplin.

Av vad jag har anfört framgår att det föreligger betydande svårigheter att beräkna eller ens överslagsmässigt bedöma såväl en miniminivå som en maximinivå. Jag vill här endast erinra om de svårigheter som har varit förknippade med dimensioneringen av lärarutbildningen trots att arbetsmarknaden för lärare är förhållandevis väl kartlagd. Till detta vill jag slutligen foga ytterligare en aspekt. Både miniminivån och maximinivån skall beräknas för hela landet för olika ämnen av mycket skiftande storlek och dessutom fördelas på de orter där forskarutbildning inom ämnena sker. Någon analys av hur detta praktiskt skall gå till och vad konsekvenserna

blir för såväl rekrytering av studerande som utbud av forskarutbildade har utredningen inte redovisat.

UHÄ har i sitt remissyttrande framhållit att beslut om metoder m. m. för dimensionering av forskarutbildning bör föregås av en relativt omfattande försöksverksamhet. Jag delar helt denna uppfattning. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att uppdra åt UHÄ att belysa möjligheterna att genom olika modeller förbättra planeringen av forskarutbildningens dimensionering. UHÄ bör som en första etapp av uppdraget redovisa vilken eller vilka olika modeller som bör prövas och hur en försöksverksamhet bör utformas. Försöksverksamheten bör sikta till att klarlägga dels samarbetsformer och planeringsmetoder, dels vilket underlag som behövs för en aktiv planering för att tillgodose såväl arbetslivets som samhällets behov i övrigt av forskning inom skilda områden. Försöken bör helst omfatta ett helt forskningsområde (en eller flera fakulteter). Samtidigt måste ett studium göras av arbetsmarknaden för olika typer av forskarutbildade i landet.

I uppdraget till UHÄ bör ingå att i samråd med andra berörda myndigheter komma med förslag om hur bl. a. sektorsorganens behov av forskarutbildad personal bäst skall kunna beaktas vid planeringen av forskning och forskarutbildning inom högskolan.

En väsentlig del av beslutsunderlaget när det gäller forskarutbildningens dimensionering är uppgifter om rekryteringsunderlaget för forskarutbildningen, dvs. bl. a. uppgifter om hur många studerande som går igenom fördjupningsstudier inom olika ämnen. Detta måste beaktas vid utformningen av den framtida högskolestatistiken såvitt avser grundläggande utbildning. Utredningen (U 1975:14) om studiedokumentation och statistik för högskolan (STUDOK) utarbetar förslag angående denna. Tills vidare måste det i första hand ankomma på högskoleenheterna att göra vad de kan för att det inom den grundläggande högskoleutbildningen skall kunna utbildas ett tillräckligt antal studerande för att forskarrekryteringen skall säkras. Jag vill här erinra om vad jag i det föregående har anfört beträffande möjligheterna att låta fördjupade studier inom ett eller flera ämnen ingå i allmänna utbildningslinjer. Jag vill i detta sammanhang anmäla att jag ser en översyn av högskolestatistiken såvitt avser studerande i forskarutbildning som naturlig mot bakgrund av dels mina ställningstaganden i det föregående, dels nyssnämnda utredningsarbete med statistik rörande den grundläggande utbildningen. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att uppdra åt SCB och UHÄ att i samråd göra en sådan översyn.

11. Samverkan med FoU utanför högskolan

Jag har inledningsvis framhållit att många skäl talar för att forsknings- och utvecklingsarbete i Sverige, oavsett finansieringskälla, så långt möjligt bör förläggas till högskolan. En sådan samordning mellan FoU inom och

utom högskolan bidrar till ett effektivt utnyttjande av landets samlade personella, ekonomiska och materiella resurser för forskning. Därigenom breddas också forskningens inriktning inom högskolan och skapas förutsättningar för ett vidgat ämnes- och problemurval inom forskarutbildningen.

Högskolan samverkar redan idag med FoU utanför högskolan genom externt finansierade forskningsprojekt som förläggs till högskolan, genom forskarutbildning i samarbete med institutioner som bedriver forskning samt genom deltids- eller korttidsanställning av forskare som huvudsakligen är verksamma utanför högskolan. Intensifiering och vidareutveckling av dessa kontakter främjas inte i första hand genom föreskrifter från riksdag och regering. Det är enligt min mening angeläget att berörda myndigheter så långt möjligt försöker stimulera olika former av samverkan mellan forskning och forskarutbildning inom högskolan och forsknings- och utvecklingsarbete utanför högskolan.

Genom forskningssamverkan skall högskolans egen verksamhet tillföras nya verksamhetsområden, nya forskningsinriktningar. Det behöver knappast sägas att detta inte får leda till att externa FoU-intressen får ett avgörande inflytande över inriktning och utförande av forskningen och forskarutbildningen inom högskolan. Det är bl. a. ur denna synpunkt viktigt att högskolan själv förfogar över tillräckligt stora resurser för forskning och forskarutbildning. Jag vill här framhålla den kraftiga förstärkning av dessa resurser som förslagen i årets budgetproposition kommer att medföra.

FUN har redovisat en rad förslag som syftar till utökade kontakter mellan högskolan och skilda delar av samhället. Det övervägande antalet remissinstanser ser mycket positivt på ökad samverkan med FoU utanför högskolan. Många remissinstanser betonar att högskolans basresurser måste förstärkas dels för att garantera en rimlig balans mellan grundforskning och tillämpad forskning, dels för att möjliggöra en effektiv samverkan med sektorsorgan. Många förslag som FUN har fört fram har dock i remissyttrandena blivit föremål för kritiska synpunkter. I fråga om flera av de förslag som FUN har lämnat är det av olika skäl olämpligt att fatta beslut nu. Andra förslag gäller åtgärder vilka det inte ankommer på riksdag och regering att besluta om. För överblickens skull redovisar jag dock i det följande samtliga FUN:s förslag rörande samverkan med FoU utanför högskolan.

För forskningsprojekt som utförs på uppdrag av utomstående skall högskolan, liksom idag, kräva full kostnadstäckning. FUN föreslår att avtal om forskningssamarbete skall kunna innehålla föreskrift om tidsbegränsad sekretess. Fakultetsnämnden föreslås få vetorätt i frågor om avtal om forskningssamarbete.

FUN lämnar förslag till regler som skall gälla vid extern finansiering av projekt inom högskolan. De föreslagna reglerna innebär bl. a. att avtal

upprättas mellan högskolestyrelsen och den utomstående parten under medverkan av den eller de forskare som skall utföra arbetet.

I fråga om vem som skall sluta avtal är meningarna delade i remissyttrandena. Bl. a. UHÅ förordar en trepartskonstruktion, dvs. avtal mellan finansiären, högskolestyrelsen och forskaren. Andra tycker att avtal borde kunna slutas på institutionsnivå. Några remissinstanser kommenterar fakultetsnämndens vetorätt i de fall institutioner slutit avtal; både till- och avstyrkanden förekommer. Flertalet av de remissinstanser som berör frågan om sekretess tillstyrker en tidsbegränsad sådan. Några avvisar dock helt möjligheten till sekretess.

FUN:s förslag om regler för uppdragsforskning berör centrala delar av FOSAM:s utredningsuppdrag. Enligt min mening är det angeläget att frågan om vilka regler som bör gälla för uppdragsforskningen får den ytterligare genomlysning som FOSAM:s arbete kommer att leda till. Beslut rörande sådana regler bör således inte fattas förrän resultatet av FOSAM:s arbete föreligger.

Enligt vad jag har inhämtat kommer chefen för justitiedepartementet att i annat sammanhang föreslå regeringen att för riksdagen lägga fram förslag om ny sekretesslag. I det sammanhanget kommer även frågan om sekretess för uppdragsverksamhet inom statliga myndigheter, däribland högskolemyndigheterna, att behandlas.

FUN har vidare lämnat förslag rörande arbetstagares rätt till uppfinningar. F. n. har lärare vid universitet och högskolor rätt till sina uppfinningar och forskningsresultat. För övriga anställda inom högskolan samt för anställda inom annan offentlig eller privat verksamhet gäller att arbetsgivaren har rätt till s. k. tjänsteuppfinningar samt viss rätt även till uppfinningar som faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde men som inte är tjänsteuppfinningar. De anställda har härvid rätt till skälig ersättning för sitt arbete.

FUN föreslår bl. a. att den rätt till egna uppfinningar och forskningsresultat som f. n. tillkommer lärare inom högskolan utsträcks till att omfatta också övriga högskoleanställda samt studerande.

De remissinstanser som har yttrat sig i frågan om rätten till uppfinningar förordar enhetliga regler för skilda arbetstagare inom högskolan. Flertalet tillstyrker utredningens förslag att även andra än lärare skall kunna få egen exklusiv rätt till forskningsresultaten.

Hösten 1977 tillkallade chefen för justitiedepartementet efter regeringens bemyndigande en utredare med uppdrag att utreda frågor rörande rätten till arbetstagares uppfinningar (Ju 1977:15). Enligt sina direktiv skall denna utredning bl. a. behandla förhållandena inom högskolan. Frågan om rätt till uppfinningar m. m. för anställda inom högskolan kommer alltså att behandlas i samband med att ställning tas till de förslag som denna utredning lägger fram.

FUN föreslår även att högskolan ges ökade resurser för att inrätta

tjänster som adjungerad professor. Många remissinstanser stöder detta förslag. Bl. a. STU framhåller dock att den hittillsvarande verksamheten bör utvärderas innan verksamheten byggs ut.

I FOSAM:s uppdrag ingår också att utvärdera verksamheten med adjungerade professorer och lägga fram de förslag utvärderingen kan föranleda. Jag är inte beredd att förorda förändringar i verksamheten innan FOSAM:s förslag föreligger.

Vidare föreslår FUN att högskoleanställda lärare skall kunna beviljas tjänstledighet under begränsad tid för verksamhet i forskning utanför högskolan. Förslaget tillstyrks av de remissinstanser som berör frågan.

Jag vill här erinra om att regeringen har utfärdat vissa bestämmelser om tjänstledighet som gäller för alla statligt anställda /KCirk (1970:388, omtryckt 1974:1018) om tjänstledighet med C-avdrag m. m./. Därin anges normer för vissa slag av tjänstledigheter. Tjänstledighet för att inneha enskild tjänst — t. ex. inom FoU-verksamhet utanför högskolan — skall normalt medges för 180 dagar. Detta antal dagar får dock överskridas bl. a. om önskemål om längre ledighet sammanfaller med myndighetens intresse. I den mån det ligger i högskolemyndigheternas intresse att forskarna under viss tid deltar i FoU-verksamhet utanför högskolan är således FUN:s syfte tillgodosett genom de generella bestämmelserna om tjänstledighet.

FUN förordar också dels att forskarstuderande engageras i FoU utanför högskolan, dels att forskare som är verksamma utanför högskolan i ökad utsträckning anlitas som handledare inom forskarutbildningen. Båda dessa förslag tillstyrks av de remissinstanser som yttrat sig i detta hänseende.

Inga formella hinder finns för de av FUN föreslagna åtgärderna. Det är inte helt ovanligt att forskarstuderande under sitt avhandlingsarbete deltar i FoU utanför högskolan. Mer sällsynt är det troligen att externa handledare utnyttjas inom forskarutbildningen. Mycket talar dock för att båda dessa kontaktformer kan verka stimulerande för forskarutbildningen. Samarbetet bör bygga på positivt intresse från alla berörda. Sådant intresse kan knappast manas fram genom påbud från regering och riksdag.

Jag utgår från att den positiva inställning till förslagen som kommit till uttryck i remissyttrandena innebär att berörda myndigheter på alla sätt försöker stimulera samarbete i dessa frågor.

På grundval av riksdagsbeslut med anledning av prop. 1968:68 har STU, med början år 1969, inrättat ett antal kontaktsekretariat vid vissa högskolor. Kontaktsekretariaten skall främja kontakterna mellan högskoleforskningen och näringslivet till gagn för båda parter. Det innebär att näringslivet, särskilt småföretagen och uppfinnarna, skall stimuleras att i sin produktutveckling använda de resurser som finns vid högskoleenheter och andra forskningsinstitut. Kontaktsekretariaten skall också medverka till att resultaten från högskoleforskningen ges en praktisk till-

lämpning i näringslivet. Sekretariaten är knutna till resp. högskolas eller universitets centrala administration. Budgetåret 1978/79 har STU beräknat ca 1,7 milj. kr. för basverksamheten vid samtliga sekretariat. Härtill kommer planerad förstärkning av sekretariaten för en produktutvecklings-service.

FUN föreslår att kontaktsekretariaten förs över till högskolan och knyts till regionstyrelserna. Sekretariatens verksamhet föreslås omfatta hela högskolan och rikta sig till alla delar av samhällslivet. Vidare föreslås att sekretariaten tillförs ytterligare resurser.

Flertalet remissinstanser förordar att den av STU initierade kontaktverksamheten förs över till högskolan och byggs ut så att den kan avse all verksamhet inom högskolan. Remissinstanserna avvisar så gott som enhälligt förslaget att kontaktsekretariaten knyts till regionstyrelserna. Det poängteras att verksamheten måste förläggas så nära forskarna och den verksamhet som berörs som möjligt. Bl. a. UHÄ och FRN förordar att kontaktverksamheten förläggs till de högskoleenheter där det bedrivs forskning.

Forskning får inte vara någon exklusiv verksamhet. Den måste bedrivas i nära kontakt med dem som på olika sätt har behov av den. Forskningens resultat måste spridas bl. a. till dem som kan använda dem och dra nytta av dem.

STU bedriver genom kontaktsekretariaten inom det tekniska området en verksamhet som enligt min mening behövs för all forskning inom högskolan. Kontaktsekretariatet finns idag vid universiteten i Uppsala, Linköping, Lund och Umeå, tekniska högskolan i Stockholm, Chalmers tekniska högskola och högskolan i Luleå. Efter samråd med chefen för industridepartementet biträder jag i princip FUN:s förslag och föreslår att kontaktsekretariatens basorganisation förs över till högskolan. Härefter begriper jag då inte den verksamhet som avser ren produktutvecklings-service. Denna bör även fortsättningsvis finansieras via STU:s anslag. Kontaktsekretariatens verksamhet bör kunna omfatta all verksamhet inom högskolan.

Det är väsentligt att kontaktsekretariaten även i fortsättningen har till huvuduppgift att koppla samman de resurser som finns inom högskolan med de behov som finns inom näringslivet och andra avnämarkategorier liksom att göra högskolan uppmärksam på de utvecklingstendenser som finns ute i samhället. Även fortsättningsvis bör kontaktsekretariaten beträffande teknisk och matematisk-naturvetenskaplig fakultet hålla en nära kontakt med STU och de regionala utvecklingsfonderna när det gäller planering av verksamheten och kontakter med företag. Tillsättning av sådana kontaktsekreterartjänster bör också ske efter samråd med dessa organ.

I likhet med remissinstanserna anser jag det mindre lämpligt att kontaktsekretariaten knyts till regionstyrelserna. Kontaktsekretariaten bör ha

så nära kontakt som möjligt med organ som direkt svarar för forskning. De bör därför knytas till högskoleenheter med fast forskningsorganisation. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att uppdraga åt STU och UHÄ att i samråd behandla de organisatoriska och praktiska frågor m. m. som är förknippade med att kontaktsekretariaten förs över till högskolan. Jag förutsätter att myndigheterna lägger fram de förslag som kan erfordras i sådan tid att överföringen av verksamheten till högskolan kan äga rum budgetåret 1980/81.

FUN har också föreslagit att forskare/lärare vid vissa institutioner skall kunna ges partiell befrielse från övriga tjänsteåligganden för *informations- och kontaktverksamhet*. Medel för detta ändamål bör, enligt utredningen, disponeras av regionstyrelserna.

Många remissinstanser stöder detta förslag, men betonar att högskolestyrelserna, inte regionstyrelserna, bör ha ansvaret för verksamheten. Några remissinstanser anser att förslaget är alltför byråkratiskt.

Informations- och kontaktverksamhet är, som jag tidigare framhållit, en viktig del av arbetet inom högskolan. Jag vill erinra om att högskolan enligt högskolelagen har till uppgift bl. a. att sprida kännedom om arbetet inom högskolan och resultatet av detta arbete. Jag utgår från att de som har det direkta ansvaret för högskolans samlade verksamhet — ytterst högskolestyrelserna — disponerar tillgängliga resurser, däribland forskares och lärares tjänstetid, på ett sådant sätt att också detta åliggande fullgörs på ett tillfredsställande sätt. Formerna för högskolans informations- och kontaktverksamhet kan komma att påverkas av resultaten av det arbete som f. n. bedrivs inom två utredningar. Lärartjänstutredningen behandlar bl. a. frågor om arbetsuppgifter m. m. för innehavare av lärartjänster inom högskolan. FOSAM har i uppdrag att bedriva försöksverksamhet med näringslivskontakt för forskare.

FUN har slutligen föreslagit att FRN skall tillhandahålla organisationer och företag, som saknar egen kompetens och egna resurser för att beställa forskning, viss service när det gäller problemanalys, kontakter med lämpliga forskningsinstitutioner samt ansökningar och anslag till projekt.

FRN bör, enligt utredningen, ges resurser för att svara för kostnaderna för problemanalys och — efter sedvanlig prövning av ansökan om anslag — att finansiera projekt som kan komma att initieras.

Endast ett mindre antal remissinstanser har yttrat sig om detta. De flesta av dem är tveksamma till förslaget. Bl. a. Sveriges industriförbund, Svenska handelskammareförbundet och SAF anser förslaget alltför byråkratiskt.

Jag har i det föregående föreslagit att de nuvarande av STU finansierade kontaktsekretariaten förs över till högskolan och att deras verksamhet utvidgas till att omfatta hela högskolan. Dessa kontaktsekretariat bör kunna tillgodose stora delar av de servicebehov för organisationer och företag som FUN pekar på. I det föregående har jag även föreslagit att

medel ställs till förfogande för stöd till arbetstagarorganisationernas initiering av forskning. Även detta torde i högsta grad bidra till att uppnå syftet med FUN:s förslag.

Den försöksverksamhet med näringslivskontakt för forskare som f. n. bedrivs genom FOSAM bör enligt min mening kunna ge värdefulla erfarenheter i fråga om lämplig omfattning och inriktning av samt former för de av FUN åsyftade kontakterna och samverkan mellan forskare och företag.

12. Tjänsteorganisation

Forskningens viktigaste resurs är självfallet den personal som arbetar inom forskningen. Det är av stor betydelse att dessa är de för forskningsarbete mest lämpade och att de arbetar under förhållanden som i så hög grad som möjligt stimulerar och underlättar deras verksamhet. En betydelsefull faktor både för rekryteringen till forskningsarbete och för arbetsvillkoren för forskarna är de anställningsvillkor i vid bemärkelse som erbjuds dem som arbetar inom forskning. Utformningen av tjänsteorganisationen för forskarna — forskarkarriären — är således en mycket viktig fråga.

FUN:s förslag till tjänsteorganisation innebär i korthet följande.

Tjänsteorganisationen föreslås omfatta tre tjänstekategorier nämligen professor, docent och forskarassistent. Därutöver föreslås att fasta tjänster skall tillkomma för högskolans uppdragsverksamhet inom områden där denna verksamhet kontinuerligt har en betydande omfattning. Någon förändring av professorstjänsternas innehåll föreslås inte.

Nuvarande tjänster som universitetslektor och docent skall, enligt förslaget, föras samman till en ny tjänst, benämnd docent. Den nya tjänsten skall ha huvudsaklig inriktning mot den grundläggande utbildningen. Innehavare av tjänst som docent skall efter prövning i varje enskilt fall ges särskild tid för forskning inom ramen för sin tjänst. Resurser för ändamålet skall disponeras av fakultetsnämnden och fördelas mellan sökande på grundval av en vetenskaplig prövning av föreslagna projekt. Innehavare, som bereds tid för forskning, befrias helt eller delvis från undervisningsskyldigheten. Vid fördelningen av den givna resursen skall fakultetsnämnden prioritera långsiktigt planerad och genomförd forskning av det slag som präglat de nuvarande tjänsterna som docent.

Med hänsyn till den nya docenttjänstens inriktning föreslås att beföringsgrunderna utformas så att lika vikt fästs vid vetenskaplig och pedagogisk meritering.

Tjänsterna som forskarassistent föreslås bibehållas med oförändrat innehåll. För att ytterligare markera tjänstens karaktär av genomgångstjänst föreslås en fyraårig förordnandeperiod utan möjlighet till omförordnande.

Kostnaderna för de föreslagna förändringarna av tjänsteorganisationen beräknar FUN till ca 8 milj. kr. Därutöver föreslås resursförstärkningar i form av ökat antal tjänster som forskarassistent och ytterligare resurser för att bereda innehavare av docenttjänst tillfälle till forskning med sammanlagt ca 17 milj. kr.

FUN:s förslag till tjänsteorganisation har i hög grad uppmärksamrats av remissinstanserna. Meningarna om förslaget har varit delade. Många instanser anser att frågan om tjänsteorganisation för forskning och forskarutbildning inom högskolan måste ses i samband med tjänsteorganisationen för den grundläggande högskoleutbildningen.

Jag vill först redovisa min allmänna syn på lärartjänsteorganisationen.

Den utbildning som ges på högskolenivå måste ha anknytning till forskning. Frågan om forskningsanknytning och olika former för att få sådan anknytning har diskuterats i samband med högskolereformen. I prop. 1975:9 om reformering av högskoleutbildningen m. m. framhölls att universitetslektorer (motsv.) borde ges tillfälle att inom ramen för tillgängliga resurser delta i forskning och forskarutbildning.

Enligt min mening bör lärartjänsteorganisationen i sig medverka till ett starkt samband mellan forskning och utbildning. Den kategoriindelning som idag gäller, med tjänster som är avsedda företrädesvis för forskning/forskarutbildning resp. företrädesvis eller enbart för grundläggande utbildning, måste därför ifrågasättas.

En huvudprincip vid utformningen av den framtida tjänsteorganisationen bör vara att forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning — i varierande omfattning — skall kunna ingå i arbetsuppgifterna för alla innehavare av lärartjänst inom högskolan. Den mångsidiga verksamheten inom högskolan kräver en flexibel tjänsteorganisation, där utformningen av tjänsterna kan anpassas efter lokala förhållanden.

De regler för anställningstrygghet m. m. som normalt gäller på arbetsmarknaden tillämpas i dag för flertalet anställda inom högskolan. En annan huvudprincip vid utformningen av tjänsteorganisationen bör vara att dessa regler så långt möjligt skall gälla för samtliga anställda inom högskolan.

En förbättrad anställningstrygghet inom högskolan skulle sannolikt förbättra möjligheterna att rekrytera kvalificerad personal till högskolan. Trygga anställningsförhållanden bör vara mer attraktiva än de mindre trygga anställningsformer som idag gäller för vissa tjänster inom högskolan.

Det har ofta pekats på en konflikt mellan individens önskemål om trygghet i anställningen och den nu gällande utökade anställningstryggheten å ena sidan och forskningens behov av förnyelse och flexibilitet å andra sidan. Jag vill kommentera detta motsatsförhållande något.

Vi måste först fråga oss vad vi menar med forskningens behov av förnyelse. Enligt min mening måste i detta inbegripas såväl förnyelse av verk-

samhetens inriktning — uppslag till nya forskningsområden, nya forskningsprojekt, arbetsformer och nya forskningsmetoder — som förnyelse i form av nya infallsvinklar på etablerade områden och metoder.

Förnyelse av forskningen har ansetts böra ske genom att möjlighet öppnas för unga forskare, ofta representerande nya inriktningar och metoder, att koncentrerat och under en inte alltför kort tid ägna sig åt egen forskning. Innehavarna av vissa tjänster — t. ex. docenttjänsterna — har endast kunnat förordnas för viss begränsad tid. Det finns givetvis skäl för denna form av förnyelse. Det är också viktigt att nyutexaminerade forskare får möjlighet att pröva sina krafter på egna självständiga uppgifter. I många fall är forskning och undervisning inom högskolan en lämplig verksamhet mellan studier och annat yrkesarbete. Jag har därför viss förståelse för de motiv som har legat bakom den tjänstestruktur som finns f. n. och som utvecklats ur ett stipendiesystem. Det finns dock också starka skäl som talar däremot. Det är enligt min mening tveksamt om en verksamhets behov av förnyelse behöver tillgodoses enbart genom tvångsmässigt utbyte av personal. All verksamhet torde i större eller mindre grad ha motsvarande behov av förnyelse som forskningen. Det är dock enbart inom forskningsområdet som behovet av förnyelse ansetts kunna tillgodoses endast genom utbyte av personer som är verksamma inom området. Andra möjligheter till förnyelse är t. ex. personalutveckling och arbetsbyte, s. k. job rotation.

Forskning organiseras i dag alltmer på samma sätt som verksamhet inom arbetslivet i övrigt. Det är nu länge sedan forskningen uteslutande bedrevs av ensamma forskare. Forskningen bedrivs i allt större utsträckning i projekt, där "forskaren" bara är en av många anställda. Detta talar för att andra möjligheter till förnyelse än utbyte av forskarens person bör kunna fungera också inom forskningen.

Forskningen bör givetvis inte för sin förnyelse vara hänvisad enbart till de enskilda anställdas uppslagsrikedom utan också utnyttja möjligheterna att få idéer och impulser från andra än dem som är direkt verksamma inom forskningen. Jag vill i sammanhanget peka på att både högskoleorganen och organen inom forskningsrådsorganisationen de senaste åren fått ändrad sammansättning. Bl. a. denna samverkan med företrädare för olika intressen i samhälls- och arbetslivet bör kunna ge utgångspunkter för en förnyelse också av forskningen. Som ytterligare exempel vill jag peka på de adjungerade professorerna vilka bör kunna bidra med idéer till ny inriktning av forskning vid högskolan.

Möjligheterna för dem som arbetar inom forskning att växla mellan forskningsarbete och annat arbete bör ökas. Övergång från forskning till annan verksamhet inom eller utom högskolan bör underlättas. Detta bör gälla för alla nivåer inom högskolan. Det är enligt min mening olyckligt att t. ex. professorstjänsterna inom högskolan i så stor utsträckning som nu är fallet upplevs som i ordets egentliga mening sluttjänster. De stora kunskaper och erfarenheter som innehavarna av dessa tjänster besitter borde

i större omfattning kunna komma andra verksamheter utanför högskolan till del genom att professorerna erbjuds attraktiva tjänster inom t. ex. näringslivet, den offentliga förvaltningen och organisationerna.

Det förslag som FUN lagt fram stämmer i vissa delar väl överens med de huvudprinciper för tjänsteorganisation och den syn på förnyelse inom forskningen som jag har redovisat ovan. Den av FUN föreslagna nya docenttjänsten omfattar både utbildning och forskning. Docenterna skall kunna växla mellan verksamhet av olika slag. Tjänsterna som docent skall innehas med tillsvidareförordnande. Det förslag som FUN lagt fram om forskarassistenttjänsterna inger dock farhågor att det s. k. docenteländet flyttas till ett "forskarassistentelände".

Enligt min mening finns det mycket som talar för en mera enhetlig tjänstekonstruktion inom högskolan. En oundgänglig förutsättning för en "enhetstjänst" är dock att den utformas så att variationer med hänsyn till verksamhetens karaktär inom olika utbildnings- och forskningsområden blir möjliga.

Eftersom forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning — i varierande omfattning skall kunna ingå i arbetsuppgifterna för alla innehavare av lärartjänst inom högskolan bör tjänsteorganisationen för alla arbetsuppgifter inom högskolan som bör ankomma på lärare behandlas i ett sammanhang. Många remissinstanser har också, som jag nämnt, framhållit att det vore olyckligt att ta ställning till den närmare utformningen av tjänsteorganisationen för forskning/forskarutbildning inom högskolan innan det finns underlag också för ställningstagande till tjänsteorganisationens utformning, den grundläggande högskoleutbildningens utgångspunkter.

Lärartjänstutredningen arbetar sedan år 1977 med tjänsteorganisatoriska frågor som främst rör den grundläggande högskoleutbildningen. Enligt min mening är det angeläget att de tjänsteorganisatoriska frågorna får en lösning inom rimlig tid. Regeringen har därför nyligen på mitt förslag gett utredningen tilläggsuppdrag att med utgångspunkt i de ovan redovisade huvudprinciperna för tjänsteorganisation samt i FUN:s förslag och remissyttrandena över detta redovisa ett samlat förslag till tjänsteorganisation för utbildning och forskning inom högskolan.

Vissa åtgärder inom det tjänsteorganisatoriska området bör dock vidtas redan nu.

Det har länge varit ett starkt önskemål att innehavarna av tjänster som universitetslektor och motsvarande tjänster som lektor skall erbjudas reella möjligheter att ägna sig åt forskning. Enligt min uppfattning finns bland dessa lärare många höga kvalificerade personer som skulle vara utomordentligt väl lämpade för att forska. I princip finns inget som hindrar dessa från att hos t. ex. forskningsråden ansöka om medel för forskningsprojekt. I praktiken är det dock svårare för universitetslektorerna än för flera andra grupper inom högskolan att göra detta. Lektorerna har på grund av sin mer omfattande undervisningsskyldighet således inte samma

möjligheter som t. ex. docenterna att utarbeta projektplaner m. m. som skulle kunna konkurrera vid forskningsrådets anslagsutdelningar. Lektorernas möjligheter att utarbeta bl. a. kvalificerade projektplaner skulle underlättas om de kunde få tjänstledighet för detta. I dag finns inte resurser för sådana tjänstledigheter. Särskilda medel bör enligt min mening anvisas för de merkostnader som är förknippade med sådan tjänstledighet för universitetslektorer. Lektorerna har ofta även av kostnadsskäl ett ogynnsammare läge i konkurrensen hos forskningsråden. En lektor som söker anslag hos ett forskningsråd måste begära medel också för sin egen lön — lämpligen på en inom högskoleenheten särskilt inrättad forskartjänst — under den tid han är tjänstledig för projektet. En docent kan utföra projektet inom ramen för sin docenttjänst och med sin reguljära lön. Ett och samma projekt skulle alltså bli dyrare för forskningsrådet om det utfördes av en lektor än om det utfördes av en docent. Denna skillnad skulle försvinna om lektorn kunde få tjänstledigheten bekostad med särskilda medel. Jag kommer i det följande att föreslå att 7,5 milj. kr. anvisas för stöd till universitetslektorernas (motsv.) forskning. Medlen bör med hänsyn till bl. a. vad jag nyss har anfört användas för att bestrida de merkostnader som är förknippade med att lektorer beviljas tjänstledighet för att bedriva forskning. Givetvis bör medlen kunna användas för sådana kostnader även för universitetslektorer vid högskoleenheter som saknar fast forskningsorganisation. Medlen bör enligt min mening disponeras av högskolesyrelserna vid högskoleenheter med fast forskningsorganisation. Regionstyrelserna bör disponera ett belopp avsett för dem som har tjänster vid högskoleenheter utan fast forskningsorganisation.

Universitetslektorer bör i större utsträckning än vad som nu sker utnyttjas i forskarutbildningen. Forskarassistenterna bör i gengäld kunna delta i undervisningen inom den grundläggande högskoleutbildningen. Med de färskas erfarenheter av eget forskningsarbete som innehavarna av forskarassistenttjänster oftast har bör de kunna medverka till en förbättrad forskningsanknytning av grundutbildningen. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att utfärda de ändringar i nuvarande, övergångsvis gällande bestämmelser som kan erfordras för att möjliggöra dessa förändringar i tjänstgöringen för universitetslektorer och forskarassistenter. Berörda myndigheter bör så långt möjligt stimulera till att sådana nya möjligheter också kommer att utnyttjas.

Innehavare av docenttjänst, vars förordnandetid har gått ut, har i dag möjlighet att erhålla tjänst som förste assistent inom högskolan. Kostnaderna för tjänst som förste assistent bestrids med medel som högskolan disponerar för grundläggande högskoleutbildning. Enligt nu gällande bestämmelser får tjänster som förste assistent inte bekostas med medel avsedda för forskning och forskarutbildning. Innehavare av tjänster som förste assistent får i enlighet härmed inte i tjänsten ägna sig åt forskning. Detta kan enligt min bedömning ofta innebära ett stort slöseri med personella resurser. De personer som det här är fråga om har ofta sina

främsta erfarenheter från och förtjänster inom forskning. Det är då knappast rimligt med ett generellt förbud mot att utnyttja dem för de arbetsuppgifter de ofta är bäst ägnade för. Reglerna för tjänsterna som förste assistent bör därför ändras så att innehavare av dessa tjänster även kan få ägna sig åt forskning. Beslut om för vilket slags verksamhet en viss tjänst som förste assistent skall vara avsedd, hör som hittills fattas av berörd högskolestyrelse och kostnaderna för tjänsten bestridas inom ramen för medel som disponeras av högskoleenheten. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att utfärda de bestämmelser som efterfordras.

Jag vill här erinra om att jag i årets budgetproposition under fakultetsanslagen har beräknat medel för förstärkning av de rörliga resurserna för forskning och forskarutbildning vilket bl. a. ger ökade möjligheter att inrätta extra tjänster för forskande personal. I budgetpropositionen har jag även beräknat en kraftig förstärkning av medlen för forskningsanknytning. Dessa medel kan bl. a. nyttjas för att ge lärare inom utbildningar utan anknytning till fast forskningsorganisation möjligheter till kontakt med aktuellt forskningsarbete.

Jag kommer i det följande att föreslå att ytterligare 2 milj. kr. anvisas för förstärkning av högskolans forskningsorganisation. Dessa medel bör ge ökade möjligheter att inrätta extra tjänster för forskande personal. Medlen bör framför allt få disponeras av högskoleenheter där forskningsorganisationen är under uppbyggnad.

Vidare vill jag i detta sammanhang erinra om att regeringen i år utfärdar ändring av högskoleförordningen (1977:263) av innebörd att tjänstekategorierna professor och biträdande professor båda benämns professor.

FUN har i fråga om de tjänster som finansieras med medel från forskningsråd anfört att råden måste ta det fulla ekonomiska ansvaret för de beslut de fattar. FUN vill inte acceptera nu gällande ordning där arbetsgivaransvaret även för forskningsrådsfinansierade tjänster åvilar högskolan. Jag vill beträffande detta endast erinra om att FOSAM har till uppgift att se över frågan om ansvars- och kostnadsfördelning mellan högskolan och forskningsråden.

13. Planerings- och ledningsorganisation

FUN:s förslag avseende planerings- och ledningsorganisation för forskning och forskarutbildning inom högskolan berör såväl indelningen av verksamhetsområdet som ekonomiadministration och redovisning samt institutionell organisation.

FUN:s förslag i fråga om indelningen av verksamhetsområdet forskning och forskarutbildning innebär att indelningsgrunden skall kunna vara såväl vetenskaplig samhörighet som teman samt att indelningen skall kunna förändras över tiden och variera mellan högskoleenheterna. Beslut om fakultetsindelning som inte kräver omläggning av anslagssystemet och

därmed beslut av riksdagen föreslår utredningen skall fattas av UHÄ efter förslag från eller hörande av berörda institutioner och högskolestyrelser. Nuvarande sektioner bör, enligt FUN, inledningsvis kunna utgöra grund för fakultetsindelningen.

Det saknas inte positiva remissyttranden över FUN:s förslag till fakultetsindelning. Kritiska synpunkter förs dock fram, främst från företrädare för de medicinska, samhällsvetenskapliga och tekniska fakulteterna.

Fakultetsindelningen fyller framför allt två funktioner. För det första är fakultetsindelningen ett viktigt instrument för riksdagens och regeringens planering av forskningen och forskarutbildningen inom högskolan. Medel till forskning och forskarutbildning inom högskolan anvisas ju per fakultetsområde. För det andra avgör fakultetsindelningen omfattningen och inriktningen av verksamhetsområdena för de organ inom fakulteterna som på det lokala planet bl. a. har att besluta i vissa frågor, fördela resurser m. m.

I dag finns nio fakultetsområden och nio anslag till forskning och forskarutbildning inom högskolan, nämligen humanistiska, teologiska, juridiska, samhällsvetenskapliga, medicinska, odontologiska, farmaceutiska, matematisk-naturvetenskapliga och tekniska fakulteterna.

Anslagssystemet för forskning och forskarutbildning inom högskolan innebär därmed en mer specificerad uppdelning av medlen än anslagsystemet för forskningsrådsorganisationen. För forskningsrådsorganisationen anvisas medel under ett anslag till vart och ett av de tre forskningsråden — humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, medicinska forskningsrådet och naturvetenskapliga forskningsrådet — samt ett anslag till forskningsrådsnämnden. Medel för teknisk forskning anvisas under det under industridepartementets huvudtitel uppförda anslaget till styrelsen för teknisk utveckling.

Det finns enligt min mening skäl som talar för att anslagssystemet bör vara mer detaljerat för högskolan än för forskningsrådsorganisationen. Högskolans anslag avser uppbyggnad och drift av en fast organisation och det är inte orimligt att regering och riksdag har ett mer ingående inflytande däröver än över områdesfördelningen av de i princip rörliga forskningsmedel som anvisas via forskningsrådsorganisationen.

En anslagsindelning i enlighet med FUN:s förslag skulle leda till betydligt fler anslag till forskning och forskarutbildning inom högskolan. Enligt min bedömning har riksdagen och regeringen f. n. inte behov av en än mer ingående anslagsuppdelning avseende forskning och forskarutbildning inom högskolan. Eftersom den nuvarande fakultets- och sektionsindelningen också i huvudsak fungerat tillfredsställande med avseende på de uppgifter som fullgörs av lokala fakultetsorgan finns det, enligt min mening, inte f. n. skäl att besluta om en generellt ändrad sådan indelning.

Vid universitetet i Linköping förbereds f. n. en temaorienterad forskningsorganisation. Denna forskning står utanför den sedvanliga disci-

plinindelade fakultetsorganisationen. De uppgifter som ankommer på fakultetsorgan fullgörs av bl. a. temaråd. Ett bibehållande av den nuvarande fakultetsindelningen i stort bör, enligt min mening, inte innebära något hinder för en särskild organisation för t. ex. temaorienterad forskning. Den temaorienterade forskningen i Linköping bör hänföras till en särskild fakultet.

Jag övergår nu till att i korthet kommentera FUN:s förslag avseende ekonomiadministration och redovisning för forskning och forskarutbildning inom högskolan. FUN har här föreslagit att ekonomiadministration och redovisning skall omfatta samtliga resursströmmar inom högskolan. Högskolans ekonomiadministration och redovisning föreslås vidare vara baserad på projekt, där varje projekt hänförs till ämne och — då så är möjligt — till problemområde, som definieras med utgångspunkt i samhällsintresset. Utredningen vill också att ekonomiadministration och redovisning skall utformas så att det blir möjligt att lägga samman uppgifterna ämnesvis, fakultetsvis och problemområdesvis för hela högskolan.

Flera remissinstanser anser att FUN har föreslagit en onödigt hög ambitionsnivå för högskolans ekonomiadministration och redovisning. Bl. a. RRV tillstyrker införande av projektredovisning. En sådan redovisning förutsätter emellertid, framhåller verket, en fördelning av bl. a. lönekostnaderna på de olika projekten. UHÄ föreslår en försöksverksamhet med projektredovisning.

FUN:s förslag avseende ekonomiadministration och redovisning gäller i huvudsak frågor i vilka det ankommer på berörda myndigheter att besluta. För statlig verksamhet finns ett under 1970-talet infört ekonomiadministrativt system, statens ekonomiadministrativa system (SEA). På förslag av regeringen i prop. 1976/77:130 har riksdagen antagit riktlinjer för modernisering av det statliga budgetsystemet (FiU 1977/78:1, rskr 1977/78:19). Dessa innebär bl. a. att ekonomiadministrationen inom den civila statsförvaltningen skall förbättras genom successiv, myndighetsanpassad utveckling av SEA-systemet. Endast vissa av rutinerna i SEA-systemet är obligatoriska för alla statliga myndigheter. I systemet ingår dock en rad frivilliga rutiner, som troligen skulle kunna tillgodose en stor del av FUN:s önskemål om förbättringar i ekonomiadministration och redovisning. Jag har tidigare angett att UHÄ och RRV bör få i uppdrag att studera möjligheterna att ur systemen för ekonomiadministration och redovisning få fram uppgifter som kan tillgodose behov av FoU-statistik. De berörda myndigheterna bör även pröva möjligheterna att tillgodose de av FUN framförda förslagen om förbättringar i högskolans ekonomiadministration och redovisning.

En förbättrad redovisning av kostnaderna per forskningsprojekt är enligt min mening angelägen. Det är dock samtidigt viktigt att de olika rutiner som krävs i detta sammanhang utformas så att de inte ökar den administrativa bördan på institutionsnivå. Jag anser att en försöksverksamhet med projektredovisning bör inledas vid någon eller några fakulteter och hög-

skoleenheter. Till grund för försöksverksamheten bör ligga den till FUN:s betänkande fogade rapporten från RRV angående ekonomisk redovisning. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att uppdra åt UHÄ och RRV att svara för en sådan försöksverksamhet.

Jag tar nu upp FUN:s förslag rörande högskolans institutionella organisation. FUN har här lagt fram förslag som berör institutionerna, fakultets/sektionsnivån och UHÄ. FUN:s förslag innebär att vissa nya organ skulle inrättas. FUN lämnar också förslag till sammansättning av organen. FUN utgår här ifrån en principiell uppfattning att det finns en gräns för vilka frågor inom forskningsområdet som företrädare för samhällsintressen bör engageras i. Företrädare för samhällsintressen bör främst återfinnas i högskolestyrelsen och på de regionala och centrala nivåerna inom högskoleområdet. På institutions- och fakultetsnivåerna är, enligt FUN, de beslut som fattas av en sådan karaktär att de bör överlätas till företrädare för forskarna.

FUN:s förslag i fråga om den institutionella organisationen har blivit föremål för många kommentarer i remissyttrandena. Vissa allmänna övergripande synpunkter återkommer i flera yttranden. En sådan synpunkt, som återfinns i yttranden både från organ inom högskolan och från andra remissinstanser, är att FUN gör en alltför sträng åtskillnad mellan frågor som "samhällsintressena" skall få vara med och påverka och frågor som skall avgöras utifrån "vetenskapens intressen". FUN drar här en ganska skarp gräns vid fakultetsnivån — många remissinstanser anser detta vara en konstlad gräns. En annan vanlig synpunkt i remissyttrandena är att det finns mer än nog av organ av skilda slag inom högskolan och att man bör akta sig för att inrätta nya. De nya organ som FUN föreslår möts av mycket ringa entusiasm.

Högskolans institutionella organisation är redan i dag mycket differentierad och uppbyggd på ett stort antal organ. I linje med den allmänna strävan att minska byråkratiseringen inom det statliga verksamhetsområdet som kommit till uttryck bl. a. i den antibyråkratiproposition som regeringen nyligen lagt fram bör det endast under mycket tvingande omständigheter inrättas ytterligare organ inom högskolan. Jag vill i detta sammanhang erinra om de förslag som i betänkandet (DsU 1979: 1) En decentraliserad högskola lagts fram av en inom utbildningsdepartementet tillkallad sakkunnig som gjort en översyn av befogenhetsfördelningen mellan olika myndigheter och organ inom högskolan. Förslagen remissbehandlas för närvarande.

Jag vill erinra om vad jag inledningsvis har anfört om allmänintressenas inflytande i forskningsfrågor inom högskolan. I likhet med många remissinstanser anser jag att någon skarp gräns inte går att dra mellan nivåer inom högskolans beslutshierarki som behandlar frågor med forskningspolitisk innebörd eller eljest är av sådan karaktär att representanter för allmänna intressen bör delta i behandlingen och nivåer som behandlar frågor som kan bedömas endast utifrån inomvetenskapliga kriterier.

Enligt min mening är emellertid arbetsuppgifterna på fakultetsnivån i huvudsak sådana att bedömningar utifrån inomvetenskapliga kriterier här bör väga tyngst. Detta synsätt ligger till grund för de förslag angående sammansättningen av fakultets/sektionsnämnd, som jag kommer att redovisa i det följande.

FUN föreslår, som jag berört i det föregående, i fråga om organisationen på institutionsnivå att ansvaret för antagning av studerande till forskarutbildning läggs på en antagningsnämnd vid varje institution. Antagningsnämnden skall, enligt utredningen, bestå av handledarna vid institutionen. Vidare föreslås att antagningsbesluten skall fastställas av de av FUN föreslagna forskarutbildningsnämnderna.

Flertalet remissinstanser avvisar förslaget om en antagningsnämnd för forskarutbildning. De anser att i första hand institutionsstyrelsen bör kunna klara antagningen.

Enligt min bedömning föreligger inte tillräckliga skäl för att gå ifrån nuvarande ordning för antagning av studerande till forskarutbildning. Denna innebär att för varje institution högskolestyrelsen efter samråd med företrädare för dem som är verksamma vid institutionen beslutar vilken av två modeller — antagning genom institutionsstyrelsen eller genom prefekten — som skall tillämpas. Handledarna vid institutionen bör självfallet delta i beredningen av frågor som rör antagning av forskarstuderande. Hur detta skall organiseras bör emellertid avgöras lokalt.

Huvuddelen av FUN:s förslag rörande den institutionella organisationen gäller fakultetsnivån.

FUN:s förslag innebär i korthet följande.

Indelningen av fakulteter i sektioner avskaffas.

Fakultetskollegiet bevaras med oförändrade uppgifter och oförändrad sammansättning.

En liten, forskardominerad fakultetsnämnd skapas. Fakultetsnämnden skall bestå av dekanus och prodekanus, som väljs av fakultetskollegiet, en, tre eller fem andra ledamöter som väljs av kollegiet, en företrädare för de forskarstuderande och en för teknisk och administrativ personal inom fakulteten samt, om regionstyrelsen så beslutar, en företrädare för grundläggande högskoleutbildning, som saknar eller har liten representation i fakultetskollegiet. Av de ledamöter som väljs av fakultetskollegiet skall två, fyra resp. fem vara professor. Efter förslag från kollegiet och beslut av högskolestyrelsen skall en av de ledamöter som utses av kollegiet i stället kunna vara företrädare för FoU utanför högskolan.

Fakultetsnämnden skall ha övergripande planeringsuppgifter inom sitt verksamhetsområde samt avge petita till UHÄ angående forskningen och forskarutbildningen inom fakulteten.

En forskarutbildningsnämnd med självständigt ansvar för forskarutbildningen inrättas inom varje fakultet. Forskarutbildningsnämnden skall bestå av dekanus, som är ordförande, samt två, tre eller fyra före-

trädare för vardera fakultetskollegiet och de forskarstuderande.

Forskarutbildningsnämndens uppgifter skall vara att planera forskarutbildningen och inom givna ramar besluta om dess innehåll, organisation och dimensionering samt att till fakultetsnämnden avge förslag till petita rörande forskarutbildningen.

Några remissinstanser berör fakultetskollegiet och framhåller vikten av att man inom berörda högskoleenheter vidtar åtgärder för att få kollegierna att fungera som fora för vetenskapliga kontakter och diskussioner.

Flertalet remissinstanser avstyrker förslaget att inrätta en särskild forskarutbildningsnämnd. I stället föreslås att forskarstuderande och gruppen övrig personal får vidgat inflytande i fakultetsnämnden. Det mindre antal remissinstanser som är någorlunda positiva till förslaget om en forskarutbildningsnämnd anser i regel att en sådan nämnd skall vara underställd fakultetsnämnden eller fungera som ett beredningsorgan till fakultetsnämnden.

Några remissinstanser berör frågan om fakultetsnämndens storlek; de befarar att nämnden skall bli för liten för att kunna rymma representanter för alla tunga vetenskapsområden.

I frågan om fakultetsnämndens sammansättning redovisas i remissyttrandena en rad synpunkter. UHÄ förordar att andra grupper än professorsgruppen ges en starkare ställning i fakultetsnämnden än enligt FUN:s förslag. Enligt UHÄ:s mening bör ytterligare erfarenheter av nuvarande ordning (dvs. en fakultetsnämnd bestående av dekanus, prodekanus, fem ytterligare ledamöter av fakultetskollegiet, två anställda, två studerande) avvaktas innan sammansättningen ändras. Möjligheter bör dock öppnas för att låta en ledamot ingå i nämnden som företrädare för gruppen "övriga lärare", dvs. lärare som inte ingår i fakultetskollegiet och som tjänstgör i utbildning som saknar institutionell anknytning till forskning. Vidare bör med hänsyn till den inom vissa fakulteter betydande samverkan med intressenter utanför högskolan möjlighet öppnas för representation i fakultetsnämnden också för allmänna intressen.

TCO anser att representation för allmänna intressen i fakultetsnämnderna skall vara regel och att denna kategori bör företrädas av två personer.

LO föreslår att i fakultetsnämnderna skall ingå representation för yrkeslivet genom löntagarorganisationerna.

Statens råd för byggnadsforskning m. fl. anser att fakultetsnämnden obligatoriskt skall innehålla företrädare för relevanta samhällssektorer.

Flera remissinstanser, bl. a. regionstyrelser och vissa mindre högskoleenheter, vill att en företrädare för grundläggande högskoleutbildning, som saknar representation i fakultetskollegiet, skall ingå i nämnden.

Jag delar den uppfattning som kommit till uttryck i flertalet remissyttrandena, att planerings- och ledningsuppgifterna för forskning och forskarutbildning inom en fakultet/sektion i en högskoleregion måste hållas samman och bör anförtros en nämnd, fakultets/sektionsnämnden. Fördel-

ningen av uppgifter mellan fakultets- och sektionsorgan bör göras enligt nuvarande principer.

Fakultets/sektionsnämnden består f. n. av dekanus, prodekanus, fem ytterligare ledamöter av fakultets/sektionskollegiet, två företrädare för de anställda och två för de studerande. En av de fem ledamöter som väljs av fakultets/sektionskollegiet kan ersättas med en företrädare för FoU utanför högskolan med anknytning till nämndens verksamhet. På motsvarande sätt kan en av företrädarna för de anställda ersättas med en företrädare för FoU utanför högskolan. De nuvarande reglerna för fakultets/sektionsnämnds sammansättning har gällt sedan år 1977. Ytterligare erfarenheter bör enligt min mening avvaktas innan principerna för sammansättningen ändras. Jag förordar dock, i överensstämmelse med vad UHÄ förordat, att viss möjlighet att komplettera fakultets/sektionsnämnden införs.

I enlighet med FUN:s förslag bör möjlighet öppnas att i nämnden låta ingå en ledamot företrädande gruppen "övriga lärare" dvs. lärare som inte ingår i fakultetskollegiet och som tjänstgör i utbildning som saknar institutionell anknytning till forskning. Det bör ankomma på högskolestyrelsen att för resp. fakultet/sektion bedöma behovet av sådan representation och efter samråd med regionstyrelsen utse ledamoten i fråga.

Vidare bör — med hänsyn till den betydande samverkan med intressenter utanför högskolan som finns inom vissa fakulteter — möjlighet öppnas för en representation i fakultets/sektionsnämnden också för allmänna intressen. Detta kan enligt min mening ha flera fördelar: förtroendet mellan allmänheten och forskningen ökar och kommunikationerna underlättas samtidigt som ny kompetens tillförs. Efter vad jag har erfarit är erfarenheterna av representation för allmänna intressen inom den interimistiska forskningsorganisationen vid universitetet i Linköping enbart positiva. Såväl företrädare för arbetslivet som företrädare för sektorsmyndigheter etc. bör i detta sammanhang kunna ses som allmänrepresentanter. Representation för sjukvårdshuvudmannen i fakultetsnämnd med uppgifter på vårdområdet har förordats av vissa remissinstanser. Också på det tekniska området torde i vissa fall starkt intresse finnas för en representation för det omgivande samhället i fakultets/sektionsnämnd. Högskolestyrelsen bör, efter förslag av fakultets/sektionsnämnd, kunna besluta att en företrädare för allmänna intressen skall ingå i nämnden. Högskolestyrelsen bör också utse denna ledamot sedan förslag inhämtats i lämplig ordning. I den mån önskemål finns om större representation för allmänna intressen bör regeringen efter särskild framställning kunna medge detta i fråga om viss fakultets/sektionsnämnd.

Fakultets/sektionsnämnd kommer således enligt vad jag nyss har förordat att få följande sammansättning.

Ordinarie sammansättning

dekanus
prodekanus

5 ytterligare ledamöter av fakultets/sektionskollegiet

av dessa skall, i överensstämmelse med nuvarande regler fyra vara professor, två vara professor, docent eller forskarassistent och en vara universitetslektor

2 företrädare för de anställda

2 företrädare för de studerande

Möjliga kompletteringar

1 av de 5 ledamöter som utses av fakultets/sektionskollegiet kan ersättas med en företrädare för FoU utanför högskolan

1 företrädare för de anställda kan ersättas med en företrädare för FoU utanför högskolan

1 företrädare för lärare som inte ingår i fakultets/sektionskollegiet och som tjänstgör i utbildning som saknar institutionell anknytning till forskning

1 företrädare för allmänna intressen

För forskning och forskarutbildning som byggs upp med utgångspunkt i samhällsproblem eller samhällssektorer, t. ex. den temaorienterade forskningen i Linköping, kan det vara motiverat med ett annorlunda sammansatt lednings- och planeringsorgan än fakultets- och sektionsnämnden. Regeringen bör därför få möjlighet att i sådana fall ge särskilda regler om organ för ledning och planering av verksamheten. Förslag om dylika organ bör komma från vederbörande högskoleenhet och UHÄ.

Vad jag har anfört om fakultets- och sektionsnämnds sammansättning samt om möjligheten för regeringen att ge föreskrifter om andra organ för ledning och planering föranleder ändring i 16, 23 och 24 §§ högskolelagen (1977:218). Förslag till ändring bör fogas till detta protokoll.

Det kan eventuellt finnas anledning att återkomma till frågan om fakultetsnämndens sammansättning när ytterligare erfarenheter vunnits av denna ordning.

Även med de möjligheter till komplettering av fakultets/sektionsnämnden som jag här förordat kommer ledamöterna normalt att vara hämtade endast från en mindre del av samtliga ämnen m. m. inom nämndens verksamhetsområde. Eftersom detta är ett förhållande som beklagats av många remissinstanser vill jag i detta sammanhang framhålla att fakultets/sektionsnämnderna givetvis har möjlighet att inrätta olika slag av beredningsorgan i vilka ingår representanter för ämnen etc. som inte är direkt företrädare i nämnden.

I dag avger fakultets/sektionsnämnden till UHÄ förslag till anslagsframställning avseende forskning och forskarutbildning inom sina resp. verksamhetsområden. Berörda högskolestyrelser avger yttrande över dessa förslag. För övriga delar av verksamheten inom högskolan avger högskolestyrelsen förslag till anslagsframställning. Högskolestyrelsen har det övergripande ansvaret för all verksamhet inom högskolan.

Jag ansluter mig till FUN:s förslag att högskolestyrelsen alltså — i motsats till vad som gäller i fråga om grundläggande högskoleutbildning — inte skall avge petita för forskning och forskarutbildning utan här yttra sig över fakultets/sektionsnämndernas förslag. I likhet med UHÄ vill jag emellertid framhålla att också detta yttrande måste ses som ett led i plane-

ringsprocessen. Högskolestyrelsen bör vara ett väsentligt organ när det gäller att väga olika förslag rörande forskning och forskarutbildning mot varandra, dels från den grundläggande utbildningens och forskningsanknytningens synpunkt, dels också från mera allmänna synpunkter på högskoleenhetens profil och samspelet mellan enhetens forskning och det omgivande samhället.

FUN föreslår att UHÄ får i uppgift att svara för långsiktig forskningsplanering och sammanställning av underlaget för statsmakternas beslut rörande högskolans forskning och forskarutbildning. Dessa uppgifter förutsätter, framhåller utredningen, ett omfattande och nära samarbete framför allt med sektorsorgan, forskningsråd och FRN. Enligt FUN bör de nya uppgifterna få konsekvenser för UHÄ:s lednings- och kansliorganisation.

Remissinstanserna redovisar i fråga om förslagen rörande den centrala verksamheten vissa farhågor för utökad byråkrati. Samtidigt har remissinstanserna dock förståelse för behovet av ökad samordning, överblick m. m. UHÄ framhåller i sitt remissyttrande att verket efter riksdagsbeslut med anledning av förslagen i FUN:s och FRU:s betänkanden bör få i uppdrag att utarbeta konkreta förslag till förändringar i UHÄ:s organisation och resurser. Det ankommer på UHÄ att inom ramen för befintliga resurser aktualisera de förändringar i den permanenta organisationen som kan behövas.

FUN föreslår vidare bl. a. att regeringen och riksdagen skall ange riktlinjer för forskning och forskarutbildning genom forskningspolitiska program som fastställs per fakultet. Till grund för programmen skall ligga förslag och bedömningar från högskolemyndigheterna. FUN menar att med en sådan ordning riksdagen och regeringen inte längre skulle behöva styra forskningsverksamhetens inriktning genom att fastställa ämnesinnehåll för högre tjänster.

FUN:s förslag rörande detta planerings- och styrinstrument har behandlats endast i ett litet antal remissyttranden. UHÄ ser den av FUN skisserade ordningen som ett viktigt led i de på senare tid markerade strävandena att åstadkomma en dialog mellan de politiska instanserna och högskolans organ. UHÄ förklarar sig berett att medverka i en fortsatt diskussion om utformningen av sådana styrinstrument.

Statskontoret däremot anser att skäl talar för att regeringen och riksdagen behåller möjligheterna att påverka forskningens inriktning genom ämnesbenämningar på professorer. Inriktningen inom ett visst vetenskapsområde har, enligt statskontoret, många gånger betydande konsekvenser i form av särskilda krav på teknisk personal, lokaler och utrustning. Sådana frågor bör därför inte avgöras på den lokala nivå inom högskolan som fakultetsnämnden representerar.

Som jag tidigare har framhållit har riksdagen och regeringen endast ett begränsat antal instrument till förfogande för planering och styrning av forskning och forskarutbildning inom högskolan. Oftast medger dessa in-

strument endast planering och styrning i mycket grova termer. FUN har, enligt min mening, pekat på en intressant möjlighet att vidareutveckla formerna för riksdagens och regeringens planering och styrning av forskning och forskarutbildning inom högskolan. De av FUN förordade dokumenten med mål och riktlinjer måste dock konkretiseras närmare. De för riksdagen nyligen redovisade förslagen till program för den temaorienterade forskningen i Linköping är ett exempel på sådana mer konkreta måldokument. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att uppdraga åt UHÄ att på försök för några disciplinorienterade fakulteter utarbeta förslag till sådana dokument med mål och riktlinjer för verksamheten som FUN föreslår. Först när resultatet av några sådana försök föreligger och det finns underlag för att bedöma möjligheterna att utforma meningsfulla sådana dokument även inom en disciplinorienterad fakultetsorganisation kan ställning tas till frågan om ett system bör införas där forsknings- och forskarutbildningsverksamheten mera generellt styrs med hjälp av mål och riktlinjer som anges av riksdagen och regeringen.

14. Samspel forskning—grundutbildning

FUN för fram en rad förslag som syftar till att förverkliga ett samspel mellan forskningen och all grundläggande högskoleutbildning. Förslagen innebär bl. a.

- att forskare inom högskolan medverkar vid utveckling av studieplaner och utbildningsutbudet
- att självständigt arbete förs in i den grundläggande utbildningen i ökad utsträckning
- att lärarlag bildas för den grundläggande utbildningen med lärare från enheter med och enheter utan fast forskningsorganisation
- att utbudet av enstaka kurser planeras så att det tillgodoser behoven hos dem som behöver komplettera sina förkunskaper i ett eller flera ämnen inför studier inom forskarutbildning
- att UHÄ ges i uppdrag att planera och genomföra ett program för fortbildning av högskolelärare som i sin utbildning saknar forskningsanknytande moment av det slag som förutsätts komma till inom all grundläggande utbildning
- att undervisningsskyldigheten för universitetslektorer (den nya tjänsten som docent) minskas med minst 36 timmar
- att samtliga lärare inom högskolan ges administrativ anknytning till närmast berörda institution med fasta resurser för forskning
- att forskningsprojekt, som förläggs till orter utan fast forskningsorganisation, utformas på ett sådant sätt, att även lärare utan forskarutbildning ges tillfälle att medverka
- att informella referensgrupper med anknytning till den grundläggande utbildningen och yrkeslivet inrättas i anslutning till forskningsprojekt
- att regionstyrelserna tilldelas ytterligare resurser för att främja kontak-

ter mellan lärare och studerande vid enheter utan fast forskningsorganisation och enheter med sådan.

Flertalet remissinstanser är positiva till FUN:s förslag rörande samspel forskning—grundutbildning. Några anser dock att FUN:s utgångspunkter i alltför hög grad har varit det traditionella universitetsområdet. TCO påpekar t. ex. att FUN föreslår en generell nedskärning i undervisningsskyldigheten för universitetslektorer om 36 timmar (läsår) för vilket kostnaderna beräknas till 17 milj. kr. För de andra lärargrupper som genom högskolereformen förts till högskolan föreslås endast 2,5 milj. kr. avsättas för fortbildning som skall främja forskningsanknytningen. TCO framhåller att de båda grupperna är ungefär lika stora och att lärarna i den senare regelmässigt har betydligt större undervisningsskyldighet än universitetslektorerna.

Flertalet av FUN:s förslag rörande samspelet mellan forskning och grundutbildning gäller åtgärder som beslutas av berörda myndigheter själva. Förslagen visar enligt min mening på angelägna åtgärder och jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen att uppdra åt berörda myndigheter att i sin fortsatta verksamhet beakta FUN:s förslag.

Några av förslagen gäller dock frågor i vilka det ankommer på regeringen och riksdagen att fatta beslut.

FUN har föreslagit att undervisningsskyldigheten för universitetslektorer minskas. Utredningen har också föreslagit att UHÄ ges i uppdrag att planera och genomföra ett program för fortbildning av högskolelärare som i sin utbildning saknar forskningsanknytande moment. Lärartjänstutredningen har i uppdrag att behandla frågor om både lärarnas arbetsuppgifter och fortbildning och vidareutbildning av lärare. I dessa frågor bör således beslut fattas först när lärartjänstutredningens förslag föreligger.

FUN har vidare föreslagit att regionstyrelserna tilldelas ytterligare resurser för att främja kontakter mellan lärare och studerande vid enheter utan fast forskningsorganisation och enheter med sådan. Jag vill här erinra om att jag i årets budgetproposition föreslagit en kraftig förstärkning av de medel för forskningsanknytning som disponeras av regionstyrelserna.

15. Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag, att regeringen föreslår riksdagen att

1. antaga ett inom utbildningsdepartementet upprättat förslag till lag om ändring i högskolelagen (1977: 218),
2. beakta regeringen att i vissa fall besluta om särskild sammansättning av fakultets- eller sektionsnämnd,
3. godkänna de riktlinjer för forskningsplanering, forskningsinformation, forskarutbildning m. m. som jag har förordat.

16. Anslagsberäkning för budgetåret 1979/80*16.1 Vissa kostnader i samband med forsknings/forskarutbildningsreform*

Nytt anslag förslag 18 953 000

I statsbudgeten för budgetåret 1979/80 bör under nionde huvudtiteln föras upp ett reservationsanslag benämnt Vissa kostnader i samband med forsknings/forskarutbildningsreform. Under detta anslag beräknar jag i överensstämmelse med vad jag tidigare anfört medel för följande ändamål.

Ändamål	Belopp 1979/80
Samhällsriktad forskningsinformation	4 000 000
Utveckling och försöksvis drift av "överbryggande" kurser för studerande som söker sig till forskarutbildning och påbyggnadsutbildning från yrkesverksamhet och från utbildningslinjer som inte ger full särskild behörighet för tillträde	2 000 000
Utveckling och försöksvis drift av påbyggnadsutbildningar	
Ytterligare 75 utbildningsbidrag för doktorander	3 366 000
Förstärkning av högskolans forskningsorganisation	2 000 000
Finansiering av universitetslektors tjänstledighet för forskning	7 500 000
Till regeringens disposition	87 000
	18 953 000

Kostnaderna för de nya utbildningsbidragen bör bestridas från anslaget Utbildningsbidrag för doktorander som härigenom kommer att belastas med högre belopp än som beräknats i årets budgetproposition. Förevarande anslag bör med avseende på dessa kostnader fungera som täckningsanslag för statsbudgeten.

De förslag jag redovisat i det föregående innebär ökade krav på utbildningsdepartementet när det gäller behandling av forskningsfrågor. För vissa förstärkningsåtgärder beräknar jag 87 000 kr.

FRN kommer vid bifall till mina förslag i det föregående att få ansvaret för flera nya uppgifter. Nämndens kansliresurser bör därför ökas. Jag kommer i annat sammanhang att föreslå regeringen åtgärder i syfte att förstärka tjänsteorganisationen vid nämndens kansli.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

till *Vissa kostnader i samband med forsknings/forskarutbildningsreform* för budgetåret 1979/80 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 18 953 000 kr.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Nuläge

Den svenska FoU-organisationen kan, starkt förenklad, åskådliggöras som i figur 1. Längst ned de FoU-utförande institutionerna: universitet och högskolor, forskningsinstitut, forskningsavdelningar vid olika myndigheter och utvecklingsenheter inom industrin. Högre upp på bilden myndigheter och andra organisationer som har viktiga roller i fråga om samordning, planering eller finansiering av FoU-aktiviteter. Forskningsrådsutredningen har främst intresserat sig för de senare funktionerna och mindre för själva utförandet av forskning och utveckling. Några skarpa gränser kan dock inte heller här dras vare sig mellan olika typer av organisationer eller olika aktörer - en och samma organisation har ofta både FoU-planerande uppgifter och en egen FoU-verksamhet och de som är verksamma på den FoU-utförande nivån bidrar i hög grad till planeringen genom att initiativen till framtida FoU-verksamhet i praktiken ofta kommer från dem.

I det större FoU-systemet kan fyra viktiga delsystem med särskilda karakteristika urskiljas, nämligen

- universitet och högskolor med en central planerande myndighet, universitets- och högskoleämbetet, UHÄ

- forskningsrådsorganisationen, som efter omorganisation 1977 består av ett medicinskt, ett naturvetenskapligt och ett humanistisk-samhällsvetenskapligt forskningsråd samt en samordnande, sidoställd myndighet, Forskningsrådsnämnden, FRN, med uppgift att också aktivt initiera och samfinansiera forskning

- den sektoriella FoU-organisationen, dvs. myndigheter med uppgifter inom olika samhällssektorer som agerar för att få till stånd FoU som har relevans för respektive sektor, ofta med stöd av särskilt tilldelade resurser för FoU (hit räknas också kommunala myndigheter) samt

- näringslivet (affärssektorn), som lägger ned stora resurser på utvecklingsansträngningar och med stöd av tillgänglig statistik kan uppskatta finansiera hälften av den samlade FoU-verksamheten i landet.

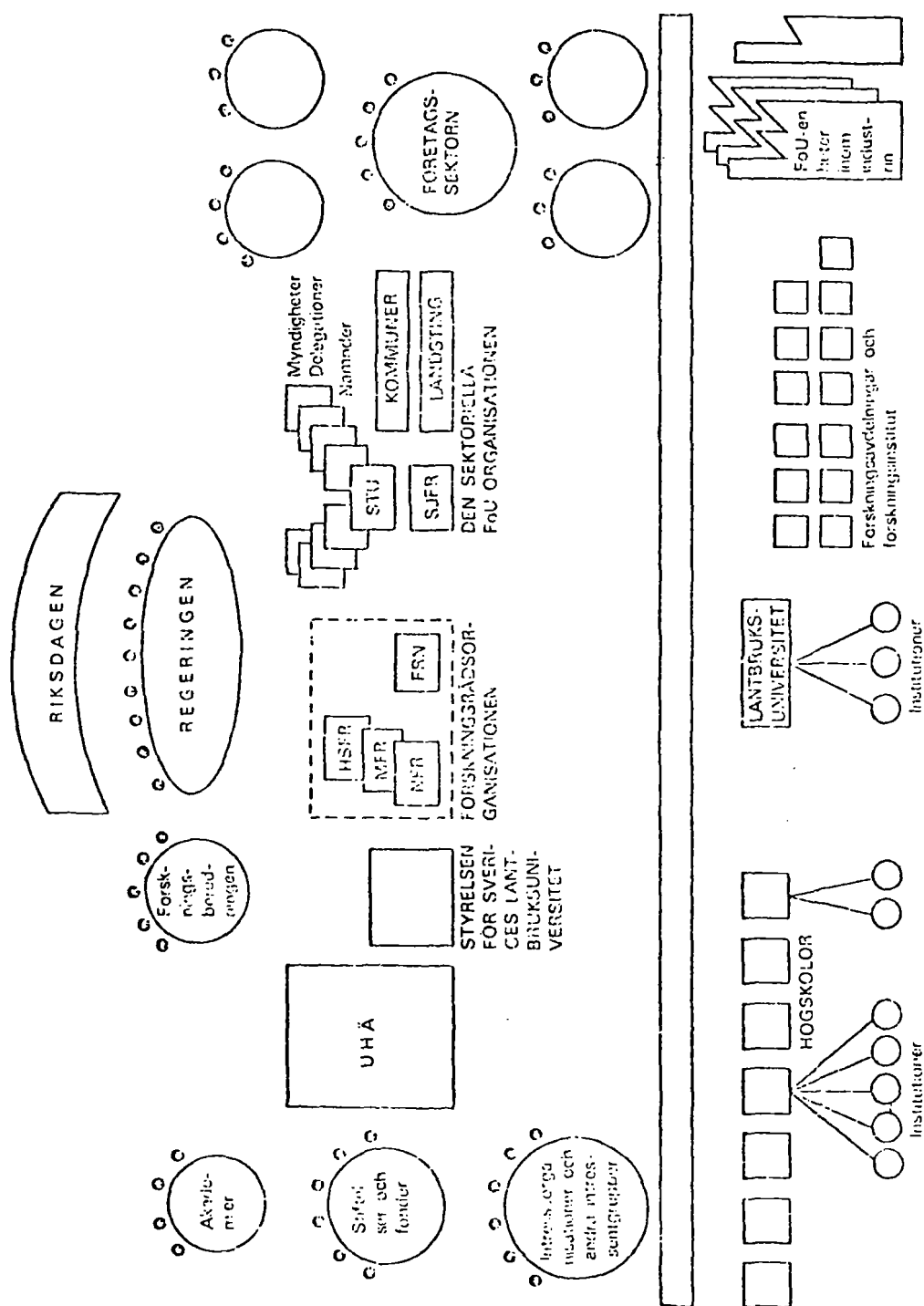
Vid sidan härav gör bl. a. akademier, privata stiftelser och intresseorganisationer av olika slag kompletterande insatser.

Sammanhållande och styrande krafter i detta system utgör dels myndigheter med planerande och samordnande uppgifter av typ UHÄ, FRN och STU, dels de olika departementen och särskilda delegationer (mer eller mindre permanenta kommittéer) som knutits till vissa departement. Större FoU-politiska beslut måste självfallet fattas av riksdagen.

Riksdagens roll

Riksdagen fattar årligen beslut om statens utgifter och fastställer alltså även budgeten för sådan forskning och utveckling som finansieras via särskilda statsanslag. Den helt övervägande delen av resurserna för *forskning* (men inte utveckling, eftersom utvecklingsresurserna till sin del finns inom den privata industrin) blir därför varje år föremål för riksdagens prövning. Det sker dock inte samlat utan i samband med att budgeten för respektive samhällssektor prövas (försvarsforskning behandlas således för sig, transportforskning för sig, social forskning för sig etc.). Frågorna bereds i riksdagen av de olika utskotten, som är organiserade på sakområden enligt följande och i stort speglar regeringens departement:

Figur 1.

Konstitutionsutskottet	Socialutskottet
Finansutskottet	Kulturutskottet
Skatteutskottet	Utbildningsutskottet
Justitieutskottet	Trafikutskottet
Lagutskottet	Jordbruksutskottet
Utrikesutskottet	Näringsutskottet
Försvarsutskottet	Arbetsmarknadsutskottet
Socialförsäkringsutskottet	Civilutskottet

För att behandla komplexa frågor har riksdagen möjlighet att bilda sammansatta utskott, men den möjligheten utnyttjas sällan. Den forskningspolitiska debatten i riksdagen blir av dessa skäl lätt splittrad, vilket också påtalats i flera motioner till riksdagen.

Tidigare har forskningsfrågorna normalt inte varit partiskiljande i särskilt hög grad, men under senare år har bl. a. miljövårdsdebatten, arbetsmiljöfrågorna och energikrisen fört fram forskningsfrågorna i främsta ledet i den politiska debatten och lett till en ökad insikt om att forskning har sociala konsekvenser. Också framtidsforskningen har varit ett kontroversiellt ämne.

Med den ökade insikten av forskningens betydelse har följt ökade krav på information från riksdagsmännens sida. Dessa krav har behandlats i en intern utredning inom riksdagen (riksdagens informationsutredning) och resulterat i ett särskilt stöd åt de politiska partiernas riksdagsgrupper för utredningsarbete m. m. och ett ökat stöd åt ett fristående sällskap (RIFO) som verkar för bättre kontakter mellan riksdagsmän och forskare.

Riksdagen har en egen upplysningstjänst, som huvudsakligen anlitas av enskilda riksdagsmän, särskilt från oppositionspartierna. Däremot anlitas den mera sällan av de olika utskotten. Dessa har andra sätt att inhämta information, bl. a. hearings.

FoU-frågornas behandling i regeringen

Regeringen har en initiativtagande roll gentemot riksdagen och styr därigenom riksdagens arbete med olika frågor. Det gäller också forskningspolitiska frågor, som inom regeringen huvudsakligen ses som en angelägenhet för respektive departement. Det stora antalet ärenden omöjliggör i de flesta fall realdiskussioner inom regeringen. Självfallet konsulterar de olika departementen vid behov varandra under beredningen.

När det gäller viktigare frågor av utpräglat politisk karaktär fungerar statsministern som samordningsminister.

När det gäller frågor om forskning och utveckling av särskild betydelse för olika samhällssektorer har dessa fördelats på respektive departement (sektorisering). I själva verket har nästan varje fackdepartement inom sitt ansvarsområde ett antal myndigheter eller andra organ med särskilda FoU-planerande eller FoU-utförande uppgifter. Särskilt betydelsefulla FoU-departement är, förutom utbildningsdepartementet, som har ansvar för universitet och högskolor samt de allmänna forskningsråden, industridepartementet (med bl. a. STU) och jordbruksdepartementet (jord- och skogsbruksforskning samt miljövårdsforskning).

Vid sidan av det ordinarie departementsarbetet finns andra former för beredning av forskningsfrågor, där samordningsmotivet i vissa fall spelar en viktig roll. Redan år 1962 inrättades ett organ för information i forskningsfrågor till regeringen i form av forskningsberedningen.

Forskningsberedningen är numera knuten till ett fackdepartement, utbildningsdepartementet, i stället för som tidigare till statsrådsberedningen.

Beredningen tjänar framför allt som ett forum för informella diskussioner i forskningsfrågor.

Den sektoriella FoU-organisationen

Samhället har i allt större utsträckning tagit forskning och utveckling i sin tjänst för olika slag av angelägen verksamhet och för att lösa olika samhällsproblem. Ofta har forskningen kopplats till verksamheten inom en viss samhällssektor, vilket lett till uppkomsten av begreppet *sektoriell forskning*. Sektorsanknuten forskning syftar till att

- ge underlag för formulering av mål inom en samhällssektor
- identifiera och analysera alternativa vägar att uppnå målen samt
- utveckla de metoder och redskap som behövs för att nå målen.

Den svenska FoU-organisationen präglas vid en internationell jämförelse av en ovanligt långtgående sektorisering. Det finns särskilda organ för planering och/eller finansiering av bl. a. brottsförebyggande forskning, u-landsforskning, säkerhetspolitiska studier, fredsforskning, social forskning, forskning kring sjukvård, transportforskning, trafikforskning, miljö- vårdforskning, arbetsmarknadsforskning, invandrarforskning, forskning kring fysisk planering och regional utveckling, energiforskning, rymd-forskning, byggnadsforskning, industriell utveckling, skogs- och jordbruksforskning, arbetarskyddsforskning (arbetsmiljöforskning), försvars-forskning, konsumentforskning m. m.

Inom varje sådant område finns ibland en rad organ med FoU-uppgifter, och ibland finns särskilda FoU-medel för relativt små, snävt avgränsade forskningsuppgifter. I en del fall finns särskilda organ för samordning av forskning och utveckling inom en sådan sektor, i andra fall samordnas verksamheten genom respektive departement.

Olikheterna i organisation m. m. förklaras dels med att verksamheten inom de olika sektorerna ställer särskilda krav, dels med att en sektorsanknuten forskning växt fram vid olika tidpunkter inom de olika sektorerna och att organisationen påverkats av tillkomstperiodens forskningspolitiska synsätt och administrativa teorier.

Som exempel kan nämnas att ansvaret för den sektorsanknutna forskningen och utvecklingen ibland blivit en uppgift för den dominerande administrativa myndigheten inom sektorn. Så är fallet inom bl. a. skolsektorn. I andra fall har särskilda forskningsmyndigheter skapats, t. ex. inom försvarssektorn. Ibland fördelas forskningsplaneringsuppgifterna på flera myndigheter, samtidigt som en existerande myndighet eller en särskild forskningsplaneringsmyndighet ges ett sammanhållande ansvar. Så är fallet inom transportforskningsområdet.

Det finns ett behov av samordning mellan de statliga sektorsorganen och de kommunala myndigheterna (kommuner och landsting) i fråga om forskning och utveckling av intresse för alla parter. Kommuner och landsting har i Sverige viktiga samhällsuppgifter. Så t. ex. är sjukvården till större delen ett ansvar för landstingen, medan kommunerna har hand om socialvård, barnomsorg, det grundläggande skolväsendet, renhållning, kommunala transporter m. m. Samtidigt finns inom flera av dessa områden statliga organ med övervakande, planerande och utvecklande uppgifter. Enligt sektorsprincipen bör emellertid utvecklingsarbete bedrivas i nära anslutning till den egentliga verksamheten, varför behov av samarbete och samordning uppstår. Än så länge är dock de kommunala myndigheternas engagemang i forskning blygsamt jämfört med de statliga insatserna.

Ett uttryck härför är att kommuner och landsting i relativt blygsam

utsträckning bidrar till *finansiering* av forskning och utveckling över sina budgetar. I stället är finansieringen av den sektorsanknutna forskningen så gott som helt en angelägenhet för staten, varvid den helt dominerande principen är att forskningen finansieras över den statsbudget som varje år godkänns av riksdagen.

Inte heller här är bilden dock entydig. I vissa fall, t. ex. inom byggforskningsområdet och arbetarskyddsforskningen, spelar avgiftsfinansiering och en därtill kopplad fondbildning en dominerande roll. De forskningsresurser som går till detta slags forskning blir alltså inte regelbundet utsatta för riksdagens prövning utan varierar med t. ex. efterfrågan på arbetskraft inom näringslivet. När lönesumman inom byggnadsbranschen ökar till följd av ökad sysselsättning eller höjda avtalsenliga löner ökar också anslagen till byggnadsforskning automatiskt. Samtidigt har de betalande beställarna/arbetsgivarna, och, när det gäller arbetarskyddsforskningen, även arbetsmarknadens organisationer i egenskap av intressenter beretts inflytande över hur resurser används.

Forskningsrådsorganisationen

De första forskningsråden i Sverige inrättades på 1940-talet. Därmed skapades rörliga resurser, en "andra budget", för den typ av forskning som universitet och högskolor traditionellt ägnat sig åt, dvs. inomvetenskapligt betydelsefull forskning utan någon särskild anknytning till en viss samhällssektor. Det senare utesluter naturligtvis inte att forskningens resultat finner användning i en eller flera samhällssektorer genom konkreta tillämpningar.

Forskningsråden introducerades under visst motstånd från dem som fruktade att universitetens inflytande på forskningsinriktning och forskningsresurser skulle minska och att samhället skulle använda sig av de nya råden för att på ett otillbörligt sätt söka styra forskningen vid universitetet. Dessa farhågor har dock knappast besannats. I stället har råden tillvunnit sig forskarnas förtroende i hög grad.

Forskningsråden är formellt myndigheter och beteckningen används också för vissa organ som snarast tillhör den sektoriella FoU-organisationen som t. ex. jord- och skogsbruksforskningsområdet. De allmänna forskningsråden, som tillhör utbildningsdepartementets område, var fram till 1977 fem till antalet. Genom den reform som detta år genomfördes reducerades deras antal till tre, nämligen

humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR)

medicinska forskningsrådet (MFR)

naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR).

Samtidigt inrättades en särskild nämnd, forskningsrådsnämnden (FRN), för att i den p.g.a. den tilltagande specialiseringen alltmer komplexa och svåröverblickade forskningsmiljön knyta samman intressen och ta initiativ till forskning inom nya ur samhällssynpunkt angelägna områden som inte klart faller inom ett visst organs ansvarsområde. FRN har också medel för finansiering av projekt främst avsedda för samfinansiering av huvudsakligen större projekt tillsammans med en eller flera andra intressenter. Det kan vara något av forskningsråden men också ett eller flera sektorsorgan – en viktig uppgift för FRN är att förmedla kontakter mellan forskningsrådsorganisationen och den sektoriella FoU-organisationen. FRN förutsätts också göra viktiga insatser inom det internationella FoU-samarbetet och inom området allmän (samhällsriktad) information av forskning.

I rent administrativa angelägenheter skall FRN också ha en samordnande roll gentemot råden och verka för enhetliga rutiner m. m.

För forskningsråden innebar reformen, förutom sammanslagningen, att råden i fortsättningen utses genom val bland aktiva forskare vid universitet och högskolor, varigenom dessa gruppers inflytande i råden väsentligt breddats. Genom särskilda *rådskonferenser* i anslutning till valen skall också debatten kring forskningsrådets verksamhet stimuleras och policyförklaringar avges.

Högskolan

Huvuddelen av den allmänna, kunskapsutvecklande forskningen utförs inom högskolan, som också svarar för forskarutbildningen. Högskoleenheter med fast forskningsorganisation finns på sju orter: Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg, Umeå och Luleå.

Högskolans forsknings- och forskarutbildningsverksamhet är indelad i fakulteter. För närvarande finns humanistiska, teologiska, juridiska, samhällsvetenskapliga, medicinska, odontologiska, farmaceutisk, matematisk-naturvetenskapliga och tekniska fakulteter. Vid lantbruksuniversitetet finns lantbruksvetenskaplig, veterinärmedicinsk och skogsvetenskaplig fakultet.

Antalet forskartjänster vid universitet och högskolor har under perioden 1970–75 ökat med ca 200 % och uppgick år 1975 till 2 150. Antalet *forskarstuderande* har under perioden 1950–1970 ökat med 15 % per år. Det har således skett en kraftig expansion av forskningen inom högskolan. Under senare år har dock en tendens till nedgång märkts. År 1976 fanns ca 12 600 forskarstuderande, vilket motsvarar ungefär 12 % av samtliga studerande vid högskolan.

Expansionen har gjort det möjligt för universiteten att i stigande utsträckning åta sig FoU-uppdrag från näringslivet och den sektoriella FoU-organisationen, som i hög grad anlitar högskolan som forskningsutförande organisation. Genom den sektorsanknutna forskningens tillväxt ställs stora krav på forskningsresurser vid universitet och högskolor, som i det svenska systemet förutsätts kunna utföra alla typer av kvalificerad forskning. Från universiteten fristående forskningsinstitut har endast inrättats i begränsad omfattning, eftersom landets forskningsresurser inte onödigtvis bör splittras genom inrättande av mindre, från högskolan fristående forskningsenheter.

Vid universitetet i Linköping införs ny, *temainriktad* forskningsorganisation. Den nya forskningsorganisationen är i administrativt hänseende uppbyggd på nästan samma sätt som den traditionella. Olika samhällsintressen ges dock ett större inflytande över forskningen. I Linköping skall bedrivas forskning kring större teman, som fastställs av riksdagen. Dessa teman bryts ner i subteman i den långsiktiga planeringen och ett forskningsprogram inom subtemat arbetas fram av forskare och forskarstuderande och fastställs av högskolans styrelse.

Vid sidan av högskolan under utbildningsdepartementet finns en särskild högskola för jordbrukssektorns behov som sorterar under jordbruksdepartementet. Organisatoriskt är denna uppbyggd på ett likartat sätt som högskolan under utbildningsdepartementet. En skillnad är dock att lantbruksuniversitetet sorterar direkt under departementet, medan det för den övriga högskolan finns en central myndighet, UHÅ. UHÅ har framför allt samordnande och planerande arbetsuppgifter. Många av de uppgifter som ålåg det tidigare centrala verket, universitetskanslersämbetet, har genom

högskolereformen delegerats till de i samband med denna reform inrättade regionstyrelserna eller till högskoleenheterna.

Akademier och stiftelser

De vetenskapliga akademierna. Vetenskapsakademien, Vitterhetsakademien och Ingenjörsvetenskapsakademien har viktiga uppgifter som stimulerande, kontaktskapande och informerande organ. Ingenjörsvetenskapsakademien har ansvaret för den svenska organisationen av vetenskapligt-tekniska attachéer i utlandet i samarbete med bl. a. STU. Ingen av akademierna spelar någon nämnvärd roll för *finansiering* av forskning.

Det gör däremot ett mindre antal stora privata stiftelser, varav Wallenbergsstiftelsen står i särklass med en årlig utdelning av ca 20 milj. kr. Utdelningen går ofta till finansiering av särskilt dyrbar utrustning, som ibland samfinansieras med staten.

Det finns också ett stort antal mindre stiftelser (bortåt 700), som delar ut pengar till forskning. Särskilt vanligt är stöd till medicinsk forskning.

Forskning och utveckling inom näringslivet

Större delen av utvecklingsarbetet i Sverige utförs inom industrin. Av FoU-verksamheten inom industrin kan 10 % betecknas som forskning medan resten är utvecklingsarbete. Verksamheten finansieras till 85 % med egna medel. Karakteristisk är koncentrationen av FoU-verksamheten till större företag och till vissa industribranscher.

Internationellt samarbete

Det finns ett rikt utvecklat nät av kontakter mellan svenska FoU-organ och deras motsvarigheter i andra länder. I synnerhet samarbetet med de övriga nordiska länderna är livligt. Sverige deltar i FoU-samarbete inom ramen för FN och dess fackorgan, OECD och i någon mån de europeiska gemenskaperna liksom i samlivsorganisationer som den europeiska kärnforskningsorganisationen (CERN), den europeiska organisationen för astronomisk forskning rörande södra stjärnhimlen (ESO), den europeiska konferensens för molekylärbiologi allmänna program (CEBM) och dess program för ett europeiskt laboratorium för molekylärbiologi (EMBL). De svenska forskningsråden och akademierna är medlemmar i internationella vetenskapliga unioner (ICSU) och forskningsrådets europeiska samlivsorganisation (ESF). Dessutom finns bilaterala forskningsföreningar och forskningsstiftelser, ibland med anknytning till näringslivet. Universitetens forskare har ofta personkontakter med forskare vid institutioner i andra länder, ett informellt samarbete som utgör en viktig bas för det mer organiserade samarbete som förekommer.

Det mer organiserade internationella forskningssamarbetet kan gälla enskilda projekt eller större forskningsprogram, samordning av forskningsinsatser, samarbete i fråga om forskarutbildning, gemensam finansiering och gemensamma forskningsinstitutioner. Den största satsningen av detta slag är det svenska deltagandet i CERN. Härutöver finns det ett antal medelstora internationellt organiserade samlivsprojekt inom främst det naturvetenskapliga området (EISCAT, EMBO m. fl.). Det nordiska samarbetet har gett upphov till ett betydande antal gemensamma nordiska institutioner för FoU. Det förekommer också att de nordiska forskningsråden samordnar sina aktiviteter.

Forskningsrådsutredningen

Utgångspunkter

Forskningsrådsutredningen (FRU) anger i sitt betänkande (SOU 1977: 52) Forskningspolitik vissa grundläggande förutsättningar för en långsiktig forskningsplanering. I en kortfattad genomgång av *begreppen forskning och utveckling* betonar FRU – i nära anslutning till vad som framfördes i utredningens första betänkande (SOU 1975: 26) Forskningsråd – att all forskning så långt möjligt bör bedömas *både* med hänsyn till sin inomvetenskapliga betydelse *och* sin samhällsrelevans – egenskaper som all forskning har i varierande grad. Begreppskedjan grundforskning – riktad grundforskning – tillämpad forskning är enligt utredningens uppfattning inte särskilt klargörande. Starka skäl talar emellertid för att hålla samman begreppsparet forskning och utveckling, FoU. Detta är, enligt FRU, viktigt som en markering av att utvecklingsarbete bör ske på hög kunskapsnivå, för att via utvecklingsarbete kunna identifiera kunskapsbehov som måste mötas med forskningsinsatser etc. Utredningen betonar starkt att försök till avgränsningar av FoU bör göras med stor försiktighet. Det intuitiva inslaget i all forskning, skapandet av kunskap på andra vägar än enbart intellektuella och också andra faktorer gör alla avgränsningsförsök vanskliga.

Utredningen diskuterar också begreppet *forskningspolitik* och konstaterar att samhällets ökande forskningsberoende och forskningens volymtillväxt under tiden efter andra världskriget skapat behov av en genomtänkt och sammanhängande grundval för alla de beslut som måste fattas av skilda samhällsorgan om forskningens finansiering, dess organisation, forskarutbildning, överförande av forskningsresultat till näringsliv och samhälle etc. Summan av alla faktiska förhållanden på detta område kan, enligt utredningen, naturligtvis också – men då i mer inskränkt mening – betecknas som samhällets forskningspolitik.

I Sverige har en viss utveckling mot en helhetssyn på FoU-politiken ägt rum, ehuru förhållandevis sakta. Som utgångspunkt för analys av FoU-systemet i Sverige pekar utredningen på två grunduppfattningar – doktriner – om förhållandet mellan forskningen och samhället. Dessa synsätt är *analysredskap* – de påverkar FoU-systemets uppbyggnad men kan knappast tänkas helt renodlade i det verkliga livet.

Den ena grunduppfattningen betonar *forskningens egenvärde*. Forskningen ses som angelägen i sig själv och även om den är betydelsefull för samhället bör den inte styras annat än inifrån.

Den motsatta doktrinen ser *forskningen som medel*, ett bland andra för att nå samhällsmål inom de sociala, ekonomiska och kulturella områdena etc.

Dessa båda doktriner påverkar i olika blandningar och i skiftande grad FoU-systemets utformning men knappast någonsin med fullt genomslag. Den svenska situationen under de senaste decennierna präglas, enligt FRU, allmänt av en utveckling mot en *forskningen-som-medel-syn*. Den sektorsanknutna FoU-organisationen – dvs. den FoU-organisation som anknuter till samhällsorganen inom olika områden och den planering för samhällsverksamheten som där sker – är präglad av denna syn men har inslag också av det andra synsättet. Utredningen påpekar att den nya

rådsorganisationen genom forskningsrådsnämnden präglas av ökad tonvikt på "forskningen som medel" men framhåller att båda synsätten utnyttjas i svensk FoU-politik.

Som ett avgörande problem i sammanhanget framhåller utredningen inflytandefrågorna, som får ett väsentligt olika innehåll beroende på vilken doktrin som präglar synsättet.

FRU påpekar att utredningens frågeställningar i hög grad varit aktuella även i *andra länder*. Exempel anförs från några OECD-länder där diskussionen på senare tid varit livlig i dessa frågor. På många håll arbetar man med problemen att finna avvägningar mellan en mer sammanhållen och en mer sektoriserad FoU-politik och med frågorna om hur forskningen skall inriktas mot viktiga samhällsområden.

Lösningarna och formerna skiftar. FRU betonar att det är omöjligt att överföra färdiga mönster från utlandet till Sverige – förutsättningarna politiskt, konstitutionellt och kulturellt är starkt skiftande och det svenska administrativa systemet unikt.

Det svenska FoU-systemet

FRU redovisar en genomgång av det svenska FoU-systemet i syfte att inom olika områden peka på problem som har betydelse ur planeringssynpunkt.

Utredningen diskuterar bl. a. hur riksdagen behandlar FoU-frågorna och riksdagens möjligheter dels att skapa sig överblick över forskningspolitiska problem, dels att få tillgång till forskningsbaserad sakinformation.

Utredningen konstaterar att riksdagens arbete genom författningsreformen och den därvid införda utskottsorganisationen blivit starkt sektorisat och att till följd härav FoU-frågor kommit att behandlas i flera olika utskott. Möjligheterna till överblick över FoU-frågorna är enligt utredningens bedömning inte tillräckliga. Även möjligheterna att få fram kvalificerad men bearbetad forskningsinformation som rör sakfrågor är begränsade. Utredningen betonar att riksdagens roll i det parlamentariska systemet gör det nödvändigt att rikta kraven på tillräcklig information inte bara mot riksdagens egna organ utan även mot regeringen och regeringskansliet. I sammanhanget måste, enligt FRU, också uppmärksammas de enskilda ledamöternas och oppositionens särskilda behov.

För att belysa *regeringens och regeringskansliets FoU-planering* diskuterar utredningen främst det löpande samarbetet mellan departementen, budgetprocessen och forskningsberedningens roll.

FRU framhåller att utvecklingen av en sektoriell FoU-organisation har inneburit att flertalet departement inom sitt område har ett eller flera organ för FoU och i motsvarande mån har att hantera frågor av detta slag. Utredningen anser sig kunna konstatera att den sektoriella forskningens utveckling medfört starkt minskade möjligheter för regeringen att för hela FoU-området föra en sammanhållen politik där de olika sektorernas FoU-frågor kan passas in i ett sammanhängande mönster. Det finns knappast en enhetlig uppfattning om de grundläggande villkoren och principerna för det sektoriella FoU-arbetet och om vilka skillnader mellan olika områden som är motiverade, t. ex. av olikheter i den administrativa strukturen.

Forskningsberedningen tillkom 1962 och sågs då som ett instrument för samordning och långsiktig inriktning av forskningspolitiken. Den har dock inte utvecklats i denna riktning och utredningen anser att den med den konstruktion den fått inte heller har förutsättningar för en sådan roll.

Redskap för att skapa en överblick och samsyn som är grundläggande

för långsiktigt syftande forskningspolitik på statsmaktsnivå måste, enligt FRU:s uppfattning, skapas inom regeringsapparaten.

Med utgångspunkt i en diskussion av begreppet sektoriell FoU – dvs. sådan FoU som tar sin utgångspunkt i samhällsbehov inom olika områden – ger utredningen en kort översikt av den sektoriella FoU-organisationens framväxt och en överblick över dagens organisation.

Utredningen tar vidare upp en del långsiktigt betydelsefulla problem till behandling, nämligen sektoriell FoU i förhållande till myndigheter och departement, samordningen mellan och inom sektorer, ansvarsfördelningen stat-kommun-landsting, kopplingen mellan sektoriell FoU och sektoriell planering samt finansieringen av sektorsanknuten forskning.

Enligt utredningen *bör sektorsprincipen inte överges*. Till ledning för arbetet inom sektorerna bör emellertid finnas klarare principer för den samlade FoU-organisationen vad gäller t. ex. myndigheternas och departementens roll, formerna för finansiering m. m.

FRU anser att en anknytning av sektoriell FoU till ansvariga myndigheter bör eftersträvas i första hand. Härigenom ges en säkrare koppling till planering och utnyttjande än om de sektoriella FoU-organen är fristående.

Ett alternativ till myndighetsanknytning är en anknytning till fackdepartement. Enligt utredningens uppfattning kan dock inte behovet av en praktiskt förankrad sektoriell FoU tillgodoses utan myndighetsmedverkan.

I frågan om finansiering anser utredningen att budgetfinansiering av statens utgifter bör vara det normala även för sektoriell FoU. Även kommuner och landsting bör kollektivt kunna finansiera FoU.

Utredningen understryker forskningsrådsnämndens (FRN) samordnande roll och ser energiforskningsmodellen som en intressant lösning på samordningsbehoven över departementsgränserna. Bl. a. med hänsyn till de svårigheter som tycks följa med lösningen önskar utredningen en uppföljning och utvärdering av denna modell.

FRU anser att både kommunala och statliga myndigheter i ökad utsträckning bör samarbeta inbördes och med näringslivet (det statliga och privata) för att utveckla ny teknik och ny utrustning.

Utredningen framhåller även att beslut i t. ex. planerings- och organisationsfrågor vad gäller sektoriell FoU i konkreta fall måste föregås av noggrann analys av de speciella förhållandena. De principer utredningen talar för måste kunna omprövas efterhand som nya organisationsmodeller utvecklas och kunskapen om existerande modeller förbättras.

Som en separat expertpromemoria har publicerats sex fallstudier från den undersökning Statskonsult AB utfört för utredningens räkning (SOU 1977: 53).

Forskningsrådsorganisationen behandlar FRU endast kortfattat eftersom den ingående genomlysts i utredningens första betänkande (SOU 1975: 26) och efter omorganisationen nu står inför ett nytt utvecklingsskede. Huvuddrag och huvudprinciper i organisationen redovisas men främst läggs vikt vid långsiktigt betydelsefulla planeringsproblem som den nya rådsorganisationen kommer att möta. Utredningen pekar på vissa problem som inte lösts i samband med omorganisationen och som alltså ärvs. Det gäller bl. a. finansieringen av dyrbar vetenskaplig utrustning och frågan om täckning av under budgetåret stegrade lönekostnader.

Av de planeringsproblem som betingas av den nya organisationen pekar FRU på två. Det ena gäller inflytandefrågorna, dvs. hur det nya systemet för att utse vetenskapliga ledamöter i råden skall utvecklas till att bli det

avsedda instrumentet för nära kontakt med forskarna vid universiteten. Det andra gäller FRN:s ställning.

FRU anser det viktigt att observera den fastlagda huvudprincipen att FRN så långt möjligt skall samfinansiera sina insatser med andra FoU-organ; risken – om detta inte lyckas – är att FRN endast blir ett nytt självständigt forskningsråd för samhällsrelevant forskning. Samtidigt vill utredningen uppmärksamma det problem som kan uppstå om till FRN knyts ett ansvar för vissa forskningsområden på så sätt att vissa preciserade belopp för insatser läggs fast av statsmakterna. Nämnden måste kunna avväga storleken av sina insatser under fri samverkan med andra organ.

Utredningen tar även upp problem som berör *universitetens och högskolornas planeringsförutsättningar*.

Forskningsrådsutredningen diskuterar i detta sammanhang tre problemområden:

- utvecklingen av de fasta resurserna för forskning inom högskolan
- avvägningen mellan fasta och rörliga resurser och högskoleorganisationen som bas för sektorsanknuten FoU
- systemet för styrning av högskolans forskning.

Utredningen utgår från att även fortsättningsvis stora insatser av forskning och utveckling måste ske inom flera viktiga nya områden för att tillgodose människornas krav. Ett successivt ökande forskningsberoende kommer då i tecknet av rådande och förutsebar resursknapphet att ställa ökade krav på forskningsorganen att inom ramen för befintliga resurser tillgodose nya forskningsbehov. De redskap som i dag finns för denna omprioritering och nyorientering utan stimulans av ökade resurser – främst den s.k. § 69-prövningen – är, enligt FRU:s bedömning knappast tillräckliga. En viktig uppgift i en långsiktig forskningsplanering är att finna positiva incitament för denna förändring.

Oavsett hur förnyelsen av högskolans forskning skall ske aktualiseras frågan om hur olika intressen samspelar i denna process. Utredningen betonar vid diskussionen av denna fråga att ett brett samarbete med intressenter utanför högskolan kring frågor som rör basorganisationens utveckling måste främjas. Det måste dock i detta samspel betonas att universitetsforskningens uppgift också är att vara en bas för och utveckla inomvetenskapligt betydelsefull forskning. Det balansproblem som föreligger här är viktigt att uppmärksamma, men det får inte förväxlas med en motsättning mellan "universitetens" och "samhällets" intressen. Genom intressebildens sammansatthet och de långsiktiga konsekvenserna blir utformningen av högskolans fasta organisation för forskning en i högsta grad *forskningspolitisk* fråga.

Den andra huvudfrågan som berörs gäller också den ett balansproblem. Genom forskningsråden och via de sektorsanknutna forskningsfinansierande organen tillförs högskolan tillfälliga projektanslag som kompletterar basresurserna och ofta är nödvändiga för att effektiv forskning skall kunna bedrivas. Avvägningen mellan fasta och rörliga resurser totalt och inom skilda områden är ett problem som aktualiseras i takt med att andelen rörliga resurser ökar. Utredningen finner det angeläget att detta problem uppmärksammas men konstaterar bl. a. att det förutsätter förbättrad redovisning av forskningsvolym och forskningsfinansiering inom högskolan. Utredningen upprepar sitt i det tidigare betänkandet framförda förslag att överföringen från rörlig till fast finansiering skall prövas samlat – förslagsvis vart tredje år – genom gemensamma förslag av forskningsråden och högskolan.

En annan aspekt av balansproblemet fasta-rörliga resurser uppmärksammar utredningen också. Det gäller hur kostnaderna skall fördelas mellan högskolan och de externa finansierande FoU-organen. Läget är på detta område oklart och FRU understryker behovet av en samlad utredning av dessa frågor. Därvid bör både forskningsrådets och den sektorsanknutna forskningens speciella roller i samband med universitetsforskningen uppmärksammas.

Utredningen kommer också in på frågan om när särskilda *forskningsinstitut* bör inrättas respektive när högskolesystemet skall utnyttjas för att tillgodose nya eller speciella forskningsbehov. Trots att en viss enighet tycks råda om att institutbildning bör undvikas och högskolan så långt möjligt utnyttjas inrättas då och då nya institut. Utredningen efterlyser kriterier för bedömningen av dessa frågor.

Även om en strävan bör vara att även fortsättningsvis utnyttja högskolan bör också institutens möjligheter att bedriva en vital forskning uppmärksammas. Särskilt understryker utredningen möjligheten att genom att skapa tillräckligt stora enheter få till stånd den rörlighet som anses vara ett av institutsforskningens mer svårbemästrade problem.

Utredningen konstaterar att de *privata stiftelsernas* och *fondernas* anslagsgivning endast i något fall är av den storleksordningen att ett mer avgörande inflytande på FoU-systemet kan utövas av en enskild stiftelse. Tillsammanslagda betyder dock tillskotten från stiftelser och fonder, vars medel till övervägande del går till mottagare inom högskolan, ett inte oväsentligt bidrag till universitetsforskningen, särskilt den medicinska. Informationen om stiftelsernas forskningsstödande verksamhet är enligt utredningens bedömning knappast tillräcklig; både stiftelserna själva och forskarna torde ha intresse av en förbättrad information om deras möjligheter och intresseprofil.

Av de offentliga eller officiösa organen av stiftelsekaraktär eller liknande tar FRU bl. a. upp Riksföreningen mot cancer. Utredningen understryker sin tidigare redovisade uppfattning att huvudansvaret för cancerforskningen bör ligga hos forskningsrådsorganisationen.

De vetenskapliga *akademiernas* viktiga uppgifter som stimulerande, kontaktskapande och informerande organ och deras betydelsefulla roll som internationella samarbetsorgan betonas av utredningen.

I detta sammanhang berör utredningen också den forskning för *ideella* folkrörelser som sedan år 1975 får stöd via en särskild delegation, vilken från år 1977 administrativt knutits till FRN. Utredningen framhåller att en lösning av medel i små ekonomiska ramar såsom skett inom detta område bör undvikas.

FRU lämnar även en på befintlig statistik baserad beskrivning av FoU-insatserna inom industrin, som förutom att de är de statistiskt bäst kartlagda också är de mest betydande. FRU framhåller utvecklingsarbetets totala dominans över forskningen och det förhållandet att FoU-arbetet i hög grad är koncentrerat till de stora företagen.

Utredningen diskuterar vidare företagens behov av sekretess kring FoU-arbetet. Avgörande är, enligt FRU, här den konkurrenssituation företagen arbetar i – olika ägarförhållanden innebär därvid knappast någon avgörande skillnad. Frågan har emellertid stor principiell betydelse både för möjligheterna att påverka inriktningen av företagens FoU, för företagens möjligheter att lägga ut FoU-uppdrag till universitet och högskolor och inte minst för uppbyggnaden av det offentliga FoU-systemet.

Utredningen pekar på ett antal områden där näringslivets – främst

industrins – FoU-problematik har nära samband med allmänna forskningspolitiska problem. Det gäller bl. a. industrin och forskarutbildningen, gemensamt bruk av avancerad utrustning, branschforskningsinstitut samt forskningsuppdrag till högskolan. En grundfråga när det gäller näringslivets FoU är dess betydelse för ekonomisk tillväxt och företagsutveckling.

Utredningen diskuterar dessa frågor bl. a. i anslutning till en studie av Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) om försvaret och den tekniska utvecklingen (IVA-rapport 97). En viktig tes i IVA:s rapport är att försvarets materielanskaffning när den innefattar utvecklingsuppdrag till näringslivet har en stark pådrivande effekt i utvecklingen av teknisk och annan kompetens inom företagen.

Försvarets materielanskaffning innebär i allmänhet att studier och utveckling beställs separat eller i ett paket inkluderat serieproduktion. Det är i allt väsentligt försvarets myndigheter som gör riskbedömningen och står för riskerna. Ofta elimineras härigenom den största risken – marknadsrisken. Här finns en väsentlig skillnad gentemot utvecklingsarbete för civila ändamål.

Vid beställningar av försvarsmateriel kan en *avsättning* för produkter garanteras och utvecklingsinsatser som annars inte skulle kommit till stånd har därigenom kunnat genomföras.

IVA har framhållit att en liknande teknisk kompetensutveckling är möjlig även vid motsvarande civila beställningar. FRU understryker att satsningar på avancerad civil teknologi är en av de vägar som bör prövas när det gäller att främja den tekniska utvecklingen. I sammanhanget pekas på den betydelse som potentiella beställare som kommuner och landsting har. Näringslivets FoU måste enligt utredningen ses i sitt samband med de insatser som görs på det offentliga området. *Information* om företagens FoU-ansträngningar och behov av kompetens inom det offentliga FoU-området är nödvändig för att en planering och rimlig rollfördelning skall kunna komma till stånd.

Inflytandet från samhällets sida och från de anställda på företagens FoU både när det gäller volym och inriktning är frågor vars långsiktiga betydelse utredningen framhåller.

Det *internationella FoU-samarbetet* griper in i all slags forskning och på alla de områden som FRU behandlar. Utredningen uppmärksammar de speciella villkor under vilka en stor del av detta samarbete sker och de problem som kan vara förknippade därmed. FRU betonar att grunden för internationellt vetenskapligt samarbete är ett fritt informationsflöde och informella personliga kontakter mellan forskare.

Utredningen belyser det *organiserade* internationella FoU-arbetets former och problem.

I samband därmed diskuterar utredningen bl. a. planeringsproblem inom det internationella forskningssamarbetet.

Ett sådant problem gäller *finansieringsprinciperna*.

När det gäller stora internationella FoU-projekt – ofta i samband med investeringar i tung utrustning – uppkommer bl. a. frågan om sådana kan och bör finansieras inom ramen för de forskningsfinansierande organens normala anslag eller om särskilda medel skall ställas till förfogande. FRU anser att strävan bör vara att de FoU-ansvariga organen skall göra avvägningen mellan deltagande i internationella FoU-projekt om inhemsk forskning. Utredningen anser dock att denna princip inte kommer att kunna genomföras helt; det kommer regelbundet att aktualiseras projekt som inte

rimligen kan finansieras på detta sätt utan att en alltför radikal nedskärning på andra områden sker.

Ett samarbete måste även i dessa frågor ske mellan olika svenska organ med ansvar inom området, och utredningen uppmärksammar FRN:s roll i sammanhanget.

Överväganden och huvudförslag

FRU konstaterar att den sektoriserade FoU-organisationen och forskningsfrågornas betydelse inom alla samhällsområden kan medföra en splittring av resurser och gränsdragningsproblem som måste uppmärksammas och motverkas.

De sektoriella FoU-principerna bör enligt utredningens uppfattning inte överges men det är utredningens bestämda slutsats att den sektoriella FoU-politiken måste *kompletteras* med i ordets egentliga mening övergripande FoU-politiska beslut. Ett nyckelbegrepp är *ökad överblick* och utredningen exemplifierar med följande områden där sådan är nödvändig för insiktsfulla beslut:

- fördelningen av FoU-resurser på olika områden
- forskarutbildningens inriktning och dimensionering
- avvägningen av FoU-organens ansvarsområden och FoU-organisationens uppbyggnad
- inflytandefrågorna.

Denna överblick och samordning måste åstadkommas på *politisk nivå* och utredningen framhåller att uppgiften i första hand är *regeringens* ansvar. Frågan om förutsättningarna för långsiktig forskningsplanering leder, enligt FRU, oundvikligen in på frågan om regeringsarbetets organisation och utredningen behandlar i detta sammanhang såväl frågan om ett forskningsdepartement som forskningsberedningens roll.

Ett forskningsdepartement i den meningen att alla FoU-frågor skulle brytas ut ur de olika fackdepartementen betraktar utredningen som en orealistisk tanke och inte heller andra varianter av forskningsdepartement anser sig utredningen kunna rekommendera.

Forskningsberedningen i dess nuvarande form kan enligt utredningens bedömning inte tjäna som samordningsinstrument för FoU-politiken eller som rådgivare till regeringen i forskningspolitiska frågor – om den bevaras bör andra motiv ligga till grund härför.

Uppmärksamheten bör, enligt FRU, i första hand riktas mot *processer* och *information* som skapar större överblick. Utredningens huvudförslag är därför att *regeringen regelbundet lägger fram princippropositioner för riksdagen om den samlade FoU-politiken*. Dessa propositioner, *regeringens FoU-program*, kan innehålla t. ex.

- ställningstagande i aktuella principfrågor,
- förslag till konkreta åtgärder och beslut,
- redovisning av aktuellt utredningsarbete,
- bearbetad statistisk redovisning av svensk FoU,
- samlad redogörelse för den framtida anslagsutvecklingen inom det statliga FoU-området i form av planeringsramar utan bindningar till exakta belopp.

Regeringens FoU-program bör, enligt utredningen, avges *en gång per valperiod* – varje nyvald riksdag får därigenom tillfälle att diskutera FoU-politiken i dess helhet. Programmen bör avse en femårsperiod, varigenom planeringen blir rullande. Utredningen understryker att planeringsarbetet måste ske med stor flexibilitet och att samordningsbehovet inte på något

sätt är totalt. Ansvar och initieringsförmåga måste alltfört spridas på djupet i FoU-systemet om detta skall fungera väl.

FRU anser att det inom regeringskansliet måste byggas upp ett kunnande för denna nya uppgift. Utredningen framhåller att fackdepartementen i flera fall behöver tillgång till ökad expertis inom sina respektive FoU-områden.

Ett sammanhållande ansvar för planeringsarbetet inom regeringskansliet anser utredningen i första hand bör åläggas utbildningsdepartementet som bör bygga upp kompetens härför. Utredningen föreslår att en interdepartemental arbetsgrupp av tjänstemän i ansvarig ställning följer och leder det löpande arbetet med regeringens FoU-program.

Utredningen lägger även fram vissa förslag rörande riksdagen och FoU-frågorna. Utredningen avvisar tanken på ett särskilt forskningsutskott och ett forskningssekretariat med uppgift att betjäna samtliga utskott i forskningsfrågor. Utredningen föreslår dock att nya insatser görs för att förbättra möjligheten till både forskningspolitisk information och forskningsbaserad sakinformation för de enskilda riksdagsledamöterna och för parti-grupperna. Riksdagens upplysningstjänst föreslås få ökad möjlighet att förse riksdagens ledamöter med bearbetad information om aktuellt forskningsläge inom olika områden genom översikter, granskning av forskningsrapporter etc. Utredningen föreslår att 0,5 milj. kr. anvisas upplysningstjänsten för denna serviceverksamhet, varav även utskotten och riksdagens inre förvaltning i övrigt kan dra nytta.

Den förstärkning av regeringskansliets planeringskapacitet på ett strategiskt område som utredningens förslag skulle medföra aktualiserar, enligt FRU, frågan om oppositionspartiernas behov av särskilt stöd för att fullgöra sina uppgifter i den politiska processen. Utredningen anser att en ökning av partigruppstödet är befogad för att ge partigrupperna och särskilt de av stödets konstruktion gynnade oppositionspartierna möjligheter att inhämta kvalificerad information av det slag som här diskuteras. Utredning anser sig dock inte böra föreslå det belopp med vilket stödet bör öka. Denna avvägning bör, enligt FRU, göras av riksdagens egna organ. Vid avvägningen bör bl. a. prövas om proportionen mellan stödet till regerings- respektive oppositionspartierna är den rimliga.

FoU-statistik är av grundläggande betydelse för möjligheterna att upptäcka förändringar i utvecklingen inom FoU-området. FRU föreslår att ökade insatser görs för att skapa en heltäckande FoU-statistik. Särskilt viktigt anser utredningen det vara att en reguljär (löpande) FoU-statistik över forskningen inom högskolan kommer till stånd.

Utredningen förordar att den interdepartementala arbetsgrupp som föreslagits få ansvar för samordningsarbetet för regeringens FoU-program får ett samordnande ansvar även för utveckling av den reguljära svenska FoU-statistiken. Detta motiveras, enligt FRU, av att FoU-statistik är ett redskap av avgörande vikt vid de forskningspolitiska övervägandena som måste ske inom regeringen. Olika myndigheter bör som nu bevaka sina speciella intresseområden, medverka med sin kompetens vid utformningen av statistiken, beställa speciella undersökningar för sina egna behov etc. Statistiska centralbyrån bör som hittills medverka i utredningsarbetet och svara för insamlingsarbete och teknisk bearbetning.

Registrering av pågående forskning framstår, enligt FRU, som ett allt viktigare redskap för att skapa överblick över FoU-området. Utredningen framhåller att uppgifter om pågående forskningsprojekts inriktning, omfattning, finansiering etc. är av betydelse både för forskarna själva och för

specialister inom förvaltning och forskningsplanerande organ. För en allmän forskningspolitisk debatt och för initiering av forskning är det nödvändigt att kunna få vetskap om var kompetens inom olika områden finns. Redan i dag görs betydande insatser på en rad håll för registrering av forskning men i brist på samordning finns ingen överblick över området. Utredningen föreslår att ett sammanhållet datoriserat register över pågående FoU skapas som bör innefatta i princip all statligt stödd FoU och så långt det visar sig möjligt även FoU som det privata och offentligt ägda näringslivet stöder och bedriver.

FRU föreslår att ansvaret för registrets uppbyggnad och löpande anpassning till nya krav (programansvaret) skall ligga på ett organ med centralt ansvar för planering av FoU, t. ex. den av utredningen föreslagna interdepartementala arbetsgruppen, UHÄ eller FRN. Utredningen anser även att en anknytning till ett centralt biblioteksorgan är tänkbar. Det slutliga valet av teknik och organisation bör, enligt FRU, ske först efter en försöksverksamhet. Utredningen föreslår att en sådan inleds. Som underlag för ställningstagandet beträffande registrering av forskning har utredningen kunnat utnyttja en expertrapport (SOU 1977: 54) som publiceras samtidigt med FRU:s betänkande.

Det krav på vidgat inflytande över forskningens inriktning, som samhällets forskningsberoende medför och som tar sig uttryck i breddad forskningspolitisk debatt och ökad uppmärksamhet på forskningsfrågor över huvud t. ex. inom intresseorganisationer och ideella folkrörelser, innebär också betydande behov av information till mycket breda grupper av mottagare.

Inom flera olika sektorer har en effektiv nyttjarinformation kunnat utvecklas men utredningen konstaterar att den *allmänna forskningsinformationen* inte är väl tillgodosedd.

FRU erinrar om att till den nya högskolans uppgifter nu uttryckligen har lagts att informera om forskning och utvecklingsarbete och resultaten härav. Utredningen anser dock att resurser måste till för att denna uppgift skall kunna fullgöras.

FRU:s förslag tar sikte på att för allmän och samhällsriktad forskningsinformation få till stånd ett system av samma slag som gäller för forskningsrådets stöd till forskning.

Utredningen föreslår att FRN ges ett ansvar för och resurser till stöd för informationsprojekt, populärvetenskapliga publikationer, stipendier etc. inom detta område. FRU förutsätter att ansvar för forskningsinformation liksom hittills vilar på en rad olika organ som FRN kan stödja och samarbeta med.

FRU föreslår att inledningsvis 4 milj. kr. årligen ställs till FRN:s förfogande för detta ändamål. FRN bör, enligt utredningen, inrätta en delegation för att hantera dessa frågor med representation från olika intressenter inom området. Som underlag för sitt ställningstagande i denna fråga har utredningen en samtidigt med betänkandet publicerad expertrapport (SOU 1977: 55).

Utredningen har bl. a. haft i uppdrag att behandla arbetstagarorganisationernas möjligheter att initiera forskning. Utredningen konstaterar att arbetstagarorganisationernas intresse för forskningsfrågor ökat starkt under senare år. Utredningen har vid överläggningar med företrädare för de tre stora arbetstagarorganisationerna dock funnit att dessa har svårigheter att formulera sina forskningsbehov och initiera forskningsinsatser.

Utredningen föreslår att arbetstagarorganisationerna skall ges ökat infly-

tande i de sektoriella FoU-organen. Utredningen framhåller också att forskningsråden i ökad utsträckning bör låta intressenter utanför fackmännens krets delta i beredningen av forskningsärenden.

Representation i FoU-organ är emellertid, enligt FRU, inte tillräckligt för att skapa goda möjligheter att initiera forskning. Utredningen föreslår därför särskilda åtgärder för att skapa förbättrade kontakter mellan arbetstagarorganisationerna och forskningen. Det nyinrättade Centrum för arbetslivsfrågor bör, enligt FRU, få ett samlat ansvar för att förmedla stöd till arbetstagarorganisationernas initiering av FoU och medel bör ställas till förfogande för detta. Bland de insatser utredningen föreslår skall kunna finansieras via dessa medel är:

- kontaktforskare till disposition för organisationerna,
- engagemang av forskare för utarbetande av forskningsprogram,
- kunskapsöversikter, kursverksamhet,
- remissarbete inom områden som rör vetenskapliga frågor,
- stöd till förberedelser för ställningstaganden i FoU-organ.

Insatserna bör, enligt FRU, bekostas av statsmedel som ställs till Centrums förfogande antingen via arbetarskyddsfonden eller genom särskild medelsanvisning till Centrum. Kostnaderna beräknar utredningen till 1,5–2 milj. kr. i ett inledningsskede.

Framtidsstudier och konsekvensanalys

I ett separat avsnitt behandlar utredningen frågorna om *framtidssstudiernas organisation och s. k. teknikvärdering*. En koppling mellan dessa båda frågor finner utredningen vara sakligt motiverad: teknikvärdering eller, med den benämningen utredningen föreslår, *konsekvensanalys* är närmast en del av framtidsstudierna.

Utredningen beskriver framväxten av *framtidssstudier* och karakteriserar dem som ett medel att minska den osäkerhet som präglar långsiktig planering och medvetandegöra de målkonflikter och andra restriktioner som påverkar möjligheten att fatta långsiktiga beslut.

Den centrala frågan i utredningens uppdrag angående framtidsstudier gäller *sekretariatets för framtidsstudier ställning*. Utredningen redogör för dess tillkomst och verksamhet och berör den debatt som förts om sekretariatet i riksdagen.

FRU diskuterar tre huvudalternativ för sekretariatets ställning. Två av dem innebär att sekretariatet bevaras i någon form, ett att sekretariatet avskaffas och helt andra lösningar söks.

Utredningen föreslår att en delegation för framtidsstudier inrättas med i huvudsak den ställning och de uppgifter som sekretariatet för framtidsstudier erhöll efter omorganisationen 1975.

Utredningen förordar att termen *konsekvensanalys* används som svensk benämning för metoder att förutse konsekvenser av nya system (technology assessment eller teknikvärdering).

Utredningen föreslår i fråga om konsekvensanalys att

- ökade insatser bör göras i fråga om utbildning och forskning om förhållandet mellan teknik och samhälle
- konsekvensanalys bör ske såväl inom näringslivet som inom den offentliga sektorns olika grenar. Konsekvensanalyser inom näringslivet bör offentliggöras
- när det gäller statliga myndigheter m. fl. remissväsendet bör kunna utgöra en bas för ökade insatser – konsekvensanalys bör prövas genom att aktuella frågor remitteras till flera remissorgan från olika samhälls-

sektorer med uppdrag åt dessa organ att gemensamt avge utlåtande (storremisser)

- något institut för konsekvensanalys inte bör inrättas. Den föreslagna delegationen för framtidsstudier bör ha ett allmänt ansvar för att bevaka och ta initiativ till konsekvensanalyser fristående från sektorsorgan.

Reservation

I en reservation av ledamöterna Lars Gustafsson, Kerstin Jordan, Kerstin Lindahl-Kießling och Roland Lundgren föreslås

att en delegation för framtidsstudier inrättas samt

att denna delegation får ställning som myndighet med en styrelse med bred parlamentarisk representation.

Remissyttrandena

Forskningsrådsutredningens betänkande (SOU 1977: 52)

Forskningspolitik

Många remissinstanser har i sina remissyttranden över forskningsrådsutredningens (FRU) betänkande (SOU 1977: 52) Forskningspolitik framhållit forskningens stora betydelse samt behovet av ökade resurser för och insatser inom forskningen. Flera instanser beskriver också den egna FoU-verksamheten.

FRU beröms av flertalet remissinstanser för att dess betänkande ger en utförlig och bra bild av forskningssituationen i Sverige. Endast ett fåtal remissinstanser riktar någon kritik – och då inte särskilt stark – mot FRU:s arbete.

Brottsförebyggande rådet anser att FRU analyserat förutsättningarna för en långsiktig forskningsplanering huvudsakligen med utgångspunkt i administrativa förhållanden och formella beslutsregler och mindre med hänsyn till möjligheterna att realisera de planer som görs upp. Brottsförebyggande rådet pekar på den minskade tillströmningen till forskarutbildning. Den centrala frågan är, enligt rådet i vilken grad forskning blir planerbar och möjlig att styra med politiska beslut om forskarna blir få i förhållande till efterfrågan och därför i stark position att ställa villkor.

Bl. a. *LO* beklagar att forskningen i företagen, framför allt i industriföretagen har fått en begränsad behandling i FRU:s betänkande.

De resonemang som FRU för och de rekommendationer som utredningen lägger fram i betänkandets inledande, i huvudsak beskrivande kapitel, accepteras i allmänhet.

Störst uppmärksamhet ägnas i detta sammanhang vad FRU skrivit om den sektoriella FoU-organisationen. Remissinstanserna delar FRU:s uppfattning att den s. k. sektorsprincipen bör bibehållas. De flesta remissinstanser anser att ansvaret för sektoriell FoU bör ligga hos berörda myndigheter. Detta framförs av bl. a. *beredningen för u-landsforskning*, *FOA*, *statskontoret*, *naturvårdsverket*, *konsumentverket* och *styrelsen för arbetarskyddsfonden*.

Några remissinstanser talar dock mot att knyta sektoriell FoU till myndigheter.

Lantbruksstyrelsen anser en sådan anknytning olämplig. Enligt styrelsen visar erfarenheterna att det under sådana förhållanden kan bli svårt att bygga in inomvetenskaplig kompetens och kreativitet i verksamheten. Även *SJFR* avstyrker myndighetsanknytning. *Statens väg- och trafikinstitut* menar att ansvaret för sektoriell FoU inte bör läggas på verksamhetsnivå inom sektorer med många små myndigheter.

Enligt *statens råd för byggnadsforskning* lägger FRU alltför stor vikt vid den sektoriella FoU-verksamhetens myndighetsanknytning. Denna är, enligt rådet, självfallet av stor betydelse men får inte undanskymma att den sektoriella FoU-verksamheten också skall bidra till det konkreta, praktiska genomförandet av verksamheter inom sektorn. Byggnadsforskning har t. ex. som en viktig uppgift att förse planverket och bostadsstyrelsen med kunskapsunderlag för normering m. m. Men den skall också ge byggbranschen kunskaper för det rationella genomförandet av byggnadsverksamheten och de planerande kommunerna kunskap och metoder för att

verkställa planering. En direkt myndighetsanknytning är knappast lämplig om alla dessa intressenter skall tillgodoses.

Bl. a. *centralorganisationen SACO/SR* anser att organisationsformerna för sektoriell FoU bör ses över. Enligt organisationen bör FRN ges huvudansvaret för att se över den sektoriella forskningens inriktning, villkor och möjligheter.

Flertalet av de remissinstanser som tar upp frågan om att inrätta fristående forskningsinstitut avstyrker sådana. Det gäller bl. a. *UHÄ, lantbruksuniversitetet, TCO* och *Centerns ungdomsförbund*.

Några remissinstanser finner dock skäl tala för fristående forskningsinstitut.

LO betonar värdet av särskilda forskningsinstitut. Enligt *LO* har dessa stora fördelar när det gäller målinriktning, smidig organisation och närhet till användarna.

Även *arbetslivscentrum, statens institut för byggnadsforskning* och *Vetenskapsakademien* talar för fristående forskningsinstitut.

Andra frågor som inledningsvis behandlas i vissa remissyttranden gäller – utöver "sektorsprincipen" – internationellt forskningssamarbete, tung utrustning, överföringar från forskningsråd till högskolan, "täckningsanslag" för forskningsrådsfinansierad verksamhet, forskningsrådets sammansättning, finansiering av cancerforskning, vissa stiftelsers ställning.

I fråga om internationellt forskningssamarbete understryker *FRN* vikten av att FoU-finansierande organ själva prioriterar eventuella insatser i internationella samarbetsprojekt. I de fall där politiska beslut om deltagande i internationella samarbetsprojekt fattas måste sådana antingen ha föregåtts av diskussioner med FoU-finansierande organ, där dessa visat sig villiga att delta vid finansiering av ett samarbete, eller måste medel anvisas för ett samarbete utöver de ordinarie anslagen.

Enligt *STU* kan mycket stora internationella FoU-projekt inte finansieras på forskningsråds- eller myndighetsnivå utan bör bli föremål för regeringsförslag.

Svenska Uneskorådet poängterar att en internationell satsning måste följas av ett engagemang för motsvarande forskning inom landet.

Enligt *centralorganisationen SACO/SR* bör *FRN* stödja och medverka till svenskt deltagande i internationell forskning samt särskilt verka för att former och villkor för internationellt kunskapsutbyte utvecklas. *STU* delar *FRU*:s uppfattning att *FRN* kan tjäna som bas för den analys som måste föregå engagemang i internationella storprojekt.

I fråga om s. k. tung utrustning framhåller *utrustningsnämnden för universitet och högskolor* att forskningsinstitutionerna måste ha tillgång till inte bara kvalificerad vetenskaplig personal utan också erforderlig forskningsutrustning. Nämnden föreslår i fråga om tung utrustning att regeringen – efter förslag av *FRN* eller berörda forskningsråd – av det budgetutrymme som forskningsråden årligen tilldelas avsätter medel för dyrbar forskningsapparat genom att i utrustningsplanen för högskoleenheterna m. m. föra upp kostnadsramar för respektive forskningsråd.

Vetenskapsakademien förordar att större belopp ställs till förfogande för dyrbar utrustning för att senare återbetalas ur berörda myndigheters årliga anslag.

Naturhistoriska riksmuseet menar att forskningsrådets trängda anslagssituation gör att löneanslag prioriteras på bekostnad av bl. a. utrustning. Museet understryker behovet av utrustningsanslag för tung apparatur.

Statskontoret anser att forskningsråden och högskolemyndigheterna gemensamt bör utarbeta förslag om överföring av projektfinansierad FoU-verksamhet från råden till högskolans basorganisation för forskning.

HSFR ställer sig positivt till tanken att vart tredje år göra en samlad översyn av behovet av överflyttningar av verksamheten från råd till högskola.

NFR erinrar om att forskningsråden till skillnad från det helt övervägande flertalet statliga myndigheter inte är garanterade kompensation för merkostnader till följd av centralt träffade löneavtal. Härigenom försvåras enligt *NFR* rådens planering avsevärt. *NFR* anser att forskningsråden på samma sätt som t. ex. högskolan bör få kompensation för avtalsenliga löneökningar från det s. k. täckningsanslaget.

Enligt *TCO* borde forskningsråden ha en majoritet av allmänna intressen som fattar beslut om prioriteringar och besluten förbereddas genom expertbedömningar.

MFR framhåller att de resurser som tillförs cancerforskningen måste avvägas inom *MFR* mot resursbehoven för andra delar av den medicinska forskningen. Riksföreningen mot cancer bör, enligt rådet, inte få statligt stöd endast för föreningens upplysningsarbete.

Enligt *MFR* har de resurser som tillförts den medicinska forskningen genom stiftelser utgjort ett värdefullt tillskott bl. a. för anskaffning av dyrbar apparatur och resestipendier. *MFR* förordar mot bakgrund härav att *FRN* får i uppdrag att svara för en ökad och samlad information om stiftelsernas finansiering av forskning.

TCO finner det otillfredsställande att privata intressen genom olika stiftelser fått ett mycket stort inflytande över forskningen. *FRU:s* förslag om förbättrat samarbete mellan stiftelserna och forskningsråden samt om bättre överblick över stiftelsernas verksamhet är, enligt *TCO*, alltför begränsade.

Regeringens FoU-program

Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker *FRU:s* förslag att regeringen regelbundet skall lägga fram princippropositioner för riksdagen om den samlade FoU-politiken, FoU-program. Förslaget förordas således av bl. a. överbefälhavaren, försvarets materielverk, *FOA*, transportforskningsdelegationen, konjunkturinstitutet, statskontoret, *RRV*, riksarkivet, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, skolöverstyrelsen, lantbruksuniversitetet, konsumentverket, *AMS*, statens råd för byggnadsforskning, statens industriverk, statens kärnkraftinspektion, *STU*, *UHÄ*, flertalet organ inom högskolan, *FRN*, *MFR*, *SJFR*, Sveriges industriförbund, Svenska arbetsgivareföreningen och Svenska handelskammareförbundet, Vetenskapsakademien, Ingenjörsvetenskapsakademien, Riksföreningen mot cancer, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, *TCO*, centralorganisationen *SACO/SR* och Centrerns ungdomsförbund.

Några exempel på de motiveringar som ges för stöd till *FRU:s* förslag.

FOA anser att det föreslagna FoU-programmet bör kunna bli ett lämpligt instrument för strategisk överblick och styrning av forskningen från regeringens och riksdagens sida.

Statskontoret tillstyrker förslaget om en principproposition i forskningsfrågor, förslagsvis vart tredje år, som ett instrument för en långsiktig planering och samordning av samhällets FoU-insatser på olika områden.

Härigenom skulle, enligt statskontoret, bättre förutsättningar skapas för en samlad bedömning redan på beredningsstadiet inom regeringskansliet samtidigt som dess kunskaper om aktuella FoU-projekt inom olika sektorer skulle främjas.

Lantbruksuniversitetet tillstyrker förslaget dels av de skäl som utredningen framför, dels därför att ett ställningstagande från riksdagen i forskningsfrågor på längre sikt i hög grad främjar universitetens och forskningsrådets planering i forskningsfrågor.

Enligt *STU:s* mening är FoU-programmet ett nödvändigt instrument för att skapa överblick på politisk nivå över forskningsområdet. Det kan ses som en komplettering av den sektoriella FoU-politiken men samtidigt som en garanti för att riksdagen och dess utskott tillförsäkras erforderligt beredningsunderlag.

Riksföreningen mot cancer framhåller att en regelbunden redovisning av regeringens syn på de forskningspolitiska frågorna och en redogörelse för den väntade anslagsutvecklingen också är väsentlig för de forskningsfinansierande och forskningsutförande organen.

TCO ser det som mycket värdefullt att den samlade FoU-verksamheten i samhället, dess förutsättningar och betydelse förs upp till debatt på högsta politiska nivå och tillstyrker därför förslaget om FoU-program.

Centralorganisationen SACO/SR delar FRU:s uppfattning att framläggande av FoU-program från regeringen bör leda till en bättre planering i FoU-frågor från berörda myndigheter. SACO/SR betonar att nya yttre former kan bidra till att öka engagemanget för forskningsfrågor. Sammanställningen över olika sektors FoU, regeringens FoU-program, kan därför få betydelse genom att väcka och hålla vid liv ett allmänt intresse för forskningsfrågor.

Några remissinstanser kringgärdar sin tillstyrkan av det av FRU föreslagna FoU-programmet med vissa reservationer.

FRN tillstyrker det föreslagna FoU-programmet, men framhåller att detta inte bara får innebära en formalisering utan måste ses som rekommendationer som syftar till en effektiv arbetsordning. Av detta följer, enligt *FRN*, att en förutsättning för att förslaget skall medföra den samordning och långsiktiga planering som i hög grad är nödvändig är att det finns intresse och politisk vilja att genomföra en aktiv forskningspolitik.

HSFR finner det rimligt att möjligheterna till långsiktig forskningsplanering på statsmaktsnivå förbättras. Enligt rådets mening är den lösning som *FRN* stannat för i princip förtjänstfull. Mycket kommer dock att bero på den närmare utformningen av relationerna mellan å ena sidan departementen och å andra sidan de FoU-utförande organen liksom mellan de senare inbördes. Enligt *HSFR:s* mening kräver hithörande problem ytterligare noggrant övervägande.

Statens råd för byggnadsforskning är berett att tillstyrka FoU-programmet under förutsättning att det byggs upp med det konkreta huvudsyftet att överblicka samhällssektorernas samlade FoU-planer och att samordna högskolesystemets utveckling och forskarutbildningen med sektorverksamheten.

NFR framhåller att det för rådets arbete och planering skulle vara av stort värde att känna till vilka resurser *NFR* kommer att disponera under en längre tid än ett budgetår. Ur *NFR:s* synpunkt skulle en redovisning av den kommande anslagsutvecklingen vara det mest värdefulla inslaget i ett FoU-program och det är framför allt FRU:s förslag om detta inslag som gör att *NFR* vill tillstyrka förslaget om FoU-program.

Förslaget om FoU-program avstyrks endast av ett fåtal remissinstanser, bl. a. *fakultetsnämnden vid tekniska högskolan, teologiska fakultetsnämnden i Uppsala samt naturvårdsverket.*

Naturvårdsverket anser att syftet med den föreslagna forskningspropositionen torde kunna uppnås på ett bättre sätt genom ett interdepartementalt samarbete, eventuellt i form av en interdepartemental arbetsgrupp.

Endast ett mindre antal remissinstanser går närmare in på innehållet i eventuella FoU-program.

FOA menar att FoU-programmen bör innehålla förslag om den långsiktiga utvecklingen av landets samlade forskningsresurser mot bakgrund av en analys av styrka och svagheter i den befintliga organisationen och förväntade framtida behov av kvalificerad forsknings-, utvecklings- och utredningskompetens inom olika områden i samhället. *FOA* nämner som exempel dels inriktning och dimensionering av högskolornas och forskningsrådets grundläggande forskning och forskarutbildning, dels fördelning av den sektoriella forskningen på olika forskningsutförande organ. Däremot bör FoU-programmen inte närmare gå in på inriktningen och dimensioneringen av den målinriktade forskningen inom olika samhällssektorer.

Överbefälhavaren, försvarets materielverk, Sveriges industriförbund, Svenska arbetsgivareföreningen och Svenska handelskammareförbundet poängterar att FoU-programmet endast skall avse övergripande frågor och inte får bli för detaljerat.

FoU-programmet bör, enligt *statskontorets* mening, i huvudsak begränsas till information om och överblick över aktuella och planerade FoU-program. Större beslut om forskningsinriktning eller utbyggnad av forskningskapacitet inom ett visst område är däremot ofta förknippade med annat reformarbete och bör därför, framhåller statskontoret, även i fortsättningen föreläggas riksdagen i budgetproposition eller särproposition. En eventuell strävan att samla upp forskningspolitiska beslut i treårsintervaller finner statskontoret helt realistisk med hänsyn till den långa tid som normalt krävs för att verkställa mer genomgripande förändringar på FoU-området.

RRV tycker att ett FoU-program bör innehålla alternativa överväganden och ställningstaganden till framtida forskningssatsningar inom olika sektorer och ämnesområden. Bl. a. bör programmet innehålla analyser av forskningsbeslutens koppling till och konsekvenser för forskarutbildning och näringspolitik.

NFR konstaterar att övervägande delen av det innehåll *FRU* föreslagit för FoU-programmet är faktasammanställningar och beskrivningar och inte förslag till beslut av riksdagen. *NFR* pekar på att det vid *FRU*:s kontakter med företrädare för riksdagen framkommit att en förutsättning för att tid skall kunna avsättas för reell behandling av ett dokument är att det innehåller ställningstaganden som kräver riksdagens beslut.

De flesta remissinstanser kommenterar inte den föreslagna periodiciteten – en gång per valperiod, dvs. treårsintervall – för FoU-programmen. FoU-programmen skall, enligt *FRU*, avse en femårsperiod. De som berör denna fråga anser i allmänhet att tre år är för kort tid mellan FoU-programmen.

Överbefälhavaren, försvarets materielverk och Vetenskapsakademien anser att FoU-program bör läggas fram vart femte år. *FOA* menar att det bör vara tre–sex år mellan FoU-programmen.

Även *Ingenjörsvetenskapsakademien* anser att det bör vara längre mellan programmen än *FRU* föreslagit dock utan att ange något antal år.

Enligt UHÄ vore det olyckligt om de ofta långsiktiga FoU-frågorna alltför ensidigt skulle knytas till den politiska utgången av varje riksdagsval. Resultatet kan, om det råder politiskt labila styrkeförhållanden, i sämsta fall bli en ökad ryckighet i prioriteringarna eller främst verbala nysatsningar vart tredje år på vad som just då råkar vara i debattcentrum.

FRN tillstyrker treårsintervall och femårsperiod, men framhåller att hastiga omläggningar av forskningspolitiken även i ett femårsperspektiv kan få starkt negativa konsekvenser.

Av de remissinstanser som tar upp frågan om ett forskningsdepartement och en forskningsminister delar så gott som samtliga FRU:s negativa inställning. Det gäller bl. a. *konjunkturinstitutet*, *STU* och *många organ inom högskolan*.

Enligt *universitetsstyrelsen i Stockholm* bör man däremot allvarligt överväga att inrätta en statsrådspost, vars innehavare skulle vara särskilt ansvarig för forskningsfrågorna. Dessa frågor skulle härigenom få ökad politisk tyngd. *Humanistiska och juridiska fakultetsnämnderna i Uppsala* förespråkar en konsultativ statsrådspost för forskningsfrågor att inrättas inom utbildningsdepartementet.

Ett mycket litet antal remissinstanser, t. ex. *Vetenskapsakademien*, *TCO* och *LO* nämner forskningsberedningen i sina yttranden. Ingen förordar att beredningen finns kvar i nuvarande form.

Förslaget att inrätta interdepartemental arbetsgrupp som skall leda och samordna arbetet med regeringens FoU-program tillstyrks uttryckligen av bl. a. *FOA*, *SCB*, *konjunkturinstitutet*, *statskontoret*, *riksantikvarieämbetet* och *statens historiska museer*, *lantbruksuniversitetet*, *konsumtverket*, *UHÄ* och *flertalet organ inom högskolan* samt *centralorganisationen SACO/SR*.

UHÄ anser att tillkomsten av en interdepartemental arbetsgrupp skapar vissa förutsättningar för en mer konsistent behandling av FoU-frågorna. Det är angeläget att det inom ramen för strävandena att ge ökad tyngd åt FoU-frågorna verkligen kommer till stånd ett aktivt informationsutbyte mellan departementen bl. a. för att skapa bättre insikt om samhällets FoU-behov och befintlig forskningskapacitet inom och utom högskolan, allt i syfte att åstadkomma en bättre central planering och framförhållning. Här kan arbetsgruppen spela en viktig roll. Däremot är det – om sektorsprincipen skall bestå – inte möjligt att ge arbetsgruppen en reellt styrande och överordnat samordnande uppgift, t. ex. beträffande resursavvägningar mellan olika sektorer och departementsområdens FoU-satsningar.

Riksantikvarieämbetet och *statens historiska museer* menar att erfarenheterna av en motsvarande samordning inom ramen för den fysiska riksplaneringen har varit mycket gynnsamma.

Enligt *FOA* bör syftet med den interdepartementala arbetsgruppen främst vara att skapa överblick över forskningsprogram och forskningsresurser. Därigenom kan en gemensam referensram etableras för beredning av de forskningsfrågor som enligt sektorsprincipen åvilar olika fackdepartement. Gruppen bör därvid fungera som kontakt och samordningsorgan bl. a. vid den årliga budgetbehandlingen av forskningsfrågor.

Även *statskontoret* anser att den interdepartementala gruppens samordning inte bör begränsas till enbart en principproposition vart tredje år utan även gälla den årliga budgetpropositionen och övriga regeringsärenden som kan kräva forskningspolitiska överväganden av principiell betydelse. Däremot anser statskontoret – i motsats till FRU – att gruppen inte bör tilldelas några verkställande uppgifter t. ex. i samband med reguljär FoU-statistik eller registrering av forskningsprojekt.

Flera remissinstanser som tillstyrker en interdepartemental arbetsgrupp anser att denna bör kompletteras med någon form av referensgrupp eller rådgivande expertgrupp.

MFR anser det angeläget att den interdepartementala arbetsgruppen till sig knyter en referensgrupp eller referensgrupper bestående av framstående forskare för att få synpunkter på avvägningar mellan olika forskningsområden. Sådana åtgärder är, enligt MFR, mer effektiva än att låsa resurser för fast anställning av expertis inom regeringskansliet.

Sveriges industriförbund, Svenska arbetsgivareföreningen och Svenska handelskammareförbundet föreslår att den interdepartementala arbetsgruppen förstärks med en rådgivande expertgrupp med personer med god forskningserfarenhet från skilda delar av samhället. Särskilt bör industriforskningen, som representerar mer än hälften av samhällets totala forskning ges en bred representation.

Ingenjörsvetenskapsakademien föreslår att till gruppen knyts ett rådgivande expertorgan, bestående av framstående företrädare för forskning inom högskola, sektorsorgan och industri.

Enligt LO:s mening innebär utredningens förslag att departementsstämans inflytande på den övergripande FoU-planeringen blir alltför stort. LO föreslår att ett forskningsberedande organ knyts till departementsgruppen. I detta organ bör representanter för samhället och löntagarorganisationerna ingå. Det forskningsberedande organet skall enligt LO, ha samma ställning och funktion som en utredning. Dess förslag bör efter sedvanlig remissbehandling bilda underlag för den forskningsproposition som enligt FRU:s förslag skall utarbetas av departementsgruppen.

Några remissinstanser är tveksamma till den föreslagna interdepartementala arbetsgruppen. SCB anser det oklart vilken roll gruppen skall spela och att dess uppgifter är knapphändigt beskrivna.

Vetenskapsakademien är inte övertygad om att FRU:s förslag väsentligt skulle förbättra den nuvarande planeringssituationen utan föreslår att frågan om den övergripande forskningsplaneringen på departementsnivå blir föremål för ytterligare överväganden.

RRV föreslår att ett första FoU-program utarbetas inom en särskild forskningsprogramkommitté. Erfarenheterna av en sådan kommittés arbete bör därefter få avgöra forskningsplaneringens framtida organisatoriska utformning. Den av FRU föreslagna interdepartementala arbetsgruppen med utbildningsdepartementet som organisatorisk bas för planeringsarbetet kan vara en form, men även andra lösningar bör vara möjliga.

Ett fåtal remissinstanser, bl. a. *några organ inom högskolan* och TCO, avstyrker en interdepartemental arbetsgrupp.

Enligt TCO finns det en betydande risk att den allmänna debatten om FoU-politiken blir lidande med den föreslagna ordningen. TCO föreslår i stället att arbetet med FoU-programmet skall bedrivas i form av en rullande utredning med representation för breda samhällsintressen, däribland löntagarna, och remissbehandling av förslagen.

FRU:s förslag att ett sammanhållande ansvar för planeringsarbetet inom regeringskansliet skall åläggas utbildningsdepartementet tillstyrks av bl. a. *försvarets materielverk, FOA, konjunkturinstitutet, lantbruksuniversitetet, konsumentverket, STU och UHÄ.*

UHÄ framhåller att det för FoU-planeringen på statsmaktsnivå också krävs en samlad överblick över forskarutbildningen. Av detta skäl och med hänsyn till den nyckelroll högskolan trots allt spelar i den samlade forskningsorganisationen är det, enligt UHÄ:s bedömning, rimligt att ut-

bildningsdepartementet har det sammanhållande ansvaret för FoU-planeringen inom regeringskansliet.

Även för *STU* är sambandet forskning-forskarutbildning det avgörande argumentet för att förorda att utbildningsdepartementet ges planeringsansvar i enlighet med FRU:s förslag.

Några alternativ till FRU:s förslag om utbildningsdepartementet förordas dock också i remissyttrandena.

Bl. a. *transportforskningsdelegationen*, *Sveriges industriförbund*, *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Svenska handelskammareförbundet* föreslår att den interdepartementala arbetsgruppen knyts till statsrådsberedningen. Att utbildningsdepartementet har det dominerande ansvaret för den statliga forskningen och forskarutbildningen talar, enligt *Sveriges industriförbund*, *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Svenska handelskammareförbundet*, snarast för en annan anknytning så att gruppen friare kan framföra andra departements synpunkter, inklusive kritik av forskningsorganisationen vid högskolan.

Ingenjörsvetenskapsakademien framhåller att den ekonomiskt tunga forskning, som är nära knuten till materiell förnyelse i samhället hör till andra departement än utbildningsdepartementet, t. ex. industridepartementet. Handläggningen av propositionsarbetet bör, enligt akademien, ske inom statsrådsberedningen, ekonomi- eller budgetdepartementen.

Den typ av FoU-planering som kan bli aktuell på regeringsnivå vill *statskontoret* betrakta som ett led i en övergripande långsiktig samhällsplanering. Statskontoret finner därför en administrativ anknytning till ekonomidepartementet vara naturlig.

I några remissyttranden berörs myndigheternas medverkan i utarbetandet av ett FoU-program.

STU understryker att regeringen vid arbetet med ett FoU-program kommer att vara starkt beroende av den planering som sker inom myndigheter och organ med ansvar för FoU. En följd måste bli att myndigheternas planering förstärks liksom kontakterna mellan dem och fackdepartementen.

FRN framhåller att det är nödvändigt att regeringskansliets planering tidsmässigt blir en riktlinje för samtliga FoU-organs planering. En sådan samordning underlättar regeringskansliets arbete med FoU-propositionen men kommer även att underlätta överblicken över hela FoU-sektorn.

Enligt *HSFR* bör sektoriella organ, UHÄ och forskningsråden ges en jämbördig position i planeringsprocessen och den nödvändiga samordningen dem emellan ske i intimt samband med verksamheten inom regeringskansliet.

Sveriges industriförbund, *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Svenska handelskammareförbundet* anser det viktigt att arbetet med FoU-programmet inte kommer att innebära ytterligare krav på högskolan som, enligt dessa organisationer, redan idag belastas med oproportionerligt mycket administrativt arbete till följd av högskolereformen.

För FoU-planeringen på statsmaktsnivå kommer, enligt *UHÄ*, bl. a. vissa ämbetsverk att få en viktig roll i fråga om framtagning och strukturer av underlagsmaterial. Det måste vara naturligt att *UHÄ* får ett överordnat ansvar för forsknings- och forskarutbildningsstatistik.

Vetenskapsakademien menar att FRU skulle gjort grundligare studier av arbete med forskningspolitiska frågor i andra länder. Med hänsyn till att forskningen är internationell med breda internationella kontaktmönster anser akademien att mer än vad FRU velat acceptera finns att lära om forskningsadministration i andra länder med avancerad forskning.

Riksdagen och FoU-frågorna

FRU:s resonemang och förslag rörande riksdagen och dess behandling av FoU-frågor kommenteras endast av ett fåtal remissinstanser.

Minst uppmärksamhet ägnas vad FRU skriver om utskottsbehandlingen och beredningen i övrigt inom riksdagen av FoU-frågor.

I likhet med utredningen anser *STU* att om regeringsprogram läggs fram detta kommer att i tillräcklig grad underlätta riksdagens arbete med FoU-frågor i de olika fackutskotten m. m. Det är därför, enligt *STU*, följdriktigt att utredningen avvisar tanken på ett särskilt forskningsutskott liksom förslaget om ett forskningssekretariat som skulle betjäna samtliga utskott i forskningsärenden.

Ingenjörsvetenskapsakademien betonar vikten av att i ökad utsträckning knyta personer med kvalificerad teknisk-naturvetenskaplig utbildning till utskottens kanslier.

Något större uppmärksamhet ägnas FRU:s förslag om förstärkning av riksdagens upplysningstjänst. Detta tillstyrks av bl. a. *försvarets materielverk, FOA, riksarkivet, lantbruksuniversitetet, STU, UHÄ, medicinska fakultetsnämnden vid karolinska institutet, konsistoriet vid universitetet i Uppsala, universitetsstyrelsen i Linköping, styrelsen för universitetet i Lund, FRN, MFR, Sveriges industriförbund, Svenska arbetsgivareföreningen och Svenska handelskammareförbundet, Ingenjörsvetenskapsakademien, centralorganisationen SACO/SR och Centerns ungdomsförbund.*

FOA anser den föreslagna resursförstärkningen – 0,5 milj. kr. – blygsam med hänsyn till arbetsområdets omfattning.

Ingenjörsvetenskapsakademien framhåller att RIFO fyller en viktig uppgift, men akademien anser likväl att huvudansvaret för de enskilda riksdagsledamöternas tillgång till kvalificerad forskningsinformation bör läggas på riksdagens upplysningstjänst, som måste ges resurser för detta.

Centralorganisationen SACO/SR tillstyrker förslaget om ökade resurser till riksdagens upplysningstjänst, men ser detta endast som komplement till den huvudsakliga kanalen för forskningsinformation nämligen forskarnas eget informationsarbete. Forskarna bör, betonar *SACO/SR*, ges bättre resurser att föra ut sina resultat. Det är mer fundamentalt för en bättre allmän FoU-information än ökade resurser till riksdagen och partierna.

Riksbiblioteket och statens historiska museer anser att insatser för att förbättra forskningsinformationen till de enskilda riksdagsledamöterna och till partigrupperna inte kan ses isolerade från forskningsinformationen i samhället som helhet. En allmän förstärkning av denna är angelägen.

Det kan, enligt *naturvårdsverkets* uppfattning, vara motiverat att förstärka riksdagens upplysningstjänst. Huvudansvaret för att forskningsresultat sammanställs och utvärderas bör emellertid ligga hos berörda anslagsbeviljande organ. Kompetens för att klara sådana uppgifter bör således inte i första hand finnas hos riksdagens upplysningstjänst.

Konjunkturinstitutet ställer sig tveksamt till förslaget rörande riksdagens upplysningstjänst. Det skulle medföra en verksamhet av så annorlunda art än den riksdagens upplysningstjänst nu svarar för att det skulle fordra helt andra personalresurser och ett helt annat sätt att arbeta.

En ökning av partigruppstödet att användas för information om forskning tillstyrks av bl. a. *lantbruksuniversitetet, konsumentverket, UHÄ, FRN och Centerns ungdomsförbund.* Enligt *UHÄ:s* bedömning är det av

utomordentlig betydelse att riksdagen får praktiska möjligheter att i högre grad engagera sig i en bred diskussion om FoU-frågor särskilt med hänsyn till att regeringen genom sina FoU-propositioner annars riskerar att få en ensidigt styrande roll. Alla partier, inte minst de som befinner sig i opposition måste få realistiska möjligheter att lägga fram konstruktiva ändringsförslag och alternativ.

FRN understryker vikten av att partigruppstödet ökas för att på så sätt förbättra partiernas möjligheter till egen långsiktig forskningsplanering.

Ett par remissinstanser redovisar en avvaktande inställning till förslaget om ökat partigruppstöd.

STU menar att riksdagens egna organ bör pröva frågan om ökning av partigruppstödet för att förbättra möjligheterna att inhämta kvalificerad information i FoU-frågor.

Centralorganisationen SACO/SR framhåller att utredningen inte beskriver hur ökat partigruppstöd skulle kunna förbättra partiernas kunskaper i forskningsfrågor. Innan riksdagen beslutar om ökat stöd till partierna bör man se över med vilka konkreta åtgärder man kan få avsedd verkan.

Sveriges industriförbund, Svenska arbetsgivareföreningen och Svenska handelskammareförbundet avstyrker en öronmärkning av partigruppstödet. En sådan detaljreglering är, enligt dessa organisationer, vare sig önskvärd eller praktiskt möjlig.

FoU-statistik

Många remissinstanser, däribland många organ inom högskolan, framhåller behovet av en förbättrad FoU-statistik. FRU:s förslag angående ökade insatser för att skapa en heltäckande FoU-statistik tillstyrks av överbefälhavaren, FOA, SCB, konjunkturinstitutet, statskontoret, RRV, riksarkivet, lantbruksuniversitetet, UHÅ samt flertalet organ inom högskolan, konsumentverket, arbetarskyddsstyrelsen, styrelsen för arbetarskyddsfonden, statens råd för byggnadsforskning, STU, delegationen för rymdverksamhet, FRN, MFR, HSFR, SJFR, Sveriges industriförbund, Svenska arbetsgivareföreningen och Svenska handelskammareförbundet, Ingenjörsvetenskapsakademien, TCO m. fl.

Arbetarskyddsstyrelsen framhåller att en FoU-statistik som också inkluderar industrins FoU-projekt skulle vara utomordentligt värdefull bl. a. för de miljövärdande myndigheternas möjligheter att planera sin egen forskning.

Sveriges industriförbund, Svenska arbetsgivareföreningen och Svenska handelskammareförbundet anser att det inte minst ur företagets synpunkt är väsentligt att man fortlöpande kan fastställa om internationellt sett rimliga resurser avsatts för grundläggande kunskaps- och metodutveckling, dvs. verksamheter som är nödvändiga för industrins produktutveckling samt för att upprätthålla våra vetenskapliga kontakter med omvärlden.

Ingenjörsvetenskapsakademien framhåller att en förutsättning för att näringslivet och staten på bästa sätt skall kunna fördela resurser till forskning och utvecklingsarbete är tillgång till beslutsunderlag i form av statistik över nuvarande resurser och deras fördelning på olika ändamål.

Konjunkturinstitutet hör visserligen till dem som vitsordar behovet att ökade insatser görs för att åstadkomma en heltäckande forskningsstatistik, men institutet pekar samtidigt på vissa problem, bl. a. i fråga om definitioner och gränsdragningar, som är förknippade med detta.

Tveksamma till FRU:s förslag rörande FoU-statistik är bl. a. riksantikvarieämbetet och naturvårdsverket.

Riksantikvarieämbetet menar att utvecklingen av en mer heltäckande forskningsregistrering måste ställas i relation till användningen. Enligt ämbetet visar erfarenheter att befintligt material inte utnyttjas i den grad som kunde väntas.

FRU:s förslag avstyrks av bl. a. *odontologiska fakultetsnämnden vid karolinska institutet, fakultetsnämnden vid tekniska högskolan i Stockholm, styrelsen för högskolan i Luleå och NFR.*

NFR anser att någon utvidgning av den svenska FoU-statistiken inte bör göras med mindre att det redovisas för vilka konkreta ändamål statistiken behövs. Enligt rådet är ett allmänt hänvisande till värdet av FoU-statistik inte tillräcklig grund för att avdela ytterligare resurser för sådan statistik.

I några remissyttranden anfördes skilda synpunkter på utformningen av och innehållet i FoU-statistiken.

Konjunkturinstitutet understryker FRU:s uttalande att en förutsättning för att statistiken skall byggas ut är att en godtagbar kvalitet kan uppnås samt att det är viktigare att få en helhetsbild än att försöka uppnå ökad precision på delområden. Institutets erfarenhet är att ambitionen att t. ex. försöka täcka företag i alla storleksgrupper ibland endast ger ett falskt intryck av precision på grund av de stora slumpfel man därvidlag riskerar erhålla. Institutet vill att betydligt större möda än hittills läggs ned på en god presentation av statistiken.

Styrelsen för Umeå högskoleregion menar att statistikproduktionen bör ges en sådan utformning att så många myndigheter som möjligt kan ha nytta av den.

UHÄ delar FRU:s bedömning av vikten av ökade insatser för att skapa en heltäckande FoU-statistik. I likhet med utredningen anser *UHÄ* det särskilt väsentligt att en reguljär statistik över forskningen inom högskolan kommer till stand.

SCB vill fästa uppmärksamheten på den diskussion av informationsbehoven som förs i forskarutbildningsutredningens (FUN) betänkande. *SCB* anser att det förslag till ekonomiadministrativt system för högskolan, som diskuteras av FUN, skulle utgöra ett väsentligt förbättrat underlag för resursstatistik för högskolan.

Försvarets materielverk anser att konkurrens- och sekretesskäl talar för att återhållsamhet bör iakttas när det gäller utökat statistiskt material från industrin.

Enligt *statskontoret* bör vid uppbyggnaden av FoU-statistiken särskild uppmärksamhet ägnas åt dels möjligheterna att förenkla uppgiftslämnandet, dels nödvändigheten av att motivera statistikbehoven med konkreta ändamålsbeskrivningar.

Konsistoriet vid universitetet i Uppsala, juridiska fakultetsnämnden i Uppsala, odontologiska fakultetsnämnden i Umeå m. fl. anser att utformningen av statistiken måste ske i nära kontakt med forskningens organ och forskarna själva.

Förslagen om viss periodicitet i insamlandet av FoU-statistik kommenteras i några yttranden från organ inom högskolan. *Farmaceutiska och matematisk-naturvetenskapliga fakultetsnämnderna i Uppsala* förespråkar en insamling av forskningsstatistik en gång per år. *Förvaltningsnämnd I vid universitetet i Lund* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund* anser däremot att insamlingen bör ske vartannat år.

Några remissinstanser anger den de anser bör ha ansvaret för FoU-statistiken. *FOA, lantbruksuniversitetet, STU* och *Landstingsförbundet* anser att den av FRU föreslagna interdepartementala arbetsgruppen bör ha

programansvaret för FoU-statistiken. Om en interdepartemental arbetsgrupp för övergripande samordning av regeringens FoU-program skapas bör denna grupp, enligt UHÄ, också få ansvar för FoU-statistikens omfattning och inriktning. TCO har inte tillstyrkt en interdepartemental arbetsgrupp med de befogenheter utredningen avsett, men anser dock att det sannolikt är lämpligt att en sådan grupp får ansvar för utveckling av den svenska FoU-statistiken.

Statskontoret förordar att FRN får det övergripande ansvaret för en fortsatt utveckling av svensk FoU-statistik.

Enligt LO:s mening bör ansvaret för vilken typ av statistik som skall tas fram falla på både regeringen och FRN.

Riksarkivet menar att samma organ bör ha hand om FoU-statistiken och det föreslagna forskningsregistret.

FRN anser det tveksamt om ansvaret för FoU-statistiken och forskningsregistreringen bör läggas på skilda huvudmän. Utredningen föreslår att den interdepartementala arbetsgruppen får övergripande ansvar för FoU-statistiken medan frågan om ansvaret för forskningsregistreringen görs beroende av erfarenheterna från den föreslagna försöksverksamheten. I avvaktan på dessa erfarenheter kan FRN nu biträda utredningens förslag.

Frågan om driftansvaret för FoU-statistiken berörs endast av ett mycket litet antal remissinstanser. FOA, statskontoret, lantbruksuniversitetet och UHÄ framhåller att detta ansvar bör åvila statistiska centralbyrån.

SJFR anser att ansvaret för FoU-statistiken liksom för forskningsregistreringen bör ligga på den myndighet som har uppgifterna mest tillgängliga i sitt ordinarie arbete.

Några organ inom högskolan befarar att införandet av en heltäckande FoU-statistik kommer att öka institutionernas administrativa belastning. Sådana synpunkter redovisas av bl. a. *matematisk-naturvetenskapliga fakultetsnämnderna i Stockholm och Uppsala, universitetsstyrelsen i Stockholm och tekniska fakultetsnämnden i Lund.*

Delegationen för rymdverksamhet framhåller att de aktiva forskarna bör belastas så litet som möjligt med statistikarbetet. Enligt delegationen har under många år improduktiva arbetsuppgifter av liknande slag i allt större utsträckning ålagts de arbetande forskarna till men för deras insatser inom det direkta forskningsarbetet.

Behovet av samordning mellan den svenska FoU-statistiken och internationell statistik poängteras av bl. a. UHÄ och NORDFORSK. UHÄ erinrar om att Sverige inom såväl OECD som UNESCO och NORDFORSK aktivt deltagit i ansträngningarna att skapa en systematisk och internationellt jämförbar FoU-statistik.

NORDFORSK vill fästa uppmärksamheten på de fördelar som kan uppnås genom nordiskt samarbete om FoU-statistikens teknik och terminologi.

De av FRU beräknade kostnaderna för FoU-statistiken kommenteras i flera yttranden från organ inom högskolan. *Matematisk-naturvetenskapliga fakultetsnämnden i Stockholm* kritiserar utredningen för att den inte uppskattat institutionernas kostnader i samband med uppgiftslämnandet. Bl. a. *odontologiska fakultetsnämnden vid karolinska institutet* understryker att medel avsedda för forskning inte får bekosta forskningsstatistiken.

UHÄ ställer sig tveksamt till om den av FRU skisserade ambitionsnivån ryms inom den angivna kostnadsramen. UHÄ framhåller även de betydande utvecklingskostnader som det föreslagna statistiksystemet medför, inte

minst om man skall kunna förverkliga kraven på flexibilitet och användar-anpassad presentation av resultaten etc.

Forskningsregistrering

Transportforskningsdelegationen, RRV, nämnden för samhällsforskning, riksarkivet, naturvårdsverket, Sveriges lantbruksuniversitet, konsumentverket, patentverket, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), arbetarskyddsstyrelsen, styrelsen för arbetarskyddsfonden, Sveriges geologiska undersökning, SINFDOK, UHÄ samt flertalet organ inom högskolan, forskningsrådsnämnden, MFR, SJFR, statens väg- och trafikinstitut, statens geotekniska institut, forskningsnämnden inom Riksföreningen mot cancer, TCO och Centerns ungdomsförbund m. fl. stöder utredningens förslag om en sammanhållen datoriserad registrering av pågående forskning och utvecklingsarbete.

Överbefälhavaren har inget att erinra mot utredningens förslag förutsatt att i projektet för forskningsregistrering beaktas de sekretesskrav försvarsmakten ställer.

RRV förordar att en av verket föreslagen forskningsprogramkommitté får det övergripande ansvaret för utvecklings- och försöksverksamhet rörande forskningsregistrering. Forskningsprogramkommittén skall samråda med bl. a. statistiska centralbyrån, universitets- och högskoleämbetet och forskningsrådsnämnden. Det slutliga ställningstagandet till omfattningen och inriktningen av forskningsregistreringen samt till hur lednings- och driftansvaret bör fördelas, bör kunna anstå till dess att forskningsprogramkommittén avslutat sitt arbete.

Som exempel på de motiveringar som ges för stöd till forskningsregistrering kan nämnas följande.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser att det för såväl utformningen av de forskningspolitiska programmen som nyttiggörandet av forskningsresultaten är viktigt att en heltäckande redovisning av pågående FoU-verksamhet kan göras. Förbättrad redovisning av och information om den forskning som bedrivs skapar inte bara förutsättningar för en bättre förankring av de forskningspolitiska besluten utan kan sannolikt också förbättra enskilda myndigheters och företags möjligheter att själva ta forskningsinitiativ och bedriva samarbete sinsemellan.

Sveriges geologiska undersökning påpekar att det i nuvarande läge finns en uppenbar risk för dubbelarbeten, särskilt på forskarutbildningsnivån.

SINFDOK anser att ett forskningsregister skulle ge värdefull information till användare av forskningsresultat och underlätta bevakning av speciella områden.

Enligt *patentverkets* mening bör ett register vara värdefullt för dem som söker information om tekniskt utvecklingsarbete. Registret skulle sålunda kunna tjäna som ett nyttigt komplement till den information som patentverket kan tillhandahålla om vunna resultat av forsknings- och utvecklingsarbete.

Nämnden för samhällsinformation anser registrering vara av största vikt för forskningen inom samhällskommunikationsområdet. På grund av att denna forskning kan förekomma vid många olika institutioner är en överblickbar registrering nödvändig för NSI som erfarenhetsinsamlande, erfarenhetsförmedlande och samordnande organ.

Vissa remissinstanser förordar en mer ambitiös uppläggning av registret än FRU föreslagit.

Transportforskningsdelegationen säger att, då det blir allt vanligare att forskningsprojekt föregås av en programskrivningsfas kan principerna för registrering måhända behöva utsträckas till att omfatta även programskrivningsaktiviteter.

Flera remissinstanser, däribland *konsumentverket*, *Sveriges geologiska undersökning*, *SINFODK*, *forskningsnämnden inom Riksföreningen mot cancer*, *TCO* och *Centerns ungdomsförbund*, mer eller mindre kräver att ett forskningsregister skall omfatta också den privatfinansierade forskningen inom näringslivet.

Endast ett fåtal remissinstanser redovisar några synpunkter på registreringens utformning.

Naturvårdsverket anser att registreringen bör förankras sektoriellt, dvs. register bör byggas upp för miljövarðsforskning, energiforskning, etc. Detta bör ske efter enhetliga principer så att ett sektorsövergripande utnyttjande kan ske. Olika avnämare, inklusive sektorsmyndigheter, måste snabbt och på ett smidigt sätt kunna få information av olika slag från det nationella registret, t. ex. via terminal. Det nationella registret bör inte i första hand leda till att kataloger publiceras – sådana används sannolikt i mycket liten utsträckning – utan till ett ADB-baserat sökregister.

Lantbruksuniversitetet finner det angeläget med en sektoriell indelning av registret.

Några remissinstanser, däribland *SJFR*, *statens geotekniska institut* och *Sveriges radio*, framhåller att befintliga register bör tas tillvara och införlivas i en fortlöpande och utvidgad registrering av pågående forskning.

Även i fråga om hur arbetet med registreringen skall gå till och vem/vilka som skall ha ansvaret för registreringen är det endast ett fåtal remissinstanser som redovisar några synpunkter.

För att undvika att uppgiftslämnarna, som ändå kommer att besväras med många blanketter, skall behöva lämna samma uppgifter flera gånger, bör enligt *riksarkivets* mening uppgifterna till FoU-statistiken och till forskningsregistret i görligaste mån samordnas. Praktiska skäl talar därför för att samma organ har hand om såväl FoU-statistiken som forskningsregistret.

Forskningsnämnden inom Riksföreningen mot cancer menar att antalet registeruppgifter bör anpassas så att insamlandet ej kompliceras och vad gäller högskolan bör vederbörande projektledare ansvara för uppgiftslämnandet och den lokala förvaltningen för insamlandet.

Lantbruksuniversitetet anser det lämpligt att varje myndighet och motsvarande organ får ett inrapporteringsansvar för sin forskning.

SJFR anser att ansvaret för forskningsregistret bör ligga på den myndighet som har uppgifterna mest tillgängliga i sitt ordinarie arbete.

Sveriges geologiska undersökning omtalar att den under senare år har byggt upp goda basresurser inom datasektorn och anser att den därför vore en lämplig central för forskningsregistrering inom det geovetenskapliga området.

Nämnden för samhällsinformation påpekar att det inom dess kansli pågår en uppbyggnad av ett system för erfarenhetsinsamling, lagring, bearbetning och förmedling inom området. Detta arbete förutses ske i nära samråd med det organ som ska svara för uppbyggnaden av FoU-registret.

Enligt *arbetarskyddsstyrelsen* synes FRN vara den lämpligaste instansen för programansvaret vad gäller FoU-registret med hänsyn till att utredningen föreslår att FRN ges ett ansvar för och resurser till stöd för information, stipendier, m. m. kring FoU. Den instans som ger stöd för informa-

tionsprojekt m. m. torde ha största möjligheten till planering av sin stödverksamhet om den har snabb tillgång till information om pågående projekt och projektledare.

Även MFR föreslår att FRN får "programansvaret" för forskningsregistret.

Knappast några av dem som tillstyrker ett forskningsregister diskuterar kostnaderna för detta. *Lantbruksuniversitetet* anser dock de av FRN beräknade kostnaderna alltför lågt tilltagna. *Sveriges geologiska undersökning* framhåller att särskilda resurser bör tillföras såväl för löpande registreringsverksamhet som för den engångsinsats som krävs för registrering av befintligt material.

UHÄ och vissa organ inom högskolan redovisar farhågor för att en utbyggd registrering kan komma att dra resurser från forskning och forskarutbildning.

Några remissinstanser har vissa invändningar mot den föreslagna forskningsregistreringen men tillstyrker den ändå. Det gäller t. ex. *statens institut för byggnadsforskning*, *statens planverk* och *delegationen för energiforskning*.

Statens institut för byggnadsforskning anser att de svårigheter och tekniska problem som måste lösas för att ett registreringssystem skall fungera från såväl input- som outputsidan inte får underskattas. Ett eventuellt system måste byggas upp i direkt anslutning till registreringsprinciper som tillämpas i andra länder. Endast som länk i en internationell utbyteskedja på detta område kan ett nationellt register tänkas göra nytta.

Planverket förordar att man inledningsvis strävar efter att bygga upp och förbättra avnämningarorienterade delsystem.

Delegationen för energiforskning påpekar att de hittillsvarande erfarenheterna i såväl Sverige (t. ex. miljöområdet) som utomlands leder till att man bör vara mycket försiktig med uppbyggnaden av stora och allmängiltiga system.

Några remissinstanser – t. ex. *statens råd för byggnadsforskning* och *STU* – vill endast tillstyrka försöksverksamhet med forskningsregistrering.

Byggnadsnämnden och *STU* anser båda att FRN bör svara för försöksverksamheten.

Enligt *STU* bör vidare beslut om en systematisk forskningsregistrering fattas först sedan den av FRU föreslagna interdepartementala arbetsgruppen fått tillfälle att överväga behovet och framlägga slutligt förslag i ett regeringsprogram för FoU.

Frågan om forskningsregistrering behöver utredas ytterligare hävdar bl. a. *forsvarets materielverk*, *FOA*, *SCB*, och *SES*.

SCB anser det helt nödvändigt att en mera ingående behovsanalys och en omfattande försöksverksamhet genomförs innan beslut fattas om uppbyggnaden av och innehållet i ett register. Med hänsyn till registrets potentiella betydelse som underlag för FoU-statistiken bör *SCB* medverka i ett sådant utvecklingsarbete. I sammanhanget bör även den organisatoriska ramen närmare utredas.

SFS ställer sig i princip positiva till det tänkta registret. Däremot betvivlar *SFS* att detta register kan upprättas och kontinuerligt kompletteras med en rimlig ekonomisk och administrativ insats. Detta bör undersökas ytterligare innan beslut fattas.

Brottsförebyggande rådet, *datainspektionen*, *Spri*, flera organ inom högskolan, *NFR*, *centralorganisationen SACO/SR*, *statens provningsan-*

stalt, Handelshögskolan i Stockholm, statens strålskyddsinstitut och Sveriges civilingenjörsförbund avvisar förslaget om central forskningsregistrering.

Fakultetsnämnden vid KTH kan inte finna något rimligt behov av att inrätta ett centralt register för styrning av forskningen och det är osäkert om detta gagnar någon myndighet eller organisation.

Brottsförebyggande rådet menar att erfarenheterna från databanker inte är odelat gynnsamma om man inte har specifika och väl kartlagda användningar för dem. Administrationsarbetet blir inte obetydligt, centralt och för de uppgiftslämnande organen. Det är tveksamt om strategisk planering är bäst betjänt med omfattande, eventuellt datorbaserade register över projekt, många av dem små. Någon överblick skapas inte automatiskt på det sättet. Rådet föreslår att man utgår från existerande register eller projektkataloger, med vissa samordningsregler för att garantera täckning och ett visst minimum av information om enskilda projekt.

NFR pekar på svårigheterna att förutse vilka uppgifter om forskning som kan komma att behövas i skilda sammanhang och som därför torde finnas i registret. Vidare måste det, enligt NFR, vara mycket svårt att hitta ändamålsenligt klassificeringssystem för de uppgifter som eventuellt skulle ingå i ett register. Risken är stor att uppgiftsinsamlandet skulle ta sådan tid att registret alltid var föråldrat eller i varje fall att man aldrig kunde vara säker på att registret var aktuellt. Registrering av forskningsprojekt som skulle omfatta ett någorlunda stort antal uppgifter skulle innebära merarbete för dem som ska lämna uppgifterna. FRN har inte uppskattat kostnaderna för detta, men enligt NFR:s mening skulle de uppgå till inte negligibara belopp.

Centralorganisationen SACO/SR och Sveriges civilingenjörsförbund anser att det är tveksamt om de stora resursinsatser som krävs för att inrätta och vidmakthålla ett rapporteringssystem motsvaras av nytta av ett sådant system. Även statens provningsanstalt är tveksam till om en så omfattande organisation som behövs, särskilt för att hålla registret aktuellt, är värd sitt pris.

Handelshögskolan i Stockholm sammanfattar sina skäl mot det av FRU föreslagna forskningsregistret sålunda:

a. Standardiserade statistiska uppgifter om forskningens omfattning – om än aldrig så heltäckande – är f. n. inte adekvata som underlag för beslut om övergripande prioritering av forskningsområden.

b. Samordning mellan anslagsgivare blir meningsfull endast om den kan följas upp med åtminstone informella överenskommelser om principerna för anslagstilldelning. I den utsträckning dylika överenskommelser behövs baseras på analys av data om forskningsinriktning och liknande förhållanden kan parterna självfallet framställa materialet om sin egen verksamhet.

c. Planering av stora satsningar kräver ett varierat och synnerligen intrikat datamaterial som bäst framtages för varje aktuellt problem.

Enligt statens strålskyddsinstitut har FRU starkt överdrivit svårigheter-na att få överblick över den svenska forskningen inom ett forskningsområde eller en sektor. I de allra flesta fall är insatserna relativt små och begränsade till ett fåtal institutioner och det system av forskningsöversikter, projektkataloger osv. som nu utges av forskningsråd och sektoriellt ansvariga organ gör det normalt möjligt att snabbt få den överblick som ett centralt register skulle ge. FRU har, enligt institutet, inte kunnat redovisa några påtagliga vinster med ett centralt register.

Samhällsriktad forskningsinformation

De remissinstanser, som berör frågan, är positiva till åtgärder för att förbättra den samhällsriktade forskningsinformationen.

FRU:s förslag rörande sådan information tillstyrks av bl. a. *överbefälhavaren, försvarets materielverk, FOA, Spri, statskontoret, riksarkivet, naturhistoriska riksmuseet, patentverket, arbetarskyddsstyrelsen, statens råd för byggnadsforskning, Sveriges geologiska undersökning, STU, UHÅ och många organ inom högskolan, FRN, MFR, HSFR, NFR, Vetenskapsakademien, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och TCO.*

UHÅ vill med kraft understryka behovet av en förbättrad forskningsinformation, bedriven i nära samarbete mellan universitet och högskolor å ena sidan och centrala organ som FRN, forskningsråden och UHÅ å andra sidan. UHÅ anför vidare: "Den centrala roll som FoU spelar och än mer kommer att spela för samhällets utveckling, ställer betydande krav på en öppen kommunikation mellan olika grupper och organ i samhället och forskningens företrädare. Frågor om forskningens inriktning och arbetsformer kan förutses stå i mittfältet för samhällsdebatten".

Några remissinstanser går närmare in på vissa olika slag av forskningsinformation. *Datainspektionen* behandlar således frågan om information till personer som direkt berörs av viss forskning och framhåller att inspektionen funnit ett klart behov av ökad upplysning till dessa personer.

Arbetarskyddsstyrelsen anser att det inom arbetsmiljöområdet föreligger ett särskilt stort behov av läsbar information om komplicerade vetenskapliga frågeställningar och nya fynd om hälsorisker m. m.

Sveriges geologiska undersökning tycker att de största informationsbristerna finns inom det naturvetenskapliga området.

Enligt *STU* har näringslivets och då främst de små och medelstora företagens behov av information i alltför ringa utsträckning uppmärksamats av FRU. Även *SINFDOK* pekar på de små och medelstora företagens behov av information.

Bl. a. *livsmedelsverket* framhåller forskarnas behov av information om och dialog med det omgivande samhället.

Formerna för information om forskning diskuteras i flera remissyttranden.

Riksarkivet, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer samt *forskningsbiblioteksrådet* framhåller resp. arkivens, museernas och bibliotekens betydelse för spridning av forskningsinformation.

Sveriges geologiska undersökning anser att FRU borde ha diskuterat åtgärder för att öka tillgången på naturvetenskapligt skolade informationsspridare inom massmedia. En kvotering vid biblioteks- och journalsthögskolorna skulle kunna komma i fråga.

STU erinrar om den informationsverksamhet på regional nivå som *STU* bedriver genom sina kontaktsekreterare. *STU* framhåller behovet av ett ökat utbyte av information på regional nivå också på andra områden än det tekniska.

Svenska kommunförbundet framhåller att förbundets kurs- och konferensverksamhet samt förbundets tidskrift *Kommunaktuellt* spelar en betydelsefull roll när det gäller information om pågående forskning. Ett utvidgat samarbete mellan forskningsorganen och förbundets informations- och utbildningsenheter bör eftersträvas.

Vetenskapsakademien understryker behovet av rörlighet i informa-

tionsspridningen. Mycket bör byggas upp på fasta rutiner, planering och långsiktighet. Detta bör framför allt gälla servicefunktionerna i informationshanteringen. Därigenom får man utrymme för en nödvändig flexibilitet när det gäller själva innehållet i informationen. En flexibilitet och variation som naturligtvis måste kombineras med en kontinuerlig verksamhet som täcker hela forskningsfältet och inte bara de för tillfället aktuella frågorna.

Beredningen för u-landsforskning beklagar att FRU inte ser informationen som en del av forskningsprocessen. Beredningen anser att vissa av de syften FRU vill uppnå – kommunikation mellan forskare och olika grupper – troligen inte kan uppnås enbart med information och spridning av resultat. Det förutsätter ofta en aktiv samverkan för att fastställa forskningsuppgifter och ibland även i forskningsarbetet.

HSFR framhåller att kunskaperna om bästa sättet att informera om forskning alltjämt är fragmentariska och att experiment och skiftande ansatser därför bör uppmuntras.

Sveriges radio anser att det är lätt att vara alltför optimistisk beträffande massmedias och särskilt etermedias effektivitet som kanaler för information av olika slag. Det är viktigt att forska kring för- och nackdelar hos skilda kanaler som förmedlare av forskningsinformation, förutom massmedia även t. ex. utbildningsväsendet, intresseorganisationer och folkrörelser.

I fråga om ansvaret för den allmänna, samhällsriktade forskningsinformationen anser bl. a. *riksarkivet*, *statens råd för byggnadsforskning*, *FRN*, *MFR*, *TCO* och *flera organ inom högskolan* att detta, i enlighet med FRU:s förslag, bör vila på FRN och att FRN för detta ändamål skall inrätta en särskild delegation.

UHÄ tillstyrker att en delegation inrättas, men betonar att delegationens och FRN:s roll inte bör vara att styra eller avgränsa arbetet med forskningsinformation utan i stället samordna och underlätta större och mer kostnadskrävande informationsprojekt. Delegationen bör även ha till uppgift att främja metodutveckling inom forskningsinformationen.

Flera remissinstanser – t. ex. *beredningen för u-landsforskning*, *Spri*, *lantbruksuniversitetet*, *STU*, *Vetenskapsakademien* och *forskningsnämnden inom Riksföreningen mot cancer* – betonar, i likhet med UHÄ, att FRN och dess delegation bör få ett med andra berörda myndigheter delat ansvar för forskningsinformationen.

Enligt *delegationen för energiforskning* ligger det en risk i att centralisera ansvaret för forskningsinformationen. FRN bör därför främst stödja utbildning m. m. för att bygga upp kompetens för att informera lättbegripligt om forskning och dess resultat.

FRU:s förslag rörande FRN:s ansvar för forskningsinformation avstyrks av bl. a. *RRV* och centralorganisationen *SACO/SR*.

RRV erinrar om att FRU konstaterat att forskningsfrågor har svårt att göra sig gällande i massmedia. Enligt *RRV*'s mening har FRU dock inte övertygande visat hur en delegation för forskningsinformation vid FRN skulle kunna ändra på detta förhållande. *RRV* avstyrker därför en sådan delegation och förordar att de finansierande och utförande organen även framgent själva får svara för informationen till allmänheten.

Centralorganisationen SACO/SR menar att informationsfrågor och initierande verksamhet av det slag som FRU föreslår inte är huvuduppgifter för FRN. Det bör i stället åligga initierande, stödjande och utförande organ för FoU att föra ut information om den egna FoU-verksamheten. Det

saknas därför, enligt organisationen SACO/SR, skäl att inrätta en särskild delegation inom FRN.

En speciell organisatorisk fråga, den om den s. k. redaktionstjänsten – i dag knuten till NFR – uppmärksammas i några yttranden.

Vetenskapsakademien anser det lämpligt att redaktionstjänsten förs över till FRN och där får utökade resurser för att ge service åt olika forskningsorgan.

Enligt *NFR* bör de kunskaper och erfarenheter som finns hos redaktionstjänsten med fördel kunna utnyttjas av hela rådsorganisationen genom FRN.

FRN anger i sitt yttrande att nämnden ännu inte tagit ställning till förslaget om att inrätta en för rådsorganisationen gemensam redaktionstjänst vid FRN.

Frågan om resurser för forskningsinformation berörs framför allt i yttranden från organ inom högskolan. I ett stort antal yttranden framhålls således att medelstillskott behövs till högskolorna om de skall kunna fylla sin uppgift i informationssammanhang.

UHÄ påpekar att huvuddelen av forskningsinformationen av naturliga skäl måste framställas i direkt kontakt med den miljö där forskningen bedrivs. Enligt *UHÄ*:s uppfattning är det därför angeläget att de föreslagna resurserna för forskningsinformation inledningsvis fördelas dels på FRN, dels på universiteten och vissa högskolor. Därmed vinner man bl. a. bredare och mer aktivt engagemang från forskare och andra berörda på olika nivåer inom högskolan.

Vetenskapsakademien finner skäl att ge väsentligt ökat stöd till forskningsinformation.

MFR framhåller att det bör ankomma på FRN att i sedvanlig ordning äska medel för forskningsinformation. FRN bör vidare inom ramen för tillgängliga resurser avsätta erforderliga medel för denna verksamhet. Ökade resurser för informationsändamål bör således byggas upp stegvis och i konkurrens med andra aktiviteter inom FRN.

Arbetstagarinflytande och arbetstagarorganisationernas möjligheter att initiera forskning

Ett antal remissinstanser vill utan att ta ställning till utredningens förslag i detalj understryka utredningens bedömning att arbetstagarorganisationernas möjligheter att initiera forskning bör förbättras. *Arbetsmarknadsstyrelsen* påpekar i detta sammanhang de förändringar som under senare år skett inom arbetsmarknadspolitiken och lagstiftningen på arbetsmarknadsområde. Enligt arbetsmarknadsstyrelsen har behovet av forskning här ökat kraftigt och ökade forskningsinsatser bör kunna bidra till en effektivisering av arbetsmarknadspolitiken.

Skolöverstyrelsen, *SCB*, *socialstyrelsen*, *statskontoret*, *RRV*, *naturvårdsverket*, *delegationen för energiforskning*, *statens väg- och trafikinstitut*, *konsumentverket* och *svenska skogsarbetareförbundet* delar utredningens uppfattning att arbetstagarinflytandet generellt bör stärkas inom det svenska FoU-arbetet. *Socialstyrelsen* framhåller samtidigt vikten av att socialsektorns personal i större utsträckning än hittills engageras i olika FoU-verksamheter. *Konsumentverket* vill också understryka hur viktigt det är att förmedla kontakter mellan forskare och organisationernas medlemmar, som ofta har bäst kännedom om problemen. *Konsumentverket* anger sin satsning på utbildning bl. a. inom studieförbunden som ett led i denna kunskapsuppbyggande och problemintensifierande process på det

konsumtpolitiska området. Även *Riksföreningen mot cancer*, som är positivt inställd till utredningens förslag, vill understryka att det för att initiera forskning fordras kännedom om forskningens medel och villkor varför det är angeläget med ökade kontakter mellan de fackliga organisationerna och forskarna vid universitet och högskolor.

Vetenskapsakademien finner det värdefullt att arbetstagarorganisationernas intresse för utvecklings- och forskningsfrågor ökat under senare år, och den delar utredningens grundsyn att dessa organisationer bör beredas ökade möjligheter att initiera forskning. Detta intresse syns dock enligt akademien mindre beröra egentlig grundforskning. Akademien anser att den forskning som kan komma till stånd på grund av initiativ från arbetstagarorganisationerna naturligtvis inte kan ersätta och därför inte får tränga tillbaka den grundforskning för vilken akademien har pläderat. Forskningsreslutat skall i möjligaste mån vara objektiva fakta och faktaredovisningen får inte påverkas av den ena eller andra partens intressen, framhåller akademien vidare och det är därför enligt akademien av största vikt, att partsintressen eller andra för forskningen ovidkommande hänsyn inte tillåts influera på hur forskaren löser den förelagda forskningsuppgiften eller på den forskningsmetodik han använder.

Konjunkturinstitutet och *Handelshögskolan i Stockholm* intar en kritisk hållning till FRU:s förslag. *Konjunkturinstitutet* anser med hänsyn till att forskningsrådsutredningen betraktar frågan om arbetstagarorganisationernas inflytande på forskning och utveckling som ett av sina huvudproblem att utredningen har ägnat förhållandevis litet utrymme åt frågan och att argumentationen inte är särskilt väl utvecklad. Då utredningen menar att ett ökat inflytande för arbetstagarorganisationerna genom representation i de sektoriella FoU-organen är angelägen borde utredningen enligt institutet ha utformat ett preciserat förslag. *Handelshögskolan* påpekar att utredningen i avsikt att förmedla en bild av arbetstagarorganisationers initiativmöjligheter i dagsläget uppställer i huvudsak ett par tabelleringar över antalet (andel) representanter för arbetstagarorganisationer i sektoriella organ och kollektiva forskningsinstitut. Utredningens slutsats av dessa begränsade beskrivningar är enligt handelshögskolan att det är angeläget att öka inflytandet av arbetstagarorganisationerna genom fler representanter för desamma i de sektoriella organens styrelser. Denna slutsats dras utan diskussion av den totala sammansättningen av dessa organs styrelser; vilka intressen som därvid företräds och varför, hävdar handelshögskolan. Utredningens slutsats på denna punkt har ett visst intuitivt värde, men är en obestyrkt konsekvens av en anmärkningsvärt begränsad beskrivning och analys hävdar handelshögskolan.

Några remissinstanser tar upp frågan om vilka områden arbetstagarinflytandet bör gälla. Således anser *styrelsen vid tekniska högskolan i Stockholm* och *styrelsen vid högskolan i Luleå* att arbetstagarorganisationerna bör få ökat inflytande inte bara beträffande arbetslivsforskning utan även avseende andra forskningsområden. *Humanistiska fakultetsnämnden i Umeå* påpekar att det inte är så säkert att forskning rörande arbetsmiljöfrågor är det enda som arbetstagarorganisationerna upplever som betydelsefullt – även åtskillig forskning inom t. ex. det humanistiska området kan vara av intresse för organisationerna.

Fakultetsnämnden vid tekniska högskolan i Stockholm, *rektorsämbetet* och *medicinska fakultetsnämnden i Uppsala*, *tekniska fakultetsnämnden i Linköping* samt *tekniska fakultetsnämnden i Luleå* anser i likhet med *STU*, *Centerns ungdomsförbund* och *konjunkturinstitutet* däremot att en ökning

av arbetstagarorganisationernas inflytande bör begränsas till frågor avseende arbetslivsforskning. På övriga områden anser man att arbetstagarerna inte bör ha mera inflytande än andra intressegrupper i samhället. *Tekniska fakultetsnämnden i Luleå* anser dessutom att lokala arbetstagarorganisationer redan är väl representerade i olika högskoleorgan och att medbestämmandelagen också medfört ett ökat reellt inflytande för arbetstagarerna.

UHÅ understryker behovet av att en vidgad representation för arbetstagarorganisationerna förenas med åtgärder för information och utbildning av berörda ledamöter. Samma utbildningsbehov gäller för samtliga "icke forskande" ledamöter i olika FoU-organ. UHÅ avser att ta initiativ till överläggningar om högskolans möjligheter att inom ramen för sitt kursutbud erbjuda viss metodinriktad och FoU-orienterande utbildning för ledamöter i FoU-organ.

Arbetstagarernas huvudorganisationer *LO*, *TCO* och *centralorganisationen SACO/SR* är positivt inställda till utredningens förslag om ökad representation för arbetstagarorganisationerna i FoU-organ. *LO* påpekar att utredningen redovisar ett förhållande som sällan uppmärksammas, nämligen att arbetstagarorganisationerna är mycket svagt representerade i anslagsfördelande organ. Detta är fallet i bl. a. de branschforskningsinstitut som arbetar med forskning av väsentlig betydelse för arbetslivet och arbetstagarerna, framhåller *LO*, och det gäller även de berednings- och granskningsgrupper som förbereder ärenden som skall behandlas i forskningsråden och i sektoriella organ.

LO tar inte i detta sammanhang ställning till vilka organ som borde breddas genom arbetstagarmedverkan eftersom kravet har generalitet. *LO* vill dock erinra om betydelsen av att arbetstagarerna bereds tillfälle att representeras i såväl forskningsråden som i styrelsen för teknisk utveckling. *TCO* delar *FRU*'s bedömning att arbetstagarorganisationerna inte är representerade i sektoriella FoU-organ i rimlig utsträckning. Särskilt anmärkningsvärt anser *TCO* det vara att arbetstagarorganisationerna saknar representation i styrelsen för teknisk utveckling. *TCO* anser också att *FRU* överskattat representationen genom att ta med företrädarna för personalen vid de olika myndigheterna. Detta är enligt *TCO*'s uppfattning principiellt felaktigt. Att pålägga personalrepresentanterna uppgiften att företräda breda arbetstagarintressen är i princip oförenligt med det mandat de har från sina arbetskamrater att bevaka de anställdas intressen och situationen vid arbetsplatsen.

TCO framhåller vidare att företrädare för allmänna intressen bör utgöra majoriteten i forskningsråden.

Spri och *NFR* tillstyrker utredningens förslag. *Spri* vill dock betona att styrelserepresentation i FoU-organ ofta inte är tillräckligt för att påverka forskningsinriktningen. Ett mer långtgående inflytande kan enligt *Spri* i regel bättre säkras på projektnivå genom representation i ledningsgrupper, arbetsgrupper och dylikt. Även *NFR* anser att det måste vara viktigast för organisationerna att komma in i den forskningsplanerande processen på ett tidigare stadium än när det gäller att prioritera mellan olika av forskare föreslagna projekt. Arbetstagarorganisationerna bör således ha möjlighet att initiera forskning kring de problem som de själva upplever som angelägenheter anser *NFR*.

Statens råd för byggnadsforskning instämmer i att arbetstagarorganisationerna bör ges bättre representation i sektororganens styrelser. Bl. a. gäller detta rådets egen styrelse. Rådet vill särskilt framhålla att förbättringar behövs när det gäller de *LO*-organiserade. Detta sammanhänger

enligt rådet med att de övriga stora personalorganisationerna åtminstone indirekt företräds i FoU-systemet genom att praktiskt taget alla som i andra roller ingår i styrelser och andra organ tillhör antingen TCO eller SACO/SR.

Några remissinstanser ställer sig tveksamma till förslaget om ökad arbetstagarrepresentation i FoU-organ.

Ett stort antal andra intresseorganisationer av skilda slag skulle enligt *konjunkturinstitutet* med lika rätt kunna ställa krav på representation, vilket skulle kunna leda till att ledamöterna i olika FoU-organ växte till ett ohanterligt antal med starkt nedsatt effektivitet och även i övrigt negativa effekter som följde.

Centerns ungdomsförbund anser att ett ökat inflytande över den sektoriella forskningen från arbetstagarorganisationernas sida inte kan vara ett mål i sig. Förbundet menar att arbetstagarna har inflytande på samma vis som andra medborgare genom de politiskt valda representanterna. Även enligt *MFR:s* mening bör företrädare för arbetstagarorganisationer och dylikt verka i mera övergripande forskningspolitiska sammanhang.

Sveriges lantbruksuniversitet framhåller att balansen mellan olika intressenters inflytande måste uppmärksammas.

Några organ inom högskolan ställer sig också tveksamma till förslaget om ökad arbetstagarrepresentation. *Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala* hävdar att en utökad representation inte bör ske förrän man utvärderat erfarenheterna av fackliga företrädares medverkan i olika organ inom högskoleområdet. *Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden i Umeå* anser att arbetstagarinflytandet bör kanaliseras via den redan befintliga organisationen och att arbetstagarorganisationerna bör uppmuntras att ta direkt kontakt med forskarna.

Överbefälhavaren anser att medbestämmandeavtalet inrymmer erforderliga möjligheter för organisationerna att initiera forskning vid försvarets forskningsorgan.

Utredningens förslag om särskilda åtgärder för att skapa förbättrade kontakter mellan arbetstagarorganisationerna och forskningen och öka kunskaperna om forskningens möjligheter och arbetsvillkor och om de problem som organisationerna behöver få belysta med forskningsinsatser har explicit berörts av endast ett mindre antal remissinstanser.

UHÄ framhåller att samspelet mellan organisationerna och forskarsamhället förutsätter att arbetstagarorganisationerna inom sig kan följa upp sin forskningspolitiska viljeinriktning med åtgärder för att kanalisera FoU-behov och samordna sina insatser beträffande FoU. På motsvarande sätt är det enligt *UHÄ* angeläget att FoU-organ, universitet och högskolor vidtar åtgärder för att underlätta samarbetet. Ett exempel på direkt samverkan mellan en arbetstagarorganisation och högskolan utgör det sedan två och ett halvt år pågående samarbetet mellan LO-distriktet i Skåne och universitetet i Lund. Med början i en samverkan för att utveckla kurser svarande mot behov hos fackligt aktiva har arbetet nu utvidgats till att även omfatta forskningsfrågor. Erfarenheterna beskrivs på båda sidor som mycket goda. Denna form av direkt kontaktverksamhet bör enligt *UHÄ:s* uppfattning byggas ut och ses som ett naturligt inslag i kontakterna mellan högskolevärlden och de fackliga organisationerna. Initiativ bör kunna tas såväl av olika högskoleenheter som av organisationerna. *UHÄ* är berett att i mån av resurser stödja utvecklingen av sådant samarbete.

Arbetskyddsfonden anser att det självklart kan finnas behov av kontaktskapande verksamhet på det sätt utredningen föreslår. Organisationer-

na är emellertid, enligt fonden, samtidigt i behov av medel för att själva – tillsammans med de experter de från fall till fall önskar anlita – planera forskningsprojekt. Arbetarskyddsfonden har redan inom sitt område diskuterat huruvida medel för ifrågavarande ändamål skulle kunna tilldelas ett enskilt fackförbund eller motsvarande men också utnyttjas av branschgemensamma organ, exempelvis de arbetsmiljökommittéer och motsvarande som finns inom olika branschområden. Härigenom skulle förutsättningar skapas för organisationerna att erhålla medel för planering av projekt inom det område fonden företräder, anser fonden. Möjligheter bör enligt arbetarskyddsfondens uppfattning skapas för att på det sätt utredningen föreslagit ge organisationerna bidrag inom andra områden som de är intresserade av. Valet av forskningsinstitution i sådana sammanhang måste emellertid enligt fonden alltid ligga hos organisationerna själva.

FRU:s förslag att arbetstagarorganisationerna skall få ett särskilt stöd för att initiera forskning vilket skall fördelas genom Centrum för arbetslivsfrågor har mottagits positivt av nästan samtliga remissinstanser.

Skolöverstyrelsen, statskontoret, delegationen för energiforskning, centralorganisationen SACO/SR, NFR, Spri, STU och Riksföreningen mot cancer tillstyrker förslaget att centrum för arbetslivsfrågor ges ett samlat ansvar för att förmedla stöd till arbetstagarorganisationernas initiering av FoU och att medel ställs till förfogande härför.

FRN ser det som naturligt att Centrum ges det ansvar som föreslås. FRN menar dock att ett stöd som här föreslås även kan ges åt en rad andra myndigheter och organisationer. FRN anser det viktigt att speciella insatser görs för att åstadkomma en samverkan mellan arbetslivsforskning och andra forskningsområden eftersom resurserna för arbetslivsforskning till stor del kommer att beröra den direkta arbetssituationen och lämna frågor om sambandet mellan arbetslivet och andra samhällssektorer i bakgrunden.

RRV, medicinska fakultetsnämnden i Lund och Sveriges läkarförbund har inget att erinra mot förslaget. De anser att verksamheten bör finansieras inom ramen för arbetarskyddsfondens medel. *Centerns ungdomsförbund* är också positivt inställd, men vill påpeka vikten av att inte enbart de stora organisationerna får del av stödet. Även mindre fackliga organisationer, som Hamnarbatarförbundet och SAC bör kunna få anslag från Centrum.

UHÄ tillstyrker utredningens förslag och stryker under värdet av att på detta sätt ett system byggs upp för kontakter mellan arbetstagarorganisationerna och forskarsamhället.

Flertalet av de organ inom högskolan, som tagit ställning till förslaget har uttalat sig övervägande positivt. Detta gäller *styrelsen för Umeå högskoleregion, universitetsstyrelsen och samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid universitetet i Stockholm, konsistoriet och medicinska fakultetsnämnden vid karolinska institutet, medicinska fakultetsnämnderna i Uppsala, Lund och Umeå, styrelsen för högskolan i Växjö, linjenämnden för AES-sektorn vid högskolan i Luleå samt styrelsen för högskolan i Östersund.*

LO hälsar med tillfredsställelse förslaget om att arbetstagarorganisationerna skall tilldelas resurser för arbete på det forskningspolitiska området och finner de tekniska lösningarna lämpliga under vissa förutsättningar. Även TCO har vissa invändningar beträffande stödets närmare utformning. Båda organisationerna anser det inte vara meningsfullt att arbetstagarorganisationerna för varje projekt eller uppdrag, anställning av forskare

eller kursverksamhet i forskningsfrågor, måste vända sig till Arbetslivscentrum, som då måste göra avvägningar mellan olika arbetstagarintressen. LO och TCO föreslår istället att de medel som anslås för detta ändamål fördelas mellan huvudorganisationerna och att organisationerna sedan, med redovisningsplikt per budgetår, fördelar medlen på medlemsorganisationer och aktiviteter.

Organisationerna påminner om att liknande arrangemang förekommer när det gäller samhällets stöd till facklig utbildning, anslaget till SIDA:s u-information eller facklig biståndsverksamhet. Det är organisationerna själva som bäst känner möjligheter och svagheter, varför de själva skall avgöra hur medlen skall disponeras. Detta ger den bästa effekten för både organisationer och forskning, framhåller LO och TCO. Organisationerna anser vidare att omfattningen av det föreslagna stödet är helt otillräcklig. LO och TCO föreslår att stödet ges en omfattning av minst 5 milj. kr. för att sedermera successivt öka. LO framhåller att detta belopp lämpligen kan jämföras med att de totala kostnaderna för forskning 1976/77 uppgick till 3,6 miljarder kr.

Några andra remissinstanser har också vissa invändningar mot utredningens förslag till finansiering av forskningsstödet.

Sålunda finner *arbetarskyddsfonden* det tveksamt att anförtro enbart en institution denna särskilda uppgift. Som fonden anser och utredningen själv antyder, innebär detta en risk att andra forskningsstödjande och forskningsplanerande organ känner sig fritagna från ansvaret att inom sina områden främja forskningsfrågor som intresserar arbetstagarorganisationerna.

Juridiska, farmaceutiska och matematisk-naturvetenskapliga fakultetsnämnderna i Uppsala samt *universitetsstyrelsen i Linköping* anser det också tveksamt och väl ensidigt att i så hög utsträckning som utredningen föreslår låta stöd till arbetstagarorganisationerna kanaliseras vid Centrum för arbetslivsfrågor.

Statens råd för byggnadsforskning anser att Centrum för arbetslivsfrågor inte bör få som uppgift att ge finansiellt stöd till FoU-initiering. Rådet menar att Centrums uppgift bör vara att ge stöd främst genom att ställa kompetent personal till förfogande för medverkan i initiering när det gäller FoU inom arbetslivsområdet.

Medicinska fakultetsnämnden i Uppsala föreslår att arbetstagarorganisationerna själva helt bekostar den forskning som de önskar genomföra. Ett skäl till detta är enligt fakultetsnämnden att arbetstagarorganisationerna idag kanske är den största ekonomiska maktfaktorn i samhället.

Sveriges industriförbund, *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Svenska handelskammareförbundet* finner det knappast rimligt att genom en utvidgning av nuvarande uppgifter för Centrum för arbetslivsfrågor dubblera FRN. Enligt organisationernas mening bör stödet till arbetstagarinitierad forskning i huvudsak kanaliseras via bl. a. forskningsråden på samma sätt som stöd till övrig FoU. Att splittra ansvaret efter olika avnämargrupper innebär, enligt organisationerna, påtagliga risker för att forskningens kvalitet sjunker. Organisationerna anser att eventuellt nödvändigt särstöd för arbetstagarinitierad forskning väl ryms inom FRN:s nuvarande ansvarsområde.

Handelshögskolan i Stockholm anser det vara ett ganska ovanligt förfarande att en om forskningsmedel med universitet och högskolor konkurrerande organisation utses att fungera som huvudman för de resurser som skall förbättra kontakterna mellan i huvudsak universitet/högskolor (for-

skarsamhället) och arbetstagarorganisationer. Det torde enligt handelshögskolan vara mer adekvat att kanalisera dessa medel till de samverkans- och referensorgan som börjat byggas upp i form av en reviderad basorganisation inom högskolan.

Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala slutligen anser att redan inrättandet av Centrum för arbetslivsfrågor innebar en tvivelaktig lösning av forskningens samordnings- och integrationsbehov. Centrums verksamhet betecknas av fakultetsnämnden som en specialverksamhet utan garantier för att tillräcklig kontakt etableras med forskningsverksamheten inom högskolan.

Framtidsstudier och teknikvärdering

Bland de remissorgan som uttalat sig om sekretariatets för framtidsstudier fortsatta verksamhet och organisation finns en klar majoritet för fortsatt verksamhet; många är också positiva till utredningens förslag om att en delegation för framtidsstudier inrättas. Bl. a. *Ingenjörsvetenskapsakademien* anser dock att frågan om formerna och ansvaret för initierande av framtidsstudier och konsekvensanalys bör utredas ytterligare med inriktning på större bredd och mångfald.

När det gäller delegationens ställning som kommitté eller särskild myndighet är bilden splittrad, men en allmän åsikt är att sekretariatet bör få arbeta under stor självständighet. *UHÄ* anser att det möjligen kan behövas en utvärdering av sekretariatets verksamhet innan man beslutar om den organisatoriska ställningen. *Läkarförbundet* för fram liknande tankar. *Centralorganisationen SACO/SR* anser att de organisatoriska formerna är av underordnad betydelse i förhållande till hur arbetet inriktas och resultaten utnyttjas. Förslaget att nuvarande sekretariat för framtidsstudier i princip bibehålles tillstyrks, men organisationen anser att olika projekt för framtidsstudier och konsekvensanalyser i stor utsträckning bör läggas ut som uppdrag på institutioner och tvärvetenskapliga grupper vid högskolorna.

Utredningens organisationsförslag, dvs. att sekretariatet fortsätter som en delegation med kommittéstatus, biträds av *RRV*, *STU*, *delegationen för energiforskning*, *FOA*, *försvarets materielverk*, *konjunkturinstitutet*, *Sveriges civilingenjörsförbund*, *universitetsstyrelsen i Linköping*, *Sveriges industriförbund*, *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Svenska handelskamreförbundet* biträder också förslaget i ett gemensamt remissvar.

Bland de organ inom högskolan som tillstyrker utredningens förslag finns *historisk-filosofiska och språkvetenskapliga sektionsnämnderna i Stockholm*, *juridiska, medicinska och matematisk-naturvetenskapliga fakultetsnämnderna i Uppsala*, *styrelsen för universitetet i Linköping*, *matematisk-naturvetenskapliga fakultetsnämnden i Göteborg*, *odontologiska fakultetsnämnden i Umeå* samt *institutionen för arbetsvetenskap vid högskolan i Luleå*.

Styrelsen för sekretariatet för framtidsstudier diskuterar de två aktuella lösningarna på organisationsfrågan i kommitté eller självständig myndighet. En tungt vägande fördel med den första lösningen är enligt styrelsen att erfarenheterna av denna hittills varit övervägande goda.

Fördelen med myndighetsformen är, att sekretariatet skulle få en klarare ställning främst i statsrättsligt hänseende. Myndighetslösningen medför dock vissa praktiska och ekonomiska nackdelar. Styrelsen har därför kommit fram till att sekretariatets verksamhet bör fortsätta enligt de ursprungligen grundläggande idéerna och i minst oförändrad omfattning.

Styrelsen tar också upp namnfrågan. "Sekretariatet för framtidsstudier" har enligt styrelsens mening blivit ett etablerat begrepp och det vore därför olyckligt att ändra namnet. Speciellt olyckligt anser styrelsen det vore att kalla verksamheten för "Delegationen för framtidsstudier", eftersom namnet lätt kan förväxlas med systerorganisationen "Delegationen för långsiktssmotiverad forskning" vid forskningsrådsnämnden.

I knapp majoritet är de remissinstanser som anser att myndighetsformen är lämpligare än kommittéformen för den fortsatta framtidsstudieverksamheten. De som klart har uttalat sig för myndighet är: *FRN, Sveriges lantbruksuniversitet, statens råd för byggnadsforskning, statskontoret, naturvårdsverket, konsumentverket, TCO, LO, CUF och SFS* samt ett stort antal organ inom högskolan bl. a. *styrelsen för samt samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid universitetet i Stockholm, studie- och yrkesorienteringslinjen vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm, konsistoriet vid universitetet i Uppsala, styrelsen för universitetet i Lund, sektionsnämnden för maskinteknik och teologiska fakultetsnämnden i Lund, styrelserna för högskolorna i Växjö och Kalmar, samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden i Göteborg samt humanistiska fakultetsnämnden i Umeå.*

FRN anser det viktigt att sekretariatet inte bara blir ett regeringens beredningsorgan. En nära kontakt med övriga delar av den offentliga sektorn måste också finnas. Därför anser majoriteten av *FRN*'s ledamöter att myndighetsställning är att föredraga.

Statskontoret anser att verksamheten nu är normaliserad och att myndighetsformen därför är att föredraga. Enligt statskontoret bör man också överväga att inordna myndigheten under ekonomidepartementet.

Lantbruksuniversitetet bedömer det som viktigt att organisationsformen garanterar stor självständighet och pluralism i arbetet. En sådan självständighet garanteras bäst om delegationen får myndighetsställning.

Universitetsstyrelserna i Uppsala och Stockholm anser att företrädare för forskningen bör ingå i myndighetens styrelse.

TCO anser att myndighetens styrelse bör ha en bred representation för skilda samhällsintressen, däribland arbetstagarintressen.

LO tror också att självständighet för sekretariatet bäst garanteras genom myndighetsställning utanför regeringskansliet. *LO* betonar att ett engagemang från breda samhällsintressen är viktigt i framtidsstudiearbetet.

Sekretariatets uppgift är att vara ett självständigt organ som kompletterar de framtidsstudier och konsekvensanalyser som bör ingå som ett naturligt inslag i den sektoriella planeringen och forskningen, anser *FOA*.

Sveriges lantbruksuniversitet anser att delegationen för framtidsstudier i stort bör få den struktur och de uppgifter som det nuvarande sekretariatet har, dvs. en liten personalstab som främst ansvarar för initiering, planläggning och information om framtidsstudier, fördelning av finansiella resurser och service till projekten.

FRU föreslår att termen konsekvensanalys används för metoder för att förutse konsekvenser av nya system. *FRU* föreslår bl. a. att sekretariatet för framtidsstudier får ansvar för att bevaka och ta initiativ till konsekvensanalyser fristående från sektor. Detta förslag tillstyrks i allmänhet. *Statskontoret* påpekar bl. a. att sekretariatet behöver få särskilda resurser för denna verksamhet. *Centerns ungdomsförbund* framhåller att det är viktigt att konsekvensanalys inte enbart sker i offentliga organ utan också inom näringslivet samt att alla konsekvensanalyser bör vara offentliga. *Vetenskapsakademien* hävdar att konsekvensbedömningar av olika beslut och åtgärder bör ske genom befintliga sakkunniga organ.

Många remissinstanser betonar starkt sektorsorganens ansvar för konsekvensanalys och teknikvärdering. *STU* aviserar sin avsikt att stärka de egna resurserna på området. *Statens råd för byggnadsforskning* framhåller att sekretariatets ansvar för konsekvensanalys inte får innebära en försvagning av sektorernas ansvar i sammanhanget. *Televerket* anser att en större bredd bör eftersträvas och föreslår att formerna och ansvaret för konsekvensanalys ytterligare utreds.

FRU:s diskussion kring teknikvärdering och konsekvensanalys präglas enligt FOA:s uppfattning alltför mycket av hur dessa verksamheter historiskt växt fram. Teknikvärdering har, enligt FOA, huvudsakligen kommit att förknippas med analyser av de negativa konsekvenserna av olika handlingslinjer, framför allt när det gäller satsningar på stora och tekniskt komplicerade system. FOA vill framhålla att en allsidig konsekvensanalys innefattande såväl positiva som negativa följdverkningar på lång och kort sikt alltid bör eftersträvas i den systemanalys – innefattande erforderlig forskning – som är en nödvändig del i all långsiktsplanering med anspråk på kvalitet. Ansvaret för sådana analyser åvilar, anser FOA, i första hand de myndigheter som ansvarar för planeringen inom olika samhällssektorer. Det ligger samtidigt ett värde framhåller FOA i att t. ex. olika sektorsorgans vanligen specifikt beslutsinriktade studier kan kompletteras med mer långsiktiga och sektorsövergripande konsekvensanalyser – varvid inte minst universitets- och högskoleforskare bör kunna spela en roll.

Utredningen för vidare fram förslag om s. k. storremisser som en form för konsekvensanalys. Remissinstanserna visar intresse för att pröva metoden. Flera förutsätter dock i likhet med t. ex. *naturvårdsverket* och *Vetenskapsakademien* att särskilda resurser ställs till sektorsorganens förfogande för detta ändamål. En del remissinstanser förutspår dock betydande svårigheter för sådana storremisser. Till dem som är tveksamma till tanken på storremisser hör bl. a. *statskontoret*.

Forskarutbildningsutredningen

Utredningens grundsyn

Forskarutbildningsutredningen (FUN) framhåller i sitt betänkande (SOU 1977: 63) Fortsatt högskoleutbildning att två av högskolans uppgifter är kompetensuppbyggnad och kunskapsgenerering. Dessa två verksamhetsgrenar är mycket intimt sammankopplade med varandra. Utbildningen av nya forskare sker i inte ringa utsträckning genom deltagande i forskningsprojekt eller genom egen forskning under handledning. Inom den fasta organisationen är det därför inte rimligt eller praktiskt möjligt, att anslagsmässigt skilja verksamhetsgrenarna åt. Inom vissa vetenskapsområden utförs i själva verket huvuddelen av forskningen inom ramen för forskarutbildningen.

Forskning inom högskolan kan i många fall inte bedrivas utan tillskott av resurser från externa finansieringskällor. Detta gäller även sådan forskning som sker som ett led i forskarutbildningen. Anslag från forskningsråd och sektorsorgan samt uppdrag från näringslivet spelar inom flera fakulteter en avgörande roll för utbildningskapaciteten inom forskarutbildningen. Detta innebär, att forskningsrådets, sektorsorganens och näringslivets möjligheter till och intresse av att finansiera FoU inom högskolan och de externa medlens fördelning mellan institutionerna på ett avgörande sätt påverkar tillgången på forskarutbildad arbetskraft under lång tid framöver. FUN betonar att det emellertid inte torde finnas något omedelbart, enkelt samband mellan sektorsorganens eller näringslivets efterfrågan på FoU-insatser inom högskolan vid en viss tidpunkt och behovet av forskarutbildad arbetskraft på kort eller lång sikt. Planeringen och dimensioneringen av forskarutbildningen måste sålunda trots den nära kopplingen till forskning kunna särskiljas från planeringen av denna.

Inflödet av externa medel är en nödvändig och värdefull del av finansieringen och styrningen av högskolans FoU-verksamhet. Som styrfaktor behöver det emellertid, framhåller utredningen, kompletteras bl. a. med mer långsiktiga bedömningar av utvecklingen av forskningen och forskningsbehovet. Det ligger, enligt FUN, i sakens natur, att sådana bedömningar inte kan få prognosens karaktär. Man rör sig här med utvecklingen av faktorer som i hög grad påverkas av politiska beslut men som också själva påverkar de politiska besluten. Inom högskoleorganisationen bör därför centralt finnas erforderlig kompetens och kapacitet för att i form av framtidsstudier, som belyser konsekvenserna av alternativa handlingsvägar, ta fram underlag för statsmakternas prioriteringar.

Forskarutbildningen skall, enligt de riktlinjer som lades fast vid 1969 års forskarutbildningsreform, utformas för att tillgodose både behovet av forskare i inskränkt mening och behovet av högt kvalificerad arbetskraft utanför undervisningsväsendet och ren forskningsverksamhet.

FUN framhåller att det i ett tidigare skede där en karriär som forskare eller lärare inom utbildningsväsendet var den naturliga fortsättningen på en fullbordad forskarutbildning, också var naturligt att forskarutbildningens innehåll och inriktning präglades av de värderingar som styr meritvärderingen vid tillsättning av forskartjänster inom högskolan.

Utvecklingen inom och utom högskolan förändrar emellertid kraven på högskolans utbildning. I fråga om sådan utbildning som bygger på avslutad grundläggande högskoleutbildning, dvs. för närvarande främst forskarut-

bildningen, är det främst forskningens förändrade ställning i samhället och en alltmer komplicerad samhällsprocess som medför ändrade förutsättningar. FUN betonar att det är nödvändigt att utgå från att endast en del av dem som gått igenom forskarutbildning kommer att fortsätta med yrkesverksamhet inom högskolan eller skolväsendet. Högskolan har också att tillgodose behoven inom skilda delar av arbetsmarknaden av kvalificerade analytiker och specialister. Det sektorsfinansierade FoU-arbetet inom och utom högskolan ställer andra krav på formerna för forskningsarbetet än vad som varit vanligt inom högskolan. Högskolereformen ställer krav på att ytterligare samhällssektorer samt nya lärare- och studerandegrupper skall ha tillgång till och delaktighet i högskolans forskning och forskarutbildning.

Det är mot denna bakgrund viktigt att föra vidare den breddning av utbildningen efter grundexamen som inleddes genom 1969 års forskarutbildningsreform. En sådan breddning bör, enligt utredningen, komma till stånd dels genom förändringar som rör den egentliga forskarutbildningens innehåll och verksamhetsformer, dels genom en breddning av det utbildningsutbud, som bygger på grundläggande högskoleutbildning. Som en samlande benämning på egentlig forskarutbildning, dvs. utbildning till doktorsexamen, och annan utbildning som bygger på grundläggande högskoleutbildning använder FUN begreppet fortsatt högskoleutbildning.

FUN poängterar att forskarutbildningen ger varje studerande en dubbel kompetens. Den forskarutbildade har dels en specialistkompetens, dels en allmänkompetens eller snarare generalistkompetens. Specialistkompetensen består i ämnesmässig djupkunskap, kännedom om avancerade tekniker, metoder m. m. som är knutna till ett smalt vetenskapsområde. Generalistkompetensen är kunskap och färdigheter som inte är unika för de forskarutbildade men som alla forskarutbildade i varierande grad tillgodo gör sig oberoende av ämnesområdet för utbildningen. Till generalistkompetensen kan föras bl. a. kritisk skolning, förmåga att förstå och kommunicera FoU, förmåga till självständigt arbete m. m. Andra färdigheter av mer generell natur är förmåga att överblicka, planera och hålla samman ett större arbete, uthållighet, "arbetsmoral" etc. Färdigheter av detta slag är gemensamma för dem som på ett framgångsrikt sätt gått igenom forskarutbildning.

FUN förordar att forskarutbildningen utformas så att den forskarutbildade så länge som möjligt har möjlighet att välja mellan en verksamhet där han utnyttjar sin specialistkompetens och en verksamhet där främst de mer generella färdigheterna kan utnyttjas.

Rekrytering

FUN anger vissa mål för en reformering av rekrytering till forskarutbildning, nämligen

att vidga rekryteringsbasen till att omfatta så stor del av den grundläggande utbildningens utbildningslinjer som möjligt,

att i ökad utsträckning rekrytera personer med erfarenhet av yrkesverksamhet till fortsatt högskoleutbildning,

att vidmakthålla den traditionella rekryteringsbasen för forskarutbildningen på en hög nivå,

att motverka snedrekrytering på grundval av kön, bostadsort eller social bakgrund.

I syfte att förverkliga dessa mål för FUN fram förslag bl. a. om nya behörighetsregler för forskarutbildning och påbyggnadsutbildning, forskningsförberedande moment i grundläggande utbildning som f. n. saknar sådana,

ett brett utbud av överbryggande kurser för studerande, som söker sig till forskarutbildning och påbyggnadsutbildning från yrkesverksamhet och från utbildningslinjer, som inte ger full behörighet för tillträde,

breddning av utbildningsutbudet efter grundexamen främst i form av påbyggnadsutbildningar,

breddning av högskolans forskning och forskarutbildning disciplinärt och tematiskt till områden, som har särskild relevans för utbildningslinjer, som hittills saknat eller haft svag anknytning till högskolans forskningsorganisation,

vidgade kontakter mellan högskolan och FoU utanför denna,

utveckling av studieplaner och studieorganisationen i syfte att definiera etappavgångar inom forskarutbildning och påbyggnadsutbildning,

utveckling av studieorganisationen i syfte att underlätta deltidssstudier, skyldighet för statliga myndigheter med sektoriellt ansvar för FoU att medverka till deltidssarbete för tjänstemän, som önskar gå igenom fortsatt högskoleutbildning.

FUN:s förslag till nya behörighetsbestämmelser innebär, att kraven för behörighet delas in i allmän behörighet och särskild behörighet.

För allmän behörighet skall krävas att den studerande gått igenom allmän utbildningslinje omfattande minst 80 poäng. Detta krav för allmän behörighet avses gälla all fortsatt högskoleutbildning.

Kraven för särskild behörighet i form av krav på förkunskaper i ämne eller ämnen, erfarenheter och andra förutsättningar skall enligt FUN:s förslag fastställas för varje ämne i forskarutbildningen och för varje påbyggnadsutbildning särskilt. FUN framhåller att vid utformningen av de särskilda förkunskapskraven för forskarutbildningen stort avseende skall fästas vid att upprätthålla nuvarande kvalitetsnivå.

Tillsammans utgör allmän och särskild behörighet för varje utbildning en helhet som definierar förkunskapskraven.

FUN betonar, att en förutsättning för att en vidgad rekrytering skall kunna förverkligas är, att man individuellt prövar varje sökandes förutsättningar för den sökta utbildningen och att stor vikt läggs vid kunskaper och färdigheter, som inhämtats på annat sätt än genom studier inom högskolan, t. ex. genom yrkesverksamhet.

FUN menar att erfarenhet av yrkesverksamhet av betydelse för den aktuella utbildningen normalt skall utgöra krav för särskild behörighet för påbyggnadsutbildningar och i övrigt kunna krävas, om detta är motiverat av utbildningens inriktning. Yrkeserfarenhet föreslås kunna tillmätas betydelse också vid urval mellan sökande.

Allmänna riktlinjer för utformningen av de särskilda förkunskapskraven inom en fakultet skall, enligt FUN:s förslag, anges av UHÄ i utbildningsplan för forskarutbildningen inom fakulteten. Kraven för särskild behörighet skall anges i studieplan, som fastställs av forskarutbildningsnämnden.

FUN framhåller att skillnaden mellan allmän och särskild behörighet många gånger kommer att vara stor. Omfattande åtgärder måste därför, enligt utredningen, sättas in för att göra övergång till fortsatt högskoleutbildning till en realistisk möjlighet för studerande inom hela högskolan. För utveckling och i vissa fall drift av överbryggande kurser m. m. föreslår FUN att 10 milj. kr. anvisas.

Frågor om urval mellan sökande och antagning till forskarutbildning och i vissa fall påbyggnadsutbildning föreslås åvila en antagningsnämnd på varje institution.

Breddat utbildningsutbud

FUN anger att motiven för en breddning av utbildningsutbudet är dels att tillgodose arbetsmarknadens behov av kvalificerad personal för sådan verksamhet där den egentliga forskarutbildningens inriktning mot forskningsverksamhet inte är helt ändamålsenlig, men där utbildning utöver grundläggande högskoleutbildning krävs,

dels att tillgodose behovet av utbildning som bygger på utbildningslinjer, som genom högskolereformen förts till högskolan och som f. n. saknar naturlig fortsättning över grundutbildningsnivån.

För sådan fortsatt högskoleutbildning som inte är egentlig forskarutbildning använder FUN begreppet påbyggnadsutbildning.

FUN lämnar inga förslag om nya utbildningar utan anger endast riktlinjer och ramar för ett utvecklingsarbete, som redan inletts.

FUN framhåller, att det varken är möjligt eller önskvärt att söka ange innehållsmässiga kriterier för att avgränsa påbyggnadsutbildning från grundläggande utbildning resp. forskarutbildning. De kriterier som anges är därför av praktisk administrativ natur.

FUN föreslår sålunda att påbyggnadsutbildning skall bygga på grundläggande utbildning om minst 80 poäng, ha ett klart definierat utbildningsmål med inriktning mot kvalificerad yrkesverksamhet i en viss funktion eller inom ett visst område,

utformas som en sammanhängande utbildning med i förväg angiven omfattning,

omfatta minst ett och ett halvt års heltidsstudier eller deltidstudier av motsvarande omfattning,

inrättas med utgångspunkt i arbetsmarknadens behov,

inrättas endast om utbildningsbehovet kan antas ha sådan varaktighet och omfattning, att ett inte alltför litet antal studerande kan utbildas under en följd av år.

FUN betonar att principen om återkommande utbildning bör beaktas vid uppläggningsen av utbildningen. Utbildningen bör kunna organiseras i etapper där varje etapp har ett klart angivet utbildningsmål. Utbildningen bör bestå dels av en kursdel, dels av en tillämpningsuppgift.

Inom de föreslagna ramarna kommer, framhåller FUN, utbildning av starkt varierande karaktär att kunna anordnas. I vissa fall kommer anknytningen att vara stark till den grundläggande utbildningen, i andra till forskarutbildningen. FUN föreslår därför att efter beslut i varje enskilt fall antingen den grundläggande utbildningens eller forskarutbildningens regelsystem – i tillämpliga delar – skall kunna gälla påbyggnadsutbildning.

Ansvaret för initiering och övergripande planering av påbyggnadsutbildning skall enligt FUN:s förslag åvila regionstyrelserna. Ansvaret för detaljplanering och genomförande skall av regionstyrelsen överlämnas till antingen linjenämnd eller forskarutbildningsnämnd, beroende på utbildningens karaktär. FUN anser att regionstyrelsernas verksamhet bör bedrivas i nära kontakt med UHÄ, som också föreslås få möjlighet, att i undantagsfall upphäva beslut om att starta viss utbildning.

För utveckling av och försöksverksamhet med påbyggnadsutbildningar

föreslår FUN en förstärkning av medlen till regionstyrelserna och till pedagogiskt utvecklingsarbete med sammanlagt 4 milj. kr.

Studiefinansiering

Vägledande principer vid utformningen av FUN:s förslag om studiefinansiering har varit, att studiestödet inom forskarutbildningen skall

ge ekonomisk och social trygghet, som är likvärdig den som gäller för andra jämförbara grupper i samhället,

främja effektiva studier på heltid eller deltid och därvid kunna förenas med yrkesverksamhet inom eller utom högskolan,

utgå med samma belopp per tidsenhet till alla studerande som kommer i åtnjutande av det,

kunna användas i rekryteringsfrämjande syfte samt

kunna samordnas med dimensioneringsbesluten.

FUN:s förslag innebär att samhällets särskilda studiestöd inom forskarutbildningen i sin helhet utformas som utbildningsbidrag för doktorander av det slag som infördes den 1 juli 1976. Dessa utbildningsbidrag ansluter beloppsmässigt till utbildningsbidragen inom arbetsmarknadsutbildningen och utgår f. n. med 44 880 kr. per år. De är vidare förenade med vissa sociala förmåner.

FUN förordar att utbildningsbidragen skall kunna utgå vid såväl heltids- som deltidsstudier. Studiestöd skall därvid utgå i proportion till den tid som ägnas åt utbildningen. Utbildningsbidrag skall kunna utgå för en tid som motsvarar fyra års heltidsstudier, dock längst åtta år.

Utredningens förslag innebär att den resurs för studiefinansiering som nu är bunden till assistent- och amanuens tjänster förs samman med befintliga medel för utbildningsbidrag för doktorander. Assistent- och amanuens tjänsterna i nuvarande form avvecklas. I stället kompletteras tjänsteorganisationen inom högskolan med en ny tjänst, som kopplas till studiefinansieringssystemet inom forskarutbildningen. Tjänsten är en halvtidstjänst, som – i likhet med nuvarande assistent- och amanuens tjänster – förenas med tjänstgöringsskyldighet i form av undervisning, forskning eller allmänt institutionsarbete. Tjänsten är avsedd att förenas med utbildningsbidrag för doktorander, som därvid skall utgå med 50 procent av fullt bidrag. FUN föreslår att tjänsten benämns assistenttjänst.

Frågan om förordnandetidens längd för innehavare av den nya assistenttjänsten föreslås bli reglerad i lag.

Utredningen avser att medel för utbildningsbidrag inledningsvis bör anvisas under ett särskilt anslag i statsbudgeten. Fördelningen mellan fakulteter förutsätts samordnas med dimensioneringsbesluten. Inom fakulteterna skall, enligt FUN:s förslag, utbildningsbidragen fördelas mellan ämnen/institutioner av den av FUN föreslagna forskarutbildningsnämnden. Fördelningen mellan sökande åläggs antagningsnämnden för forskarutbildning vid varje institution.

FUN förutsätter att övergången till det nya systemet sker på ett sådant sätt, att studiestödets volym beräknad som hela bidragsår behålls oförändrad, dvs. räknat på förhållandena år 1975 ca 2 450 utbildningsbidrag. Härutöver föreslår utredningen att antalet utbildningsbidrag ökar med 250 under en treårsperiod. Kostnaderna för denna ökning uppgår, med nu gällande bidragsbelopp, till ca 10 milj. kr. Kostnadsökningen för systemomläggningen beräknar FUN till ca 7 milj. kr.

Dimensionering

FUN anger att syftet med en dimensionering av forskarutbildningen är att söka skapa balans mellan tillgång på forskarutbildad arbetskraft, arbetsmarknadens och samhällets behov av sådan personal samt de studerandes önskemål att genomgå forskarutbildning. En total överensstämmelse förutses därvid inte kunna uppnås, men ett system för planerad dimensionering bör, enligt utredningen, införas för att åstadkomma en bättre balans mellan tillgång och efterfrågan på forskarutbildade.

FUN:s förslag bygger bl. a. på att samhällets efterfrågan på forskarutbildad personal kan delas in med utgångspunkt i de funktioner de forskarutbildade nu fyller på arbetsmarknaden. Följande indelning föreslår utredningen skall ligga till grund för bedömningar av behovet av forskarutbildad arbetskraft:

1. högskolans, gymnasieskolans och vissa forskningsinstitutioners efterfrågan på forskarutbildade för befattningar för vilka forskarutbildning i visst ämne är ett behörighetskrav,
2. den offentliga och – i viss utsträckning – den privata FoU-verksamhetens efterfrågan på arbetskraft för funktioner som nära ansluter till verksamheten inom den disciplinbaserade forskningen inom högskolan,
3. samhällets behov av personal för funktioner inom bl. a. utbildningsväsendet och FoU, vilka kräver vetenskaplig skolning och erfarenhet men som inte innebär krav på ämnesspecifik kompetens,
4. samhällets behov av kvalificerad arbetskraft för funktioner där analytisk förmåga, erfarenhet av forskning och vetenskapligt arbetssätt är av värde.

Bedömningar av behovet av forskarutbildade inom delområdena 1 och 2 föreslår FUN skall ligga till grund för beslut om minimigränser för forskarutbildningens omfattning inom skilda ämnen eller grupper av ämnen. Behoven inom dessa områden kan enligt FUN beräknas relativt väl. Till dessa beräkningar bör fogas mera allmänna bedömningar av behoven inom delområdena 3 och 4. Dessa bedömningar bör dock, enligt utredningen, snarare avse riktningen av eventuella förändringar än absoluta tal.

Utredningen konstaterar, att beslut om forskarutbildningens omfattning och inriktning inte kan fattas frikopplade från beslut om forskningspolitiken i stort, kulturpolitik, näringspolitik etc. De avgörande besluten om forskarutbildningens dimensionering bör därför fattas på politisk nivå. Med hänsyn till verksamhetens karaktär föreslår FUN att besluten skall avse dels resursramar, dels intervall för antalet examinerade under en längre tidsperiod, förslagsvis fem år.

Miniminivån i detta intervall föreslås bestämmas av det antal forskarutbildade som krävs för att besätta de ämnesspecifika befattningarna inom delområdena 1 och 2. Miniminivån bör, enligt FUN, anges för varje ämne eller grupp av ämnen inom en fakultet. Maximininivån bestäms ytterst av de tillgängliga resurserna. FUN förordar att den anges för varje fakultet. Inom den ram som anges av minimi- och maximininivåerna skall den av FUN föreslagna forskarutbildningsnämnden – med beaktande av de studerandes önskemål, tillgängliga handledarresurser och föreliggande möjligheter att omfördela resurser – varje år fastställa antalet tillgängliga utbildningsplatser.

FUN föreslår att underlag för de bedömningar, som skall ligga till grund för beslut om minimi- och maximininivåer, utarbetas av fakultets- och forskarutbildningsnämnderna på grundval av institutionernas förslag. Fakul-

tetsorganens bedömningar skall enligt förslaget redovisas i petita. På grundval av detta material och med utgångspunkt i en långsiktig forsknings- och forskarutbildningsplanering, skall UHÄ utarbeta underlag för statsmakternas dimensioneringsbeslut.

Samverkan med forskning och utvecklingsarbete utanför högskolan

FUN betonar, att en utökad samverkan mellan högskolan och andra organ som driver eller finansierar forskning kräver, att skärpt uppmärksamhet ägnas balansen mellan inomvetenskapligt motiverad forskning och forskning som initieras med utgångspunkt i bl. a. sektorsorganens behov. En alltför stor dominans av endera forskningsinriktningen inom ett ämne under längre tidsperioder kan, enligt utredningen, på lång sikt påverka forskningen negativt och bör motverkas. FUN föreslår att fakultetsnämnden får särskilt ansvar för att denna balans upprätthålls och att den skall ange riktlinjer för omfattningen och inriktningen av forskningssamverkan inom sitt område.

FUN föreslår att vissa regler skall gälla vid extern finansiering av projekt i form av uppdrag eller anslag. Dessa innebär bl. a. att avtal skall upprättas mellan högskolestyrelsen och den utomstående parten under medverkan av den eller de forskare som skall utföra arbetet.

Utredningen föreslår vidare att avtal om forskningssamarbete skall kunna innehålla föreskrift om tidsbegränsad sekretess.

För forskningsprojekt, som utförs på uppdrag av utomstående part, föreslår FUN att principen om full kostnadstäckning fortfarande skall gälla.

I fråga om arbetstagares rätt till uppfinningar föreslår utredningen bl. a. att den rätt som f. n. tillkommer lärare vid högskolor utsträcks till att omfatta också övriga anställda samt studerande.

För att främja ett vidgat samarbete inom forskarutbildningen föreslår utredningen också att ökade resurser avsätts för att inrätta tjänster som adjungerad professor. FUN förordar även att högskoleanställda lärare beviljas tjänstledighet under begränsad tid för verksamhet i forskning utanför högskolan.

Vidare framhåller utredningen vikten av att forskarstuderande engageras i FoU utanför högskolan och att forskare, som är verksamma utanför högskolan, i ökad utsträckning anlitas som handledare inom forskarutbildningen.

FUN betonar att åtgärder som syftar till att öka utbytet av information och underlätta kontakter är av stor betydelse för ett ökat samarbete. I detta syfte föreslår FUN att de av STU finansierade kontaktsekreteriaten förs över till högskolan och knyts till regionstyrelserna. Sekretariatens verksamhet bör, enligt utredningen, omfatta hela högskolan och rikta sig till alla delar av samhällslivet. FUN föreslår även att sekretariatet tillförs ytterligare resurser.

De regionala sekretariatens verksamhet föreslås få en institutionsbaserad motsvarighet genom att forskare/lärare vid vissa institutioner ges partiell befrielse från övriga tjänsteåligganden för informations- och kontaktverksamhet. Utredningen föreslår att medel för detta ändamål ställs till regionstyrelsernas förfogande.

För att vidga inflytandet över initieringen av forskning till organisationer och företag, som saknar egen kompetens och egna resurser för att beställa forskning, förordar utredningen att FRN skall tillhandahålla viss service

när det gäller problemanalys, kontakter med lämpliga forskningsinstitutioner samt ansökningar om anslag till projekt. FRN föreslås även få resurser för att svara för kostnaderna för problemanalyser och – efter sedvanlig prövning av ansökan om anslag – att finansiera projekt, som kan komma att initieras.

FUN beräknar kostnaderna för förslagen om utökad forskningssamverkan till närmare 10 milj. kr. Härav avser 3,4 milj. kr. de regionala kontakt- och informationssekreteriater och 5 milj. kr. medel, som ställs till FRN:s disposition.

Tjänsteorganisation

FUN betonar att tjänsteorganisationen skall bidra till goda förutsättningar för forskning och utbildning inom högskolan.

Utredningen framhåller också att tjänsteorganisationen har avgörande betydelse för högskolans möjligheter att samtidigt svara för kompetensuppbyggnad och kunskapsgenerering, utgöra bas för samhällsfinansierad FoU samt förse arbetsmarknaden med arbetskraft med erfarenhet av egen forskning.

FUN konstaterar att högskolans krav på en flexibel tjänsteorganisation i vissa fall kommer i konflikt med de anställdas krav på trygghet i anställningen. Behovet av en inom högskolan rörlig forskningsresurs understryks av utredningen.

FUN föreslår att tjänsteorganisationen skall omfatta tre tjänstekategorier: professor, docent och forskarassistent. Därutöver föreslås att fasta tjänster skall tillkomma för högskolans uppdragsverksamhet inom områden där denna verksamhet kontinuerligt har en betydande omfattning.

Nuvarande tjänster som professor och biträdande professor föreslås bli ersatta av en tjänst, benämnd professor. Några förändringar av tjänstens innehåll föreslår FUN inte.

FUN föreslår att nuvarande tjänster som universitetslektor och docent förs samman till en ny tjänst, benämnd docent. Den nya tjänsten skall ha huvudsaklig inriktning mot den grundläggande utbildningen. Innehavare av tjänst som docent skall efter prövning i varje särskilt fall kunna ges särskild tid för forskning inom ramen för sin tjänst. Resurser för ändamålet skall enligt FUN:s förslag disponeras av fakultetsnämnden, och fördelas mellan sökande på grundval av en vetenskaplig prövning av föreslagna projekt. Innehavare av docenttjänst, som bereds tid för forskning, befrias helt eller delvis från undervisningsskyldigheten. Vid fördelningen av den givna resursen skall fakultetsnämnden prioritera långsiktigt planerad och genomförd forskning av det slag som präglar de nuvarande tjänsterna som docent.

Med hänsyn till den nya docenttjänstens inriktning föreslår FUN, att befodringsgrunderna utformas så att lika vikt fästs vid vetenskaplig och pedagogisk meritering.

FUN:s förslag innebär, att tjänsterna som forskarassistent behålls med oförändrat innehåll. För att ytterligare markera tjänstens karaktär av genomgångstjänst föreslår FUN en fyraårig förordnandeperiod utan möjlighet till omförordnande. Förordnandetidens längd för innehavare av tjänst som forskarassistent föreslås bli reglerad i lag.

Som ett led i strävandena att underlätta en breddning av forskning och forskarutbildning föreslår utredningen att högskolan får vidgade möjligheter att till sig knyta utländska forskare för viss tid. Utökad verksamhet med

gästforskare och kontraktsanställning anger FUN som tänkbara vägar.

FUN behandlar även forskningsrådets möjligheter att inrätta tjänster för forskare. Därvid förordar utredningen att forskningsråden ges stor frihet att själva välja formerna för sitt stöd till forskningen. FUN betonar dock att råden måste ta det fulla ekonomiska ansvaret för de beslut de fattar. Nuvarande ordning där arbetsgivaransvaret vid förordnandetidens utgång förs över på högskolan kan, enligt utredningen, inte accepteras. FUN anser att frågan om ansvars- och kostnadsfördelning mellan högskolan och forskningsråden bör ses över.

Kostnaderna för de föreslagna förändringarna av tjänsteorganisationen beräknar utredningen till ca 8 milj. kr. Därutöver föreslår FUN resursförstärkningar i form av ökat antal tjänster som forskarassistent och ytterligare resurser för att bereda innehavare av docenttjänst tillfälle till forskning med sammanlagt ca 17 milj. kr.

Planerings- och ledningsorganisation

FUN föreslår att fakultetsindelningen skall kunna förändras över tiden och variera mellan högskoleenheterna. Indelningsgrunden skall kunna vara såväl vetenskaplig samhörighet som teman. Beslut om fakultetsindelning, som inte kräver omläggning av anslagssystemet och därmed fattas av riksdagen, bör, enligt FUN, kunna fattas av UHÄ efter förslag från eller hörande av berörda institutioner och högskolestyrelser. FUN föreslår att nuvarande sektioner inledningsvis får utgöra grund för indelningen.

I fråga om ekonomiadministration och redovisning föreslår FUN bl. a. att dessa skall omfatta samtliga resursströmmar inom högskolan och vara baserade på projekt, där varje projekt hänförs till ämne och – då så är möjligt – till problemområde, som definieras med utgångspunkt i samhällsintresse.

Den löpande planeringen och ledningen av högskolans forskning och forskarutbildning föreslås bygga på den årliga budgetprocessen. Inom ramen för denna anser FUN att riksdag och regering skall fastställa mål och riktlinjer för verksamheten inom varje fakultet. Vidare betonar utredningen betydelsen av att verksamhetsplan upprättas och av att dispositionen av tilldelade resurser för forskning, utbildning och studiefinansiering följs upp på alla nivåer.

FUN föreslår att UHÄ för forskarutbildningen inom varje fakultet fastställer utbildningsplan; för varje ämne skall den av FUN föreslagna forskarutbildningsnämnden fastställa studieplan.

I fråga om beslutande organ på institutionsnivå föreslår FUN att ansvaret för antagning av studerande förs över till en antagningsnämnd för forskarutbildning vid varje institution. Antagningsnämnden skall bestå av handledarna vid institutionen.

I fråga om de beslutande organen på fakultetsnivå föreslår FUN bl. a. att en liten, forskardominerad fakultetsnämnd skapas och att en forskarutbildningsnämnd med självständigt ansvar för forskarutbildningen bildas inom varje fakultet. Vidare förespråkar FUN att fakultetskollegiet bevaras med oförändrade uppgifter och oförändrad sammansättning.

Fakultetsnämndens huvuduppgifter föreslås vara

att planera forskningen inom sitt verksamhetsområde och därvid redovisa de vetenskapliga kriterier som ligger till grund för nämndens beslut,

att ange riktlinjer för omfattningen och inriktningen av forskningssamverkan med organ utanför högskolan,

att ta initiativ till forskning inom nya områden i samarbete med företrädare för den grundläggande utbildningen,

att samordna forskningen och forskarutbildningen,

att avge petita till UHÅ angående forskningen och forskarutbildningen inom fakulteten.

Fakultetsnämnden föreslås bestå av dekanus och prodekanus samt en, tre eller fem andra ledamöter som väljs av fakultetskollegiet, en företrädare för de forskarstuderande och en för teknisk och administrativ personal inom fakulteten samt en företrädare för grundläggande högskoleutbildning, som saknar eller har liten representation i fakultetskollegiet, om regionstyrelsen så beslutar.

Av de ledamöter som väljs av fakultetskollegiet skall två, fyra resp. fem vara professor. Efter förslag från fakultetskollegiet och beslut av högskolestyrelsen skall en av de ledamöter som utses av kollegiet i stället kunna vara företrädare för FoU utanför högskolan.

Forskarutbildningsnämndens huvuduppgifter föreslås vara att planera forskarutbildningen och inom givna ramar besluta om dess innehåll, organisation och dimensionering samt att till fakultetsnämnden avge förslag till petita rörande forskarutbildningen.

Forskarutbildningsnämnden föreslås bestå av dekanus, som är ordförande, samt två, tre eller fyra företrädare för vardera fakultetskollegiet och de forskarstuderande.

FUN betonar högskolestyrelsens samlade ansvar för all verksamhet inom högskoleenheten. UHÅ föreslås få i uppgift, att svara för en långsiktig forskningsplanering och sammanställning av underlaget för statsmakternas beslut rörande högskolans forskning och forskarutbildning. FUN framhåller att dessa uppgifter förutsätter ett omfattande och nära samarbete, framför allt med sektorsorgan, forskningsråd och FRN. Utredningen förutser att de nya uppgifterna kan få konsekvenser för UHÅ:s lednings- och kansliorganisation.

Samspel forskning-grundutbildning

FUN lägger fram en rad förslag som syftar till att försöka förverkliga ett samspel mellan forskningen och all grundläggande högskoleutbildning. Till dessa förslag hör bl. a. följande.

Förändringar av den grundläggande utbildningens innehåll och organisation bör åstadkommas genom

att forskare inom högskolan medverkar vid utveckling av studieplaner och utbildningsutbudet,

att självständigt arbete förs in i den grundläggande utbildningen i ökad utsträckning,

att lärarlag bildas för den grundläggande utbildningen med lärare från enheter med och enheter utan fast forskningsorganisation,

att utbudet av enstaka kurser breddas.

För att skapa förutsättningar för en direkt kontakt med forskning inom relevanta områden och för att höja den grundläggande utbildningens kvalitet föreslår utredningen

att UHÅ ges i uppdrag att planera och genomföra ett program för fortbildning av högskolelärare som i sin utbildning saknar forskningsanknytande moment av det slag som förutsätts komma till inom all grundläggande utbildning,

att undervisningsskyldigheten för universitetslektor (den av FUN före-

slagna nya tjänsten som docent) minskas med minst 36 timmar,

att samtliga lärare inom högskolan ges administrativ anknytning till närmast berörda institution med fasta resurser för forskning.

I syfte att bredda högskolans forskning till att omfatta också nya områden med relevans för den grundläggande utbildningen förordar FUN

att forskningsprojekt, som förläggs till orter utan fast forskningsorganisation, utformas på ett sådant sätt, att även lärare utan forskarutbildning ges tillfälle att medverka,

att lärare inom grundläggande utbildning, som saknar eller har liten representation i fakultetskollegiet, ges möjlighet till representation i fakultetsnämnd,

att informella referensgrupper med anknytning till den grundläggande utbildningen och yrkeslivet inrättas i anslutning till forskningsprojekt,

att regionstyrelserna tilldelas ytterligare resurser för att främja kontakter mellan lärare och studerande vid enheter utan fast forskningsorganisation och enheter med sådan.

Resurser

Sammanlagt föreslår FUN resursförstärkningar om 123 milj. kr. fördelade på tre år fr. o. m. budgetåret 1979/80. Här i ingår en allmän förstärkning av basorganisationen för forskning med 24 milj. kr.

Genomförande

FUN redovisar tidplaner för genomförande av de skilda förslagen. Dessa innebär att de föreslagna förändringarna skall förverkligas under en treårsperiod med början den 1 juli 1979.

Remissyttrandena

Forskarutbildningsutredningens betänkande (SOU 1977: 63)

Fortsatt högskoleutbildning

Några remissinstanser, främst UHÄ, redovisar inledningsvis vissa allmänna synpunkter på forskarutbildningen och forskningen inom högskolan samt på forskarutbildningsutredningens (FUN) förslag.

UHÄ framhåller värdet av att landets forskningsresurser även i fortsättningen koncentreras till högskolan. Denna bör alltså tas i anspråk även för den starkt expanderande sektoriella forskningen och därigenom få en angelägen kontakt med olika samhällsproblem.

Arbetslivscentrum anser däremot att institutbildningar och liknande sektoriella organ har en viktig uppgift även i det framtida FoU-systemet. De bör ges en fristående ställning och breda arbetsområden.

Enligt Svenska läkaresällskapet måste en långsiktig nationell forskningspolitik syfta till att få en rimlig balans dels mellan högskolans forskning och samhällets övriga forskning, dels mellan fri forskning och uppdragsforskning inom högskolan.

UHÄ betonar att det är viktigt att uppnå balans mellan olika finansieringskällor för forskning inom högskolan. Den externt finansierade forskningen har kraftigt ökat i omfattning på senare tid. UHÄ stryker under att det är nödvändigt att högskolan har en tillräcklig egen basorganisation för forskning och forskarutbildning.

Lantbruksuniversitetet anser det vara av största vikt att en fri och obunden basforskning inom alla ämnesområden får tillräckliga resurser.

Enligt Sveriges geologiska undersökning borde en målsättning för forskningsfinansieringen vara att basresurserna för forskning står i rimlig proportion till antalet tjänster.

FRN anser det ytterst väsentligt att det finns en rörlig resurs för inomvetenskapligt motiverad forskning vid universitet och högskolor.

En koncentration av högskoleforskningen till de sju orter som f. n. har fasta forskningsresurser är enligt UHÄ:s mening välmotiverad. En viss profilering i ämnesuppsättningen mellan olika universitetstyper är naturlig för att största möjliga mångfald i den samlade forskningsorganisationen inom högskolan skall uppnås.

Många remissinstanser gör den bedömningen av FUN:s förslag att de är alltför begränsade till organisatoriska och administrativa förändringar.

HSFR anser att de föreslagna lösningarna bygger på ett i huvudsak organisationscentrerat tänkande. Endast obetydliga försök görs att närmare analysera forskarutbildningens och forskningens karaktär inom skilda vetenskapsområden för att därifrån föreslå åtgärder, anpassade till de särskilda omständigheterna. HSFR är tveksamt om värdet av den valda ansatsen. Det kan ifrågasättas om inte önskemål om administrativ likformighet och enkelhet i alltför hög grad fått styra utformningen av den högre utbildningen i vårt land. FUN borde enligt HSFR:s mening ha tagit större hänsyn till befintliga olikheter mellan ämnen, ämnesgrupper och fakulteter.

Vetenskapsakademien anser att FUN:s förslag inte kan genomföras utan väsentlig överarbetning. Utredningen har inte behandlat substansen i problemen utan i realiteten endast administrativa rutiner.

Ur *Ingenjörsvetenskapsakademiens* synpunkt gör FUN ett intryck av massiv detaljreglering. En detaljstyrning med paragrafer främjar inte väsentliga mål med forskarutbildningen.

Även *Sveriges industriförbund*, *Svenska handelskammareförbundet* och *Svenska arbetsgivareföreningen* anser att FUN:s betänkande i alltför stor utsträckning kommit att gälla administrativa detaljregleringar.

TCO anser FUN:s förslag präglas av föreställningen att man kan åstadkomma förbättrade förhållanden för forskarutbildningen utan att beröra utbildningens innehåll.

Enligt *centralorganisationen SACO/SR* bör FUN:s betänkande kompletteras med en utvärdering av kvalitet på och effektivitet i högskolans forskarutbildning och forskning.

Enligt *SFS:s* uppfattning är det en självklarhet att frågorna om dimensionering, mellanexamen, breddad rekrytering, forskningsanknytning, forskarkarriären, studiefinansieringen etc. inte kan behandlas tillfredsställande utan att en grundlig analys gjorts av hur forskarutbildningen bedrivs idag och av de skilda förutsättningar disciplinerna erbjuder vid utformningen av forskarutbildningen.

Flera remissinstanser, bl. a. *MFR*, *Vetenskapsakademien*, *Sveriges industriförbund*, *Svenska handelskammareförbundet* och *Svenska arbetsgivareföreningen*, beklagar att internationella utblickar nästan helt saknas i FUN:s betänkande.

Utgångspunkten för FUN:s arbete synes, enligt *TCO*, i alltför hög grad ha varit det traditionella universitetsområdet. Detta illustreras bl. a. av över 80 procent av det resurstillskott som föreslås är att hänföra till detta område.

Enligt *skolöverstyrelsen* har frågor som anknyter till den kommunala högskolan inte fått en tillfredsställande belysning i betänkandet.

Rekrytering

Remissinstanserna är genomgående positiva till en breddad rekrytering till forskarutbildning. Många framhåller dock att kvalitetskraven på forskarutbildningen inte får sänkas.

Några exempel på vad remissinstanserna skriver om breddad rekrytering:

UHÄ framhåller att forskning och forskarutbildning genom att de studerande kan ha rikt varierad erfarenhetsbakgrund, bör tillföras nya idéer och få en mer mångsidig inriktning. Enligt *UHÄ:s* uppfattning är detta att se som en kvalitetsdimension. Nya infallsvinklar och utgångspunkter vid val och bearbetning av forskningsuppgifter bör verka vitaliserande såväl för forskning som för utbildning.

UHÄ diskuterar också kvinnornas underrepresentation i forskarutbildningen. Enligt *UHÄ:s* uppfattning måste hithörande problem analyseras mer noggrant och systematiskt och analysen måste knytas an till aktuellt utvecklingsarbete. Detta borde ge underlag för åtgärder från både statsmakternas och utbildningsmyndigheternas sida när det gäller att komma till rätta med ett av de allvarigaste problemen inom forskarutbildningen.

Även *Ingenjörsvetenskapsakademien* anser att ökad extern rekrytering till forskarutbildningen vid de tekniska fakulteterna skulle kunna ge forskningen och de forskarstuderande nya viktiga impulser.

VÅRD 77 tror att problemvalet i högskolans forskning kan breddas genom att studerande med arbetslivserfarenhet rekryteras till forskarut-

bildningen. En förutsättning härför är, att de inom ramen för sin forskarutbildning får tillfälle att bearbeta problem de ställts inför i arbetslivet.

Lokaliseringen av högskoleutbildning och forskarutbildning är, framhåller VÅRD 77, av stor betydelse för rekryteringen. Genom decentraliseringen av högskoleutbildningen har fler människor och nya grupper fått möjlighet till högskolestudier. Detta måste följas upp med en decentralisering av forskarorganisationen och forskarutbildningen. En strävan bör vara att fasta resurser för forskning decentraliseras åtminstone till de f. d. universitetsfilialerna. För övriga högskoleorter måste andra former av forskningsanknytning finnas. Arbetslivsanknytning i forskningen är också viktig för att bredda rekryteringen till forskarutbildning. Därigenom kan personer med yrkeserfarenhet och med målinriktade studier bedriva forskarutbildning med anknytning till sin yrkesverksamhet. Undervisningsformerna har också betydelse för rekryteringen.

Enligt *arbetslivscentrum* finns det ett stort behov av åtgärder för att underlätta rekryteringen av kvinnliga forskare. Olika typer av åtgärder måste härvid övervägas. En möjlig väg vore t. ex. särskilda stipendier och utbildningsbidrag för kvinnliga forskarstuderande, speciellt inom områden där kvinnor är särskilt underrepresenterade. Arbetslivscentrum anser det också tänkbart att inrättandet av forskar- och lärartjänster vid högskolorna med inriktning på jämställdhetsforskning inom vissa traditionella discipliner skulle kunna få positiva effekter i detta avseende. Särskilda utredningar bör göras om orsakerna till den i stort sett totala bristen på kvinnliga forskare med avlagd doktorsexamen inom vissa ämnen bl. a. nationalekonomi och statistik.

Flera remissinstanser betonar att även den traditionella rekryteringen till forskarutbildningen måste förbättras.

STU instämmer i målsättningen att i ökad utsträckning rekrytera personer med erfarenhet av yrkesverksamhet till fortsatt högskoleutbildning samt motverka snedrekrytering. Emellertid måste enligt STU:s mening tyngdpunkten i reformarbetet avse vidmakthållandet och förstärkandet av den traditionella rekryteringsbasen för forskarutbildningen. Detta är på lång sikt den väsentliga garantin för en tillgång inom landet av forskare med tillräckling kompetens för att åstadkomma den kunskapsutveckling vad gäller avancerad teknisk forskning och utvecklingsarbete, som erfordras för att nå nödvändiga, konkreta och kvalificerade resultat inom industri och samhällssektorer.

MFR finner det angeläget att en breddad rekrytering inte sker på bekostnad av den traditionella rekryteringen till forskarutbildningen utan utgör ett komplement.

Försvarets materielverk anser att det centrala problemet när det gäller att få en tillräckligt vid rekryteringsbas för teknisk naturvetenskaplig forskarutbildning är den allmänt vikande tillströmningen till teknisk naturvetenskapliga linjer redan på gymnasienivån. FMV beklagar att förslag till kraftfulla åtgärder för att råda bot på denna situation fallit utanför forskarutbildningsutredningens uppdrag.

Moderata ungdomsförbundet vill påpeka de negativa konsekvenser för rekryteringen som det nya antagningssystemet för den grundläggande högskoleutbildningen, enligt förbundet, med all sannolikhet kommer att medföra. Medianåldern för de studerande inom grundutbildningen har för många utbildningar höjts drastiskt. Ungdomsförbundet anser att en omedelbar översyn av antagningssystemet till den grundläggande högskoleutbildningen är av nöden.

Centralorganisationen SACO/SR anser att den mest angelägna insatsen i syfte att öka rekryteringsbasen för forskarutbildning bör vara att stimulera ungdomsstuderande att genomgå längre, sammanhållna studier. Den föreslagna vidgningen av behörighetsgruppen kommer, enligt organisationen, sannolikt endast att ge marginella tillskott till rekryteringsbasen inom överskådlig tid. Väsentligt är därför att åstadkomma en mer positiv attityd på såväl arbetsmarknaden som samhället i övrigt till forskning och forskar-kompetent personal, så att de för forskarutbildning mest lämpade finner det meningsfullt att påbörja och genomföra sådan utbildning.

Enligt *Svenska läkaresällskapet* får inte den breddade rekryteringen medföra en försämring av den traditionella rekryteringen av forskarstuderande från läkarutbildningen. Den breddade rekryteringen kräver därför ökade resurser. Dels behövs medel för tilläggsutbildning i form av extra kurser eller deltagande i vissa kurser i läkarlinjen och dels behövs ytterligare forskarutbildningsbidrag hos de medicinska fakulteterna för att möjliggöra för de nya grupperna av forskarstuderande att delta i denna utbildning.

FUN framhåller att rekryteringen till forskarutbildning försvåras av att utbildningens meritvärde är inget eller ringa inom andra områden än den direkta forskarkarriären, utbildningsområdet och sjukvården. Enligt *UHÄ:s* mening måste forskarutbildningen få bättre attraktionskraft genom att öppna vägar inte bara mot uppgifter som forskare och i yrken inom utbildningssektorn utan också mot verksamhet i andra kvalificerade yrken.

Statens bakteriologiska laboratorium anser också att det är troligt att rekryteringen till forskarutbildningen och forskning i hög grad påverkas av det värde som vetenskapliga meriter har vid tillsättningen av tjänster också utanför forskarkarriären. Det är t. ex. motiverat att vetenskapliga meriter tillmätas betydelse vid tillsättningen av tjänster vid statliga forskningsinstitutioner utanför universitet och högskolor.

FRN tycker att meritvärdet av en forskarutbildningsexamen bör beaktas inom en lång rad samhällssektorer.

Styrelsen för universitetet i Lund ser det som ett självklart krav att åtminstone statens anställda "på ett vettigt sätt" får tillgödörakna sin forskarutbildning.

Konsistoriet vid universitetet i Uppsala behandlar frågan om formell kompetens för vissa tjänster och säger: "Skälet till att krav på *formell kompetens* för befordran utöver en viss nivå i många grenar av offentlig tjänst under senare tid successivt avskaffats torde bl. a. ha varit att dylika behörighetsvillkor uppfattats som orättvisa då den behörighetsgivande utbildningen för stora grupper av medborgare i samhället i praktiken varit omöjlig eller svår att uppnå av ekonomiska och sociala skäl. Med numera radikalt vidgade utbildningsmöjligheter för alla" bör det "vara möjligt att anlägga en ny – för både forskarrekryteringen och den allmänna kompetensnivån och kvaliteten mera gynnsam – syn på problemet". Konsistoriet exemplifierar bl. a. med att man inte behöver vara med. dr för att inneha överläkartjänst eller biträdande överläkartjänst, trots att tjänsterna är förenade med undervisningsskyldighet.

Fakultetsnämnden vid odontologiska fakulteten och linjenämnden för tandläkarutbildning vid karolinska institutet anser att vetenskapliga meriter bör tillmätas betydelse vid tillsättning av tjänster som övertandläkare och biträdande övertandläkare.

Landsstingsförbundet befarar att kraven på tjänsteuppflyttning för nya

kategorier forskarutbildade skulle medföra avsevärda kostnadsökningar för sjukvårdshuvudmannen om de tillgodoses. Konsekvenserna av det förda resonemanget behöver enligt förbundets mening analyseras ytterligare bl. a. i sjukvårdsmässig utgångspunkt.

FUN föreslår att studieplaner om studieorganisation utvecklas i syfte att definiera etappavgången inom forskarutbildning samt att underlätta deltidstudier.

Det är enligt UHÄ:s uppfattning viktigt att forskarutbildningen läggs upp så att studierna underlättas för de nya studerandegrupperna. Stor flexibilitet bör eftersträvas vad gäller arbetsformer. Studierna bör enligt UHÄ kunna anordnas i etapper. Dessa måste emellertid utformas så att inte helheten i utbildningen förloras. En etappindelning som exempelvis omfattar litteraturstudier och kurser av olika slag, direkt avhandlingsförberedande moment och slutligen själva avhandlingsarbetet bör i många fall kunna göras. Etapperna bör dokumenteras på ett sätt som gör det möjligt för den studerande att i olika sammanhang åberopa dem som meriter. UHÄ tycker även att deltidstudier bör underlättas.

Flera organ inom högskolan, däribland *rektorsämbetet vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm, matematisk-naturvetenskapliga fakultetsnämnden i Stockholm och styrelsen för högskolan i Jönköping*, stöder förslaget om möjligheter till etappavgångar.

TCO stöder Kerstin Lindahl-Kiesslings i en reservation framförda förslag om att forskarutbildningen skall inledas med ett år efter vilket den studerande i samråd med handledare skall ta ställning till fortsatt utbildning. En sådan etappvis upplagd utbildning borde bli mer attraktiv för grupper som nu är underrepresenterade i forskarutbildningen, inte minst kvinnor, anser TCO. Den första etappen skall både kunna utgöra en självständig enhet och början på en fullständig forskarutbildning.

MFR anser det svårt att på ett rimligt sätt definiera etappavgångar och mellanexamen inom medicinsk forskarutbildning. Experimentellt arbete eller arbete av liknande slag utgör den dominerande delen av forskarutbildningen och de till forskarutbildningen hörande formella kurserna är i allmänhet utspridda under hela forskarutbildningsperioden.

FUN:s huvudförslag avseende rekryteringen till forskarutbildning gäller ändrade regler för behörighet till forskarutbildning.

UHÄ, *flertalet organ inom högskolan, lantbruksuniversitetet, RRV, arbetarskyddsstyrelsen, NFR, LO, TCO* m. fl. biträder FUN:s förslag om en ordning med dels allmän, dels särskild behörighet.

TCO tillstyrker utredningens förslag om principer för tillträde med följande tillägg. Inte bara allmänna linjer utan också lokala och individuella (i den mån de förekommer) bör ge allmän behörighet. TCO förutsätter att utredningens snäva förslag är ett rent förbiseende eftersom argumentation mot att ta med lokal och individuell linje saknas. Vidare bör den särskilda behörigheten ej omfatta mer än 60 poäng i ämnen av direkt betydelse för forskarutbildningen.

Även UHÄ, RRV m. fl. anser att det bör vara möjligt för personer som genomgått lokala eller individuella utbildningslinjer eller enstaka kurser i motsvarande omfattning att antas till forskarutbildning.

UHÄ vill likhet med flera remissinstanser – däribland VÅRD 77, TCO, *Landstingsförbundet* – fästa uppmärksamheten på att det inom högskolan finns varianter av utbildningslinjer, som bygger på yrkeserfarenhet eller på utbildning utanför högskolan och därför är något kortare än den reguljära allmänna utbildningslinjen. Enligt UHÄ:s uppfattning bör dessa vad gäller

behörighet för forskarutbildning i princip bedömas på samma sätt som den "normala" varianten av resp. linje.

Centerns ungdomsförbund menar att arbetslivserfarenhet måste vara ett krav för allmän behörighet till forskarutbildning.

Flera av dem som accepterar FUN:s förslag poängterar att den särskilda behörigheten måste utformas så att det inte blir någon kvalitetssänkning inom forskarutbildningen.

FRN understryker att den allmänna behörigheten generellt ej ger en sådan kunskap att forskarutbildningen i egentlig mening kan påbörjas, och stora krav kommer att ställas på att behovet av särskild behörighet analyseras utifrån ett kvalitetsperspektiv.

STU framhåller att stort avseende måste fästas vid utformningen av de särskilda förkunskapskraven för forskarutbildningen för att nuvarande kvalitetsnivå skall kunna upprätthållas. Detta är likväl enligt *STU*:s mening inte tillräckligt som slutsats med hänvisning till de negativa erfarenheterna under de senaste åren som utredningen pekat på. I stället bör kraven för särskild behörighet utformas så att kvalitetsnivån höjs och den negativa trenden bryts vad gäller studietid, avbrott samt examinationsfrekvens. Detta kan på lång sikt utgöra en förutsättning för att sektororgan skall finna det ändamålsenligt att vidmakthålla och öka sin samverkan med universitet och högskolor för att nå uppsatta mål för sina FoU-insatser inom angivna tids- och kostnadsramar.

Ingenjörsvetenskapsakademien instämmer i utredningens synpunkt att större vikt än hittills bör läggas på kunskaper och färdigheter som inhämtas på annat sätt än genom högskolestudier, t. ex. genom yrkesverksamhet. Dessa faktorer bör vägas in vid bedömning av behörighet för forskarstudier. Beträffande sänkningen från 120 till 80 poäng som minimum för allmän behörighet anser akademien dock att, för tillträde till forskarutbildningen vid teknisk fakultet, behörigheten i stort sett skall motsvara genomgången civilingenjörsutbildning vid den mot ämnesområdet svarande linjen.

Centralorganisationen SACO/SR framhåller att när det gäller forskarutbildning vid juridisk fakultet bör denna, vad avser juridiska karaktärsämnen, t. ex. processrätt, civilrätt och straffrätt, bygga på juris kandidatexamen. Det måste krävas av dessa forskarstuderande att de har överblick över hela rättsordningen, varför annan bakgrund än juris kandidatexamen inte kan godtas som behörighetsgivande. I de flesta ämnen är det även fortsättningsvis en nödvändig förutsättning, för att kvaliteten i forskarutbildningen skall kunna upprätthållas, att den särskilda behörigheten innefattar krav om ämnesfördjupning motsvarande 60 poäng inom ämnesområdet för forskarutbildning. Erhållande av likformighet i förkunskapskrav bör uppnås genom att UHÄ, på grundval av förslag från fakultetsnämnderna, i utbildningsplanerna för forskarutbildning anger erforderliga riktlinjer.

FUN:s förslag om allmän och särskild behörighet avstyrks av bl. a. *några organ inom högskolan, naturhistoriska riksmuseet, Sveriges industriförbund, Svenska handelskammareförbundet och Svenska arbetsgivarföreningen, Vitterhetsakademien, SFS och Moderata ungdomsförbundet.*

Enligt *naturhistoriska riksmuseets* mening bör för forskarstudier i de ämnen museet representerar, *den allmänna behörigheten* i biologi omfatta minst 3 års studier (120 poäng) och *den särskilda behörigheten* omfatta vidareutbildningskurser om sammanlagt minst 60 poäng (1 1/2 års studier).

Därvid är att märka att denna forskningsförberedande vidareutbildning ingalunda bör koncentreras till enbart botanisk och zoologisk morfologi och systematik utan bör omfatta även fysiologiska, ekologiska, etologiska, biogeografiska och genetiska moment, vilka alla är av utomordentlig betydelse för modern systematisk forskning.

Sveriges industriförbund, Svenska handelskammareförbundet och Svenska arbetsgivareföreningen ser inga fördelar med FUN:s förslag till ett förändrat behörighetssystem med dels allmän behörighet, dels särskild behörighet. Den allmänna behörigheten (i princip utbildningslinje om minst 80 poäng) kommer i flertalet fall att behöva kompletteras med omfattande särskilda behörighetskrav för att uppnå behörighet för forskarstudier. Men reellt kommer denna allmänna behörighet inte att kunna ge tillträde till forskarstudier i något ämne. Detta kan knappast uppfattas som positivt för den enskilde och inte heller tjäna någon informativ funktion. Till skillnad från den grundläggande utbildningen står den studerande sällan inför ett val mellan forskarutbildning inom vitt skilda områden, vilket gör att det inte föreligger ett behov av ett enhetligt behörighetssystem för all forskarutbildning.

Vitterhetsakademien framhåller att inom humaniora och samhällsvetenskap är en bred kunskapsbas av vital betydelse för en framgångsrik forskarinsats, och i det internationella perspektivet framstår redan nuvarande fordringar som anmärkningsvärt låga. Akademien avvisar sålunda förslaget om 80 poäng som allmän behörighet.

SFS avstyrker förslaget att dela upp behörigheten i en allmän och en särskild del. I stället bör för varje ämne respektive institutionsstyrelse ställa upp ett antal behörighetskrav. Dessa skall fastställas av fakultetsnämnden. Behörighetskraven bör delas upp i tre delar nämligen fördjupning, kommunikationsämnena och stödämnena och uttryckas i poäng. *SFS* förordar att kravet på fördjupning som regel skall vara 60 poäng eller motsvarande.

Moderata ungdomsförbundet avstyrker bestämt FUN:s förslag till förändrat behörighetssystem med dels allmän, dels särskild behörighet. *MUF* kan inte på något sätt inse fördelarna med ett sådant system. Den allmänna behörigheten (i princip utbildningslinje om minst 80 poäng) kommer i flertalet fall att behöva kompletteras med omfattande särskilda behörighetskrav, vilket leder till att den allmänna behörigheten i stort sett saknar värde. Att uppnå allmän behörighet för forskarstudier men samtidigt inte vara reellt behörig för forskarstudier i något ämne kan knappast uppfattas som positivt från den enskildes utgångspunkt och det tjänar inte heller någon informativ funktion. Från informationssynpunkt kommer systemet att bli synnerligen otympligt. Förbundet förordar ett behörighetssystem som utformas så likartat som möjligt inom skilda ämnesgrupper. Till skillnad från den grundläggande utbildningen står, framhåller förbundet, den presumtive forskarstuderanden sällan inför ett val mellan forskarutbildning inom vitt skilda ämnesområden, varför ett enhetligt behörighetssystem för all forskarutbildning inte behövs.

FUN:s förslag om särskilda kurser för att uppnå särskild behörighet för studerande från linjer som i dag saknar forskningsanknytning, överbryggande kurser, berörs endast i ett mindre antal yttranden.

Bl. a. *FRN, centralorganisationen SACO/SR* och *TCO* poängterar att särskilda medel bör anslås för sådana kurser.

Statskontoret framhåller att denna kursverksamhet måste koncentreras till en eller ett fåtal orter för att erhålla ett tillräckligt studerandeunderlag.

Enligt *RRV* torde den övervägande delen av sådan komplettering som de forskningsförberedande kurserna avser kunna ske inom ramen för befintligt kursutbud.

Lantbruksuniversitetet påpekar att kurser för erhållande av särskild behörighet för nya kategorier forskarstuderande kan komma att bli svårgenomförbara och resurskrävande.

Bl. a. *NFR* och *centralorganisationen SACO/SR* tillstyrker *FUN*:s förslag att urval och antagning till forskarutbildning skall behandlas av antagningsnämnd på institutionsnivå.

VÅRD 77 anser att det skulle vara av värde om i en sådan antagningsnämnd ingick också allmänrepresentanter och företrädare för de studerande.

Lantbruksuniversitetet förordar att *FUN*:s förslag nyanseras. I de fall en institution är så stor att det verkligen är fråga om att anta ett antal forskarstuderande varje år fyller säkert en antagningsnämnd en viktig funktion. Inom *lantbruksuniversitetet* finns många institutioner som antar endast någon eller ett par forskarstuderande per läsår. Denna antagning bör lika gärna kunna ske enligt nuvarande bestämmelser av institutionsstyrelsen. Det bör därvid föreskrivas att samråd skall ske med handledarna inom institutionen. Nuvarande förordning medger därutöver att institutionsnämnder kan inrättas. De institutioner som så önskar skulle därmed redan idag ha möjlighet att införa antagningsnämnd.

Sveriges industriförbund, *Svenska handelskammareförbundet* och *Svenska arbetsgivareföreningen* tycker att en särskild antagningsnämnd för forskarutbildning bör avvisas. Det är fullt tillräckligt att institutionsstyrelserna handhar antagningsfrågorna.

TCO anser att *UHÄ* bör utfärda anvisningar för den lokala antagningen som betonar vikten av nytänkande och okonventionell bedömning av de sökandes meriter.

VÅRD 77 vill att forskarutbildningsnämnden meddelar riktlinjer för antagningsnämndens verksamhet.

Landstingsförbundet föreslår att sjukvårdshuvudmännen får yttranderätt beträffande urval och antagning till forskarutbildning och påbyggnadsutbildning vid antagningsnämnd/motsvarande.

Breddat utbildningsutbud

De flesta remissinstanser som har uttalat sig om *FUN*:s förslag avseende breddat utbildningsutbud anser att det är angeläget att påbyggnadsutbildningar kommer till stånd. Dit hör *UHÄ*, *lantbruksuniversitetet*, *Handels-högskolan i Stockholm*, *arbetarskyddsstyrelsen*, *riksarkivet*, *planverket*, *socialstyrelsen*, *delegationen för energiforskning*, *NFR*, *VÅRD 77*, *LO*, *centralorganisationen SACO/SR* och *Svenska läkaresällskapet*.

Flera remissinstanser pekar på problem i sammanhanget. *Lantbruksuniversitetet* framhåller att möjligheterna att genomföra påbyggnadsutbildning beror på i vilken utsträckning resurser kan tillföras. *Naturvårdsverket* anser att påbyggnadsutbildningar är lämpliga för miljövårdsområdet, men ett problem är svårigheten att åstadkomma lämpliga utbildningspaket. En lösning är att skapa ett system av fristående kurser.

TCO, *Centrens ungdomsförbund* och *Sveriges läkarförbund* anser att förslaget är oklart. *TCO* menar att detta särskilt gäller gränsdragningen till grundutbildning och forskarutbildning, men att även utredningens tankar beträffande mål, innehåll och form är svåra att följa. *TCO* tillstyrker dock

att en försöksverksamhet med utveckling av påbyggnadsutbildning kommer till stånd. *Centerns ungdomsförbund* anser att i ett system med återkommande utbildning kan påbyggnadsutbildning utgöra värdefulla komplement till grundläggande utbildning. *Sveriges läkarförbund* anser att skillnaden mellan enstaka kurser, överbryggande kurser och påbyggnadsutbildning är oklar. *SCB* framhåller att det för analysändamål är önskvärt med en klar gränsdragning såväl mellan grundläggande utbildning och påbyggnadsutbildning som mellan påbyggnadsutbildning och forskarutbildning.

SFS föreslår en differentiering av påbyggnadsutbildningarna i två olika typer, dels påbyggnadslinjer som skall knyta an till genomgången grundläggande högskoleutbildning och ses som vidareutbildning eller specialisering, dels specialistutbildning, som läses parallellt med forskarutbildningen, men är tidsmässigt kortare och inriktad mot en specifik arbetsmarknad.

Vissa remissinstanser tillstyrker att påbyggnadsutbildningar anordnas, men framhäver att de inte får bedrivas på bekostnad av resurser för forskarutbildning eller grundutbildning. Dit hör *arbetsmarknadsstyrelsen*, *MFR*, *centralorganisationen SACO/SR*, *Svenska läkaresällskapet*, *Sveriges läkarförbund*, *Sociologförbundet* samt *Riksföreningen mot cancer*.

Civilingenjörsförbundet framhåller att påbyggnadsutbildning bör bygga på en stabil efterfrågan från arbetsmarknaden. *Sociologförbundet* menar att påbyggnadsutbildning kan vara en lösning på arbetsmarknadens behov, där det är möjligt att definiera ett sådant. Risken är dock att man skapar utbildningar som efter en tid är omoderna och inte ger arbete.

FOA är tveksam till påbyggnadsutbildning: "Gränsen mellan påbyggnadsutbildning och doktorandutbildning kan i många fall bli flytande när det gäller utbildningens användbarhet för framtida yrkesverksamhet och det kan då diskuteras om man för de befattningar som avses bör eftersätta kraven på vetenskaplig skolning och ett självständigt forskningsarbete. *FOA* ifrågasätter om man därför inte i första hand bör satsa på doktorandprogram som är inriktade på yrkesverksamhet utanför högskolan utan att för den skull kompromissa med utbildningens vetenskapliga kvalitetskrav."

De mål och kriterier som utredningen har ställt upp för påbyggnadsutbildningarna accepteras av de flesta remissinstanserna. Den lägre tidsgränsen om 1,5 år anses dock onödig av flera instanser, t. ex. *UHÄ*, *VÅRD 77*, *Landstingsförbundet*, *LO* och *centralorganisationen SACO/SR*. *VÅRD 77* pekar på att vårdutbildningarna ofta är kortare än 1,5 år. *Landstingsförbundet* och *LO* anser att längden bör styras av samhällets behov och utbildningens mål. *Centralorganisationen SACO/SR* menar att man undantagsvis bör acceptera utbildningar som inte är längre än ett år på heltid eller motsvarande deltidstudier.

Många remissinstanser har behandlat sambandet mellan påbyggnadsutbildning och forskarutbildning. *Handelshögskolan i Stockholm* och *centralorganisationen SACO/SR* anser att vissa kurser bör kunna vara gemensamma för forskarutbildning och påbyggnadsutbildning. *Svenska arbetsgivareföreningen*, *Sveriges industriförbund* och *Svenska handelskammareförbundet* anser att behörighetskraven skall vara desamma som för forskarutbildning.

Lantbruksuniversitetet, *Sveriges geologiska undersökning* och *statsvetarförbundet* föreslår att påbyggnadsutbildningen skall kunna avslutas av en mellanexamen eller mastersexamen. *Industriverket* ser ingen invänd-

ning mot att viss påbyggnadsutbildning skall kunna utgöra en mellanexamen i forskarutbildningen. Även IVA anser att påbyggnadsutbildningen skall kunna utgöra en etapp på väg mot doktorsexamen. *Vitterhetsakademien* föreslår att någon form av påbyggnadsutbildning kan fungera som meritgivande avlänkning för dem som misslyckas med forskarutbildning.

Av de remissinstanser som har yttrat sig om *studiefinansieringen* för påbyggnadsutbildningar anser RRV och *Centerns ungdomsförbund* att samma regler bör gälla som för grundutbildningen, nämligen att studiemedel skall utgå. VÅRD 77 anser däremot att påbyggnadsutbildningen i detta hänseende bör jämföras med forskarutbildningen. *Naturvårdsverket* framhåller att arbetsgivarens villighet att bevilja ledighet för studier med lön kommer att bli avgörande för möjligheten att genomgå påbyggnadsutbildning.

FUN:s förslag att regionstyrelserna skall åläggas det övergripande ansvaret för planering och inrättande av påbyggnadsutbildningar har kritiserats av ett stort antal remissinstanser. Det enda remissorgan som uttryckligen tillstyrker förslaget är *socialstyrelsen*, som ser regionstyrelserna som en garanti för att sektorsansvariga organ ges stor möjlighet att påverka innehållet i utbildningarna.

UHÄ anser att påbyggnadsutbildningen organisatoriskt bör vara en del av den grundläggande utbildningen och att det nuvarande systemet med påbyggnadslinjer i stort sett är ändamålsenligt. UHÄ föreslår i konsekvens härmed att de lokala högskoleorganen, främst högskolestyrelserna får ansvar för initiering av nya påbyggnadslinjer. Mer bestående utbildningsbehov av rikskaraktär bör enligt UHÄ tillgodoses genom inrättande av allmänna påbyggnadslinjer.

Även RRV, *statskontoret*, MFR och *Svenska läkaresällskapet* anser att högskolestyrelsen bör ha det övergripande ansvaret för påbyggnadsutbildningarna. *Centralorganisationen SACO/SR* och *Civilingenjörsförbundet* föreslår att UHÄ får det övergripande ansvaret medan högskoleenheterna skall vara förslagsställande. SFS och *Moderata ungdomsförbundet* föreslår att UHÄ får ansvar för samordningen av påbyggnadsutbildningen medan övriga uppgifter skall åligga linjenämnder respektive fakultetsnämnder, beroende på om utbildningen är anknuten till grundutbildning eller forskarutbildning.

FUN:s förslag om ett särskilt anslag för påbyggnadsutbildning tillstyrks av *centralorganisationen SACO/SR*. UHÄ:s förslag till organisation av påbyggnadsutbildningen innebär att det nuvarande anslagssystemet blir tillämpligt även för påbyggnadslinjer. Medel för dessa kommer då att anvisas under sektorsanslagen samt under anslagen för lokala och individuella linjer och enstaka kurser. Under en övergångsperiod bör, enligt UHÄ, under respektive anslag medel specialdestineras för utveckling och drift av nya påbyggnadslinjer. TCO anser att frågan om anslagskonstruktionen bör övervägas ytterligare.

FUN föreslår att samhällets särskilda studiestöd inom forskarutbildningen i sin helhet utformas som utbildningsbidrag för doktorander. Assistent- och amanuens tjänsterna i nuvarande form avvecklas. I stället kompletteras tjänsteorganisationen inom högskolan med en ny halvtidstjänst som assistent, som kopplas till studiefinansieringssystemet inom forskarutbildningen. FUN:s förslag tillstyrks av *skolöverstyrelsen*, RRV, SCB, *centrala studiestödsnämnden*, *arbetsmarknadsstyrelsen*, LO, *Sveriges lantbruksuniversitet*, *Handelshögskolan i Stockholm*, NFR, *statens råd för byggnadsforskning*, *försvarets materielverk*, *riksantikvarieämbetet* och *statens*

historiska museer, VÅRD 77, Arkitektförbundet och Centerns ungdomsförbund.

Centrala studiestödsnämnden kan utifrån ett prioriteringsresonemang ansluta sig till att det särskilda studiestödet för forskarstuderande tills vidare i princip endast skall kunna utgå för forskarutbildning. CSN utgår från att i ett framtida studiefinansieringssystem kommer alla som antagits till forskarutbildning att erhålla det särskilda studiestödet till forskarstuderande. Vidare anser studiestödsnämnden att nuvarande beloppsnivån på utbildningsbidraget för doktorander är relativt väl avpassad och att en beloppsmässig differentiering av det särskilda studiestödet till forskarstuderande är olämplig. Förslaget att omvandla hittillsvarande assistent- och amanuens tjänster till en ny form av tjänst avsedd att kopplas till finansieringssystemet bör enligt studiestödsnämnden genomföras.

SCB vill i likhet med utredningen understryka betydelsen av studiefinansieringen. Nya studier av SCB:s register över studerande i forskarutbildning visar att till exempel examinerade läsåret 1975/76 i större utsträckning än samtliga studerande haft stipendium/utbildningsbidrag och någon typ av tjänst vid universitetet/högskolan under flera år före examen. Skillnaderna varierar mellan fakulteterna, de är lägst vid medicinsk fakultet och högst vid humanistisk fakultet. Samtidigt har examinerade 1975/76 under åren närmast före examen i lägre utsträckning haft så kallad övrig förvärvsverksamhet, det vill säga tjänst utanför universitet och högskolor. Studiefinansieringen har således stor betydelse som styrfaktor både ur rekryterings- och studietidssynpunkt framhåller SCB. Liknande synpunkter framförs av *arbetsmarknadsstyrelsen, VÅRD 77, statens råd för byggnadsforskning och försvarets materielverk.*

VÅRD 77 vill stryka under möjligheterna att använda studiestödet i rekryteringsfrämjande syfte, inte bara när det gäller att stimulera rekryteringen till vissa områden, utan också för att stimulera nya grupper av studerande att söka sig till fortsatt högskoleutbildning.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer delar utredningens uppfattning att studiestödet skall ge ekonomisk och social trygghet, som är likvärdig den som gäller för andra jämförbara grupper och att stödet skall kunna förenas med yrkesverksamhet utom högskolan. Många yrkesverksamma inom samhällssektorn kulturminnesvård – museer saknar möjlighet att få ekonomiskt stöd för forskarutbildning från arbetsgivaren. En förutsättning för att fortsatt utbildning av tillräcklig omfattning skall komma till stånd inom sektorn är därför att studiestöd kan erhållas. Möjligheten att kunna bedriva studierna helt eller delvis på deltid bör underlätta en rekrytering av redan yrkesverksamma. Tillgången på forskarutbildade har under det nuvarande expansionsskedet för kulturminnesvården inte svarat mot efterfrågan. Inom sektorn finns därför ett uppdämt behov av utbildning på forskarnivå. Hänsyn bör, enligt riksantikvarieämbetet, tas till detta förhållande vid dimensionering av studiestödet.

NFR anser att med det föreslagna systemet kan klarare gränser dras mellan forskarutbildning och institutionernas övriga verksamhet. NFR anser det mycket angeläget att fortbildningen av doktorerna utöver föreslagna åtgärder stärks genom inrättande av tidsbegränsade stipendier av typen "post doctor fellowships" för studier vid andra högskolor framför allt i andra länder.

Centerns ungdomsförbund kan i huvudsak tillstyrka utredningens förslag till studiefinansiering men anser att studielön i ett längre perspektiv skall införas. De föreslagna assistenttjänsterna kan innebära värdefulla

komplement till utbildningsbidragen samtidigt som tjänsterna är nyttiga tillskott i tjänsteorganisationen.

RRV tillstyrker i princip utredningens förslag. RRV vill emellertid samtidigt understryka de nuvarande assistenttjänsternas betydelse för den löpande administrationen vid framför allt större institutioner. Assistenttjänsterna utgör vid sidan av studievägleddartjänsterna och uppdragsbefattningarna prefekt och studierektor oftast de enda administrativa tjänsterna på institutionsnivå. För att institutionernas ekonomiadministrativa uppgifter skall kunna fullgöras på ett ändamålsenligt sätt, kan det därför, enligt RRV, vara rimligt att vid större institutioner undanta vissa resurser från kravet på anknytning till utbildningsbidrag.

Förslaget att samhällets särskilda studiestöd inom forskarutbildningen i sin helhet utformas som utbildningsbidrag tillstyrks också av *lantbruksuniversitetet*. En klarare uppdelning av de olika uppgifterna som åligger en assistent – forskning och undervisning – är nödvändig. Möjligheten att skapa assistenttjänster utan knytning till utbildningsbidrag för doktorander måste dock finnas kvar, anser *lantbruksuniversitetet*.

Handelshögskolan i Stockholm finner utredningens förslag i huvudsak vara väl avvägda. Det kan dock råda viss tveksamhet om förslaget att amanuens- och assistenttjänster skall vara högst halvtid och förbehållas forskarstuderande som tilldelats utbildningsbidrag. Därigenom kan i vissa fall tjänsterna läsas in onödan.

Landstingsförbundet anser att den tjänstgöringsform som utredningen föreslagit i kombination med utbildningsbidrag för doktorander har alltför liten sjukvårdsanknytning för att kunna användas inom klinisk forskarutbildning. Förbundet finner det svårt att för närvarande överblicka konsekvenserna för sjukvårdens del av föreslagna förändringar för studiefinansieringen och för studiestödets användning såsom dimensionerings- och rekryteringsinstrument för forskarutbildningen. Härfor fordras en genomgång av förhållandena på varje särskild sjukvårds klinik.

Lärartjänstutredningen finner att de dimensioneringsproblem som förslaget till koppling mellan innehav av utbildningsbidrag och innehav av tjänst ger upphov till för såväl forskarutbildning som grundutbildning inte är tillfredsställande behandlade.

Vetenskapsakademien är tveksam inför utredningens konstruktion av studiefinansieringen. Utbildningsbidragen kommer att fördelas på ämnen i stället för på individer, vilket starkt försämrar möjligheterna att satsa medlen på de bästa forskarbegåvningarna och att använda resurserna där de bäst behövs. Akademien understryker också betydelsen av att institutionerna kan anställa studerande på arvodesbasis före antagning till forskarutbildning för arbete inom grundutbildningen. Detta har visat sig vara av betydelse bl. a. inom den medicinska fakulteten. De speciella förhållandena mellan preklinisk och klinisk utbildning inom den medicinska fakulteten torde kräva ytterligare utredning, framhåller akademien.

Negativa till FUN:s förslag om studiefinansiering är *MFR*, *centralorganisationen SACO/SR*, *TCO*, *Sveriges läkarförbund*, *Sociologförbundet*, *Sveriges civilingenjörsförbund*, *Sveriges industriförbund*, *Svenska handelskammareförbundet*, *Svenska arbetsgivareföreningen*, *Riksföreningen mot cancer*, *statskontoret*, *Sveriges geologiska undersökning*, *Moderata ungdomsförbundet*, m. fl.

Den koppling utredningen gör av systemet med assistenttjänster och det nyligen införda systemet med utbildningsbidrag finner *statskontoret* ej tillräckligt underbyggd för att kunna bedöma värdet och konsekvenserna

av FUN:s förslag. De studiesociala och studierekryterande motiv som tidigare funnits för ett system med assistenttjänster knutna till den grundläggande utbildningens dimensionering synes rimligen bortfalla vid en utbyggnad av det nya systemet med särskilda utbildningsbidrag inom forskarutbildningen. Utredningens förslag till tjänstekonstruktion för assistenter innebär även ändrade villkor för institutionerna inom sådana funktioner som nu brukar utföras av assistenter med heltidsförordnande, framför allt allmänt institutionsarbete. Behovet av denna tjänstetyp som ett kompletterande, extra studiestöd inom forskarutbildningen diskuterar utredningen mer i förbigående. Dess förslag om en ny typ av halvtidstjänstgörande assistenter med utbildningsbidrag innebär en form av särskilt studiestöd för deltidstudier, vars mer långsiktiga konsekvenser för dimensionering av forskarutbildning och forskarkarriär hade varit värda större uppmärksamhet.

Sveriges industriförbund, Svenska handelskammareförbundet och Svenska arbetsgivareföreningen påpekar att förändringar av dagens assistenttjänster och skärpta villkor för bisyssla för dem som uppbär helt utbildningsbidrag i enlighet med FUN:s förslag skulle medföra kraftigt sänkta inkomster och ökad arbetsbelastning för forskarstuderandena och därmed försämrade möjligheter att rekrytera dugliga studerande till forskarutbildning. En sådan minskad tillströmning skulle i sin tur få allvarliga effekter på grundutbildningen, framför allt vid de tekniska och medicinska högskolorna där huvuddelen av övningsmomenten leds av assistenter.

MFR påpekar att det inom medicinsk fakultet är regel att presumtiva doktorander prövar på forskningsarbete innan frågan om registrering som doktorand aktualiseras. Amanuens- och assistenttjänster har här varit en utomordentlig tillgång.

Vid de prekliniska institutionerna har intresserade studerande förordnats på amanuens tjänster och kunnat arbeta på deltid med forsknings- och undervisningsarbete parallellt med studierna. Först efter några terminer har frågan om registrering som doktorand blivit aktuell. Fördelarna med ett sådant system är enligt *MFR* uppenbara. Den presumtive doktoranden har kunnat bilda sig en uppfattning om vad forskarutbildning och forskning innebär och lärt känna arbetsmiljön. En annan väsentlig fördel med det nuvarande systemet är att doktorander medverkar i grundutbildningen. Kopplingen mellan grundutbildning och forskning är stark inom den medicinska sektorn.

MFR avstyrker sålunda FUN:s förslag att avskaffa nuvarande amanuens- och assistenttjänster. När det gäller utbildningsbidrag anser *MFR* det angeläget att liberalare regler för kombination av dessa med annan verksamhet införes.

Statens bakteriologiska laboratorium anser att möjligheter för forskarstuderande att kombinera deltidstjänster med tjänstgöring vid statliga eller privata forskningsinstitutioner utanför universiteten hittills har fungerat mycket väl. Utredningens förslag att omvandla amanuens- och assistenttjänster till tidsbegränsade assistenttjänster för registrerade doktorander och till utbildningsbidrag leder till att ett väsentligt mindre antal personer kommer att engageras.

Även *Sveriges geologiska undersökning* avstyrker förslaget till studiefinansiering. Den föreslagna ordningen beträffande utbildningstjänsterna skulle skapa problem särskilt vid små institutioner inom geosektorn genom bristen på flexibilitet.

Några remissinstanser – bl. a. *UHÄ, TCO, SFS, Moderata ungdoms-*

förbundet – föreslår att doktorandtjänster inrättas.

UHÄ anser i likhet med FUN att nuvarande amanuens- och assistenttjänster bör avskaffas. Ett bevarande av dessa tjänster synes i första hand motiveras av behovet av arbetskraft för vissa arbetsuppgifter främst inom de laborativa ämnesområdena. UHÄ delar vidare utredningens uppfattning att studiestödet beloppsmässigt bör vara odifferentierat men vill i likhet med flera remissinstanser ifrågasätta om den föreslagna storleken av studiestödet är tillräckligt för att nå angivna syften. UHÄ gör dock för sin del bedömningen att det både är möjligt och lämpligt att studiestödet utformas som doktorandtjänster och förordar en sådan lösning. Tjänsterna bör enligt UHÄ inte vara förenade med andra uppgifter än forskarstudier. Däremot bör stor frihet finnas att förena deltidstjänstgöring på doktorandtjänst med annat arbete, inom eller utom högskolan.

När det gäller förslaget om deltidstjänst som assistent i kombination med utbildningsbidrag har flera av organen inom högskolan framhållit att denna tjänstetyp inte kan ersätta nuvarande amanuens- och assistenttjänster när det gäller att fullgöra viktiga uppgifter främst inom den grundläggande utbildningen. Enligt UHÄ kan frågan om ersättning för amanuens- och assistenttjänster inte lösas förrän lärartjänstutredningen avgivit sina förslag. I avvaktan härpå bör tjänsteorganisationen inom högskolan inte förändras.

En acceptabel lösning på studiefinansieringen kan inte bygga på ett system med dels en tjänstgöringsskyldighet inom ramen för en deltidstjänst, dels en utbildningsdel utanför tjänsten, anser *centralorganisationen SACO/SR* och föreslår att det för varje forskarstuderande som erhållit utbildningsbidrag inrättas en tjänst i vilken forskarutbildning och tjänstgöringsskyldighet i form av undervisning, forskning och allmänt institutionsarbete ingår. En sådan tjänstekonstruktion skulle automatiskt ge de förmåner som är förenade med tjänsteinnehav samtidigt som den grundar rätt till ersättning från arbetslöshetskassa. Samtidigt måste de problem som sammanhänger med den alltför omfattande tjänstgöringsskyldigheten angripas. Det bör vara möjligt att inrätta tjänst med tjänstgöringsskyldighet ned till 25 procent av en arbetstid. Likaså skall studerande kunna kombinera forskarutbildningstjänst med förvärsarbete på deltid inom och utom högskolan. Organisationen framhåller också vikten av att studiestödets konstruktion får en sådan flexibilitet att det kan anpassas efter de speciella förhållanden som råder vid olika fakulteter. Som exempel anförs förhållandena vid medicinsk, juridisk och teknisk fakultet samt vissa ämnen vid filosofisk fakultet. Om speciella skäl föreligger bör deltidstjänst kunna inrättas för studerande som ej är antagen till forskarutbildning.

TCO avvisar FUN:s förslag till studiefinansiering. Enligt TCO:s uppfattning bör forskarutbildning normalt ske inom ramen för tidsbegränsad anställning, doktorandtjänster. Sådana tjänster bör enligt TCO:s mening ersätta såväl utbildningsbidragen som de nuvarande assistent- och amanuens tjänsterna. Högskolestyrelsen bör ha möjlighet att inrätta doktorandtjänster på externa medel, t. ex från forskningsråd.

Moderata ungdomsförbundet menar att utredningens förslag inte är tillräckligt utredda. MUF förordar ett system med särskilda doktorandtjänster, inom vilka ryms viss skyldighet att undervisa och att sköta administrativa göromål. I andra hand bör antalet utbildningsbidrag utökas och frikopplas från innehav av de föreslagna assistenttjänsterna.

SFS föreslår ett nytt studiefinansieringssystem för de forskarstuderande. Utbildningsbidragen och nuvarande assistent- och amanuens tjänster

ter bör avskaffas i den mån tjänsterna inte är nödvändiga för grundutbildningens behov. I stället bör forskarutbildnings- och doktorandtjänster inrättas. Dessa bör konstrueras så att 1/3 av tjänstgöringstiden fullgöres genom undervisning eller annat institutionsarbete medan 2/3 av tjänstgöringstiden fullgöres genom egna studier. Tjänsten bör normalt inte få innehas under en längre tid än sex år. Arbetet skall kunna koncentreras tidsmässigt och systemet bör generellt användas flexibelt. Framför allt för laborativa ämnen är det, enligt SFS, nödvändigt att tjänstgöringsskyldigheten går att förena med sammanhängande perioder av forskarstudier. Uppläggningen av t. ex. experimentella serier kan kräva en kontinuerlig bevakning.

RRV delar utredningens uppfattning att fördelningen av studiestödet inte alltid bör vara proportionell mot antalet utbildningsplatser inom olika fakulteter. Möjlighet bör finnas att styra resurser till områden som är angelägna att prioritera.

RRV pekar på att anslaget till utbildningsbidrag för doktorander idag endast omfattar själva utbildningsbidraget. Eftersom detta är förenat med sociala förmåner bör enligt RRV under anslaget även beräknas medel motsvarande lönekostnadspålägg.

NFR är positivt till tanken att eventuellt bidra till studiefinansieringen men kommer inte att låta detta ske genom att ställa klumpsummor till fakulteternas förfogande utan kommer att i överensstämmelse med rådets allmänna policy förbehålla sig rätten att själv värdera de sökande och inom projektramarna utvalja dem som skall få bidrag.

NFR ansluter sig också till förslaget att urvalet mellan sökande av utbildningsbidrag skall åligga institutionernas antagningsnämnder.

UHÄ delar uppfattningen att även forskningsråd och sektorsorgan skall kunna ställa medel till förfogande för studiestöd. Riksdagen bör ge riktlinjer för det totala antalet doktorandtjänster och medlen för studiestöd bör i fortsättningen anvisas under anslagen för forskning och forskarutbildning. UHÄ anser att det lokala ansvaret för tillsättning av doktorandtjänster och andra tjänster bör läggas på högskolestyrelsen.

UHÄ pekar även på vissa särskilda problem inom den kliniska forskarutbildningen och anser att utredningen inte ger underlag för förändringar. UHÄ framhåller vikten av att dessa frågor tas upp till konkret behandling i samband med beredningen av utredningens förslag.

Centrala studiestödsnämnden har ingenting att erinra mot förslaget rörande ansvarsfördelning för studiestödet inom forskarutbildningen. Om utbildningsbidragen i framtiden blir en generell stödform kommer nämnden att aktualisera frågan om huvudmannaskapet för denna studiestödsform.

Beträffande utredningens förslag om att forskningsråden och sektorsorgan skall ges möjlighet att bidra till studiefinansieringen vill STU hävda att ett system för planerad dimensionering i huvudsak skall kunna tillgodose sektorsorganens behov av kompetensuppyggnad inom landet. I de fall detta ej kan ske av speciella skäl skall självfallet möjlighet finnas för sektorsorgan att ge medel till studiefinansiering på forskarutbildningsnivå inom eller utom landet.

Något generellt ansvar för finansiering av doktorandutbildning bör inte läggas på sektorsanknutna FoU-finansierande organ, anser *statens råd för byggnadsforskning*. Direkt statligt stöd i form av tjänster och utbildningsbidrag bör i stället ökas.

Dimensionering

FUN anger att målet för en dimensionering av forskarutbildningen skall vara att söka skapa balans mellan tillgången på forskarutbildad arbetskraft, samhällets behov av dylik arbetskraft och de studerandes önskemål att genomgå forskarutbildning. Denna allmänna målsättning stöds i princip av flertalet remissorgan. UHÅ framhåller dock att det är svårt att utifrån utredningens förslag bedöma de olika problem som är förknippade med att nå detta mål.

Även enligt TCO:s uppfattning är det angeläget att få en planerad dimensionering av forskarutbildningen. Detta är motiverat inte bara av kravet att skapa balans i förhållande till arbetsmarknadens behov av forskarutbildade. Forskarutbildningen får också ses som ett mycket betydelsefullt instrument i en sammanhållen forskningspolitik, dels genom att forskare med kompetens för vissa områden utbildas, dels på grund av den forskning som utförs i samband med utbildningen. TCO ser med stor oro på den minskade tillströmningen till forskarutbildning framför allt inom den tekniska och naturvetenskapliga sektorn. Mot denna bakgrund framstår utredningens förslag som alltför passivt. TCO kan sålunda inte acceptera förslaget som en verklig lösning av dimensioneringsfrågorna.

Många remissinstanser är tveksamma inför FUN:s förslag till dimensioneringssystem.

Något behov av en allmän begränsning av antalet forskarstuderande kommer enligt SFS:s bedömning inte att vara aktuellt inom överskådlig tid. Visserligen kan tillfälliga överskott uppstå inom enskilda ämnen, men SFS anser att det är bättre att stimulera rekryteringen inom bristområden än att i detalj dimensionera forskarutbildningen inom högskolan och på vaga grunder göra stora omfördelningar av resurser. Hittillsvarande försök till prognoser av behovet av högskoleutbildning borde enligt SFS:s mening ha avskräckt FUN från att bygga en dimensionering av forskarutbildningen på uppskattningar av samhällets framtida behov av kvalificerad arbetskraft. Processen för att skaffa fram underlag för dimensioneringen är både tids- och resurskrävande och osäkerheten i uppskattningarna är stora. Det är vidare inte självklart att marknadens behov av viss utbildad arbetskraft alltid överensstämmer med olika ämnesteoretiska behov. Den enskilde studerandes behovssituation, så som den uttrycks i efterfrågan av viss utbildning, tycks FUN, anser SFS, helt ha bortsett från. SFS förordar att det idag rådande systemet består. Inom det finns möjligheter att begränsa antagningen till viss forskarutbildning på grund av bristande handledarresurser.

Centerns ungdomsförbund tycker att utredningens förslag till dimensioneringssystem verkar mycket komplicerat och svårt att överblicka. Det är därför nödvändigt att finna andra grunder för dimensioneringen. Behovet av forskarstuderande är mycket svårt att bedöma. Den indelning som utredningen gör har endast ett begränsat värde. Forskarutbildning har ett betydande egenvärde som är svårt att mäta i framtida yrkesverksamhet. En långsiktig planering av dimensioneringen är angelägen både för samhällets och för de studerandes planeringsmöjligheter.

FUN:s förslag till dimensioneringssystem för forskarutbildningen med en minimi- och en maximinivå förefaller för *Moderata ungdomsförbundet* vara en typisk skrivbordskonstruktion, som enbart skulle leda till administrativt merarbete. Problemet för de flesta ämnen är en vikande rekrytering. Ett laborerande med minimi- och maximinivå för antagningen skulle

för dessa ämnen knappast förändra verkligheten. Förbundet anser det väsentligt för forskarutbildningens kvalitet och för de forskarstuderande själva att samtliga som antagits till forskarutbildning skall ha rätt att kräva en fullgod handledning. Eventuella antagningsbegränsningar bör beslutas om lokalt i samråd mellan fakultetsnämnd och berörd institution.

Sveriges industriförbund, Svenska handelskammareförbundet och Svenska arbetsgivareföreningen kan inte finna att det arbete som måste läggas ned för att komma fram till maximi- och miniminivåerna kan komma att stå i rimlig proportion till vinster i form av det eventuellt något bättre planeringsunderlaget. Ett fastställande av en miniminivå för examination inom ett visst ämne är skäligen ointressant eftersom ett sådant fastställande i sig inte förbättrar rekryteringen av forskarstuderande till detta ämne. Då den föreslagna miniminivån dessutom är kopplad enbart till vad som krävs för att återbesätta tjänster med behörighetskrav på doktorsexamen inom högskolan, gymnasieskolan och vissa forskningsinstitut, kan detta synsätt lätt leda till en konservering av synen på forskarutbildning som enbart en utbildning för blivande universitetslärare, gymnasielektorer och forskare inom högskolevärlden. Samhället måste stimulera intresset för forskarutbildning, i synnerhet utbildningar med dålig rekrytering, via politiska beslut och underlaget för dessa kan tas fram inom ramen för det årliga petita- och budgetarbetet. Maximiantalet forskarstuderande inom ett visst ämne är självfallet beroende av tillgängliga resurser, framför allt i form av disponibla handledare. Organisationerna vill ånyo framhålla att kvaliteten inom forskarutbildningen inte får eftersättas och att det bör ankomma på lokala högskolemyndigheter att begränsa tillträdet till viss forskarutbildning om det visar sig att tillgängliga handledare och övriga resurser inte förslår för att ta emot samtliga som önskar forskarutbildning samtidigt med bibehållen standard på utbildning.

Ingenjörsvetenskapsakademien anser att dimensioneringen av forskarutbildningen i huvudsak skall styras via resurstilldelningen. Den metod som FUN skisserar förefaller dock varken nödvändig eller praktisk. Akademien anser att dimensioneringen av forskarutbildningen bör göras genom övergripande bedömningar från år till år, utan låsningar till vissa beräkningsmetoder.

Även *RRV* menar att de av FUN förordade beräkningarna av minimi- och maximinivåer för examinationen skulle ha ett begränsat värde för planeringen.

Vitterhetsakademien anser det uppenbart att den avgörande förutsättningen för en framgångsrik forskarkarriär är den studerandes begåvning och intresse för sitt ämne, och följaktligen måste myndigheternas väsentliga insats bestå i att erbjuda den lilla gruppen genuint forskarbegåvade gynnsamma villkor för att träffa sitt eget fria val. Samtidigt är det självfallet ett samhällsintresse att stimulera forskning inom nya eller föga uppodlade problemområden. Även detta blir dock, framhåller akademien, i realiteten främst avhängigt av tillgången på kreativa begåvningar.

I egenskap av sektorsorgan finner *transportforskningsdelegationen* det angeläget betona att det på kort sikt inte finns något givet samband mellan samhällets efterfrågan på forskningsinsatser och behovet av forskarutbildad arbetskraft inom ett visst område. Plötsligt uppkomna behov av forskningsinsatser inom ett område behöver inte alltid innebära ett långsiktigt behov av forskarutbildad arbetskraft inom detta område. Ett system för långsiktig dimensionering av forskarutbildning måste kunna särskiljas från mer kortsiktig planering av FoU-insatser. De övergripande bedöm-

ningar som görs rörande dimensioneringen av forskarutbildningen får därför, enligt delegationens uppfattning, inte innebära en begränsning av sektorsorganens m. fl. möjligheter att prioritera och vid högskolorna beställa forskning inom angelägna forskningsfält.

Statens råd för byggnadsforskning och riksantikvarieämbetet och statens historiska museer understryker vikten av att hela den sektorsanknutna FoU-verksamhetens behov beaktas i dimensioneringsprocessen.

Statens livsmedelsverk saknar konkreta förslag för att minska tillströmningen inom sådana områden där det står klart att möjligheter till sysselsättning inom forskningsanknuten verksamhet för forskarutbildade varit små. Verket anser att det finns en betydande risk för att misstag vid hanteringen av dimensioneringsfrågorna kan leda till att alltför många forskarutbildade i framtiden kommer att sakna adekvat arbete.

SCB menar att 5 år är i kortaste laget som basperiod för den årliga, rullande planeringen. Det gäller ju till exempel inte enbart att kunna öka antagningen på ett område utan också att se till att rekryteringsunderlaget ökar inom samma område, en process som både tar tid och kräver ingripande på ett tidigt stadium. Planeringsunderlag kommer att behövas både på central och lokal nivå.

Försvarets materielverk ifrågasätter om den av FUN förordade miniminivån är tillräcklig för samhällets behov av arbetskraft med t. ex kvalificerad teknisk naturvetenskaplig utbildning. Maximininivån är å andra sidan starkt knuten till den befintliga institutionsstrukturen, vilket inte nödvändigtvis överensstämmer med samhällets långsiktiga behov av forskarutbildade inom olika områden.

NFR anser att risken med minimiberäkningarna är att behovet underskattas eftersom endast helt kända faktorer tas med i beräkningen. Omvänt är det väl helt möjligt att institutionernas tillgängliga resurser i vissa stora undervisningsämnen sätter alltför höga maximigränser. *NFR* kan emellertid inte föreslå några bättre beräkningsmetoder utan vill snarare varna för att fästa alltför stort avseende vid gränser beräknade på detta sätt. Liknande synpunkter anförs av *Riksföreningen mot cancer*.

Sveriges lantbruksuniversitet har inte några principiella invändningar mot att man försöker åstadkomma bättre balans mellan tillgång och efterfrågan på forskarutbildade. Vid dimensionering av en minimininivå bör man förutom behoven för att återbesätta existerande tjänster samt nybesätta tjänster som kan antas inrättas, ta hänsyn till en på många områden expanderande efterfrågan på experter med kvalificerad utbildning bland annat för utlandsuppdag. Inom lantbruksuniversitetet uppnås idag inom flera ämnesområden dock inte ens en önskvärd minimininivå när det gäller antalet forskarstuderande. Definitionen av en maximininivå är avhängig av vilka resurser som kommer att ställas till förfogande för påbyggnadsutbildning och den mastersutbildning som bedrivs. Bestämning av minimininivån försvåras också av att handledarbehovet för enskilda forskarstuderande är svårt att fastställa.

Endast ett mindre antal remissinstanser är positiva till FUN:s förslag.

Centralorganisationen SACO/SR tillstyrker FUN:s förslag till dimensioneringssystem med föreslagna indelningsgrunder för beräkning av minimi- och minimininivåer. Organisationen framhåller dock att det i rådande läge inte är begränsningar i tillströmningen utan positiva åtgärder för att främja rekryteringen som framstår som mest angelägna.

STU biträder förslaget att ett system för planerad dimensionering införs och anser att den av utredningen föreslagna indelningen av fyra funktions-

områden kan ligga till grund för bedömningar av behovet av forskarutbildad arbetskraft. Beträffande beslut om minimigränser inom skilda ämnen eller grupper av ämnen för funktionsområdena 1 och 2 måste beaktas erforderlig kompetensnivå inom landet och den beredskap som krävs för att möta nya krav. Det är därför enligt STU:s mening nödvändigt att redan för fastställande av miniminivåer UHÄ har nära kontakt med bl. a. forskningsråd, FRN, i vilken STU ingår, samt sektororgan. I fråga om maximinivåer och utrymmet mellan maximi- och miniminivåerna kan inte enligt STU:s mening beslut fattas frikopplade från beslut om forskningspolitiken i stort. Därför måste beslut om forskarutbildningens dimensionering i stort fattas på politisk nivå och statsmakternas dimensioneringsbeslut måste integreras i regeringens bedömning av FoU-politiken i dess helhet, förslagsvis i samband med framläggandet av det regeringsprogram för FoU som FRU föreslagit. Vad gäller högskolesektorn är det enligt STU:s mening av stor vikt att FUN:s förslag om en väsentlig höjning av ambitionsnivån på den långsiktiga forskarutbildningsplanering, som bör åvila UHÄ, kommer till stånd.

I några remissyttranden förordas försöksverksamhet med planerad dimensionering av forskarutbildning. Det förslag till dimensioneringssystem FUN presenterar karakteriserar *statskontoret* närmast som en administrativ modell för tillvägagångssättet vid framtagning av beslutsunderlag om forskarutbildningens dimensionering. Statskontoret har förståelse för att FUN vid tolkningen av utredningsdirektiven valt att göra denna begränsning av sitt utredningsuppdrag. Den speciella arbetsmarknad som möter forskarutbildad arbetskraft karakteriseras nämligen av att varje disciplinorienterat vetenskapsområde har ringa eller ingen utbytbarhet annat än mellan mycket "närliggande" ämnesområden. Möjligheterna att beräkna variationer i efterfrågan på denna typ av ytterligt specialiserad arbetskraft är bl. a. av det skälet mycket begränsade, i varje fall på ämnesområdesnivå. Den av FUN skisserade modellen för en fortlöpande dimensionering av forskarutbildningen är sålunda inte till någon del prövad, varför ingen som helst garanti finns för att den kan visa sig vara av praktisk betydelse. Statskontoret vill ändå inte motsätta sig att man prövar den i praktisk tillämpning. Härvid bör dock ambitionen i dimensioneringsbesluten sättas klart lägre än FUN gjort. De övergripande dimensioneringsbeslut som regering och riksdag skall göra i syfte att styra resurserna mellan och inom olika fakulteter – ämnesområde för ämnesområde – bör emellertid till en början begränsas till allmänna riktlinjer samt till särskilda åtgärder inom speciella behovsområden.

UHÄ ställer sig positivt till en övergång till en mera planerad utveckling av forskarutbildningens omfattning och inriktning. Av hänsyn till de många och f. n. svåröverskådliga problemen i samband härmed är det emellertid enligt UHÄ:s mening lämpligt med en inledande försöksperiod omfattande förslagsvis fem år. Under denna tid bör erfarenheter kunna erhållas av de metoder som skisserats av FUN. Först därefter bör ett slutligt ställningstagande göras beträffande metoder och ambitionsnivå för arbetet med dimensioneringsfrågorna. Försöksverksamheten bör sikta till att klargöra dels samarbetsformer och planeringsmetoder, dels de faktiska underlagen för en aktiv planering. Försöken bör helst omfatta ett helt forskningsområde (en eller flera fakulteter). Samtidigt måste ett studium göras av arbetsmarknaden för alla typer av forskarutbildade i landet.

UHÄ anser också att frågan om samverkan mellan UHÄ och olika organ vid beräkning av behov av forskarutbildade kräver fortsatta övervägan-

den. Verket konstaterar vidare att uppbyggnaden inom UHÄ av det tänkta planeringssystemet kommer att kräva insatser dels av personal med vetenskaplig kompetens, dels av personal med erfarenhet av kvantitativ högskoleplanering och av arbetsmarknadsfrågor. Medel kommer därutöver att behövas för utredningar, statistiska bearbetningar etc. för att kartlägga samhällets behov av forskarutbildade. Sådana kartläggningar är det endast undantagsvis meningsfullt att göra lokalt utan de bör göras centralt. Antingen måste UHÄ få resurser för detta eller också måste SCB:s prognosinstitut ges i uppdrag att fortlöpande framställa planeringsunderlag avseende samhällets behov av personal med olika slag av forskarutbildning.

Samverkan med forskning och utvecklingsarbete utanför högskolan

FUN:s förslag om en *ökad samverkan med forskning och utvecklingsarbete utanför högskolan* har i huvudsak mottagits positivt av det övervägande flertalet remissinstanser. I fråga om detaljerna i utredningens förslag har emellertid många och i några delar mycket kritiska synpunkter framförts. Flera instanser har även i remissvaren lämnat mer eller mindre ingående redovisning över sin samverkan med högskolan.

Några exempel på remissinstansernas allmänna synpunkter på förslagen ökad samverkan med forskning och utvecklingsarbete utanför högskolan:

Landstingsförbundet framhåller att sjukvårdshuvudmännen inte kan anse att den hittillsvarande samverkan varit tillfredsställande utan finner det nödvändigt att alla möjligheter till förbättrat samarbete mellan sjukvårdsorganisation och högskolans forskningsorganisation beaktas i fortsättningen.

Expertgruppen för regional utredningsverksamhet anser att FUN vid sin genomgång av olika samsarbetsformer alltför ensidigt uppmärksammat teknik och naturvetenskap. FUN tar som centrala problem t. ex. upp rätten till uppfinningar och sekretessfrågor, vilka rör vissa forskares relationer till näringslivet. FUN tar däremot inte upp t. ex. humanvetenskapers relationer till förvaltningen, sektorsforskningen och de stora organisationerna. Det är enligt expertgruppen angeläget att även dessa frågor blir belysta.

Enligt *STU* har FUN inte tillräckligt analyserat de sammanlagda konsekvenserna av sina olika förslag beträffande bl. a. organisationen av och kostnadsfördelningen vid uppdragsforskning vilka förslag visserligen i sina enskildheter är rimliga och kan tillstyrkas. STU anser emellertid att ställning till dessa frågor inte bör tas förrän efter ytterligare utredning.

Sveriges industriförbund, *Svenska handelskammareförbundet* och *Svenska arbetsgivareföreningen* framhåller att när det gäller näringslivets möjligheter att utnyttja högskolan för uppdragsforskning är utredningens förslag delvis motsägande. Å ena sidan uppskattar organisationerna ambitionen att förenkla handläggningen, t. ex. att beslutanderätten för mindre uppdrag skall kunna delegeras till enskild institution. Just enkelheten och snabbheten i den administrativa handläggningen är mycket viktig för den stora mängd uppdragsprojekt som har "frågakaraktär". Å andra sidan innebär utredningens förslag att beslut om sekretess endast skall kunna träffas av högskolestyrelsen, vilket innebär avsevärt fördröjd handläggningstid.

Enligt *Spri* ger utredningen en mycket snäv och motsägelsefull syn på forsknings- och utvecklingssamverkan när man hävdar att sektoriell forskning i stort skall bedrivas inom högskolans ram. Vidare vänder sig *Spri* mot att utredningen överbetonat de sektoriella organens roll som beställare och finansärer av forskning vid högskolan. I stället borde utredningen ha

diskuterat praktiska former för forskningssamverkan (samarbetsprojekt o. d.) mellan högskolan och de sektoriella FoU-organen.

Konsumentverket kan inte förorda att samhällsfinansierad forskning ensidigt förläggas till högskolan. Möjligheterna för organisationer och enskilda utanför högskolan att göra forskningsinsatser bör enligt verket tas tillvara av sektorsorganen, inte minst på det konsumentpolitiska området.

FOA efterlyser detaljerade dimensioneringsresonemang angående högskoleorganisationens faktiska möjligheter att tillgodose olika sektoriella forskningsbehov och understryker nödvändigheten av närmare studier rörande hur den sektoriella forskningen skall fördelas mellan högskoleinstitutioner och fristående forskningsinstitut.

STU anser att utredningen inte analyserat frågan om en från högskolan fristående men lokalmässigt förenad organisation för uppdragsforskning.

Enligt centralorganisationen SACO/SR och Sveriges civilingenjörsförbund bör fristående forskningsinstitut med egna personella och materiella resurser undvikas.

Flera remissinstanser tar — delvis från skilda utgångspunkter — upp frågan om ökade basresurser vid högskolorna.

Enligt lantbruksuniversitetet underskattar utredningen betydelsen av en tillräckligt stor fri obunden basforskning för att samverkan på olika nivåer skall bli meningsfull.

Skolöverstyrelsen framhåller att det är angeläget att högskolans basorganisation dimensioneras så att samverkan med sektorsorgan kan fördjupas. Enligt skolöverstyrelsen råder det inom de delar av högskolan som verket främst anlitat en påtaglig obalans mellan basresurser och externt motiverad forskning. Det synes skolöverstyrelsen finnas stora regionala skillnader i detta avseende. Skolöverstyrelsen har svårt att se hur utredningens förslag i nämnvärd utsträckning kan leda till att dessa olägenheter minskas.

Enligt Moderata ungdomsförbundet måste varje institution tillförsäkras så stora resurser att den egna grundforskningen inte hotas.

Sveriges industriförbund, Svenska handelskammareförbundet och Svenska arbetsgivareföreningen understryker att orsaken till att externa uppdrag i dag kan komma att ta för stor andel av högskolans resurser i anspråk främst måste sökas i statsmakternas bristande ansvar när det gäller att bevilja tillräckligt mycket "fria" medel till de enskilda institutionerna. Om inte väsentligt större, av de fasta tjänsterna obundna, anslag ställs till högskolans förfogande kommer alltid en stor andel externa bidrag att vara nödvändiga för att man ska kunna bedriva forskning av rimlig omfattning. Det bästa sättet att undvika den nämnda obalansen torde, enligt organisationerna, vara att öka institutionernas basanslag för grundforskning. Organisationerna anser dock att några schablonregler inte kan uppställas för hur stor andel av en institutions verksamhet som skall kunna gälla uppdragsforskning innan obalans anses föreligga. Särskilt vid många tekniska institutioner måste uppdragsforskningen med nödvändighet utgöra en stor del av verksamheten för att institutionen skall kunna vidmakthålla och utveckla sin industriella kompetens.

Enligt statens institut för byggnadsforskning måste högskolan vara beredd att ställa sin seminarieverksamhet och metodiska handledarkompetens till de sektoriella forskningsorganens förfogande för att därigenom medverka till att de vid dessa organ fast anställda forskarnas kompetens kan upprätthållas. Samverkan mellan högskolan och organ utanför denna bör således utformas på ett sådant sätt, att den leder till ömsesidig kompetensuppbyggnad och kunskap.

Några instanser tar upp personalpolitiska synpunkter med anledning av forskningssamverkan.

Centralorganisationen SACO/SR, Sveriges civilingenjörskörbundet m. fl. framhåller att anställningstryggheten för projektanställd personal så långt möjligt bör säkras.

NFR understryker att en verklig ökning av samhällets forskningsverksamhet endast kan ske om högskolorna svarar för forskarnas anställningstrygghet.

TCO finner det angeläget att fasta tjänster för samverkan mellan högskolan och intressenterna utanför denna inrättas i så stor utsträckning som möjligt.

Sveriges civilingenjörskörbundet förordar även ett särskilt lönetillägg – uppdragstillägg – för de forskande vid högskolan.

I fråga om vilka regler som bör gälla vid intern finansiering av projekt i form av uppdrag eller anslag är meningarna delade.

UHÄ förordar en trepartskonstruktion, dvs. ett avtal mellan fiansiären, högskolestyrelsen och forskaren. Enligt *UHÄ* bör – såsom utredningen föreslagit – styrelsens beslutanderätt kunna delegeras. *UHÄ* anför som ytterligare skäl för en trepartskonstruktion frågor sammanhängande med reglering av olika immateriella rättigheter. Enligt *UHÄ* är det naturligt att den som skall utföra uppdraget deltar som jämställd avtalspart vid reglering av dessa frågor. Deltar flera forskare i uppdraget bör uppdragets projektledare vara avtalspart och övriga skriftligen godkänna att medverka på de villkor som anges i avtalet.

Även *delegationen för energiforskning* förespråkar trepartsavtal eller ett avtal mellan fiansiären och högskolan med högskolans överenskommelse med forskaren som bilaga – i de fall sådan särskild överenskommelse erfordras för uppdragets genomförande.

Ingenjörsvetenskapsakademien framhåller att *FUN*:s förslag om att avtal om uppdragsforskning skall slutas mellan fiansiären och högskolans styrelse knappast är ägnat att underlätta denna verksamhet och anser att styrelsen som part möjligtvis kan motiveras om ett flertal institutioner blir engagerade.

Transportforskningsdelegationen och *NFR* finner de av *FUN* föreslagna reglerna om avtal onödigt komplicerade och byråkratiska och ifrågasätter om de kan verka som underlag för ökad samverkan.

SFS anser att högskolestyrelsen skall behandla samarbetsavtal och sålunda inte som utredningen föreslagit ett nytt organ.

RRV framhåller att vetorätt endast bör tillkomma organ i vilka samhällsrepresentanter ingår varför sådan inte skall ges till fakultetsnämnden om inte denna får en ändrad sammansättning.

Statens råd för byggnadsforskning anser det viktigt att det av *FUN* föreslagna utskottet för behandling av samarbetsavtal ges omfattande befogenheter att sluta avtal.

Enligt *Sveriges industriförbund, Svenska handelskammareförbundet* och *Svenska arbetsgivareföreningen* kan det synas rimligt att fakultetsnämnderna får i uppdrag att bevaka balansen mellan grundläggande forskning och tillämpad forskning/externa uppdrag. Med hänsyn till de relativa nackdelar det alltid innebär för ett företag att förlägga delar av sitt forskningsarbete utanför företaget anser organisationerna dock att utredningen överdriver riskerna för obalans i högskolans arbete p. g. a. uppdragsbeställningar från näringslivet. Om man ser till totalbeloppen torde riskerna för snedvridning vara betydligt större till följd av sektorsforskningsuppdrag.

Landstingsförbundet framhåller att i den mån samarbetsavtal även påverkar sjukvårdsorganisationens kliniska verksamhet har givetvis sjukvårdshuvudmannen flera intressen att bevaka. Tankegången om direkt styrning av samhällets resurser gäller enligt förbundet sjukvårdsorganisationens resurser lika mycket som högskolans. Vissa sjukvårdshuvudmän avvisar företagserbjudanden om avlöningssättning mot viss insats med hänvisning till att man inte anser sådan verksamhet vara förenligt med innehav av offentlig tjänst. Vidare konstaterar förbundet att större företagsbindningar inom teoretisk medicinsk forskning på längre sikt får effekter även för sjukvårdshuvudmännen som därför bör informeras om sådana bindningar. Ömsesidig information och information i avtal om uppdragsforskning förefaller önskvärt. Formerna härför bör bli föremål för lokala diskussioner.

MFR känner oro för *FUN*:s formuleringar rörande uppdrag och anslag och finner det ytterst angeläget att uppdragsforskning definieras mycket strikt så att universitetens forskningsverksamhet inte hämmas av en rad diskussioner och beslutsprocesser om en forskare/forskargrupp får motta ett sökt anslag från annan källa än forskningsråden.

Flertalet remissinstanser ansluter sig till förslaget om att full kostnadstäckning skall bibehållas för forskningsprojekt som utförs på uppdrag av utomstående part.

Moderata ungdomsförbundet anser härvid att principen om full kostnadstäckning inte får ruckas på medan *SFS* menar att tillåtelse till undantag bör ges mycket restriktivt.

Lantbruksuniversitetet har inte något att erinra mot principen om full kostnadstäckning men betonar att om möjlighet till dispens inte finns kommer man att gå miste om ytterst värdefull kunskapsgenerering.

Naturvårdsverket tycker att det är angeläget att frågan om ansvars- och kostnadsfördelning mellan högskolan och forskningsfinansierade organ klargörs. Rådande oklara situation har sålunda avhållit verket att sluta avtal om fasta forskargrupper eller tjänster.

FOA tillstyrker principen om full kostnadstäckning och anser det viktigt att man kommer fram till ett system som ger möjlighet till konkurrens på lika villkor mellan högskoleinstitutionerna och fristående forskningsinstitut.

Statens väg- och trafikinstitut framhåller att det är klart konkurrenshämmande att statliga och privata forskningsinstitut alltid måste ta ut full kostnadstäckning medan detta endast i undantagsfall sker vid universitet och högskolor.

Delegationen för energiforskning, som ansluter sig till principen om full kostnadstäckning, tar upp frågan om hur denna princip skall tillämpas för sociala kostnader avseende bl. a. sjukledighet och annan ledighet samt anställningstrygghet.

Förslaget om sekretess vid uppdragsforskning har tagits upp av flera remissinstanser. I några yttranden avvisas helt möjligheten till sekretess medan i flertalet förordas en begränsad sådan. Mycket varierande förslag framförs emellertid om var gränsen skall dras mellan offentlighet och sekretess.

UHÄ anser i likhet med *FUN* att möjlighet till sekretess i fråga om högskolans uppdragshandlingar bör införas. Sekretesskydd bör dock endast gälla då uppdragsgivaren och högskoleenheten särskilt har enats där om i avtalet rörande uppdraget. Sekretess bör begränsas till de fall där en sådan framstår som nödvändig och också förenlig med högskolans intres-

sen i övrigt. UHÄ erinrar om att det inom justitiedepartementet pågår arbete med att förbereda en proposition om en ny sekretesslag, som bygger på flera tidigare utredningar i ämnet. UHÄ anser att om förslaget till ny sekretesslagstiftning antas bör lagens generella regler om sekretesskydd för uppdragshandlingar kunna tillämpas även för högskolan.

FOA, som delar FUN:s uppfattning att offentlighetsprincipen är av stor betydelse inom all forskning, finner det angeläget att offentlighetsbestämmelser inte ges en så strikt tillämpning att de försvårar en önskvärd cirkulation av högt kvalificerade forskare mellan FOA och högskoleinstitutionerna. Enligt FOA bör det inte möta svårigheter att få ett sekretessbelagt arbete inräknat i en avhandling när det visar sig nödvändigt att sekretessbelägga forskningsresultaten under avhandlingsarbetets gång. Likartade regler bör gälla för kommersiell och annan sekretess.

STU, TCO och *delegationen för energiforskning* tillstyrker tidsbegränsad sekretess. *Arbetsmarknadsstyrelsen* anser att möjligheten till tidsbegränsad sekretess bör utnyttjas mycket restriktivt. SFS framhåller att sekretessbeläggning normalt inte bör förekomma men att en "viss-tids-sekretess" kan regleras i avtal.

Centerns ungdomsförbund anser att en utveckling mot ökad sekretessbeläggning av forskning inom högskolan inte är önskvärd.

Flera remissinstanser bl. a. *Vetenskapsakademien* och *MFR* instämmer i utredningens uppfattning att sekretessbelagda projekt inte bör utföras inom ramen för avhandlingsarbete. Enligt *centralorganisationen SACO/SR* bör alla forskningsresultat som inte berör rikets säkerhet vara offentliga. *Arbetslivscentrum* finner inte skäl att öka möjligheterna till sekretessbelagd forskning. *Sveriges sociologförbund* menar att högskolan inte skall åta sig uppdrag, vilka kräver att resultat skall sekretessbeläggas.

I fråga om organ vid högskolan som skall besluta i frågor om sekretess anser *Ingenjörsvetenskapsakademien* att högskolestyrelsen inte skall behandla dessa frågor. *Sveriges industriförbund*, *Svenska handelskammareförbundet* och *Svenska arbetsgivareföreningen* förordar att beslut om sekretess skall kunna delegeras från högskolestyrelsen till rektorsämbetet eller till det utskott inom högskolestyrelsen som enligt FUN:s förslag skall fatta beslut om avtal om uppdragsforskning.

De remissinstanser som yttrat sig i frågan om rätten till uppfinningar förordar enhetliga regler för skilda arbetstagare vid högskolan. Flertalet tillstyrker utredningens förslag om att även andra än lärare skall ha exklusiv rätt till forskningsresultaten. Delade meningar framförs i frågan om att avvakta resultatet av pågående översyn om arbetstagares rätt till uppfinningar.

UHÄ erinrar om att dåvarande universitetskanslersämbetet år 1975 förordat att samma rätt till uppfinningar skulle gälla för all i forskning engagerad personal inom högskolan och att de skäl som legat till grund för att undanta lärarna från arbetsgivarens rätt till arbetstagares uppfinningar kunde återopas för övrig berörd personal. Enligt UHÄ bör rätten till uppfinningar i enlighet med FUN:s förslag utsträckas till samtliga anställda. Enhetliga regler är särskilt angeläget då innovationer inom högskolan i allt större utsträckning kommer att bygga på lagarbete inom projektgruppen.

TCO, *centralorganisationen SACO/SR*, *Sveriges civilingenjörsförbund*, *Ingenjörsvetenskapsakademien*, *Sveriges industriförbund*, *Svenska handelskammareförbundet* och *Svenska arbetsgivareföreningen* m. fl. tillstyrker FUN:s förslag om rätt till uppfinningar.

Även *delegationen för energiforskning* tillstyrker förslaget men betonar att vid uppdragsforskning med full kostnadstäckning bör rätten till forskningsresultat (upppfinningar) tillkomma uppdragsgivaren.

Patentverket och *STU* tillstyrker likaså förslaget men anser att resultatet av pågående översyn bör avvaktas innan beslut fattas i frågan. *Patentverket* betonar i detta sammanhang behovet av rådgivning i patentfrågor.

RRV och *Centerns ungdomsförbund* anser att ställningstagande i frågan bör anstå i avvaktan på resultatet av pågående utredningsarbete.

TCO tillstyrker förslaget att möjligheten skall öppnas för återföring till högskolan av inkomster från licenser, patent m. m. som kan bli resultatet av forskningsarbeten inom högskolan. *Ingenjörsvetenskapsakademien* däremot anser detta förslag föga genomtänkt. Önskar en lärare utan ersättning överlämna patenträttigheter till högskolan finns redan det gängse donationsförfarandet, varvid donator beslutar om disposition. Enligt akademien är emellertid förslaget om att intäkter som återförs till högskolan skall undantas från beskattning värt allt instämmande.

Förslaget om ökade resurser för tjänster som adjungerad professor stöds av bl. a. *FOA*, *statens personalnämnd*, *centralorganisationen SACO/SR*, *Sveriges industriförbund*, *Svenska handelskammareförbundet* och *Svenska arbetsgivareföreningen* samt *Sveriges läkarförbund*.

En utvidgad verksamhet med även adjungerad lektor och större möjligheter att engagera gästföreläsare föreslås av *statens personalnämnd* medan *Spri* förordar ökade möjligheter att inrätta tjänster på lägre nivåer, t. ex. extra lärartjänster och assistenttjänster, kombinerade med utbildningsmöjligheter för dessa.

STU, redovisar positiva synpunkter på verksamheten med adjungerad professor men framhåller dock att då denna form av samarbete utökades väsentligt så sent som år 1976 verksamheten först bör utvärderas innan ökade resurser avsätts för den.

Bl. a. *FOA*, *STU*, *brottsförebyggande rådet* och *Centerns ungdomsförbund* är positiva till *FUN:s* förslag att underlätta utbytestjänstgöring mellan forskare vid universitet, högskola, fristående forskningsinstitut och industrin.

UHÄ understryker behovet av förbättrad forskningsinformation bedrivna i nära samarbete mellan universitet och högskolor, å ena sidan, och centrala organ, såsom *FRN*, forskningsråden och *UHÄ* å den andra.

Enligt *NFR* ger förslagen om informations- och kontaktverksamhetens organisation ett överbyråkratiskt intryck och bortser från att även i fortsättningen säkert huvuddelen av all värdefull samverkan kommer att ske genom direktkontakter mellan berörda parter. Rådet tillstyrker emellertid att extra medel ställs till förfogande för ändamålet enligt *FUN:s* förslag.

Naturvårdsverket anser att direkta kontakter mellan forskare och forskningsfinansierade organ är väsentliga för ett smidigt samarbete mellan sektorsorgan och högskola. Enligt verkets uppfattning ligger det därför en fara i att bygga upp en alltför stor organisatorisk apparat kring forskningsplanering och forskningsverksamhet. Utredningens förslag i detta avseende förefaller leda till att ett allt större antal högst kvalificerade forskare kommer att ägna en allt större del av sin tid till annat än forskning.

Förslaget om en utvidgad informationsorganisation på institutionsnivå stöds av bl. a. *UHÄ*, *skolöverstyrelsen*, *riksantikvarieämbetet* och *statens historiska museer*, *brottsförebyggande rådet*, *SFS*, *centralorganisationen SACO/SR*, *arbetarskyddsfondens styrelse* och *Sveriges civilingenjörsförbund*.

Enligt UHÄ är det dock tveksamt om varje institution automatiskt bör få del av resurser för detta ändamål. Samordnings- och effektivitetsskäl talar snarare för att det i många fall kan vara lämpligt med arrangemang gemensamma för flera institutioner. Med hänsyn härtill bör högskolestyrelsen ha ansvaret för den närmare fördelningen.

FRN anser att man bör pröva förslaget men att det, i det svårt ansträngda personalläge som många institutioner i dag befinner sig i, finns stor risk att den föreslagna verksamheten på institutionsnivå blir en andrahandsuppgift.

Sveriges civilingenjörsförbund framhåller att institutionerna vid de tekniska högskolorna är många och nära sammanhängande varför kontaktsekreteriaten vid de tekniska fakulteterna väl tillgodoser behoven av information och kontakt.

Sveriges industriförbund, Svenska handelskammareförbundet och Svenska arbetsgivareföreningen är mycket tveksamma till värdet att inrätta tjänster för särskilda kontaktpersoner på institutionerna. Möjligheten bör finnas för enskild institution att göra detta om t. ex. kontaktyolymen väntas bli mycket stor.

Remissyttrandena är nästan enhälligt negativa till FUN:s förslag att kontaktsekreteriat knys till regionsstyrelserna. Förslaget avvisas således av t. ex. UHÄ, lantbruksuniversitetet, STU, NFR, SFS, centralorganisationen SACO/SR, Ingenjörsvetenskapsakademien, Sveriges industriförbund, Svenska handelskammareförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges civilingenjörsförbund, Moderata ungdomsförbundet och Sveriges sociologförbund.

UHÄ anser att de nu av STU finansierade kontaktsekreteriaten bör föras över till högskoleorganisationen. De bör emellertid enligt UHÄ ingå i kontakt- och servicesekreteriaten vid berörda högskoleenheter. Därmed vinner man en samordning med högskoleenheternas övriga informations- och kontaktverksamhet, något som bl. a. erfarenheterna från universitetet i Lund visar värdet av.

Lantbruksuniversitetet poängterar att sekretariatet för forskningsinformation bör förläggas så nära forskarna och den verksamhet som berörs som möjligt. Först därigenom är det möjligt att verkligen föra ut någon forskningsinformation.

STU framhåller att kontaktsekreteriatens främsta arbetsuppgift är att söka sådana problemställningar bland de mindre och medelstora företagen som högskoleforskarna kan angripa. Detta etablerar bl. a. genom samarbete med företagsföreningarna (fr. o. m. 1978-07-01 utvecklingsfonderna). Kontakter med forskarna vid de tekniska högskolorna/fakulteterna är naturligtvis av vital betydelse. Den av FUN föreslagna anknytningen till regionsstyrelserna skulle på ett drastiskt sätt fjärma sekretariatet från de personer som skall arbeta med och lösa problemen.

FRN föreslår en decentralisering av de planerade informationssekreteriaten så att ett organ med övergripande informationsansvar förläggs till varje enhet där väsentlig forskning bedrivs. Det är väsentligt att ekonomiska resurser tillförs, så att det kan genomföras snarast möjligt.

Styrelsen för arbetarskyddsfonden tillstyrker att särskilda kontaktorgan för samverkan tillskapas inom regionerna. Styrelsen är emellertid tveksam till den föreslagna konstruktionen med en uppbyggnad av dessa organ kring STU:s nuvarande kontaktsekreteriat. Även RRV ifrågasätter den föreslagna utbyggnaden av de nuvarande kontaktsekreteriaten.

Arbetslivscentrum anser att utredningen inte trängt djupare in i de myc-

ket komplicerade problem som gäller kontakter mellan forskning och praktik och förordar att man väntar med att fatta bindande beslut.

Brottsförebyggande rådet ställer sig bakom utredningens förslag om sekretariat på regional nivå.

Enligt *skolöverstyrelsen* är det angeläget med en regional samordning av informations- och kontaktsekretariat enligt utredningens förslag. Verksamheten bör emellertid även omfatta rådgivnings- och fortbildningsverksamhet riktad till de utbildningslinjer som f. n. saknar egen forskning.

Beträffande informations- och kontaktverksamhet på central nivå understryker *konsumentverket* betydelsen av FRN för tvärvetenskapliga projekt, som ofta är nödvändiga i konsumentpolitisk forskning.

Enligt *STU* pekar *FUN* på behov av informations- och kontaktverksamhet på central nivå i en tyvärr oklar skrivning. Efter en redovisning av sådana behov anser sig *STU* kunna tillstyrka att kompetens byggs upp inom FRN och att vissa resurser för allmän, samhällsinriktad information ställs till FRN:s disposition. FRN bör efter problemidentifiering av det slag som skett som ett resultat av FRN:s enkätinventering emellertid också överlämna frågeställningarna för problemanalys till *STU* och andra liknande sektorsorgan som redan har en uppbyggd kompetens för sådan verksamhet.

FRN finner det tveksamt om den service nämnden skall ge bör ankomma på den delegation som anses bära ansvar för att stimulera den starkt eftersatta forskningsinformationen.

Ingenjörsvetenskapsakademien avvisar förslaget om informations- och kontaktverksamhet vid FRN. *Sveriges industriförbund*, *Svenska handelskammareförbundet* och *Svenska arbetsgivareföreningen* anser förslaget alltför byråkratiskt.

MFR avvisar bestämt förslaget att tillföra FRN särskilda medel för service när det gäller problemanalys, kontakter med lämpliga forskningsinstitutioner samt ansökningar om anslag till projekt. Enligt *MFR* bör det ankomma på FRN att inom ramen för sina anslagsframställningar framföra och prioritera ett sådant resursbehov.

Tjänsteorganisationen

Flertalet remissinstanser är positiva till att bibehålla tjänstetypen *forskarassistent* med nuvarande karaktär av rekryteringstjänst. *FUN*:s förslag om viss medverkan från forskarassistenterna i grundläggande utbildning har icke närmare kommenterats i remissyttrandena. Flertalet remissinstanser anser den av *FUN* föreslagna förordnandetiden alltför kort och förordar att den nuvarande förordnandetiden bibehålls. Många remissinstanser ifrågasätter möjligheten för en forskarassistent att med undervisningsskyldighet motsvarande den nuvarande slutföra en forskningsuppgift under den av *FUN* föreslagna förordnandeperioden. Skulle förordnandetiden förkortas kräver därför bl. a. *NFR*, *SFS* och *centralorganisationen SACO/SR* att undervisningsskyldigheten minskas. *SFS* pekar också på den risk för ökad diskontinuitet vid handledning av forskarstuderande som skulle bli följden av en förkortad förordnandetid.

Flera remissinstanser menar att det s. k. docenteläendet med *FUN*:s förslag i stället kommer att falla på forskarassistentnivå. *TCO* avstyrker därför tidsbegränsningen av forskarassistenttjänsten. *Centralorganisationen SACO/SR* menar att en anställningsgaranti i statlig tjänst är en

absolut förutsättning för bibehållande av tjänsterna som forskarassistent. Vissa *organ inom högskolan* menar att anställningstryggheten för forskarassistenter bör förstärkas t.ex. genom att de får viss förtur till andra tjänster. *UHÄ* anser att tryggheten för forskarassistenterna bör utredas närmare. *Centralorganisationen SACO/SR* motsätter sig också det inledande ettåriga förordnandet som enligt *FUN* skulle utgöra provtjänstgöring på tjänsten.

En förutsättning för att forskarassistenttjänsten verkligen skall kunna tjäna som rekryteringstjänst är enligt *SFS* att antalet tjänster utökas till att bli markant fler än docenttjänsterna. Flera *organ inom högskolan* tillstyrker en fyraårig förordnandeperiod under förutsättning att antalet tjänster kraftigt ökas.

Majoriteten av remissinstanserna är negativa till den av *FUN* föreslagna nya tjänsten som docent. *UHÄ* kan inte tillstyrka förslaget om ny docenttjänst främst avsedd för den grundläggande utbildningen. *TCO* vill bibehålla två kategorier av tjänster, en huvudsakligen inriktad på forskning och en huvudsakligen på undervisning.

Flera instanser anser att forskning bör göras till ett direkt åliggande för innehavare av en ny typ av tjänst. *Centralorganisationen SACO/SR* menar att ett principbeslut om detta bör tas redan vid reformens genomförande. Många remissinstanser menar att undervisningsskyldigheten generellt bör sättas lägre än vad som föreslagits av *FUN*. *Centralorganisationen SACO/SR* föreslår att den maximalt bör motsvara 330 lektorstimmar och genomsnittligt uppgå till 264 lektorstimmar för samtliga tjänsteinnehavare totalt. *MFR* förordar en undervisningsskyldighet motsvarande 3/4 av de nuvarande universitetslektorernas. *Naturhistoriska riksmuseet* och *Sveriges sociologförbund* föreslår att undervisningsskyldigheten skall uppgå till hälften av vad som nu gäller för universitetslektorerna.

Ett stort antal remissinstanser har uppmärksammat problem som är förknippade med fördelningen av den resurs för forskning som enligt *FUN*:s förslag skall ersätta de nuvarande tjänsterna som docent. Flera instanser förutser en minskad forskningspotential om *FUN*:s förslag skulle genomföras. *Arbetslivscentrum* menar t.ex. att så jämn fördelning som möjligt av resurserna över samtliga tjänsteinnehavare skulle leda till att långt färre personer än idag kan engageras i ett koncentrerat och målmedvetet forskningsarbete. På samma sätt skulle ett rättvisetänkande där varje universitetslektor bör få en sabbatstermin reducera forskningspotentialen.

Centralorganisationen SACO/SR betonar att möjligheten till en fri forskningsperiod motsvarande nuvarande docentforskning bör kunna komma i fråga exempelvis för att en ny forskare skall kunna visa vad han eller hon går för.

SFS menar att den docent som en gång getts möjlighet till forskning därmed också meriterar sig mer än sina undervisande kolleger inför en framtida konkurrens om tid till forskning. *Statens delegation för rymdverksamhet* menar att den som får en ny tjänst som docent inte i förväg vet i vilken utsträckning han kan komma att få forska.

Fakultetsnämndens forskningsresurs bör enligt *statens råd för byggnadsforskning*, kunna användas för att ge forskningsmöjligheter även för den som avser att bedriva uppdragsforskning. *Naturvårdsverket* befarar att forskningsinriktningen inom högskolan i alltför stor utsträckning kan komma att styras av sektorsorganens behov med minskad grundforskningsandel som följd. Ett sätt att motverka detta är, enligt verket, att även inrätta tjänster avsedda uteslutande för grundforskning och forskarutbildning.

Flera remissinstanser påpekar att fördelningen av forskningsresurser genom nedsättning av undervisningsskyldigheten blir en grannlaga uppgift för fakultetsnämnden. *UHÄ* menar att risk föreligger för att mekaniskt verkande regler uppstår vid forskningsprojektens prioritering. *Styrelserna för universiteten i Uppsala och Stockholm* anser antalet ledamöter i fakultetsnämnden för lågt för att nämnderna på ett rättvisande sätt skall kunna bedöma de här aktuella ansökningarna. *SFS* anför likartade synpunkter och befarar att den vetenskapliga synen hos fakultetsnämndens medlemmar kan komma att alltför mycket prägla bedömningen.

SFS pekar vidare på de motstridiga intressen som kan uppstå mellan linjenämnd och fakultetsnämnd när det gäller docenten i dennes undervisande resp. forskande kapacitet. *UHÄ* förutser svårigheter i planeringen av den grundläggande utbildningen exempelvis i de fall som fakultetsnämndens beslut medför besvärsärenden.

De föreslagna befodringsgrunderna för den nya docenttjänsten med lika vikt för pedagogisk och vetenskaplig skicklighet skulle om de tillämpats antagligen ha gallrat bort många nuvarande docenter med utpräglad forskningsegävnng. Enhetligheten hos den nya tjänsten kan väntas medföra en icke önskvärd likriktning anser bl. a. *styrelserna för universitetet i Göteborg resp. tekniska högskolan i Stockholm samt statens delegation för rymdverksamhet*.

De av FUN förordade befodringsgrunderna kräver att pedagogisk och vetenskaplig skicklighet är mätbara, inte bara var för sig utan även i förhållande till varandra. *Naturhistoriska riksmuseet* menar att normer för en sådan vägning är svåra att fastställa och understryker vikten av att pedagogiskt och populärvetenskapligt informationsarbete värderas högre än vad som nu är fallet. *Lantbruksuniversitetet* påpekar att befodringsgrunderna bör kunna anpassas till fördelningen mellan forskning och undervisning vid den aktuella högskoleenheten. *Vetenskapsakademien* tycker att de vetenskapliga meriterna bör ges större vikt än de mer svårdefinierbara pedagogiska.

Flera remissinstanser har uppmärksammat att FUN lämnat frågan om de extra universitetslektorernas framtida ställning öppen.

NFR visar att en jämn fördelning av nuvarande forskningsresurser inom matematisk-naturvetenskaplig fakultet inkl. rimlig andel av föreslagna förstärkningar fördelade på samtliga föreslagna nya docenter skulle ge möjlighet till forskning och forskarutbildning till ca 50 % av tiden. Skulle resurserna även fördelas på de extra universitetslektorerna inom fakulteten skulle forsknings- och forskarutbildningsdelen sjunka till 35 %.

Centralorganisationen SACO/SR menar att nuvarande extra universitetslektorer bör förordnas på nya extra docenttjänster. De bör även ges möjlighet att konkurrera om forskningsutrymme inom den av FUN föreslagna resursramen.

Lärartjänstutredningen framhåller att FUN:s förslag dessutom inte omfattar ca 300 tjänster som lektor med tjänstgöring företrädesvis inom sektorn för undervisningsyrken. Dessa skulle därmed vara uteslagna från den villkorliga möjligheten att forska. *Lärartjänstutredningen* anser vidare att FUN:s förslag innebär att alla nuvarande extra universitetslektorer – i motsats till de ordinarie – måste söka de nya docenttjänsterna i konkurrens med andra, t. ex. forskarassistenter.

Ett antal remissinstanser menar att särlösningar erfordras för att anpassa FUN:s modell till behoven vid olika fakulteter eller högskoleenheter. *NFR* anser att FUN:s modell vore orimlig vid teknisk fakultet. *Styrelsen för*

karolinska institutet påpekar att tjänstekonstruktionen vid de medicinska fakulteterna och särskilt de kliniska ämnena där skulle påverkas drastiskt om FUN:s förslag genomförs. *Sveriges läkarförbund* menar att extra tidsbegränsade tjänster för forskning bör inrättas vid medicinsk fakultet. *Svenska Läkaresällskapet* anser att frågan om tjänsteorganisationen för de medicinska fakulteterna bör prövas av en ny utredning. *Landstingsförbundet* anser att konsekvenserna av förslag kan vara betydande för sjukvårdshuvudmännens tjänsteorganisation. Dessa konsekvenser måste, enligt förbundet, analyseras närmare.

Ett antal remissinstanser har påpekat att utredningsförslaget inte beaktat förhållandena vid de institutioner som idag saknar forskning.

Vissa remissinstanser redovisar tänkbara konsekvenser av att införa den av FUN föreslagna tjänsteorganisationen:

FUN:s förslag torde enligt flera instansers uppfattning leda till en minskad rörlighet. *Statens personalnämnd* anser åtgärder för att öka flödet av personal mellan högskolan och verksamhet utanför denna önskvärda. *Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer* menar att förslaget innebär en uppenbar risk för att högskolans arbetsmarknad får en mer sluten karaktär än idag. Detta borde motverkas bl. a. genom förbättrade resurser för tjänster som adjungerade professorer. *Lantbruksuniversitetet* betonar att ytterligare tjänster måste inrättas eftersom rörligheten blir mindre med de nya tjänsterna. *SFS* anför att den nya docenttjänsten kommer att innebära minskade resurser för forskarhandledningen. *Vetenskapsakademien* anför liknande synpunkter och framhåller även att karaktären av den nya tjänsten kommer att innebära bortfall av ett steg i forskarkarriären och att detta skulle få en ogynnsam effekt i fråga om rekryteringsunderlaget för professurer.

SFS pekar på den stora osäkerhet som kommer att råda för den kår av docentvikarier vars existens FUN förutsätter. När en docent går tillbaka till sin undervisning efter att ha forskat är det inte säkert att den nedsättning i undervisningsskyldigheten docenten har gått tillbaka till samma institution och därför är det ytterst osäkert om vikarien kan beredas fortsatt arbete vid institutionen.

Statens bakteriologiska laboratorium anför att om FUN:s förslag om tre tjänstekategorier – professor, docent och forskarassistent – genomförs bör en motsvarande förändring ske inom statliga institutioner utanför högskolan.

RRV ifrågasätter FUN:s förslag om särskilda tjänster för uppdragsforskning. FUN har enligt verkets mening inte preciserat tjänsternas roll och ställning i högskoleorganisationen tillräckligt. *Delegationen för energiforskning* anser det olämpligt att inrätta särskilda tjänster för uppdragsforskning inom högskolan under hänvisning till risken att dessa tjänster kommer att betraktas som en andra klassens tjänster. *Transportforskningsdelegationen* finner å andra sidan förslaget om inrättande av tjänster för uppdragsforskning välmotiverat. Innehavarna av dessa tjänster bör dock enligt delegationens mening växla så att inte uppdragsforskning blir en permanent syssla för en liten grupp forskare. *Sveriges industriförbund, Svenska handelskamreförbundet och Svenska arbetsgivareföreningen* anför i sitt gemensamma yttrande att det normalt inte kan vara acceptabelt att alla uppdragsprojekt vid en viss institution hänvisas till en speciell uppdragsforskare. Ett eventuellt system med uppdragsforskare bör endast komma i fråga om efterfrågan på dennes speciella kompetens är så stor att uppdragen inte kan förenas med personens normala tjänst som lärare eller högskoleforskare.

Skolöverstyrelsen anser att den resursförstärkning som enligt FUN:s förslag krävs för att åstadkomma den generella nedsättningen med 36 undervisningstimmar för de nuvarande lektorerna bättre skulle tjäna sitt syfte om den i stället användes för att delvis finansiera fasta tjänster för uppdragsforskning.

FUN:s förslag om en tjänst som professor i stället för tjänsterna som biträdande professor och professor möter inga invändningar av remissinstanserna.

FUN:s förslag om ökad undervisningsskyldighet för forskningsrådets särskilda forskartjänster tillstyrkes av *Svenska civilingenjörsförbundet*. Förslaget avvisas emellertid bestämt av *MFR. Delegationen för rymdverksamhet* anser att undervisningsskyldigheten motsvarande 25 timmar skall bibehållas.

En majoritet av remissinstanserna anser att frågorna rörande tjänsteorganisationen bör prövas i ett samlat perspektiv när lärartjänstutredningens förslag föreligger.

Lärartjänstutredningen anser att det vore olyckligt om statsmakterna tog beslut rörande tjänsteorganisationen inom högskolan av sådan räckvidd som FUN:s förslag förutsätter innan man även genom lärartjänstutredningens arbete har fått en helhetsbild av förändringsbehoven i dessa avseenden inom högskolan. Utredningen pekar på praktiska problem som skulle uppstå om FUN:s förslag genomfördes.

Enligt *UHÄ:s* uppfattning bör inte någon genomgripande förändring av tjänsteorganisationen på den aktuella nivån genomföras i avvaktan på lärartjänstutredningens förslag.

Tills vidare förordar UHÄ att de nuvarande docenttjänsterna bevaras men görs icke tidsbegränsande. Detta förutsätter, om ungefär oförändrat tillflöde till forskarkarriären skall bibehållas, att ett antal nya tjänster av detta slag inrättas under en följd av år. UHÄ förordar vidare att också nuvarande universitetslektorstjänster bevaras men att de förenas med skyldighet att följa och medverka i forskning och med möjlighet att inom ramen för tjänsten bedriva självständig forskning.

På längre sikt bör docent- och universitetslektorstjänsterna enligt UHÄ:s uppfattning ersättas med en ny tjänstetyp. Den nya tjänsten bör i princip avse såväl forskning/forskarutbildning som grundläggande utbildning. Befordringsgrunderna bör emellertid kunna varieras i det enskilda fallet så att en tjänst avses antingen främst för den ena eller främst för den andra verksamhetsgrenen. Oavsett befordringsgrunderna räknar UHÄ med att det i framtiden skall finnas stor lokal frihet att fördela de enskilda lärarnas tjänstgöring på olika delar av verksamheten.

Vissa remissinstanser redovisar mer utförligt alternativ till FUN:s förslag. Som exempel på sådana alternativ kan anföras följande.

NFR föreslår att de forskarstuderande sex år efter påbörjad forskarutbildning skall kunna få besked om de har någon framtid inom högskolans verksamhetsområde. Dessa sex år kan ha använts på olika sätt: utbildningsbidrag i alla kombinationer med den nya assistenttjänsten eller i kombination med annan institutionstjänstgöring t. ex. som forskningsassistent.

All verksamhet inom högskolan bör fördelas emellan alla tillsvidareanställda befattningshavare på det mest ändamålsenliga sättet utan alltför mycket detaljföreskrifter om tjänstgöringens art i de olika fallen.

Idag finns det mycket små möjligheter för högskolan att anställa en person annat än om en tjänst är ledig just då personen i fråga blir tillgäng-

lig, t. ex. vid utgången av ett förordnande som forskarassistent. Tjänsteorganisationen måste ha inbyggd någon slags rörlig pott som gör att verkligen duktigt folk alltid anställs.

SFS anser att professurer, docenturer och lektorat bör slås ihop till en enhetstjänst benämnd professur. Med den forskningsresurs professurerna för med sig i potten ökas andelen forskning i enhetstjänsten betydligt jämfört med FUN:s förslag. Med ytterligare ett resurstillskott bör en sådan enhetstjänst få en delad tjänstgöringsskyldighet mellan forskning och undervisning/forskarhandledning. Denna delning bör kunna variera mellan enskilda tjänster. Dock skall endast i undantagsfall andelen forskning resp. utbildning/forskarhandledning kunna understiga 20–25 %. Funktionen "ämnesföreträdare" som nu professorn har bör bli ett arvoderat uppdrag av samma typ som prefekt eller studierektor. Med en enhetstjänst i reglerad befordringsgång skulle lönesättningen bli helt beroende av antalet tjänsteår och antalet uppdrag (t. ex. prefekt).

TCO föreslår två slag av tjänster, en kategori med huvudsaklig inriktning på forskning och en med huvudsaklig inriktning på undervisning. TCO tar inte ställning till hur många karriärsteg det bör finnas på de båda karriärvägarna men menar att benämningen bör vara lika på båda. Enligt TCO är det angeläget att man skall kunna fullgöra sin tjänstgöringsskyldighet inom såväl forskning och forskarutbildning som grundutbildning oberoende av på vilka meriter man fått sin tjänst. Fördelningen av arbetsuppgifter på olika personer bör ske lokalt.

Statens personalnämnd framhåller att de motstridiga kraven på flexibilitet och trygghet inte kan lösas enbart med en tjänstekonstruktion. Med olika metoder måste man stimulera till ökad frivillig rörlighet till även andra uppgifter än undervisning och forskning. Ett sätt är enligt nämnden, att satsa på en "utslussningskanal" genom att skapa en personaladministrativ funktion med omplaneringsuppgifter i vidaste bemärkelse.

Planerings- och ledningsorganisation

FUN:s förslag rörande *planerings- och ledningsorganisation* har berörts i flertalet remissvar ur mera principiell synpunkt. Många remissinstanser har också berört detaljerna i förslagen och i många fall gett alternativa förslag.

RRV tillstyrker i huvudsak utredningens förslag beträffande planerings- och ledningsorganisationen. Verket ser särskilt positivt på utredningens helhetssyn när det gäller en sammanhållen planering och ledning av all FoU-verksamhet inom högskolan.

LO finner den sammanvägda lösningen för planering och ledning av högskolans verksamhet väl motiverad. De föreslagna systemen kompletterar varandra. LO föreslår därför att planerings- och ledningsorganisationen tillsammans med mål och riktlinjer kommer till utförande och att de styrinstrument som föreslagits inte tunnas ut. Sammantaget utgör systemet en förutsättning för att högskolans egna organ, fakultetsnämnder och forskarutbildningsnämnder och institutioner, skall kunna ansvara för genomförande av forskning och forskarutbildning. Den främsta förutsättningen är ändå högskolans vilja till medverkan, något som inget system kan skapa.

UHÄ framhåller att en betydande del av forskningen och forskarutbildningen inom högskolan finansieras på annat sätt än över fakultetsanslagen till högskoleenheterna. Till FUN:s förtjänster hör enligt UHÄ:s mening att

utredningen belyst vad detta förhållande innebär för högskoleorganisationen. Därmed har FUN bl. a. skapat goda förutsättningar att behandla frågor om högskolans organisation för forskning och forskarutbildning i ljuset av de frågor om forskningspolitik och forskningsorganisation i stort som FRU behandlat. UHÄ ansluter sig mot denna bakgrund till den helhetssyn på högskolans forskning och forskarutbildning som FUN utgått från och till utredningens syfte att skapa förutsättningar för en samlad planering och ledning av all FoU-verksamhet inom högskolan oavsett finansieringskälla.

En annan huvudtanke hos FUN är, framhåller UHÄ, att man genom utformningen av planerings- och ledningsorganisationen skall skapa balans mellan å ena sidan samhällsinflytande, å andra sidan frihet för forskningen att utvecklas på grundval av inomvetenskapliga kriterier. Också detta syfte ansluter sig UHÄ principiellt till. UHÄ menar dock att FUN alltför mycket renodlat den berörda balansfrågan vid utformningen av sitt organisationsförslag.

Spänningen mellan samhällsrelevans och forskningens frihet kan enligt UHÄ:s mening visserligen sägas ge inflytandefrågorna en särskild karaktär när det gäller organisationen för forskning och forskarutbildning. Enligt UHÄ:s uppfattning behöver detta emellertid inte leda till att organisationen i denna del ges en i förhållande till organisationen för den grundläggande utbildningen så avvikande utformning som enligt FUN:s förslag.

Vetenskapsakademien motsätter sig principiellt varje förändring av organisationen som leder till en ökning av den redan mycket omfattande administrativa överbyggnaden av högskolan. Den av FUN betonade risken för skadliga effekter av täta och genomgripande organisatoriska förändringar för utbildning och forskning måste enligt akademiens mening understrykas.

Landsstingsförbundet anser att utredningens förslag i fråga om planerings- och ledningsorganisation kännetecknas av en starkt generell grundsyn. Denna generella inriktning har inte medgivit genomgång av de speciella förhållanden som råder i samarbetet mellan högskoleorganisation och sjukvårdsorganisation. Invändningar och frågor ur sjukvårdshuvudmännens synpunkter är enligt förbundet så pass många att förbundsstyrelsen avstår från en detaljerad genomgång härav. De principiella och allmänna invändningarna är bl. a. följande.

Bristerna inom statlig översiktsplanering av medicinsk FoU-verksamhet börjar bli alltmer besvärande. Representation inom UHÄ:s planeringsberedning lämnar enligt förbundets mening inga möjligheter för den speciella önskvärda bearbetningen från sjukvårdspolitiska målsättningar till hanterbara och klart angivna delproblem inom medicinska och vårdmässiga områden.

Forskningens två särdrag ur planeringssynpunkt – inslaget av oförutsebarhet, effekter av tilltagande inomvetenskaplig specialisering – leder, framhåller förbundet, till att sjukvårdshuvudmännen måste bygga upp en egen balanserande kompetens ur samhällssynpunkt på planeringsområdet. En sådan planeringskompetens kan inte bygga på projektkataloger. I stället erfordras särskilda bearbetningar till ämnesområden och problemområden där projekten infogas i sitt större sammanhang tids- och värderingsmässigt. För avvägningen mellan vårdintresse, sjukvårdsekonomi och medicinsk forskning har sjukvårdshuvudmännen ett mycket stort ansvar, anser förbundet.

FUN:s förslag präglas enligt *statskontoret* stundom av en väl abstrakt

syn på beslutsvillkoren både inom och utom högskolan. Den begreppsmässigt intressanta distinktionen mellan samhällsrelevanta och inomvetenskapliga beslutskriterier på forskning och forskarutbildning kan enligt statskontorets mening inte drivas så långt att denna utgångspunkt helt får bestämma utformningen av en planerings- och ledningsorganisation för dessa uppgifter inom högskolan.

Statens råd för byggnadsforskning säger sig i flera sammanhang ha betonat vikten av bred samhällsrepresentation i FoU-verksamhetens ledningsorgan. FoU-verksamhetens avnämare bör enligt rådet ha inflytande på problemval i verksamheten. Det är då också enligt rådet nödvändigt att avnämarna utvecklar sin kompetens att delta i FoU-arbetet. Bl. a. bör det ske genom att FoU-frågorna ägnas större uppmärksamhet i avnämarnas egna organisationer och genom att deras företrädare får tid och möjlighet att på allvar tränga in i och lära sig förstå FoU-arbetets möjligheter och begränsningar.

FOA anser det angeläget med en mer ingående prövning av hur högskoleinstitutioner och olika statliga forskningsinstitut bör utnyttjas i framtiden för olika sektoriella forskningsprogram. Om universitet och högskolor i ökad utsträckning skall utnyttjas för sektoriell forskning är det enligt FOA också väsentligt att olika sektororgan får ett däremot svarande inflytande i högskoleväsendets planerings- och ledningsorganisation. Dessa inflytandefrågor behöver enligt FOA:s mening ägnas ingående uppmärksamhet i det fortsatta organisationsarbetet. *Försvarets materielverk* anför liknande synpunkter.

I fråga om FUN:s förslag om *verksamhetsområdets indelning* säger sig UHÄ dela uppfattningen att en flexibel indelning på fakultetsnivå är nödvändig för att underlätta en fortlöpande utveckling av högskoleforskningens organisation och arbetsformer. Enligt UHÄ:s uppfattning bör därför på statsmaktsnivå endast beslutas vilka fakulteter som skall finnas vid resp. högskoleenhet, medan högskolestyrelsen efter samråd med de berörda bör besluta om den närmare avgränsningen av fakulteterna. UHÄ säger sig vara berett att efter ett principbeslut av statsmakterna ta initiativ till en diskussion, enhet för enhet, om den framtida fakultetsindelningen. Någon centralt föreskriven sektionsindelning av fakulteter synes enligt UHÄ knappast nödvändig.

En flexibilitet i fråga om fakultetsindelning går enligt UHÄ:s mening inte ihop med den av FUN samtidigt hävdade principen att riksdagens medelsanvisning skall ske fakultetsvis. Såvitt UHÄ kan bedöma måste, så länge denna princip skall gälla, variationer i indelningen mellan högskoleenheterna leda till en betydande detaljgrad i statsmakternas medelsberäkning. UHÄ anser alltså, i motsats till FUN, inte att de fördelar som det av utredningen föreslagna anslagssystemet ger uppväger de nackdelar som är förenade med ett ökat antal anslag. I stället ser UHÄ uppenbara risker för ett anslagsberäkningsmässigt och regleringsbrevstekniskt "plottrande", som inte är uttryck för någon övergripande forskningspolitisk styrning.

UHÄ förordar mot denna bakgrund att medelsanvisningen till forskning- och forskarutbildningen sker på ett sätt som å ena sidan ger möjlighet för statsmakterna att beräkna medel för enskilda fakulteter eller grupper av likartade fakulteter, å andra sidan inte innebär att statsmakterna också i detalj måste besluta vilken verksamhet och vilka lärartjänster m. m. som hänförs till resp. fakultet. En väg kunde här enligt UHÄ vara att medelsanvisningen på riksdagsnivå sker i termer av anslag omfattande flera fakulteter, t. ex. i enlighet med indelningen av forskningsrådsorganisationen

och dess anslag. Regeringen kan sedan — givetvis efter att ha redovisat sina överväganden för riksdagen — göra en preciserad fördelning på anslagsposter för fakulteter/grupper av fakulteter och högskoleenheter, varvid dock resp. högskolestyrelse enligt UHÄ:s mening bör ges rätt att göra sådana omföringar mellan anslagsposter som betingas av den lokala fakultetsindelningen. Oavsett anslagsindelningen i övrigt anser UHÄ det motiverat med ett särskilt anslag för tematiskt orienterade fakulteter, tills vidare avseende enbart universitetet i Linköping.

Även *statskontoret* förordar att anslagen till forskning och forskarutbildning inom högskolan indelas efter samma principer som gäller för medelsanvisning till forskningsråden.

Högskolans ansvar för långsiktig grundläggande forskning motiverar enligt *centralorganisationen SACO/SR* att nuvarande fakultetsindelning bibehålls och övergång till problembaserad totalorganisation inte sker. Man bör däremot enligt organisationen i ökad omfattning bilda centra av flera institutioner, organisera forskning i projekt av skilda slag och samverka med fristående institut och liknande. Organisationen framhåller vidare att en förändrad fakultetsindelning skall bygga på initiativ från berörda högskolor och forskare och att behov av en förändrad fakultetsindelning för närvarande ej torde föreligga.

Många organ inom högskolan, främst de som företräder tekniska och medicinska fakulteter, är kritiska till FUN:s förslag om ändrad fakultetsindelning.

Även *Sveriges civilingenjörsförbund*, *Ingenjörsvetenskapsakademien*, *Vetenskapsakademien*, *MFR*, *centralorganisationen SACO/SR*, *SFS* m. fl. är kritiska till FUN:s förslag om fakultetsindelning.

Det är enligt *RRV:s* uppfattning väsentligt att förslag till organisatorisk indelning inte leder till särlösningar för olika anslagsområden beträffande utformningen av de ekonomiadministrativa systemen.

Indelningen av verksamheten i fakulteter skall enligt utredningen kunna förändras över tiden. *Centerns ungdomsförbund* vill starkt understryka att detta bör kunna ske. Förändringar efter nya förhållanden är enligt förbundet väsentliga för att undvika fastlåsning i institutionella lösningar, som har blivit ofunktionella.

TCO finner det angeläget att forskningsorganisationen blir smidig och ger möjlighet att anpassas till ett tematiskt eller från andra utgångspunkter projektorienterat arbetssätt. Det är också viktigt att den medger att forskningspolitiska prioriteringar kan få genomslag i högskolans FoU-verksamhet. Dessa aspekter synes enligt *TCO* bli tillgodosedda genom FUN:s förslag.

Indelningen i fakulteter bör enligt *statskontorets* mening vara en lokal angelägenhet för resp. högskolestyrelse och inte styras av de krav statsbudgettekniken kan komma att ställa på anslagsindelningen för högskolan.

Svenska handelskammareförbundet, *Sveriges industriförbund* och *Svenska arbetsgivareföreningen* understryker i ett gemensamt remissvar att indelningen av verksamhetsområdet forskning/forskarutbildning är en lång process som inte får hämmas av krav på total enighet och enhetlighet.

Sveriges civilingenjörsförbund anser att en resursmässig indelning av forskningen i problemområden, som i sin tur indelas i projekt, inte är ändamålsenlig för högskolan i dess helhet. Högskolornas ansvar för långsiktig, grundläggande kunskapsuppbyggnad är enligt förbundet oförenligt med en resurstilldelning i huvudsak i enlighet med utredningens förslag.

SCB anser att kravet på flexibilitet i indelningen ställer stora krav på ett

informationssystem. För att göra det möjligt att förändra indelningen fordras enligt verket att all information kan hänföras till så detaljerad nivå som möjligt. I SCB:s nuvarande statistik över studerande i forskarutbildning hänförs all information till ämnesområde. Av vad som redovisas i utredningen drar SCB dock slutsatsen att inget talar för att ämnesindelningen skulle slopas. Enligt SCB:s bedömning, bör möjligheten till ämnesindelning bibehållas, även om möjligheter skapas att redovisa bland annat statistiken i nya indelningar.

I fråga om utredningens förslag rörande *ekonomiadministration och redovisning* anser UHÄ den helhetssyn FUN anlagt på högskolans resurser för forskning och forskarutbildning mycket väsentlig. Ett instrument för att uppnå en sådan helhetssyn hos de planerande och resursförledande högskoleorganen är ett ekonomiadministrativt system som ger relevant information om de olika penningströmmarna till forsknings- och forskarutbildningsverksamheten och om deras fördelning och relativa betydelse. Denna information behövs, enligt UHÄ, i delvis olika tappning, på alla nivåer i organisationen: på institutionsnivå, fakultetsnivå, högskolestyrelsenivå och centralt inom UHÄ och utbildningsdepartementet.

Flera av organen inom högskolan som behandlat förslaget anser att en mera realistisk ambitionsnivå än FUN:s är nödvändig för att inte institutionernas arbetsbelastning skall bli för stor.

RRV anser att utredningens förslag beträffande ekonomiadministration och redovisning innebär en kraftig ambitionshöjning jämfört med nuvarande utformning. RRV vill betona att det arbete som krävs för att möjliggöra de informationsuttag som utredningen föreslår kommer att fordra utbildnings- och utvecklingsarbete under relativt lång tid. I likhet med utredningen anser RRV att den information om forskning och forskarutbildning som krävs för en tillräcklig uppföljning av verksamheten och som underlag för beslut på olika nivåer inte går att ta fram ur högskolans nuvarande informationssystem. RRV vill särskilt påpeka de svårigheter som kan uppstå till följd av att ökade krav ställs på summerad information efter alternativa indelningsgrunder.

Införandet av ett över hela högskoleområdet enhetligt utformat ekonomiskt redovisningssystem av föreslagen typ skulle, anser SCB, ge ett jämfört med nuläget avsevärt förbättrat underlag för bland annat SCB:s resurst statistik – den utbyggnadsdel av forskningsstatistiken som forskningsrådsutredningen efterlyser i sitt betänkande, utan att personalen vid institutionerna behöver belastas med omfattande merarbete till följd av denna statistikgren.

Med hänvisning dels till de kostnader som varje utvidgning av det redan tyngande administrativa systemet medför, dels till de negativa effekter på forskningsmiljö som ett detaljerat ekonomiadministrativt system kan medföra, vill *centralorganisationen SACO/SR* starkt understryka vikten av att beslut i enlighet med utredningens förslag inte fattas utan ytterligare noggranna överväganden. Enligt SACO/SR:s mening bör därvid uppmärksamheten inriktas mera mot en innehållsmässigt motiverad planering och uppföljning än på system för ekonomisk styrning och planering.

FUN:s förslag om redovisning av högskolans forskning per projekt har kommenterats av flera remissinstanser. Några ställer sig avvisande. *Styrelsen för universitetet i Linköping* och några ytterligare myndigheter inom högskoleområdet anser att uppgifter om institutionens totalkostnader är minst lika viktiga som uppgifter om projektkostnader.

Fakultetsnämnden vid Chalmers tekniska högskola förespråkar ett sy-

stem där bokföringen inom System-S ger basinformation, vilken får kompletteras med olika manuella specialrutiner.

Styrelserna för universiteten i Stockholm och Göteborg intar en mera avvaktande hållning till FUN:s förslag. Den förstnämnda förordar för sin del en försöksverksamhet med projektredovisning. *MFR* anser att utredningens förslag rörande ekonomisk redovisning på institutionsnivå inte fyller några väsentliga funktioner utan innebär ökad och onödig belastning på institutionerna. Inom medicinen bedrivs inte vissa projekt på driftkostnadsanslag och andra på externa anslag, framhåller rådet. Det är därför föga meningsfullt att göra analyser av fördelningen av driftkostnadsanslagsresurser på olika projekt. Vidare skulle det, enligt rådets mening, bli frågan om antingen grova skattningar och gissningar eller införande av tidkort o. d.

RRV tillstyrker införandet av projektredovisning. En sådan redovisning kräver emellertid, enligt *RRV*, en fördelning av bl. a. lönekostnaderna på de olika projekten, för att det skall vara möjligt att beräkna externa intressenters kostnadsandelar i verksamheten och för att åstadkomma en rimlig intern kostnadsuppföljning och resultatvärdering.

UHÄ bedömer att den av FUN föreslagna projektinriktade redovisningen av högskolans forskning och forskarutbildning är av stor betydelse. Det är samtidigt viktigt att de olika rutiner som krävs i detta sammanhang utformas så att de inte ökar den administrativa bördan på institutionsnivå. Enligt *UHÄ*:s mening är det lämpligt att inledningsvis bedriva en försöksverksamhet med projektredovisning vid någon eller ett par fakulteter och högskoleenheter med den till FUN:s betänkande fogade *RRV*-rapporten som grund. *UHÄ* är berett att i samverkan med *RRV* leda en sådan försöksverksamhet under förutsättning att erforderliga medel ställs till förfogande.

FUN:s förslag rörande *planerings- och styrinstrument* har behandlats i endast ett fåtal remissvar. *UHÄ* ser den av FUN skisserade ordningen med mål och riktlinjer fakultetsvis eller fakultetsgruppvis, fastställda av statsmakterna på grundval av förslag och bedömningar av högskolemyndigheterna, som ett viktigt led i de på senare tid markerade strävandena att åstadkomma en dialog mellan de politiska instanserna och högskolans organ. *UHÄ* har principiell sympati för FUN:s förslag att med en sådan ordning statsmakterna inte längre skall behöva styra forskningsverksamhetens inriktning genom att fastställa ämnesinnehåll för högre lärartjänster. Om detta förslag skall kunna förverkligas synes emellertid något konkretare mål och riktlinjer krävas än i FUN:s exempel. *UHÄ* är berett att medverka i en fortsatt diskussion om utformningen av sådana styrinstrument.

Statskontoret däremot anser att skäl talar för att regering och riksdag behåller möjligheterna att påverka forskningens inriktning genom ämnesbenämningar på professorer. Inriktningen inom ett visst vetenskapsområde har, enligt statskontoret, många gånger betydande konsekvenser i form av särskilda krav på teknisk personal, lokaler och utrustning. Sådana frågor bör därför inte avgöras på den lokala nivå inom högskolan som fakultetsnämnden representerar.

UHÄ tillstyrker också den ordning med planeringsdokument som FUN förordar och vill här särskilt framhålla verksamhetsberättelsernas betydelse för den löpande uppföljningen av verksamheten i förhållande till givna riktlinjer såväl lokalt som centralt. *UHÄ* delar FUN:s uppfattning att det är viktigt att den kassamässiga redovisningen kompletteras med en mera

värderande och förklarande redovisning av detta slag, i första hand från fakultetsnämndens sida.

UHÄ är inte övertygat om behovet av en centralt fastställd utbildningsplan för forskarutbildningen vid varje fakultet. I den mån de av statsmakterna angivna målen och riktlinjerna för forskarutbildningen behöver konkretiseras på ett sätt som inte bara berör en enskild fakultet bör det dock ankomma på UHÄ att göra detta. Ett exempel på behovet av centrala riktlinjer gäller, framhåller UHÄ, de särskilda förkunskapskraven. UHÄ delar FUN:s uppfattning att det behövs riktlinjer för utformningen av dessa krav för fakulteter av likartade slag men vill peka på svårigheten att med den nya studieorganisationen för den grundläggande utbildningen centralt utforma lätt överblickbara sådana riktlinjer. Studieplaner för forskarutbildningen i olika ämnen bör liksom i nuvarande ordning fastställas av resp. fakultetsnämnd.

UHÄ tar i detta sammanhang upp ytterligare en fråga, där UHÄ gärna hade sett en mera konkret belysning av den av FUN tänkta ordningen. Det gäller frågan om fakultetsnämndens möjligheter att – såväl i förhållande till forskarna inom högskoleenheten som i förhållande till externa forskningsfinansiärer – påverka de resursströmmar till forskningen inom fakulteten som inte kanaliseras via de reguljära högskoleanslagen.

UHÄ framhåller att överblick över och information om dessa finansieringskällor är en förutsättning för fakultetsnämndens möjligheter att åstadkomma den eftersträlvade balansen mellan inomvetenskapligt motiverad och samhälleligt motiverad, mellan internt finansierad och externt finansierad forskning. Att ha information och överblick är emellertid, framhåller UHÄ, inte detsamma som att planera och leda. Fakultetsnämnden måste, anser UHÄ, också ha effektiva styrmedel. Det enda styrmedel som FUN antyder är en befogenhet för nämnden att motsätta sig att ett planerat samarbetsprojekt kommer till stånd. UHÄ är för sin del tveksam om detta lokala styrinstrument i sig kan ge den önskvärda utvecklingen av högskoleforskningens samverkan med externa finansiärer. FUN anger visserligen att fakultetsnämnden också skall utfärda riktlinjer av positiv art för omfattningen och inriktningen av forskningssamverkan. UHÄ vill emellertid varna för en alltför stor optimism i frågan om fakultetsnämnden verkligen kommer att kunna genom sådana riktlinjer påverka de enskilda institutionernas och forskarnas beteende på det sätt FUN synes förutsätta. Det finns, framhåller UHÄ, anledning att vid ett genomförande av den föreslagna organisationen följa erfarenheterna på denna punkt med uppmärksamhet.

I fråga om den *institutionella organisationen* har vissa remissinstanser inskränkt sig till allmänna omdömen. Andra har tagit ställning för eller mot förslagen medan några har gett alternativa förslag. Remissopinionen får därför anses vara ganska splittrad i dessa frågor.

Sveriges geologiska undersökning anser det befogat, mot bakgrund av universitetsadministrationens tillväxt under den senaste tioårsperioden, att förespråka en viss restriktivitet vid inrättandet av nya organ.

Moderata ungdomsförbundet säger sig inte dela utredningens tro på administration. Förbundet anser att förslagen innebär en omfattande utökning av byråkratin.

LO framhåller att FUN:s förslag innebär att mycket viktiga planeringsuppgifter skall utföras i organ som saknar kompetent representation från samhälle och arbetsliv. *LO* betonar betydelsen av att man redan när underlaget för planering tas fram, har tillgång till erfarenhet från breda

samhällsintressen. LO anser att det inte bara är en sak för forskare utan en angelägenhet för alla vilka problem som skall ställas och vilka värden som skall analyseras.

UHÄ delar FUN:s uppfattning att de lärargrupper som i första hand har ansvaret för forskningen och forskarutbildningen skall ha en stark ställning i de lokala planerings- och ledningsorganen. Härigenom garanteras utrymme i organisationen för bedömningar och prioriteringar som utgår från forskningens egen utveckling och dess egna behov. Detta förhållande bör enligt UHÄ:s mening vara tillräckligt för att de syften som ligger till grund för FUN:s förslag skall kunna uppnås.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer erinrar om att FUN:s förslag till planerings- och ledningsorganisation syftar till att i organisationen som helhet och inte i varje organ för sig tillgodose behovet av inflytande – politiskt och inomvetenskapligt – över forskningsprioriteringarna och forskningsarbetet. Fördelningen av ansvar på fakultets-, högskole- och regionnivå måste emellertid, enligt ämbetsverkets mening, ses mot bakgrunden av ett allmänt ansvar för att högskolans forskningplanering sker under en fortlöpande dialog också med sektorsorgan.

FOA anser att FUN ej tillräckligt ingående belyst de sektoriella forskningsorganens behov av inflytande på olika nivåer i den föreslagna planerings- och ledningsorganisationen.

NFR anser att den administrativa överbyggnaden skall hållas så begränsad som möjligt och att så mycket som möjligt av beslutsprocesserna skall ske på institutionsnivå.

Även *Vetenskapsakademien* framhåller, att det är viktigt att så mycket av beslutsprocessen som möjligt beträffande forskning och forskarutbildning sker på institutionsnivå. Detta är den nivå, där hänsyn bäst kan tas till den enskilda disciplinens särart, lokala förhållanden och enskilda individers förutsättningar och kvalifikationer.

FUN:s förslag rörande organisationen på *institutionsnivå*, i första hand förslaget om ny antagningsnämnd för forskarutbildning, godtas endast av *HSFR, rektorsämbetet vid universitetet i Uppsala, Statsvetenskapliga förbundet* och *Sveriges läkarförbund* medan övriga som har yttrat sig har avvisat förslaget, ställt sig tveksamma eller krävt modifieringar.

UHÄ anser inte tillräckliga skäl föreligga för att gå ifrån nuvarande ordning, som innebär att högskolestyrelsen efter samråd med företrädare för de vid en institution verksamma beslutar vilken av två modeller som skall tillämpas: antagning antingen genom institutionsstyrelsen eller genom prefekten.

Det bör dock enligt UHÄ:s uppfattning vid varje berörd institution finnas ett beredande organ i antagningsfrågor sammansatt på samma sätt som den av FUN föreslagna antagningsnämnden. I den mån högskolestyrelsen så beslutar bör också till denna "antagningsberedning" kunna delegeras beslutanderätt i antagningsfrågor.

Övervägande flertalet organ inom högskolan avstyrker FUN:s förslag med motiveringen att institutionsstyrelsen själv bör kunna klara antagningsarbetet. Bl. a. *RRV* och *TCO* framför liknande synpunkter.

Lantbruksuniversitetet förordar att utredningens förslag om antagningsnämnd nyanteras. I de fall en institution är så stor att det verkligen är fråga om att anta ett antal forskarstuderande varje år fyller, enligt lantbruksuniversitetets mening, en antagningsnämnd en viktig funktion. Många institutioner antar endast någon eller ett par forskarstuderande per läsår. Denna antagning bör, anser universitetet, lika gärna kunna ske enligt

nuvarande bestämmelser av institutionsstyrelsen. Det bör därvid föreskrivas att samråd skall ske med handledarna inom institutionen. Nuvarande förordning medger därutöver att institutionsnämnder kan inrättas. De institutioner som så önskar skulle därmed redan idag ha möjlighet att införa antagningsnämnd.

VÅRD 77 anser att det skulle vara av värde, om antagningsnämndens sammansättning kan vidgas till att omfatta också företrädare för allmänna intressen och för de studerande.

Även några organ inom högskolan framhåller att representanter för de forskarstuderande, yrkeslivet och/eller utbildningar utan etablerad forskning också bör ingå i en eventuell antagningsnämnd.

Remissinstanserna har ägnat frågan om organisation av forskning och forskarutbildning på *fakultetsnivå* stor uppmärksamhet. I centrum för intresset har stått frågorna om antalet organ och deras sammansättning.

Några remissinstanser har berört frågan om *fakultetskollegierna*. UHÄ förutsätter i likhet med FUN inte några förändringar med avseende på fakultetskollegierna. I anslutning till vad som anförts av bl. a. *rektorsämbetet vid universitetet i Uppsala* framhåller UHÄ vikten av att man inom berörda högskoleenheter vidtar de åtgärder som kan vara ändamålsenliga antingen för att få kollegierna själva att fungera som fora för vetenskapliga kontakter och diskussioner eller för att på annat sätt säkerställa den typ av kontakter och diskussioner på bredare bas inom resp. fakultet som de förutvarande fakultets/sektionsförsamlingarna utgjorde en plattform för.

Arbetskyddsstyrelsen anser att det är av mindre betydelse om professorer och laboratorer vid arbetsmedicinska avdelningen inte fått säte i något kollegium, då kollegiet enligt styrelsen har ganska få uppgifter och sällan sammanträder. Centralorganisationen SACO/SR anser att erfarenheterna av fakultetskollegierna är så negativa att de bör ses över i sin helhet beträffande sammansättning och funktion. En sådan översyn bör enligt organisationen uppmärksamma eventuell representation från ämnen som idag saknar forskarutbildad personal.

Humanistiska fakultetsnämnden i Umeå anser att det föreligger svårigheter att aktivera fakultetskollegiet och föreslår att dess sammansättning, funktioner och arbetssätt tas upp till prövning.

Linjenämnden för gymnastik och idrottslärarlinjen vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm hävdar att fakultetskollegiet bör utökas med innehavare av tjänster för vilka forskarutbildning ej uppställts som behörighetskrav, därför att forskarutbildning inom tjänsternas ämnesområde inte funnits i Sverige. Hit hör bl. a. vissa företrädare för gymnastik-, musik-, bild- och formämnen.

När det gäller FUN:s förslag rörande *fakultetsnämnd och forskarutbildningsnämnd* anser åtskilliga remissinstanser att de av utredningen angivna uppgifterna bör handhas av en nämnd.

RRV ifrågasätter förslaget om att inrätta en särskild forskarutbildningsnämnd. En uppdelning på två skilda fakultetsorgan av forsknings- och forskarutbildningsfrågor kan mot bakgrund av det starka sambandet mellan dessa områden komma att skapa samordningsproblem.

Statskontoret finner inte FUN:s skäl för separata forskarutbildningsnämnder knutna till fakulteterna tillräckligt övertygande. En dylik ansvars- och uppgiftsfördelning mellan fakultetsnämnd och forskarutbildningsnämnd är enligt statskontorets mening ägnad att skapa administrativa svårigheter och ökad byråkrati inom fakulteten.

Centralorganisationen SACO/SR avstyrker förslaget om inrättande av

forskarutbildningsnämnd. De arbetsuppgifter och befogenheter som föreslås åligga detta organ bör överföras till fakultetsnämnden. De krav på insyn och inflytande för forskarstuderande, vilka ej i någon större utsträckning är representerade i fakultetsnämnden bör tillgodoses genom att beredande organ till fakultetsnämnden inrättas. Sammansättningen bör ske i enlighet med FUN:s förslag till sammansättning av forskarutbildningsnämnden, dvs. lika antal företrädare för lärare och studerande.

TCO ser en risk för att en forskarutbildningsnämnd helt kommer att domineras av fakultetsnämnden. En bättre lösning är, enligt TCO, att vidga inflytandet i fakultetsnämnden för forskarstuderande och övrig berörd personal.

Svenska handelskammareförbundet, Sveriges industriförbund och Svenska arbetsgivareföreningen betonar att man inte kan göra boskillnad mellan forsknings- och forskarutbildningsfrågor och avvisar därför förslaget om en speciell forskarutbildningsnämnd. Fakultetsnämnden bör i stället handha dessa frågor. Organisationerna menar som FUN att nämnderna bör få allsidigare sammansättning. De inomvetenskapliga kriterierna bör, enligt organisationerna, vara avgörande för vem som skall sitta i nämnderna. Inslaget av forskarpersonal kan utökas med representanter för docenter, forskarassistenter samt forskarstuderanden. Samhällsinflytande bör, anser organisationerna, i första hand utövas genom riktlinjer och prioriteringar av riksdag och regering.

STU anser att en forskarutbildningsnämnd med självständigt ansvar kan behövas inom varje fakultet. Möjligen tyder, enligt STU, analysen i utredningen beträffande ansvarsfördelningen mellan fakultetsnämnd och forskarutbildningsnämnd på att ett alternativ kan vara att komplettera nuvarande fakultetsnämnders sammansättning och närmare precisera ett ansvar för dessa beträffande frågor som rör forskarutbildning.

MFR anser att det i många fall kan vara behövligt med en forskarutbildningsnämnd. Denna bör då vara underställd fakultetsnämnden men ges beslutanderätt i lämpliga ärenden genom delegation från fakultetsnämnden.

SFS avvisar således förslaget om en forskarutbildningsnämnd och en fakultetsnämnd. En nämnd, lämpligtvis kallad fakultetsnämnd, bör ha det samlade ansvaret för forskning och forskarutbildning. Denna nämnd bör vara sammansatt med ett lika antal lärare och studerande jämte dekanus. För att inte ändamåsenliga lokala varianter skall omöjliggöras föreslår SFS att forskarutbildningsnämnder i enlighet med FUN:s modell får inrättas efter lokala beslut.

Ungefär en tredjedel av organen inom högskolan ställer sig mer eller mindre positiva till att forskarutbildningsnämnden inrättas – dock anser flertalet att forskarutbildningsnämnderna bör bli underställda fakultetsnämnderna. Härigenom undviks en enligt remissmyndigheterna olycklig splittring av ledningsorganisationen för forskning och forskarutbildning.

Flertalet högskoleorgan avstyrker FUN:s förslag då detta anses komma att försvåra samordningen av forsknings- och forskarutbildningsfrågor. I stället föreslås att fakultetsnämnden även bör behandla forskarutbildningsfrågor och att fakultetsnämnden därför bör få en sådan sammansättning att den väl kan tillgodose även de studerandes m. fl. intressen.

Några remissinstanser berör frågan om *fakultetsnämndens storlek*.

MFR anser att den enligt förslaget blir för liten för att på ett någorlunda rimligt sätt kunna representera de många och tunga vetenskapsområden som finns inom medicinen.

Sveriges läkarförbund framhåller att de medicinska fakulteterna kommer att även i fortsättningen vara numerärt stora och representera ett stort antal vetenskapliga områden. Det är därför, enligt förbundets mening, nödvändigt att fakultetsnämnden är tillräckligt stor för att dels hinna med alla arbetsuppgifterna, dels besitta en allsidig vetenskaplig kompetens, både vad gäller grundvetenskaperna och den kliniska forskningen.

UHÄ anser att för fakulteter som byggts upp med utgångspunkt i samhällsproblem eller samhällssektorer, t. ex. för den tematiskt orienterade forskningen i Linköping, avvikelser från den angivna grundmodellen om 11 ledamöter kan vara motiverade, i första hand för att bereda utrymme för en större extern representation. Regeringen bör, enligt UHÄ:s mening, inhämta riksdagens bemyndigande att i sådana fall, efter förslag av vederbörande högskoleenhet och UHÄ, besluta om särskild sammansättning av fakultetsnämnden.

FUN:s förslag rörande *fakultetsnämndens sammansättning* behandlas i ett stort antal remissyttranden. Några remissinstanser stöder i huvudsak förslagen med vissa modifikationer. Andra kräver representation från andra grupper eller från en grupp i större utsträckning än FUN har föreslagit.

Centralorganisationen SACO/SR delar FUN:s uppfattning att fakultetsnämnden skall vara ett expertorgan för inomvetenskapligt grundade värderingar. Organisationen delar uppfattningen att ett begränsat antal ledamöter är en förutsättning för att effektivt kunna handlägga de arbetsuppgifter som åligger fakultetsnämnden och för att stärka ledamöternas integritet. Organisationen anser att suppleanter skall finnas för ledamöterna i nämnden.

UHÄ anser det naturligt att i fråga om fakultetsnämndens sammansättning utgå från vad som f. n. gäller för fakultetsnämnd (dvs. dekanus, prodekanus, 5 ytterligare ledamöter av fakultetskollegiet, 2 anställda, 2 studerande). Enligt UHÄ:s mening bör ytterligare erfarenheter av denna år 1977 införda ordning avvaktas innan sammansättningsprinciperna förändras. UHÄ förordar att vissa möjligheter att komplettera fakultetsnämnden införs.

Många högskoleorgan anser att utredningsförslaget medför uppenbar risk för alltför stort inflytande för en alltför begränsad krets.

TCO:s uppfattning är att man för att åstadkomma så breda kontaktytor som möjligt mellan forskning och samhälle bör ha representation för allmänna samhällsintressen på samtliga nivåer i den beslutande organisationen. TCO anser att representation för allmänna intressen i fakultetsnämnderna skall vara regel och att denna kategori bör företrädas av två personer. TCO förutsätter att de stora löntagarorganisationerna får tillfälle att nominera representanter.

LO föreslår att fakultetsnämnderna kompletteras med representation från yrkeslivet genom löntagarorganisationerna. Denna representation skulle framför allt ge en annan kunskap till organen på fakulteterna och fungera som förmedlare av forskningsbehov i arbets- och samhällsliv. Gränslinjen mellan politiskt beslutsfattande och forskningens frihet har, anser LO, genom en sådan lösning inte rubbats.

Med hänsyn till de intressen som VÅRD 77 har att bevaka föreslår kommittén att fakultetsnämnden skall kunna utökas med en representant för allmänna intressen. Enligt kommitténs uppfattning ger ett sådant arrangemang ökade förutsättningar för ett fördjupat samspel mellan högskolan och dess forskningsorganisation å den ena sidan och samhällslivet utanför högskolan å den andra.

Statens råd för byggnadsforskning föreslår att fakultetsnämnden obligatoriskt skall innehålla företrädare för relevanta samhällssektorer. Fakultetsnämnden måste också, enligt rådets mening, ha ett uttalat ansvar för att fakultetens FoU-resurser i form av organisationsenheter och människor motsvarar sektorsbehoven.

FOA anser att det bör föreskrivas att en vetenskapligt skolad företrädare för sektoriell forskning obligatoriskt skall ingå i fakultetsnämnden.

Flera remissinstanser, bland dem *regionstyrelserna för Stockholms, Uppsala och Lund/Malmö högskoleregioner* samt en företrädare för vissa mindre högskoleenheter, är positiva till utredningens förslag om att en företrädare för grundläggande högskoleutbildning, som saknar representation i fakultetskollegiet, skall ingå i nämnden.

Några remissinstanser hävdar att också linjeorganen inom högskolan bör ha ledamöter i fakultetsnämnderna.

Vissa remissinstanser tar upp även andra frågor som rör de föreslagna organen på fakultetsnivå.

LO framhåller att *FUN* föreslår att fakultetsnämnderna skall vara små expertbetonade organ. *LO* vill påpeka risken för att ämnen och institutioner med liten attraktionskraft men stor betydelse för utvecklingen inom vissa samhällssektorer missgynnas. *UHÅ* bör få i uppdrag att arbeta fram förslag till hur problemen skall bemästras.

I fråga om fakultetsnämndens uppgifter framhåller *MFR* att rådet inte kan acceptera att en fakultetsnämnd skulle ha möjlighet att ändra på *MFR*:s och andra anslagsbeviljande organs prioriteringar. *MFR* utnyttjar i sitt arbete med prioriteringar av anslag ett 70-tal experter inom 14 prioriteringskommittéer. *MFR* säger sig ha anledning anta att prioriteringskommittéerna i sina granskningar av ansökningar från hela landet kan göra de lämpligaste avvägningarna. *MFR* finner att flera av förslagen rörande fakultetsnämnds uppgifter och åligganden är mer avpassade till forskningsråd och anser att nu gällande förordningar är rimliga och lämpliga.

UHÅ vill framhålla vikten av den av *FUN* föreslagna ordningen innebärande att dekanus kan befrias från en större del av sin reguljära tjänstgöringsskyldighet för att fullgöra uppdraget som ordförande i fakultetsnämnd. *UHÅ* utgår från att lärartjänstutredningens arbete kommer att ge underlag för att införa en ordning där planerings- och ledningsuppgifter av detta slag ingår i vederbörande lärares tjänstgöring.

Mot bakgrund av behoven att samordna utbyggnaden av forskning och forskarutbildning kan det enligt *RRV*:s mening vara lämpligt att avvakta med att överlåta åt resp. fakultet att besluta om inriktning av professors-tjänsterna. Enskilda fakulteters beslut kan, enligt *RRV*:s mening, leda till en splittring av forskningsresurser inom angelägna områden där sammanhållna resurser vid någon eller några läroanstalter kan vara mera ändamålsenligt. En delegering av beslutanderätten bör införas när en mera långsiktig planering för utbyggnad av forskningsorganisationen föreligger.

RRV erinrar om att enligt utredningens förslag tyngdpunkten i administration och planering av forskning och forskarutbildning skall förläggas till fakultetsnivån. Utredningen har, framhåller *RRV*, emellertid inte utformat något förslag till kansliorganisation för fakultets- eller sektionsnivån. Såvitt *RRV* kan bedöma kommer de i betänkandet redovisade uppgifterna i form av planering och löpande administration, vilka ankommer på fakultetens beslutande organ, att ställa betydande krav på beredning och teknisk service. Det är därför enligt *RRV*:s mening angeläget att organisationen för dessa uppgifter närmare övervägs. Det bör särskilt beaktas hur samord-

ningen med grundutbildningens kansliorganisation skall utformas.

I fråga om *organisationen på högskoleenhetsnivå* är den främsta invändningen mot FUN:s förslag i flertalet remissvar att detta skulle ge högskolestyrelsen för litet inflytande. UHÄ anser att FUN alltför starkt reducerat högskolestyrelsens roll. Med sitt ansvar för högskoleenhetens samlade resurser, av vilka i förekommande fall är en stor del gemensamma för grundläggande utbildnings och forskning/forskarutbildning, för utvecklingen av enhetens verksamhet i stort och för den grundläggande utbildningens forskningsansknytning måste högskolestyrelsen, enligt UHÄ:s mening, alltid spela en roll i planerings- och resursfördelningsprocessen också i fråga om forskning och forskarutbildning.

RRV framhåller att i det nuvarande anslags- och budgetsystemet fakultetsnämnder/sektionsnämnder avger anslagsframställning till UHÄ avseende forskningen och forskarutbildningen. Denna ordning kan, enligt RRV, försvåra en samordning av resp. högskoleenhets resurser. Anslagsframställningarna beträffande grundutbildning och forskning/forskarutbildning bör därför enligt RRV:s mening samordnas av högskolestyrelsen som har det totala ekonomiska ansvaret.

LO föreslår att ansvaret för allt petitaarbete inom högskoleenheten och därmed också prioriteringarna inom forskning och forskarutbildning läggs på högskolestyrelsen, efter planering och beredning i fakultetsorgan.

UHÄ ansluter sig till FUN:s förslag att högskolestyrelsen – i motsats till vad som gäller beträffande grundläggande utbildning – inte formellt skall vara petitamyndighet i fråga om forskning/forskarutbildning utan här yttra sig över fakultetsnämndernas förslag. UHÄ vill emellertid framhålla att också detta yttrande måste ses som ett led i planeringsprocessen.

I fråga om *regionstyrelsernas ställning* i detta sammanhang har i huvudsak högskoleorganen yttrat sig.

UHÄ anser det inte, mot bakgrund av motiven för regionstyrelsernas tillkomst, motiverat att förstärka deras uppgifter när det gäller forskning eller annan utbildning än grundläggande högskoleutbildning.

Linjenämnden för AES-sektorn i Umeå anser att de stora möjligheter till styrning av forskning/forskarutbildning som regionstyrelsen får enligt FUN:s förslag inger tveksamhet med tanke på styrelsernas nuvarande sammansättning.

Matematisk-naturvetenskapliga fakultetsnämnden i Göteborg motsätter sig bestämt att regionstyrelserna ges några nya uppgifter som gäller forskning såsom administration, information etc.

Frågan om organisationen på *central nivå* har behandlats i ganska få yttranden. Därvid har man främst diskuterat UHÄ:s framtida roll.

Flera organ inom högskolan avstyrker ökade resurser till central administration.

Styrelsen för universitetet i Stockholm anser att särskilda expertorgan inom UHÄ skulle innebära en omotiverad dubblering av forskningsrådets verksamhet. För övrigt anser styrelsen liksom *matematisk-naturvetenskapliga fakultetsnämnden* vid nämnda universitet att arbetet med långsiktiga och samordnande forskningsfrågor bör bedrivas inom regeringskansliet.

Tekniska fakultetsnämnden i Luleå anser det vara orealistiskt att ålägga UHÄ för stort ansvar för forskning och forskningsplanering. Såväl fakulteter och institutioner som forskningsråd och sektorsorgan måste ges möjlighet att agera självständigt inom de ramar som UHÄ, främst genom professurernas inriktning, drar upp.

MFR vill understryka att – om ökade uppgifter läggs på UHÄ – ämbetet i så fall måste knyta till sig avgjort mycket mer vetenskaplig expertis för dessa uppgifter än vad UHÄ förfogar över i dagens läge. Detta bör emellertid, enligt MFR, inte innebära behov av resursförstärkningar för UHÄ.

Odontologiska fakultetsnämnden och linjenämnden för tandläkarlinjen i Umeå anser liksom FUN att den centrala samordningsverksamheten bör ankomma på UHÄ och förordar utredningens alternativa förslag om att UHÄ:s planeringsberedningar kompletteras med allsidigt sammansatta expertgrupper.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, centralorganisationen SACO/SR samt *Sveriges civilingenjörskör* anför liknande synpunkter. Sistnämnda organisation anser att det inom de tekniska och naturvetenskapliga vetenskaperna finns ett naturligt och starkt behov av att centralt kunna urskilja utvecklingstendenser och reformbehov så tidigt som möjligt.

Statens råd för byggnadsforskning framhåller att UHÄ bör åläggas samrådsskyldighet med sektorknutna FoU-finansierande organ i frågor som har med högskolans utbyggnad och förändring som FoU-bedrivande organ att göra.

UHÄ slutligen delar bedömningen att en planering av forskningen och forskarutbildningen inom högskolan på FUN:s ambitionsnivå ställer ökade krav på central samordning, överblick och samverkan med andra forskningsintressenter. Denna uppgift bör enligt verket naturligen ankomma på UHÄ och i så fall få effekter både för verkets berednings- och för dess kansliorganisation. UHÄ tillstyrker FUN:s förslag att UHÄ efter riksdagsbeslut i principfrågorna skall ges i uppdrag att utarbeta konkreta förslag till erforderliga förändringar beträffande UHÄ:s organisation och resurser. UHÄ framhåller att det härvid är viktigt att ta tillvara också de erfarenheter som vunnits av den nuvarande verksorganisationens funktionssätt.

Samspel forskning – grundutbildning

FUN:s allmänna tankegångar rörande samspel mellan forskning och grundutbildning överensstämmer med de principer för forskningsanknytning som har beslutats i samband med högskolereformen. Flertalet remissinstanser som har yttrat sig över FUN:s resonemang är positiva till dessa.

Några instanser framhåller dock att resonemangen är alltför allmänna och att konkreta förslag saknas. Dit hör UHÄ, SFS och *Moderata ungdomsförbundet*.

UHÄ menar att behovet av forskningsanknytning inom en utbildning kan tillgodoses antingen genom att man skapar en överbyggnad i form av en organisation för forskning och forskarutbildning eller också på annat sätt i form av icke permanenta resurser. Det är enligt UHÄ angeläget att till de utbildningsområden som i dag saknar för den grundläggande utbildningen relevant forskning efter hand knyta en permanent överbyggnad av resurser för FoU och forskarutbildning eller annan påbyggnadsutbildning av fördjupningskaraktär.

UHÄ konstaterar att FUN inte har berört frågan om användningen av hittills anvisade medel för forskningsanknytning och ger vissa allmänna synpunkter på detta.

UHÄ påpekar vidare att FUN endast mycket kortfattat har behandlat frågor om anknytning av utbildningen inom det konstnärliga området till konstnärligt utvecklingsarbete och framhåller att det är av avgörande

betydelse för den konstnärliga grundutbildningens kvalitet och långsiktiga utveckling att resurser för konstnärligt utvecklingsarbete knys till dessa utbildningar.

RRV, TCO, centralorganisationen SACO/SR och SFS anser att forskningsanknytning främst måste uppnås genom lärarna.

TCO framhåller att *FUN*:s utgångspunkter i alltför hög grad har varit det traditionella universitetsområdet. Detta framgår enligt *TCO* tydligt i utredningens resonemang om samspelet mellan forskning och grundutbildning. *FUN* föreslår en generell nedsättning i undervisningsskyldigheten för universitetslektorer om 36 timmar/läsår. Kostnaden härför beräknas till 17 milj. kr. För de lärargrupper som genom högskolereformen förts till högskolan föreslås endast 2,5 milj. kr. avsättas för fortbildning, som skall främja forskningsanknytningen. *TCO* poängterar att de båda grupperna är ungefär lika stora och att lärarna i den senare regelmässigt har betydligt större undervisningsskyldighet än 396 timmar.

TCO avstyrker förslaget om nedsättning av undervisningsskyldigheten för universitetslektorer, men framhåller att betydande resurser behöver avsättas för att skapa bättre förutsättningar för forskningsanknytning för högskolan som helhet. *TCO* föreslår att högskoleregionerna inom ramen för forskningsanknytningsanslaget får särskilda löne-medel avsedda för i princip samtliga lärare. Medlen skall användas till att ge lärare tjänstledigt för forskarutbildning, pedagogisk utbildning samt forsknings- och utvecklingsarbete under en termin eller ett läsår i taget.

Centralorganisationen SACO/SR, som också anser att den enda effektiva vägen till att säkra en forskningsanknytning är en forskningsaktiv lärare, fäster uppmärksamheten på de icke forskarutbildade lärarnas förhållanden. Organisationen poängterar att nuvarande medel för forskningsanknytning som disponeras av regionstyrelserna inte är tillräckligt stora, samt att de icke forskarutbildade lärarnas undervisningsskyldighet är så omfattande att det är förenat med stora svårigheter att åstadkomma önskvärd forskningsanknytning.

Även *SFS* anser att utredningen har ägnat alltför litet intresse åt lärare inom grundläggande utbildning, som inte är forskarutbildade eller upprätthållit tjänster för vilka genomgången forskarutbildning inte är ett krav.

Handelshögskolan i Stockholm framhåller betydelsen av att forskningen upplevs som relevant av eleverna och lärarna.

MFR anser visserligen att det är angeläget med forskningsanknytning men betonar samtidigt att det snarare vore till skada om man i dagens läge skulle tunna ut de begränsade forskningsresurserna genom att bygga ut forskning på institutioner och platser som saknar forskningstradition och forskningsutrustning. *MFR* är positivt till ökad information om forskning och forskningsmetodik till lärare och studerande i utbildningar inom högskolan som saknar forskning. Formerna för sådan information bör, enligt rådet, prövas i olika slag av försöksverksamhet.

Bl. a. *VÅRD 77, Landstingsförbundet och Svenska läkaresällskapet* yttrar sig speciellt om forskningsanknytningen av de medellånga vårdutbildningarna.

Enligt *VÅRD 77*:s uppfattning måste avsevärda resurser satsas på vidareutbildning av i första hand de lärare inom dessa utbildningar som saknar eller har svag anknytning till forskningen.

Landstingsförbundet framhåller att frågan om forskningsanknytning för de medellånga vårdutbildningarna berörs av bl. a. arbetet inom *VÅRD 77* och lärartjänstutredningen.

Innan resultatet av dessa utredningar föreligger är Landstingsförbundet inte berett att ta ställning till frågorna rörande forskningsanknytning vid de medellånga vårdyrkesutbildningarna.

FUN:s förslag att samtliga lärare inom högskolan ges administrativ anknytning till närmast berörda institution med fasta resurser för forskning är, enligt *Svenska läkaresällskapet*, av särskild betydelse för bl. a. kommunal vårdyrkesutbildning som hittills ej haft forskningsanknytning. Läkarsällskapet anser det även vara viktigt att inom vårdyrkesutbildningen inrätta lärartjänster med kombinerade utbildnings- och vårduppgifter.

Resurser och genomförande

Endast ett mindre antal remissinstanser berör *kostnaderna* för FUN:s förslag.

UHÄ ställer sig bakom de av FUN framlagda kostnadsberäkningarna i de delar UHÄ tillstyrkt utredningens förslag. På följande punkter medför UHÄ:s ställningstaganden andra kostnadskonsekvenser än de av FUN beräknade: Kostnader för omläggningen av studiefinansieringssystemet bör senareläggas i avvaktan på lärartjänstutredningens förslag. Medlen till regionstyrelsernas disposition för kontaktverksamhet bör utgå. Som följd av UHÄ:s ställningstagande för tillsvidareförordnande för innehavare av nuvarande docenttjänst beräknas ett medelsbehov för nya sådana tjänster om ca 7 milj. kr. per budgetår under ett antal år. I stället bortfaller de av FUN beräknade kostnaderna för den av UHÄ avstyrkta nya docenttjänsten.

Enligt *centralorganisationen SACO/SR* framstår FUN:s förslag till förstärkningar av resurserna för forskning och forskarutbildning som relativt begränsade mot bakgrund av de ackumulerade behoven på läroanstalterna. Det är dock ur samhällsintressets synpunkt mycket viktigt att statsmakterna ger utredningens förslag sitt fulla stöd och likaså att ytterligare forskningsfrämjande åtgärder övervägs och genomförs.

Enligt *MFR:s* bedömning bör resurstillskott för forskning huvudsakligen kanaliseras genom forskningsrådsorganisationen. MFR har uppfattningen att forskningsråden har större möjligheter att på ett nyanserat och för forskningens främjande mer ändamålsenligt sätt fördela resurser för forskning än vad universitetsorganisationen har. MFR avstyrker FUN:s förslag om 10 milj. kr. till överbyggande kurser, om förstärkning av kontaktverksamheten, FRN:s anslag till projektanslag, högskolans förvaltningar, UHÄ och forskningsanknytningen och om allmän förstärkning av forskningsresurserna vid universiteten.

Forskningsnämnden inom Riksföreningen mot cancer förordar att den allmänna förstärkning av forskningsresurserna som föreslås av FUN skall utgå till forskningsråden. Det är enligt forskningsnämnden ytterst väsentligt att forskningsresursernas rörlighet bibehålls så långt möjligt. Forskningsråden har därvid de största möjligheterna att göra de väsentliga vetenskapliga prioriteringarna och bör få utökade möjligheter att också initiera forskning.

Vid ett genomförande av reformer för högskolans forskning och forskarutbildning måste, enligt *riksantikvarieämbetet och statens historiska museer*, den aktuella situationen inom olika forskningsområden beaktas liksom de skiftande behoven av resurser för planering och samspel med sektorsorganen.

SCB anser att FUN:s kostnadsberäkningar inte täcker kostnaderna för uppbyggnaden och driften av erforderliga informationssystem.

Landstingsförbundet gör reservationer mot FUN:s kostnadsberäkningar med anledning av bl. a. att ingenting idag är känt om de kostnadsramar som statsmakterna kommer att föreskriva för sjukvårdshuvudmännen i kommande LUA-förhandlingar om medel för medicinsk forskning/forskarutbildning.

RRV ifrågasätter förslaget om en allmän förstärkningsresurs som inte binds i tjänster och som disponeras av innehavaren av tjänst som professor och biträdande professor. Det är enligt *RRV*:s mening naturligt att en eventuell förstärkningsresurs tillförs högskolan i form av ökade programanslag och att fördelningen mellan fakulteterna sker selektivt med hänsyn till statsmakternas uttalade forskningspolitiska strävanden.

Statskontoret förordar som ett alternativ till FUN:s generella medelsuppräknig att önskemål om resursförstärkningar inom ett delområde av högskolan får tillgodoses genom överföring från något annat delområde. Konkreta förslag härom bör utarbetas av de lokala högskolemyndigheterna och berörda regionstyrelser.

Tidpunkten och formerna för *genomförande* av FUN:s förslag behandlas endast i ett fåtal remissyttranden. *UHÄ* anser det mot bakgrund av erfarenheterna av högskolereformen viktigt att denna gång ge de berörda inom högskolan tillräcklig tid för förberedelse och planering. *UHÄ* förordar därför att förändringar på grundval av FUN:s förslag genomförs med början den 1 juli 1980. Härvid förutsätter *UHÄ* beslut av statsmakterna hösten 1978, vilket ger högskolemyndigheterna möjlighet att i anslagsframställningarna för budgetåret 1980/81 lägga fram de konkreta förslag som kan föranledas av statsmakternas ställningstaganden.

Centralorganisationen SACO/SR utgår från att generösa övergångsbestämmelser kommer att tillämpas där sådana erfordras.

Landstingsförbundet anser att om sjukvårdshuvudmännens synpunkter kommer att beaktas och bearbetas till reviderade förslag dessa varken kan börja tillämpas från 1 juli 1979 eller genomföras inom treårsperioden därefter.

Innehållsförteckning

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
1 Inledning	5
Föredragandens överväganden	8
1 Allmänt	8
2 Forskningsplanering	20
2.1 Arbetet inom regeringskansliet m. m.	24
2.2 Riksdagen och FoU-frågorna	25
3 FoU-statistik	26
4 Forskningsregistrering	27
5 Samhällsinriktad forskningsinformation	30
6 Arbetstagarinflytande och arbetstagarorganisationernas möjlighe- ter att initiera forskning	34
7 Rekrytering till forskarutbildning	42
8 Breddat utbildningsutbud	53
9 Studiefinansiering	56
10 Dimensionering av forskarutbildningen	60
11 Samverkan med FoU utanför högskolan	62
12 Tjänsteorganisationer	68
13 Planerings- och ledningsorganisation	73
14 Samspel forskning – grundutbildning	82
15 Hemställan	83
16 Anslagsberäkning för budgetåret 1979/80	84
16.1 Vissa kostnader i samband med forsknings/forskarutbildningsre- form	84
Bilaga 1. Nuläge	85
Bilaga 2. Forskningsrådsutredningen	92
Bilaga 3. Remissyttrandena. Forskningsrådsutredningens betänkan- de (SOU 1977: 52) Forskningspolitik	103
Bilaga 4. Forskarutbildningsutredningen	130
Bilaga 5. Remissyttrandena. Forskarutbildningsutredningens betän- kande (SOU 1977: 63) Fortsatt högskoleutbildning	141

